De ongelukkige

Louis Couperus

editie H.T.M. van Vliet, J.B. Robert, Jan Fontijn, Marijke Stapert-Eggen en Oege Dijkstra

bron

Louis Couperus, *De ongelukkige* (eds. H.T.M. van Vliet, J.B. Robert, Jan Fontijn, Marijke Stapert-Eggen en Oege Dijkstra). Uitgeverij L.J. Veen, Amsterdam/Antwerpen 1994

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/coup002onge04_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

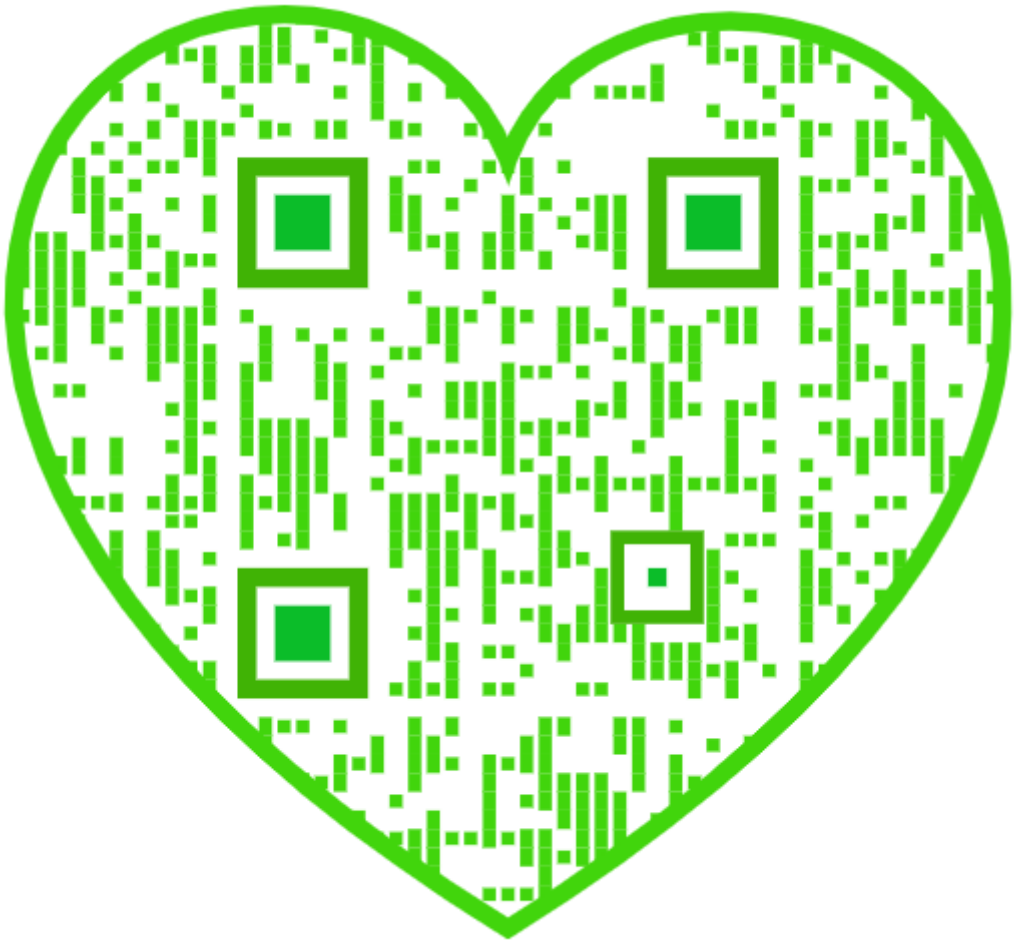

I

Die nacht was vol maanlichttoover, die spon de lichte tooverdraden over nòg blanke sneeuwbergen en nachtblauw dal, over wazige, witte stad, uit wier witte blokken en dommen, uit wier vierkant en rond, de witte minaretten uitspitsten, over de schaduwende tuinen, waar de fonteinen fluisterden in de van hàre geluidelijkheid alleen doortrillerden schemer. Want Granada sliep, in de diepte, gedompeld als in een tooverslaap onder wijden, windstillen hemel, in welken slechts enkele sterren vermochten te rillen, zwevende zij zelve in het alomme manelicht. Granada sliep; uit de stede steeg geen geluid, uit de vlakte gleed geen vleug van adem omhoog naar de kantig gekanteelde wallen van de Alhambra en zij zelve stond, een stil en manebetooverd slot gelijk, dat de anders zeer roode muren en torens en tinnen verhief, overblankt van maan tot de burcht, roomig roze, omhoog rees op haren hellenden heuvel en nauwlijks kleur had in die wazige, witte nacht. En rondom haar en over de wallen en tot aan de tinnen traden vagelijk hare tuinterrassen in treden van schaduw en licht naar hooger en schuimelden de blanke ruischende massa's der waterstralen hier en daar en hare ruischingen waren de eenige storingen van de witte stilte, waar in de overdag roode rozen zelfs gedonkerd waren tot zwarte rozen, en enkel de witte jasmijnen wit bleven van kleine, vagelijke sterren, die tusschen dat duistere loover schenen gezaaid uit de manelucht.

Langs de tinnen liep een donkere man en hem volgde een witte vrouw. Zij schenen beide schimmen, schim van schaduw en schim van licht, maar zijne schaduw was als het zwarte rood van

de rozen om den burnoes, wiens rood niet op brandde in de bleeke blankte der nacht en de hare was, om het zilverig gaas van den sluier, die geheel haar omsloeg, niet anders van vage ijlheid dan het witte schuim der fonteinen of de schemerglans der eigene toovermaan. En nachtedonker was zijn eigen gelaat boven de zwart-roode rozenkleur van zijn mantel, maar witter was het hare en het donkerste der nacht waren, even boven den sluier heen, hare oogen, omdat in dier weemoed de maan zich niet te spiegelen vermocht, en alleen in haar stillen traan àf vonkelde, één witte drop.

Hij bleef staan waar zich de borstwering vierkant wendde en staarde over Granada. Hij drukte zich de handen tegen de borst en ademde diep op de lucht, die hier frisscher waarde dan in de dichte tuinen. Zij stond achter hem; een doorzichtige geest, die eene slavin zoû geweest zijn. Hare teedere leden vertengerden nog in de getrokkene doorzichtigheid van het dunne gaas, dat spinneweefde om hare lichte gestalte, met vouwen, waar over nu speelde zeer witte glans.

Toen hij zwijgen bleef en staren over de stad, zamelde zij moed hem te vragen:

- Lijdt mijn Heer...?

- Ik kon niet slapen, antwoordde hij. Ik droomde van booze dingen. Ik droomde van adelaren, die beschermden hun nest en hun jong tegen gieren, maar de gieren ontrukten den adelaren hun arendsjong en vlogen er verre meê heen, naar het Noorden toe. En de adelaren zaten toen stil en treurende bij het leêge nest en het was alles heél treurig, treuriger eigenlijk dan het is als gieren een arendsjong rooven. En toen ik ontwaakte, was ik heél treurig, meer dan ik begrijpen kon en onrustig op mijn legersteê en wentelde mij en wekte je, Morayma...

Zij gleed op tegen zijn schouder als een klimroos wit maar hare handen wrongen zich...

- Ik ben bang, Heer, fluisterde zij.

- Waarom... vroeg hij, zonder te denken.

- Ik ben bang voor zoo veel booze droomen, die telkens ons Iblis

zendt. Ik ben bang voor wat komen zal en de starwichelaren konden booze dingen. Ik ben bang als het nacht wordt en bang als het dag wordt: ik ben àltijd bang voor wat nadert, de Toekomst. Ik ben bang voor uw vader, Heer, die, onttroond, gluurt ergens in het onbekende duister: Muley-Aben-Hassan, die nóoit u lief had. Ik ben bang, dat hij plots op zal duiken en leed u doen. Ik ben bang als ik Aïscha met Ali-Atar zie fluisteren: zij fluisteren over oorlog, uw moeder en mijn vader. En ik ben bang, hier, op deze plek...

- Waarom... vroeg hij, zonder te denken.

- Wij zijn boven de Poort der Gerechtigheid. Zie, als wij ons buigen, zien wij den boog, waarin de poort is gesloten. Zie, zoo ik buig, zie ik de schildwachten, die dommelen, over de borstwering. Dempen wij onze stemmen, Heer, opdat zij niet onze woorden hooren.

- En waarom ben je bang, vroeg hij met blanke stem, of hij wel wist.

- Boven de poort is gebeeldhouwd de Hand en binnen de poort de Sleutel... Als ooit de Hand den Sleutel zal grijpen... zal de Moorsche macht uit zijn, Heer...

- Maar zal ooit de Hand den Sleutel grijpen... Morayma, de voorspelling werd door de Wijzen gezegd, om de onmogelijkheid te bewijzen, dat de Moorsche macht ooit uit zoû zijn... Na mij heerscht eenmaal Abdallah, onze zoon... Heb je hem lief, Morayma...

- Niet zoo als ik u lief heb, Heer...

- Hoe lief, Morayma, heeft je hart Aboe-Abdallah?[1]

- Ik weet niet, Heer, maar ik leef alleen van zijn aanblik, ik leef alleen om hem te aanbidden aan zijn dierbaren voet en dan te ademen de lucht, die hij ademt; ik leef alleen om hèm te hooren, te zien en te voelen en meer... weet ik niet, Heer.

Hij zette zich op een kanteel en toen zij neêr hurkte aan zijn knieën, legde hij zijn hand op haar gesluierd hoofd. En hij vroeg, met een andere stem, vòl van herinnering:

1 Vader van Abdallah.

- Morayma, heug je, dat je een kind was en verdwaald uit de vrouwekameren, en dat je, een ondeugend kind, een speelsch meiske, geslipt was langs de hoven van de Alhambra uit de hoede der oude Berbersche vrouwen, die sprookjes vertelden? En dat je, Morayma, gedaald was tot aan de IJzeren Poort en daar, tusschen de witte iris, die bloeit aan den boord van den Darro, een knaap aan trof, die peinsde, over wat wist hij nauwlijks en droomde...?

- Ja Heer, ik heug me... Een knaap, slank als een irisstengel, bleek als een iris en blond als een zonneschijn en hij vroeg mij wie ik was en ik zeide hem, ik was Morayma, de dochter van den Leeuw, Ali-Atar, en hij, hij zeide mij, hij was Abdallah, de zoon van de Leeuwin... En, kinderen beiden, speelden wij een sprookje tusschen de witte bloemen, die rezen om den waterboord...

- Een sprookje, ja, van koning, koningin...

- Als de Berbersche vrouwen vertelden... Wij hadden tot kronen roode rozenkransen gevlochten en onze schepters waren irisbloemen, die wij hielden bij de lange steelen... En wij speelden, en de vrouwen zochten mij en de ridders zochten u en wij werden bestraft van Aïscha... Maar gij groeidet, Heer: uw bleekte werd als kostbaar goudbrons, uw blondte werd als kostbaar ros goud, en uw slankte werd forsch in de smedige maliën van een guldene rusting en gòud bleeft ge onder ons allen; alleen blikten uw oogen zoo droef soms onder den lagen rand van uw punthelm, dat ik u had willen troosten, ik wist niet hoe...

- Wij werden één, Morayma, en ik werd koning en Morayma koningin...

- Neen, Heer, uw slavin: nìet meer...

- Een zoon werd ons geboren...

- Heer, heb ik u MIJN droom verteld...

- Vele vertelde je mij, Morayma...

- Mijn laatsten...?

- Van de maan, wier sikkel in bloedige stukken brak...?

- O, die droom was gruwzaam! Maar ook de laatste was wreed: van Abdallah, dien ik hoorde roepen en toen zàg in een verren toren en hij schreide en riep om moeder en nat van zweet werd ik

wakker en mijn hand vond u niet aan mijn zijde en ik weende van angst en at mijn angstige snikken om niet mijn leed luid te doen zijn... O Heer, ik ben hier zoo bang...

- De nacht is schoon, Morayma, en rustig.

- De nacht is betooverd, Heer, in volle maan. Deze maan en deze maand zijn de booze maand en de booze maan. Heer, het is niet goed hier lang te verwijlen boven de geheimvolle Poort, in de geheimvolle manenacht... Heer, kom meê... Zie, de schildwachten zijn opgewaakt en luisteren naar boven, naar onze stemmen...

Zij had hem bij de hand genomen en hij rees op: de donkere, zwartrood gemantelde schaduw volgde de witte schimme. De volle maan was gezonken en doofde achter de bergen. Over den tooverhemel schemerde een afglans van parelmoêr. In het Oosten, achter de olmen, wier bladeren begonnen te beven, bleekte een bloedige streep...

II

Meer dan twintig jaar geleden, toen Aïscha een zoon werd geboren, waren drie zeer heilige mannen verschenen om den troon van Muley-Aben-Hassan, den vader en heerscher over Granada. Zij waren de sterrewichelaars van de Alhambra; zij waren zoo oud, dat men hun leeftijd niet wist maar zij waren steeds ongebogen van gestalte gebleven; zij waren blank van lange lokken en langen baard; zij droegen lange, blanke tabbaarden, die sleepten over den mozaïekvloer en hooge, blanke puntmutsen en zij waren geëerd door allen. Hunne wijsheid was niet te vergelijken en zij wisten de geheime beduiding der duisterste verzen van den Korân. Hunne vaderen waren wijs als zij geweest en eeuwen geleden hadden zij de toekomst gelezen in den Spiegel van Salomo te Toledo, den grooten ronden smaragd, waarin wijze Salomo reeds de Toekomst gezien had. Zij wisten, de drie wijze mannen, dat zij zelve hunne vaderen geweest waren en dat hunne zielen om de eeuw terug ter wereld kwamen in de lichamelijkheid hunner eigene

afstammelingen. Zij herinnerden zich dus in hunne zielen het Verleden, dat zij eeuwen geleden gezien hadden en de Toekomst lazen zij niet alleen in de sterren maar tot in de dauwdroppelen toe en niet alleen in de natuur maar ook in den mensch zelve; zij lazen de Toekomst op het ongerimpelde kindervoorhoofd als op een blad wit velijn; zij lazen die uit een kinderpalm als uit het rozige blad van een roos en men zeide van hen, dat zij alleen door hun wil hun aardsch lijf konden verlaten om dat, in slaap gedompeld, te laten liggen en op te zweven tot de maan, en hooger.

Toen de drie mannen verschenen waren om den troon van Muley-Aben-Hassan, had deze gesproken:

- Zeg mij de Toekomst van mijn kind...

En de eerste Wijze had gezegd:

- Hij zal heerschen tijdens het leven zijns vaders.

En de tweede:

- Hij zal de Ongelukkige zijn.

En de derde:

- Hem zal de Granaatappel vallen uit de hand en anderen zullen de pitten plukken.

Toen was Muley-Aben-Hassan in toorn gerezen, maar de drie wijze mannen waren van daar gegaan en toen men hen zocht, vond men hunne drie lichamen naast elkaâr zielloos liggen. Maar zij waren niet dood en hunne zielen zweefden tijdelijk van star tot star...

III

De morgen ontwaakte over de Alhambra en hare vierkante torens rezen vreemd en fantastiesch in den afglans van parelmoêr, die meer en meer rozigde, terwijl door het olmenbosch de eerste zonnestralen verflitsten. Zij rezen, de torens, met hunne kartelende tinnen of zij zich los maakten uit de vaagheid der morgenschemering en trokken scherper de lijnen tegen de doorzichtigheid van de lucht. Uit de wijde wallen van den breed uit breidenden burcht

rezen zij nu zeer rood en hunne steen scheen een mengsel van rozen en bloed, van roode rozen en rooder bloed en waar de eerste straal gleed tegen het steen af, vergulde die kleur tot een goudachtig oker, zoo dat de geheele toren tooverachtig goud en rood uit ging staan tegen de lucht, wier doorzichtigheid zacht aan ving te verazuren. Een onwerkelijkheid dreef om die torens, die muurvakken, die wallen, van welke de roode rozen, die haar bloed schenen den bouwmeesters te hebben gegeven, af hingen in zware trossen, en geurden door haren dauw heen. Een tooverat-mosfeer, zelfs in de dageraad, dreef om die torens rond, als de gewone, waar in de bewoners ademen zouden. De immensiteit van den rooden burcht, waarin de heerschers van Granada woonden, wekte in wie haar van de vallei of van de stad aanschouwde, een ontzag, maar het was niet de immensiteit, die het méést ontzag verwekte. Verwekt werd dàt, door het onzegbare, dat huiverde in de lucht om de torens heen, als een geheim van niet te zeggen, broze schoonheid. Zoo als de burcht daar met zijne tingekroonde torens uit zijn krans van wallen en rozentuinen verrees, scheen hij zoo broos als tooverslot, te verstoren door een adem van toovenaar. De Moorsche krijgers, die marden op wacht langs de muren met den éersten zonstraal terug flitsende speren, of wier spiegelende helmen groote sprankels schoten de kanteelen door, waren wel de werkelijkheid aan dit droomslot, maar de drie witte Wijzen, die wandelden langs de wallen, waren de onwezenlijkheid er van om de witte tabbaarden en witte baarden en hooge, witte mutsen... Uit een, door ranke zuilen in tweeën verdeeld, spitsboogvenster gluurde reeds een gesluierde vrouw...

De bergen omgaven met een gòlvende lijn van azuur de vlakte wijd, die zich vlijde tot de glooiende heuvelen, in een teêrheid van nog zonlooze ochtendtinten. Onder het doorzichtig, nòg roze blauwende parelmoêr van de lucht, tegen het lazurende blauw van de bergen, lag de vlakte in het teederste smaragdgroen harer vruchtbaarheid, die verduidelijkte uit een opalen mist van dauw. En het landschap vertoonde meer tint dan lijn. Maar uit den mist lijnde de stad reeds blank. Hare ronde dommen rezen eischaalbros

en rozig aangebloosd blank uit den vochten morgennevel maar hare vierkante huizen blokten bleek nog en in wazige natheid uitgewischt om de sierlijke naalden der minaretten. Het myrtenloover der hoven wierp hier en daar donkere boeketten van glanzig groen. En het was alles als in water uitgewasschen omdat de dauw overvloedig geweest was en om de klaarheid der lucht, waar het licht reeds was voór de zon.

Toen, uit de diep in haar dal gelegene stad, de MUEZZINS gezien hadden den eersten straal van zon vergouden de torens van de Alhambra en sprankelen in speer en helm der wachten, verschenen zij op den smallen omgang onder aan den spits der minaretten en galmden uit tegen den nieuwen dag. Hun witte mouwarmen gebaarden als met toovergebaren. Door de straten, uit donkere poorten, kwamen ezelen uit de smaragdgroene vlakte binnen de rozig witte stad en er vlakten de kleurige kleederen van vrouwen en er klakten de zwepen der ezeldrijvers. Uit de Poort der Gerechtigheid, onder aan de Alhambra, maar verheven boven de lage stad, uit de poort, waar de Hand den Sleutel talmde te grijpen, daalde omlaag een stoet van vrouwen: zij droegen allen lange hemden zoo blauw als de lucht en de bergen blauwden en een slanken amfoor, leêg, op den haarkruin, en zacht zingende, vulden zij hare kruiken aan de stralen der waterwerken, waar boven-af tuimelden de ranken der roode rozestruiken; lachende riepen van de wallen de punt-gehelmde wachters haar toe en als zij, ernstig, niet antwoordden maar neurende steeds beurden haar kruik, schudden de soldaten aan de rozeranken, zoo dat de roode bloembladeren regenden over haar heen.

IV

In de zaal van marmer en mozaïek lag op het bed van mozaïek maar in kussens van Damaskiesch tapijtwerk, de jonge heerscher, Aboe-Abdallah, lusteloos en melancholiek, en zag op langs de slanke zuilen, die steunden het sierlijke koepeldak en meende, dat

deze zaal gelijk was aan een prachtiglijke woestijntent. En, in der daad, de zuilen geleken wel broze marmeren staken, de mozaïek-wanden geleken tapijtwerk en de koepelzoldering geleek wel de tentepunt, van waar sierlijke draperieën hingen, maar de draperieën waren het wonderwerk der Arabische architecten, die hier het hout hadden doen uitsnijden door kunstenaars en het hadden doen kleuren zacht purper, donkerblauw en dofgoud. En als stalactieten van feeëgrotten dropen de versiersels van dien binnen-koepel af, of schulpten een kleurige kant in het rondom, om kleurige honigraat heen, honigraat, die achtvoudig eerst en dan, hooger, zestienvoudig terug kwam en den blik trok om weg te droomen in hare tooverachtige ingewikkeldheid. Bij het waterbekken in het midden der zaal, waar de straal mat kletterend murmelde, steeg uit kleurig ingelegde, bronzene vaas een waas van blauwen brand op, die knetterde, en de geurwalm spiraalde omhoog en weêr naar omlaag en dreef naar buiten, in den hof, waar, onder den val van het onbelemmerde zonnelicht, de schaduwen blauwden der blanke kolonnetten en der als betooverde leeuwen, die omringden de groote fontein.

Aboe-Abdallah, lusteloos en melancholiek, liet den blik vallen van de koepelpunt naar het bekken, daar onder. Omdat de zon binnen speelde, blauwde er het water en, vreemd, over frissche plekken van rood, die bloed schenen, dat ingevloeid was in het gretige grein van het marmer, maar de arums rondom werden goudblank en het water zelve werd levend zilver. En het scheen alles helder om den zonneschijn, maar het waasde ook telkens weêr vager door den geurdamp, die op kronkelde en neêr sloeg en doezelde.

Op het geblokte motief van tapijt liepen glanzend de voeten van drie danseressen elkander dansende na, om het waterbekken en hare ijle sluiers vermengden zich met den ijlen damp van den geur. Er waren twee blanke danseressen en er was ééne zwarte en zij glom als gepolijst brons en haar Nubiesch zwart werd zelfs om zongloor, waterweêrschijn en nardosnevel overtogen met blauwe glanzingen, die liepen hare naakte beenen op en vervloeiden

tusschen de zware munten, die zwierden over hare glimmende borsten. Terwijl de twee blanke danseressen, als de arumbloemen ginds, blanker werden en de gouden sekijnen aan hare slapen tegen elkander tinkelden als heel fijne klokjes. Heel jonge slavinnen begeleidden den dans met zacht gekras op zilveren luiten en een enkelen, goudenen gongslag.

Aboe-Abdallah, de heerscher van Granada, in zijne kussens, zag er uit als een jong, Moorsch dichter. Hij was, vreemd, bijna blond, met een amberglans door zijn lokken, die hingen om zijn breeden nek. Hij was bleek, met een zachten kopergloed, over zijn zacht omlijnde gelaat. Zijne oogen waren heel donker en vol melancholieken droom. Hij zag er uit als een dichter, die een soldaat was. Zijn liggende leden waren jong forsch. Hij was groot en edel gebouwd. Zijn purperen zijden, wijden broek kreukelde tusschen zijn gekruischt liggende beenen; zijn purperen zijden buis hing verkreukeld open over de harige schaduw van zijn borst. Zijne handen waren krachtig en breed mooi en zijn duimen verstoken zich in zijn breeden gordel. Hij lag blond en bleek, maar gelig, in het zijdige rood tegen de Damaskische kussens, die, dof bont, wemelden achter hem. Zijne eenige juweelen waren zijn oogen: zij schenen nachtzwarte karbonkelen, twee treurige, zwarte sterren.

Hij zag, verstrooid, naar de danseressen, zonder te zien. Aan zijne voeten zat Morayma, zijne eerste vrouw, de dochter van Ali-Atar. Zij was als een ernstig kind en zéer schoon. Zij schitterde van gulden looveren over goudkleurig satijn en haar geel vederen muiltjes wipten óp aan heur teenen en schenen haar eenige dartelheid of haar voetjes parkietjes waren, maar toch héel stil, tegen elkaâr. En zij zag ook, verstrooid, naar de danseressen en weifelde of Aboe-Abdallah er eene van haar bezeten had. Maar zij verdrukte haar ijverzucht, gedwee en deemoedig en zuchtte geluidloos. In haar was immer de angst, van droomen en tooverdingen, voorspellingen en noodlotsberekeningen: de laatste telde zij, in het geheim, uit met velerlei cijfers, en een oude, Berbersche slavin hielp haar, wijze in die kunst.

Plotseling verscheen aan de poortzuil een groote, vorstelijke vrouw. Zij was in donkerpaarse sluiers omhuld maar haar gelaat was vrij. Hare trekken waren gebeeldhouwd als uit donker geel albast. Hare oogen brandden als zwarte lampen. Hare mond was oud en trotsch, in twee rimpelen omvat.

De danseressen stonden stil en bogen. De speelsters rezen op en bogen. En Morayma rees en boog, de handen ter aarde. Maar de groote, vorstelijke vrouw riep:

- Mijn zoon!

Haar zoon rees en trad op haar toe door den verijlenden walm van geur. In het zonnelicht, in den azuren damp, verpaarste zijn gekreukeld zijden buis en speelde een lila weêrschijn over zijn geelblonde bleekte. Zijn gebaar was een verwonderde eerbied.

AÏscha, de vorstelijke moeder, trok haar zoon ongeduldig met zich mede langs de betooverde leeuwen van den Leeuwenhof, die staarden en spuwden de wateren. En achter de zuilen - zij rezen als slanke, hooge stengelen en steelen - fluisterde zij tot hem:

- Uit de stad stijgen de zangen der straatzangers. Langs de Alhambra-wallen zingen, opzettelijk, de minstreelen en het volk verzamelt rondom. Zij verheerlijken Muley-Aben-Hassan, den vader, dien wij onttroonden en dien wij verjoegen. Zij roepen hem uit als Granada's held. En zij schimpen en schelden zijn zoon, Aboe-Abdallah...

- Waarom... vroeg hij mat.

- Omdat hij niet tegen de Ongeloovigen trekt en zij naderen, naderen steeds. Mijne spionnen meldden mij, dat zij naderen, de Spanjoolsche ruiters. Zij naderen uit het Noorden naar Lucena toe en branden steden en plunderen de vlakte en leggen schatting op. Zullen wij werkeloos blijven? Muley-Aben-Hassan zeker niet. De vader blijft zeker niet werkeloos. Hij werkt in het duister en schittert dan plotseling uit. Hij is je vader, o zoon, en Aïscha had eenmaal hem lief. Maar ter wille van den zoon sloten wij den vader de poorten van de Alhambra, toen hij ter jacht was getogen. En riep Granada den zoon uit tot heerscher, als voorspeld was door de Wijzen...

- Zoo geschiedde het, zeide Aboe-Abdallah. God is groot: geschiede Zijn wil.

- Maar nu schimpen en schelden de straatzangers den zoon en verheerlijken den onttroonden vader. Zoon, weet je wat ik en hij bedachten, ik en Ali-Atar?

- Neen, zeide de zoon.

Zij strekte de hand uit.

- Kom meê, zeide zij.

En zij voerde hem den Leeuwenhof door, langs de betooverde leeuwen, langs den azuur spiegelenden vijver van den Myrtenhof en de wallen op van de tinnen der Alhambra, waar hij den vorigen maanavond verwijld had met Morayma.

Zij leunden over de roode rozen, die klommen de roode muren op; de rozen, die vielen met roode trossen weêr neêr. En zij wees hem: haar lange, magere vinger strekte zich uit de violette sluiers in de richting der grazige delling, die glooide tusschen de Alhambra en het geheimnisvolle olmenbosch. Aboe-Abdallah zag uit.

Hij zag in de zon het wapengeflits, dat naderde langs den heuvelenden weg. En hij herkende de lange lansen, die schoten de gouden bliksems, de ronde schilden, die schoten de gouden sterren. Hij herkende de ronde helmen; zij straalden de flapperschaduwen door, die neêr sloegen de wappere vanen. De flikkerende maliënruiten der rustingen omgordden de ruiters en verforschten hunne fiere, rechte torsen, die torsten de aantrappelende rossen, wie de roode hoezen omhuifden; roode pluimebossen wuifden. Kromme klingen kletterden met, de van email en gesteente schitterende, kromme scheeden, hangende met koorden en kwasten om de nekken der ridders, die naderden; de ruiterij volgde machtig en zwaar. En er was geklater van koperen trompetten en schel geschetter van fel schitterende fluiten en dwars door àl bommende trommen, die daverende rommelden. En uit de spitsboogramen van de Alhambra spiedden de vrouwegelaten, donkere oogen boven wazige sluiers, en tusschen de tinnen tuurden tal van gezichten.

En Aboe-Abdallah zag Ali-Atar, den Leeuw. Hij was de vader

van zachte Morayma en hij was de held van Granada. Hy was een groote grijsaard, en zeer forsch torende zijn trotsche tors, van goudene maliën omgoten, op het trillende strijdros, dat, bedwongen, aantrappelde, ravenzwart, met ros flikkerende blikken, die schuinden boven de zeer breede teugels. De ommaliede vuist van den grijsaard omvatte het gevest van het zware zwaard, dat, bloot en blank, blikkerde boven den schichten sprankelenden beukelaar. En langs den heuvelenden weg liep haastig Granada aan, om te juichen.

- Waarom? vroeg Aboe-Abdallah zijne moeder: hare oogen gloeiden van trots terwijl zij wees.

- Ali-Atar trekt dezen avond òp naar Lucena, verklaarde Aïscha; het voetvolk verzamelt zich buiten de stad, boogschutteren en dragers van lansen.

Aboe-Abdallah zag zijne moeder snel aan en in haar oogen las hij haar onuitgesproken wensch. Zijne ziel was vol bijna poëtische droefheid om onafwendbare noodlottigheid en hij dacht aan zijn vrouw, Morayma. En aan zijn zoon, kleinen Abdallah. Maar hij zeide, zijn hand aan zijn hart en zijn hoofd gebogen in gehoorzaamheid:

- Ik zal, moeder, mij stellen aan de zijde des Leeuws en strijden naar zijn hoog voorbeeld.

Aïscha opende de armen en omhelsde Aboe-Abdallah. Uit een kleine galerij, ter zijde harer zalen, tusschen slanke zuilen, tuurde Morayma uit, angstig, verschrikt om het krijgsgeklank der klatertrompetten en het schrille geschetter der fluiten, waar door het bonzende trommengebom en zij zag haar vader, den Leeuw, rijden ten hoofd der ridders en ruiterij en zij zag de tinnen van de Alhambra en de torens en de wallen en beneden, bij de wel van het waterwerk, rumoeren en roezemoezen de duizende toeschouwers, geheel Granada, toegestroomd uit slot en uit stad, om de beroemde ruiterij te zien, bloem van het Moorsche leger.

V

En ook den volgenden morgen scheen geheel Granada toegestroomd. Nu was het geheele leger opgesteld in de vlakte, rondom den uit torenenden burcht: het kort geburnoeste voetvolk met de breed omriemde kuiten en het ronde, gekwaste kapje op de bronzen koppen als uit overmoedigen scherts schuin gezet, de lange-speerdragers, de korte-speerdragers, de handboogschutters met hun boog over den schouder en koker ter dij en de boogschutters, die, drie, één boog afschoten, groot, die zij plantten bij den voet van één hunner en het waren langs de muren der stad lange rijen van ronde schilden, lange rijen van langwerpige beukelaars, rijen van helmen en hagen van speren, waarboven en waartusschen de Moorsche oogen verlangend flonkerden. En er reden de afdeelingen ruiterij, zeer schitterend en toegejuicht tusschen het fluitengetwetter en trommengebom en er reden stoeten van muilen, die torsten kofferen en kisten en tusschen alles trok het geschut de aandacht: kleine koperen kanonnen, op groote, lichte wielen, die gemakkelijk getrokken of zelfs geduwd konden worden, de rotsige bergflanken op. Zomersche zon gloeide goud, zomersche schaduw blauwde over de wapens, sierlijk en fijn van bewerking, over de vanen, toernooi-achtig kleurig kletterend op zoelen bries, over de koppen der krijgers en de roode muren der stad verokerden in den schijn van den stijgenden middag. Maar de witte huizen, tusschen de eierschalen der koepelen en siernaalden der minaretten schenen te verwemelen van lichtgetril, met de verre silhouetten, die, turende, vagelijk afteekenden tegen schelblauwe lucht.

Langs de tuinen der Alhambra, de treden der terrassen en trappen op, traden de edelen aan en de groene en gele en blauwe en paarsche vlakken van hunne mantels gloeiden in bewegelijk gespat van kleur den Myrtenhof binnen en warrelden tusschen het mozaïek der wanden en vloer, tusschen de slanke stengelzuilen, de uitgebogene spitsbogen door en vloeiden tusschen opene, blauwe lucht en vlakkerig overkaatst blauw water van vijverbekken

langs zwartdonkeren myrtenhaag de donkerte in der Zaal der Afgezanten. Langs de bovengalerij zagen de gesluierde vrouwen de edelen voorbij gaan en fluisterden onder elkaâr. Maar in de Zaal zelve koelde de milde schaduw. Door de kleine boogramen zeefde weinig middaglicht, dadelijk opgeslorpt in de kleurige mantels der edelen: om hun dichten drang verzachtten de kleuren in wemele schaduw. Van het cederen verwulfsel viel schemer. Het parelmoêren inlegwerk flikkerde er op met korte glanzen en in de zaal glansde ook hier een steen aan een sabelgevest, daàr aan een tulband, aan een hand, of wisselde weifelglans over het bleeke brons der ernstige, Moorsche koppen.

Op een troon, voor een raam, stond Aboe-Abdallah. Hij was geheel omgoten in smedige gouden maliën, die zich als een sterk weefsel voegden naar zijne geledingen, die meê gaven naar zijne gebaren. Zijn geelbleeke gelaat was bekroond met een gulden punthelm, ingedreven met doffer email en een maliënsluier viel van den helmrand, beschuttende zijn hals, tot op de schouders neêr. Door zijn purperen mantel heen zeefde de zonneschijn uit het raam achter hem om zijne voeten en gloeide aan zijn gulden wapenschoen. Hij fronste en zijn gelaat bleef uitdrukkingloos, terwijl een zijner grooten hem toesprak met hevige woorden en heftig gebaar.

Ali-Atar, grijs en forsch en ommalied, stond aan zijne zijde roerloos. Maar toen de heftige spreker zijne woorden gesproken had, trad op haar zoon Aïscha toe, een vorstelijke vrouw. Van een kussen, dat haar hief een edelknaap, nam zij een zwaard, krom van kling in breede, van steenen schitterende scheede. En hing zij haar zoon, die gewillig het gehelmde hoofd boog, het zwaard om den hals, aan een koord van goud.

Op dit oogenblik wilde Aboe-Abdallah spreken. Maar vóór hem, aan de ingang der Zaal, weken de edelen, waar de Myrtenhof, door een smalle gang heen, zichtbaar plots zonde in schel middaglicht en de langwerpige vijver het blauw van de lucht ving. En in dat plotse uitzicht naderde een wemelwitte, gesluierde vrouw. Zij stond als van verbazing getroffen. In hare sluiers mede

sleepte zij een kind, een knaapje, dat drong schuchter tegen haar aan. En zij slaakte een korten kreet.

- Is dan toch tot den oorlog beslist! kreet zij uit als eene, wie men de waarheid wilde verbergen. Beslist, niettegenstaande ik de noodlotsgetallen uitrekende, niettegenstaande de drie Wijzen wezen op den stand der sterren, niettegenstaande mijn droomen: de maansikkel, die in bloedige stukken brak, en Abdallah, die tot mij riep van uit een verren, verren toren?

Maar Ali-Atar trad toornig op Morayma toe.

- Sedert wanneer, o dochter, riep hij; is het zede, dat de jonge vrouwen het vrouwenvertrek verlaten, om onverwachts te treden tusschen de mannen, die ten raad vergaderen?

Maar Morayma, was, de zaal door, mede trekkende den kleinen zoon, op Aboe-Abdallah toe gestort en knielde voor hem wanhopig neêr.

- Aboe-Abdallah! riep zij uit. O mijn Heer en licht mijner ziel! Ga niet, ga niet ten oorlog! Noodlottig zijn àlle teekenen en droomen en heilige berekeningen! Ik zag van nacht den open gespleten Granaatappel zweven in een roode lucht gelijk een barstende zon en de pitten regenden er uit met een stroom van bloed in den openen muil van een draak! Aboe-Abdallah, ga niet of gij zult gaan het verderf te gemoet! Liefde mijns levens, ga niet, of nooit zal meer u Morayma zien en nooit zult meer gij Abdallah kussen!

Zij hief voor hem het kind, dat huilde en hij strekte aarzelend de handen uit. Maar Ali-Atar was driftig genaderd en richtte zijn dochter op en Aïscha omving in hare armen heur kleinzoon. En zij beiden voerden Morayma en Abdallah de zaal door, tusschen de edelen, die vrij heten den uitgang naar den hof vol zon en licht en zonlicht spiegelend vijverwater.

Toen werd Aboe-Abdallah zeer treurig en mat sprak hij de toespraak en de edelen juichten, maar zonder vervoering en de vorst ging langzaam de treden af van den troon. De edelen vervloeiden om hem heen en hunne mantels gloeiden òp naar het licht toe, paars en geel en blauw en groen, om het purper heen van den zijne. In den Myrtenhof zag hij, aan den rand van het marme-

ren bekken, Morayma liggen in zwijm, tusschen de armen der oude Berbersche vrouwen, die haar, den sluier half geheven, betten het doode gelaat met doeken, die zij doopten in het waterbekken. Kleinen, huilenden Abdallah had eene andere oude vrouw gebeurd in hare armen en voerde hem weg naar de vrouwenvertrekken. En Aboe-Abdallah bedacht in eens, vragende, hoè en waar hij terug hem zoû zien, want hij had zijn zoon heel lief en toen hij Morayma levenloos zag liggen in de armen der Berbersche vrouwen, naderde hij haar, hield zijn mantel als een gloeiend rood scherm vóor haar heen en kuste ten afscheid haar op het voorhoofd, achter het purper zijn kus ongezien voor het oog van alle die mannen. En ging toen, dicht omstuwd, de poort van den hof door op het terras, waar hem wachtte de brieschende schimmel, scharlaken getuigd, de breede schabrak vallende tot de hoeven.

En hij steeg op en Ali-Atar steeg op en de ridders en de knapen en de pages en de ruiters en de knechten stegen op en Aïscha, hare hand hoog en de violette sluier ongeacht vallende af van haar mager, oogenbrandend gelaat, riep tot haar zoon den afscheidsgroet, dien hij vreemd hoorde, als door een dicht waas heen:

- Ga! En overwin...

Door samengestroomd, juichend Granada, de roode muren langs van burcht en stad, vervloeide het leger de vlakte in, de Darro langs. Toen de laatste voetknechten verdwenen de heuvelen om van den Albaïcin, veegde het zinkende zonnelicht aan hun lansen lange vegen van bloed...

VI

Toen Aboe-Abdallah, naast Ali-Atar, en tusschen zijn lijfwacht, aan het hoofd van zijn leger, de stad uit trok, klonk, tot aan de poort van Elvira, langs de straten en van de daken der huizen het liefdevol gejuich hem tegen. Maar terwijl Aboe-Abdallah, dankbaar ontroerd, groette met de hand, die de speer hield, brak, door

een zijsprong van zijn strijdros, de speer tegen het steen van de poort, die, sombere hoefijzerboog, plots Aboe-Abdallah een doortocht scheen naar het Ongeluk. En zijne ridders, rond om hem, verbleekten, maar hijzelve verbleekte niet meer dan zijne amberen gelaatskleur reeds bleek was en hij trok uit de scheede des sabels, die Aïscha hem om den hals had gehangen, de kromme kling en wees rustig den weg ten Westen. En de ridders, zwijgzaam, volgden hem en het leger volgde. Maar ruiter na ruiter en soldaat na soldaat fluisterde achterom:

- De koning heeft zijn speer stuk gestooten tegen de poort...

Er trok als een wolk over de lucht en de blijde zonneschijn zwijmde. Er viel als een kilte van omhoog. De steenige heuvelen breidden golvend en het eikenwoud aan de andere zijde der diepe ravijnen van Beyro ruischelde geheimzinnig, als waren de duizende bladeren duizende tongen geworden, die waarschuwden in vreemde taal...

Langs de rotsige afgronden - soms bruischte schuimend een bergstroom uit en stortte radeloos neêr - vervloeide het leger met een voorzichtige, krinkelende, schitterende lijn: smalle, lange slang, die voort bewoog. Maar plots, uit het woud, dat is wild en geheimzinnig dreigend ter andere zijde, schuw schichtig, schoot te voorschijn een vos... En ijlde vlak langs het strijdros des konings en het steigerde en Aboe-Abdallah richtte zich in de beugels en stak met zijn zwaard naar de vos maar bedacht zich nièt met zijn koningszwaard het eerst een vos te dooden en de ridders richtten hunne speren naar den vluchtenden vos en bedachten zich nièt met hunne speren het eerst een vos te dooden en de vos vluchtte en twee, drie, vier, vijf pijlen der boogschutters deerden niet het dier, dat ontsnapte in de rotsige spleten van het ravijn...

En ruiter na ruiter en soldaat na soldaat fluisterde:

- De koning had den vos moeten door steken, om het voorteeken te bezweren, want het is boos...

En in de vallende nacht trok het langzame leger verder, naar Loxa toe, trouwe stad, die, hare poorten open, Aboe-Abdallah ontving met vlammende toortsen op de torens en fanfare van

vreugde op de tinnen en op de muren, tegen de zwoele, starlooze nacht, silhouetteerden de Moorsche soldaten, en schreeuwden, tusschen de schettertrompetten, den vorst heil en hulde toe...

VII

Tusschen Loxa en Lucena, waar de rotsige bergketen aftuimelde, woest van pieken, naar de vallei van den Xenil, die hier stroomde, daar vloeide, hier schuimde en stortte en borrelde en bobbelde, dan glad en geluidelijk neêr gleed tusschen de wilgen en tamarisken, wevend de fijnere schaduwen in den schemer der stapelende bergblokken, duisterde het steeneiken woud, zwart, kil en geheimzinnig. De morgen was rustig in de stille vallei; de lucht was zomerblauw boven het valende, dalende gebergte; de zon, na de laatste regens, zeefde het goud tusschen de schaduwen door der ijle wilgelooveren en kwasten van tamarisken en de gezwollen wateren zongen met de vogelen samen: met zilveren voeten liepen de wateren weg, met glinsterenden wiekslag stegen de vogelen op en de vallei scheen te wachten op de kudden, wier herders tegen den middag hier gewoon waren neêr te dalen van de zonnige hoogvlakten der weiden om de dieren te lesschen en dan te rusten, langs de hun slaap door ruischende rivier. Maar de herders kwamen niet met de kudden en de vallei wachtte en de wind voerde aan uit het eikenwoud, dat hij hevig door ritselde en met welke ritseling hij mede voerde vreemde geluiden van aan het woud en de vallei zekerlijk vreemd gebeuren: klateren, dat niet was van water; kletteren niet van vallende rotssteenen; dof gerommel, dat niet was van donder; kreten niet van elkander roepende houthakkers... Tot het woud zwaarder na ongewoon ruischen en bruischen te leven begon als betooverd, tot het geheele woud vòl scheen van razend wanhopig klateren, kletteren, rommelen en het van koper te schetteren begon en van bange stemmen te schreeuwen en op eenmaal het woud scheen te openen zijn zwarte schaduw en kil geheimzinnig geheim en te voorschijn

dreunde de tred der paarden, te voorschijn schitterde de ruiterij, dicht dringende op elkaâr in de rotsige nauwte langs den Xenil, struikelende de gespoorde rossen over de sperrende rotsen, tuimelende in de door den berijder te laag geschatte wateren, en met een angstig geblikker van schilden en een wanhoop van lansengebliksem en een uitgevier van vliedende vanen en in vlucht na zwierende banieren uitkomst zochten de wendingen langs van den stroom, de stapelingen op van de rotsen, hoogere flanken òp of lagere glooiïngen neêr... En plotseling, op het prachtige, blanke ros, schitterde uit het woud, de goud ommaliede ruiter, den gouden punthelm op, de maliënsluier vallende over de schouders, en de oogen van het manen zwierende ros angstig de teugels langs en snuivende en brieschende en hinnikende of het begreep van verloren slag en gevaar en het zwaard des berijders krom en schichtende in de geheven malie-vuist door de schaduw heen der tamarisken, tot zijne stem, razend toornig, schreeuwde, de verdere ruiters toe:

- Lafaards! Lafaards!! Schànde!!!

Toen struikelde het ros tusschen de sieenen en huilde zijn hinnik uit en de gouden ruiter was af gesprongen, fronsend boven zijn woedende karbonkeloogen, terwijl hem omringde de schare zijner getrouwen, die dicht rond hem verzameld bleven. En zij drongen hem een ander ros te bestijgen, maar het viel onder hem neêr door een pijl getroffen, en uit het eikenwoud zwermde het aan van bruin lederen soudeniers met ijzeren schotelhelmen op en zij geleken allen groote, zware mannen en niet van deze bergen getogen: hunne kreten waren Santiago! maar met een keelroep van Noordelijke stem, en hunne bogen waren grooter dan van wie terug hen pijlen schoten. Zij waren de Spanjoolsche huurlingen en zij omringden de kleine schaar der Moorsche edelen, die vertwijfeld drongen om den goaden ruiter, tot een soldaat, maar hij een met Iberische spraak, de hand durfde uit strekken naar den trotschen, boozen man, die, in gouden maliën, voornaam hem scheen. En de Mooren rondom hem riepen van aanzienlijke losprijs, maar Aboe-Abdallah marde niet meer maar hief de kling

en hieuw neêr den Spanjool, die stortte neêr in bloed, vermengd met het opspattend schuim van den vloed. En de andere soudeniers riepen rauw en ruw tot een donkeren ruiter, die naderde:

- Hopman, hier maakten wij gevangen een Moor van rang want wie hem omringen, bieden losprijs aan...

En Don Diego de Cordoba, graaf van Cabra, naderde snel te paard.

- Geeft gij u over? riep hij Aboe-Abdallah toe.

De Ongelukkige, in een flits, dacht aan zijn troon, zijn stad, zijn vrouw, zijn kind... Zijn fronsende toorn effende zich, zijne koperen bleekte bleekte nog meer: hij stond hoog en kalm en noodlottig, zijn eene malie-voet in het knakkende riet des riviers, zijne edelen dicht om zich rond en hij voelde alles in zich deemoedig effenen, omdat hij de Ongelukkige onvermijdelijk was...

En hij zeide, kalm, hoog en voornaam - zoo dat de Spanjolen begrepen, dat hij Aboe-Abdallah was:

- Ik geef mij over.

Don Diego, verrast, stil blij, steeg af en boog voor zijn gevangene, van wien de Moorsche edelen lichtelijk weken. Hij mompelde in zijn donkeren baardmond een hoffelijk woord, maar Aboe-Abdallah antwoordde niet. Die reikte alleen, vorstelijk hoog, naar den Spaanschen hopman de ontbloote kling, die Aïscha hem om den hals had gehangen in de Zaal der Afgezanten, toèn in de juweelen scheede, van welke hij zich nu ook ontdeed en die een zijner edelen, boos, met onwillige hand, aan de gouden koorden en kwasten, reikte...

VIII

In de Andaluzische zomernacht het hoog gebouwde slot van Vaëna, de drie plompe, ronde torens als ongelijke trechters toe naar den starrenhemel, de granietgrauwe massa gestapeld boven den rots, het schuimende water tusschen het rotssteen door daverend en klaterend in de anders alomme stilte, de tinnen kanteelen-

de naar omlaag als trappen in de nacht, de wallen wijd en breed om den duisteren slothouw heen - één enkel licht hier en daar, troebelgeel omdat de sterren zoo zuiver zijn, aan een raam of in een poort; dan de stad naar beneden toe af tuimelend met de al donkere huizen, en dan, rondom, de wijde vlakte àl de gaarden der oranjeboomen, die geuren van bloesem en te gelijker tijd vagelijk stippen van ooft...

Nu en dan, bij geregelde tusschenpoos, klinkt de roep der wachten, van slotplein naar wallen heen. En door hun roep krijt de kreet van een uil...

De nacht is zwaar van melancholie en van liefde-verlangen. De schildwacht, die gaat zijne passen onder het hooge slotraam, dat, getralied, een lamp door blinkt, telt den tijd, ziet naar de sterren, die nijgen en smacht naar zijn liefde, die ver is. Tot hij plots naar boven luistert, en verwonderd, een stem hoort klagen. Maar de stem zingt aan de boograamtralies, en de luit klinkt door de klacht heen, getokkelde akkoorden van droefheid. En de schildwacht hoort naar de stem, naar de klacht, het lied, de eentonige tìnk der snaren en hij staat stil, het hoofd opgericht en verstaat nu zelfs de woorden. Zij zijn droeve woorden, de woorden der droeve klacht; er weenen de doffe klanken, gelaten; er snikken de hellere keelgeluiden. En de schildwacht hoort:

- O stad, wit geheimzinnig in de nacht, die betooverd was en die laatst ik zag, in de maan, die betooverde... O stad, mijn stad, wanneer?? Rood bloeien de rozen om den rooden burcht, wiens roode torens rijzen in de betooverde lucht... O, roode burcht, wanneer?? O vrouw, wit in de geheimvolle nacht, die betooverd was en die laatst ik zag, in de maand, die betooverd was, maar doodsbleek liggen aan den rand van het water... wanneer?? Wanneer, o kind, o knaapske, o adelaarsjong, o jong van de droeve adelaars, in den tooverdroom geroofd door de gieren! Niet het jong roofden de gieren, o droom, niet het jong: den adelaar zèlve roofden boozeren nog en knotten zijn wieken... Wanneer? Wanneer, o stad? Wanneer, o vrouw? Wanneer, o kind, bloed van mijn bloed?

De schildwacht hoorde huiverend op. Het was de gevangen koning, die zong, omdat hij niet slapen kon. De nacht was ook zwaar van melancholie en liefde-verlangen zwoelde omhoog uit de bloesemende en vruchtende oranje-gaarden. De schildwacht nam zich den helm af, en veegde zijn hand zich over het natte voorhoofd. Uit het verlichte tralie-raam boven klonk nu de luit alleen. En verstierven de klanken...

De roep der wachten klonk. De schildwacht, met heesche stem, riep, toen zijn dichtst bij zijnde makker geroepen had, als hij, dat veilig de nacht was en onraadloos. Toen viel de stilte gehèel, als van de sterren af...

Tot plots snerpte de kreet van den uil...

IX

Dien volgenden morgen zat Aboe-Abdallah, als den vorigen avond, aan het getraliede boograam en de morgenzon scheen over de vlakte, die weg glooide in den nog niet geheel opgeklaarden ochtendmist, en de bleeke berglijnen blauwden, golvende, naar den einder weg, en de stad grauwde goud beneden zijn blik. In de breede vensternis zat Aboe-Abdallah en staarde en de luit lag hem ter zijde: de groote zaal dommelde weg in schaduw: er hing tapijtwerk tusschen zuilen, er lag tapijtwerk over den vloer en de zaal was een Moorsche zaal, maar de meubelen waren Spaansch. Want het slot van Vaëna was eenmaal gebouwd door den Khâlif van Cordoba en Aboe-Abdallah vond onder zijn blik de Arabische motieven terug, die hem lief waren in den eigenen rooden burcht, daar ginder...

Een Moorsche knaap hief den voorhang en kondde aan den vorst den graaf van Cabra. Moorsche ridders en knechten werden even zichtbaar in de gedoezelde schaduw der wachtzaal, want zij waren trouw Aboe-Abdallah gevolgd in gevangenschap. En de graaf van Cabra trad binnen en boog, hoffelijk de slotvoogd tegen zijn vorstelijken gevangene. En zij gaven elkaâr de hand. En

zoo, hand in hand, stonden zij: de rijpere, zwartlokkige, gebruinde Spanjool, zichtbaar soldaat en ridder, in zijn streng fluweel met ordeketen, met rapier en dolk ter zijde en de jonge Moorsche vorst, gelig bleek en amberlokkig en melancholiek van blik, den mond dwingend tot treurigen glimlach. De morgenzon door de tralies gaf een zachten gloed van koloriet aan hun beider zoo verschillende maar Zuidelijke trekken, een ommelijn van licht aan hun beider zoo verschillende maar mannelijke silhouetten, blauwe schaduw over het enge, zwarte fluweel, lila schijn over de wijde, roode zijde, tusschen de doezelige bontheid van de geweven tapijten, wier bleeke tafereelen van oude, verre mythe oneigenlijk aan deden achter hen beiden. En de graaf sprak de hoflijke woorden in de eigene taal en de vorst antwoordde in de zijne en de graaf zeide:

- Als Uwe Hoogheid dezen morgen ter valkenjacht zoû willen gaan, is het Cabra niet anders dan groot genoegen haar te verzellen.

- Dank, graaf, sprak Aboe-Abdallah mat; maar de schijnbare vrijheid en de rit door vlakte en woud zoû te meer mij doen gevoelen, dat ik gevangene ben en niet mij spoeden kan naar àl wat ik lief heb... Liever ware het mij ons schaakspel van gisteren voort te zetten, al zijt gij een duchtig speler, al heb ik geen hoop uw koning mat te zetten...

En Aboe-Abdallah wees naar het schaakbord, dat, parelmoêr, met de enkele gouden stukken sedert gisteren onaangeroerd was blijven staan: de stukken waren Spanjoolen en Mooren; de koningen waren Ferdinand en Aboe-Abdallah... En de zon, vreemd, glinsterde over het licht- en donkervlakkige slagveld, waar de enkele sierlijk gedreven stukken - goudsmeêwerk van Toledo - geheimnisvolle beduiding kregen...

- Wat zouden dit spel wij voort zetten, vorst! zei de graaf, ontwijkende de overwinning, die hij, goed speler, reeds den dag te voren voór zich gezien had. Laat liever mij u mede deelen, dat ik bericht van mijn koning heb en koningin en laat mij u zeggen, dat Don Ferrando en Doña Isabel, al dankten zij den Hemel voor

Spaansche zege, toch mede lijden met Moorsche smart en Uwe Hoogheid zenden verzekering van sympathie in het ongeluk, dat haar trof.

Aboe-Abdallah, geroerd, boog het hoofd en onderdrukte zijn trots:

- Zeg uw koningen, graaf, sprak, hij en zijn weeke stem brak; dat Aboe-Abdallah nauwlijks ongelukkig zich voelen mag, in de macht van zulke edele vorsten, wier zielen overvloeien van deugden. Allâh schenkt alleen, wie hij hooglijk mint, zoo deugdvolle zielen als hij schonk Don Ferrando en Doña Isabel... Zeg voorts hunne Majesteiten, dat Aboe-Abdallah reeds lange dacht zich naar hun schepter te voegen en zijn rijk te ontvangen in leen uit hunne handen als zijn voorvader het reeds ontving uit de handen van koning Don Jayme, den vader van Doña Isabel... Helaas, dat ik niet eerder uit vrijen wil volvoerde wat ik thans schijn gedwongen te willen doen... En zetten ons spel wij voort...

Cabra, onmerkbaar, haalde de schouders op en slotvoogd en gevangene speelden nu, zwijgend, wikkend iederen zet en voorzichtig dan schuivend de Toledaansche, goudene stukken. Toen deed de graaf opzettelijk den zet... En Aboe-Abdallah verwonderde maar doorzag niet... En hij won.

En toen hij gewonnen had, doorzag hij en was heel droef. Maar voorhangen werden weg geschoven; er mengden zich Castilliaansche met Moorsche edelen; het was noen en tijd tot spijzen. En Aboe-Abdallah nam den arm van Cabra en zij zetten zich in de verdere zaal aan tafel, als waren zij genoodigde en gastheer. Aboe-Abdallah weigerde den wijn, waarin de zonneschijn topazen verwekte, en toen hij weigerde, weigerde ook de graaf en weigerden de Spaansche edelen. Zij dronken allen water uit zilveren schalen. En er viel een droeve vormelijkheid over het maal, terwijl buiten, door den zonneschijn, bij tusschenpoozen, de roepen der schildwachten riepen...

X

Een jonge Moor van rang had zich bij de wachten aan de stadpoorten aan gemeld en verklaard, dat hij een boodschapper was, gezonden uit Granada naar den gevangen koning, Aboe-Abdallah, hem, die de Spanjolen Boabdil noemden.

Hij werd op het slot toe gelaten, onderzocht, en toen toe gelaten tot den vorst. Maar de graaf van Cabra, enkele ridders en wapenknechten waren tegenwoordig bij het onderhoud.

De Moor had zich op een knie neêr gelaten voor zijn vorst.

- Wie zendt u? vroeg Aboe-Abdallah.
- De moeder: de Sultane Aïscha...
- Wat nieuws?
- De vader, Muley-Aben-Hassan, voordeel trekkende van de verbittering en droefheid, die heerschten na den slag van Lucena en de nederlagen van uw leger, o vorst, is Granada binnen getrokken en zetelt thans in de Alhambra.

Aboe-Abdallah schrikte hevig en om hem verschrikten de graaf en zijn ridders.

- En mijn moeder? riep Aboe-Abdallah. En mijn vrouw? En mijn kind?
- Zij vluchtten naar de ALCAZABA van den Albaïcin, naar de sterke forteres op den heuvel. Vele getrouwen zijn om hen heen. Een leger ligt achter de muren. Muley-Aben-Hassan laat hen met rust, onzeker van den volksgunst, die slechts ten deele tot hem zich wendde.
- God is groot! riep Aboe-Abdallah. Het moest geschieden als het geschiedde.

En hij dacht aan zijn gebroken speer en aan de vos, twee zeer booze teekenen en staarde droef voor zich uit.

- Wie zijt gij? vroeg hij toen zacht.
- Ik ben Hamet-el-Zegri, zeide de Moor; en mijn stad is Ronda, die de uwe was. Mijn trouw aan Aïscha en Aboe-Abdallah schonken mij kracht den gevaarvollen tocht te ondernemen. Maar onze vijanden zijn ridderlijke vijanden: zij deerden den eenzamen

boodschapper niet, die kond kwam doen aan zijn vorst.

- Hebt gij mij alles meê gedeeld? vroeg Aboe-Abdallah zacht.

- Der moeder raad nog niet, antwoordde Hamet-el-Zegri.

- Wat raadt Aïscha haar zoon?

- Zich te verstaan met de Christelijke koningen, die Allâh macht schonk boven de Mooren. En Granada in leen te vragen uit de handen van Don Ferrando van Arragon en Doña Isabel van Castillië, als ontving uw voorvader van hun voorvader.

- Het zij zoo, sprak Aboe-Abdallah. Niet was MIJN de weigering van schatplicht maar mijns vaders... Moge Allâh de harten der Christelijke koningen wenden naar mijn hart toe. Zeg mij, o Hamet... hoe is het mijn vrouw, de dochter Ali-Atars...?

- Morayma weent dagen en nachten, vorst, zeggen hare vrouwen... Zij beweent haar vader, den Leeuw, die bij Lucena viel... Zij beweent haar gemaal, Aboe-Abdallah, die ver van haar toeft...

- Breng haar van mij dezen ring en zeg haar dien te dragen... En zeg mij, o Hamet, hoe is het mijn zoon, Abdallah...?

- Onbewust van het ongeluk zag ik hem dartelen de wallen langs, een blij kind nog, o vorst.

- Breng hem van mij den kus, dien ik u geef, zei Aboe-Abdallah.

Hij naderde Hamet-el-Zegri en kuste hem op het voorhoofd. En omarmde hem toen op zijn hart. En den boodschapper werd uitgeleide gedaan, het slot uit, en de poorten der stad uit, waar hij zijn paard besteeg. En weg rijdende, nu gewapend, door de donkere eikenbosschen, dacht hij aan den kus, dien hij het kind en vooral aan den ring, dien hij Morayma zoû brengen en viel zijn hoofd in gepeins neêr, onder de duisterende nacht.

XI

Een grauwe dag, een zwoele windeloosheid. Talmende, lage wolken als grauw fluweelig vervagende aan de trage lucht, de verre bergen vager nog dan de wolken met nauwlijks ommelijn en dof de sneeuwen toppen van het sneeuwgebergte. De vlakte, vaag en

wazig door de dampen heen van de branden der gehuchten, dampen, die, even rood van vuur aan de aarde, vager wazen en zich met de wolken mengen tot een bijna zwarten nevel. Vele vlammen dwars door dikke kronkels rook...

Blatend vee, dat vlucht, loeiend vee voort gedreven, door de huislui, wie de hoeve en have blakend opgaan in een gensterregen vuurs. En achter hare muren stil de vale, witte stad en roerloos, en tusschen zijn torens stil het vale, roode slot en roerloos... Op de tinnen zijn verschenen twee grijsaards en een vrouw. Op de tinnen van het fort ter andere zijde is verschenen slechts eén vrouw. En zij zien elkanders silhouetten in den parelvalen morgen, en zij zien, verre van elkaâr in dichtbijë vijandschap, naar de branden der gehuchten, naar de boeren, die er vluchten door de vlakte met hun voort gedreven blatend vee en loeiend vee... Want zij zijn, op de tinnen van de Alhambra, de oude, eens onttroonde maar weêr zetelende vorst, Muley-Aben-Hassan en zijn broeder, dien zij noemen EL ZAGAL, want bij is de Dappere, beide oude, fiere vorsten, zwaar de tulband, blank de baard, forsch de breede, fiere bouw en ter zijde van Granada's ouden koning, die zijn zoon haat, op wiens plaats hij zich zetelde in de Alhambra, staat die zij Zoroya noemen, immer schoon nog en verleidelijk, immer nieuwe Dageraad, rozigend uit hare sluiers, zij, de Spaansche, de afvallige, de slavin, zij, de dochter van den Spaanschen hopman, maar als kind geschaakt, zij, die immer heeft gehaat wie haar schaakten, zelfs haatte de’ ouden koning, die haar lief had, hij de vader van haar zonen; zij, die nu slechts leeft voor die zonen, zij de machtige, de intrigante, zij, die haren haatblik toewerpt de eerste vrouw, de Sultane, vorstelijke Aïscha, die verschenen is, daar ginds, heel alleen op de tinnen van het verre en het toch dichtbijë fort, waar zij vluchtte en zich versterkte met de vrouw en het kind Aboe-Abdallah's, haar in gevangenschap onmachtigen zoon...

En zij zien van het slot en van het fort naar het Spaansche ruitervolk - duidelijk zijn stalen kurassen tegen haag van lansen, plompe helmen, rood van pluimen, grauw en rood tegen grauwe lucht en rooden brand - ruitervolk rondom Granada, dat er

brand sticht en er plundert en zij weten zich onmachtig: Muley-Aben-Hassan voor zichzelven en Aïscha voor haar zoon...

En zij staren slechts naar elkaâr en naar de vlakte...

En de favorite, die onttroonde de Sultane, ook zij staart naar Aïscha, naar die vlakte, naar haar volk, en een heimwee vult haar ziel-van-haat met weemoed want zij denkt aan Andaluzië, want zij denkt aan Spanje, aan Spaansche dingen en in stilte bidt zij, de afvallige, tot de zuiverste Madonna en haar Zoon...

Sprankels vuur sprenkelen hoog, vuurfonteinen uit de branden en de sneeuwtoppen der bergen schemeren besmeurd, bezoedeld door de warrelzwarte smoken, die verijlen, donkere sluiers, vuile flarden door de vale, grauwe luchten...

Terwijl te Vaëna Aboe-Abdallah zwijgend schaak speelt met Cabra en in de weide aan den boord der Darro drie lichamen van witte Wijzen, met witte baarden, tabbaarden, naast elkaâr liggen in durenden slaap en Morayma met een Berbersche vrouw uitrekent de noodlotsgetallen...

XII

De gevangene was overgebracht naar de oude, Moorsche stad Còrdoba, om gevoerd te worden voor Don Ferrando van Arragon, den Katholischen koning, maar toen hij, geleid door den graaf van Cabra, daar aan kwam, weigerde de koning hem te zien - onzeker wat met hem te doen.

De graaf en zijn gevangene vertoefden in een forteres, aan den Guadalquivir. En Aboe-Abdallah kwijnde aan het getraliede raam en zag uit over de rivier.

Voor hem verscheen de graaf. En hij zeide:

- Zeg mij wat een verstrooiïng zoû zijn voor Uwe Hoogheid.

- Graaf, zeide Aboe-Abdallah. Als ik hier zit te turen door mijn getralied raam, en de zon zie ondergaan, achter de tinnen van het Alcâzar, bedenk ik, dat Moorsche Khâlifen daar gewoond hebben en getroond. Bedenk ik, dat Allâh, ons, Moslems toornt, nu er

woont de Christelijke stedehouder van Don Ferrando en Doña Isabel. En vult weemoed mijn ziel en...

Hij zweeg, voltooide niet. Beiden stonden aan het getralied raam en hunne gelaten rossigden in den lagen gloed der zinkende zon. De zon zonk achter het Alcâzar, daar ginds, ter andere zijde der breede maar ondiepe rivier, wier lage wateren met trage, gouden plassen kabbelden over de grazige eilanden, die zij ontdekten. De tinnen van het Alcâzar, als kartelige, kleine pyramiden, zwartten tegen de zee van diep goud, die dreef aan den Westelijken hemel. De oude Moorsche slotburcht etste zich donker af tegen dien gloed. Rondom rozigde de dampwitte stad. Er waren dommen als rozige eierschalen, en de huizen werden rozige dobbelsteenen en de minaretten fijne, vuur-aangeveegde, zwarte naaldelijnen. Tamariske-loover daar tusschen wemelde van fijne etsnaaldlijntjes en een poeïer van zinkenden zonneschijn trilde over alles heen...

Er klinkelden zachte klokjes. Het waren de zwarte geiten, wier kudde gedreven werd door een jongen Moor, een slaaf, over de kleine, groene eilanden, de grazige weilanden, die de lage wateren in de Guadalquivir ontdekten. Een groep paarden stak die lage wateren over en het rosse zonnegoud glom over hunne gladde achterlijven en het zonnegepoeïer gleed, hellende wemeling, en donsde glisterend om de geiten. De jonge Moor en de Christelijke voerman der paarden riepen elkander toe... Voor het tralieraam, waar stonden Aboe-Abdallah en Cabra, fladderden de duiven, die nestelden in de voegen der forteres en zij waren geheel roze, van de zinkende zon...

Maar langzaam-aan verpaarsten de tinten en taande het goud en een mauve mist vervaagde langs de lage wateren en de stadhorizon met den donkeren burcht doezelde hare kontoeren uit. En duidelijker, boven die warreling, met de eerste starren bleek om heen, rees de hoogste, breedste koepeldom, donker lila tegen verpurperde lucht: de dom der beroemde Moskee...

- ...En, voltooide Aboe-Abdallah, wijzende naar den lila koepel; zoû ik, hoe weemoed mijn ziel ook vult, willen zien ons oude

heiligdom, dat Allâh verliet voor ùw God...

De geiteklokjes waren verklinkeld. En zwaardere klokken klonken en wierpen hare galmingen door de dalende nacht. Het waren de klokken der klokketoren, de Christelijke, waartoe de minaret was verbouwd, toen de Moskee gewijd werd, tot een kathedraal gewijd aan de H. Maagd der Hemelvaart, meer dan twee eeuwen geleden. Zij riepen de Christenen ten avonddienst.

- Kom dan meê, zei Cabra eenvoudig.

De gevangen koning rees op. Hij sprak niet meer. Hij volgde zijn slotbewaarder. Zij sloegen donkere mantels om en waren in de nacht niet herkenbaar. Zij daalden de nauwe trappen af, die wentelden naar de rivier. Er waren wachten om hen heen, met een jongen officier, die geleek een slanke knaap met fijne, kleine knevels. Er waren toortsdragers om hen heen. En zij gingen over den langen brug, gebouwd over Romeinsche pijlers, dwars tusschen de grazige eilanden door, die nu verwaasd waren in witten nevel.

Zij waren aan de overzijde. En zij vervolgden tusschen nauwe straten van vierkante huizen, als straten van dobbelsteenen. Het walmende toortsengeflakker bloedigde over de blanke huizen, maar er waren er ook zacht geel en blauw en roze en in den toortsgloed werden die huizen oranje en purper, als brandden zij eén oogenblik op voor zij in de achtere nacht verzonken. Er schemerden op de drempels der poorten, door welke de binnenhoven verzichtbaarden met de star van een koperen lantaren, nòg de Moorsche silhouetten, na twee lange eeuwen verchristelijking. Zij schenen den gevangen koning als schimmen toe, en leefden zij ook, zij herkenden hem niet, den gevangene. Hunne witte burnoezen en tulbanden schemerden op en verschemerden, terwijl de kleine stoet langs hen toog. Nauwlijks nieuwsgierig trokken de MUDEJAREN - de bekeerde Moslems - zich terug in het geheim hunner vierkante, kleurig gekalkte huizen.

De poort der Kathedraalhof was bereikt. Het was de Poort der Genade en Aboe-Abdallah zag, dat zij in Moorschen stijl door de MUDEJAREN gebouwd was, maar dat zij met Christelijke heiligebeelden versierd was en met Christelijke spreuke. Waar de klok-

ketoren nu rees ter zijde der poort, was eenmaal de minaret gerezen... bedacht de gevangen koning.

Hij was binnen getreden, aan de zijde van Cabra, tusschen de gehellebaarde wachten en de dragers der toortsen. En hij zag in de donkere nacht, door welke het toortsengeflakker gloeide als ros goud door fluweelig paars, den stillen Hof der Oranjeboomen. Die was nu als een klooster geworden, een kloosterhof, na twee eeuwen geleden, de Hof der Reinigingen te zijn geweest. Er was weinig veranderd. De palmboomen rezen hoog en de oranjeboomen lager, er tusschen. Er waren tusschen hunne regelmatige rijen de zeven fonteinen bewaard, de vrome fonteinen der wasschingen, die de Geloovige hier eenmaal volbracht, vóor hij de Moskee binnen trad. Zij murmelden met hare droppelingen van buigende stralen in de opgeflakkerde nacht en schenen boeketten van gouden halmen: de laatste, groote, losse droppelen vielen als vonken vuur en doofden... En plotseling werd Aboe-Abdallah gewaar, dat hij dit kènde: deze paarsnachte hof met de verdonkerde, groenzwarte palmen, wier bladeren baldakijnden boven zijn hoofd, met de zwoel-geurige, wit-bloemige en goud-appelige oranjeboomen tusschen de hoogere palmen, met de murmelende stralen der spattende wateren uit de eenmaal geheiligde bronnen... Hij kènde dit alles uit een voorbestaan en hij had het gezien onder een lucht van azuur, en in een licht van zon en tal van Geloovigen hadden aan de fonteinen hunne reinigingen volbracht en daár juist vóor hem, waar nu de muren der Kathedraal zijn blik braken, was het doorzicht geweest, het verre verschiet van de open Moskee zelve - nog niet ommuurd - maar doorzichtig en met tal van zuilen en bogen herhalende de stammen en palmbladeren - rijzend en nijgend - of de boomen des hofs zich verder-op hadden herschapen in nauwlijks maar ander motief van architectuur...

Een korte flits, dat gevoel: toen niets meer dan zware melancholie. Er waren de ongelukkigen geweest, voor hij de Ongelukkige geweest was. Hier had de Iberische koning Ferrando - hij, die de Christenen den Heilige noemden - den laatsten Khâlief

overweldigd... Hier had hij de Heilige Moskee veranderd in een kerk voor hùnne Moeder-Gods... Hier was de Moorsche macht reeds ùit geweest, meer dan twee eeuwen her...

Hij zag hulpeloos om zich rond. Hij was hier de éenige Moor, met den ènkelen Moorschen dienaar, die hem mocht volgen. Naast hem liep een Spanjoolsche graaf, òm hem waren Spanjoolsche wachten en wapenknechten. Het trof hem alléén, dat zij Moorsche oogen hadden, die vreemd staarden door het rosse toortsflakkeren heen...

Nu bevond Aboe-Abdallah zich in de Moskee. De toortsdragеren waren achter gebleven in den hof, maar er waren zwart getuniekte kerkdienaren en zij hadden lantarenen en lange kaarsen ontstoken op Cabra's bevel. En de verschillende, bleeke schijnen spookten door de wijde ruimten. De zuilen rezen op als palmstammen, de zuilen eenmaal door de Moorsche overwinnaars mede gebracht uit àlle, verwonnene, heidensche steden. En de beweging der bogelijnen droop neêr als de palmbladeren dropen in den hof, met eene moede nijging, vóor zij rustte op een zuil, links en rechts. Roode en okeren stralen doorbraken die buiging der bogen; zij werden purper en gouden in het rosse licht der lantarenen, in het gele der lange kaarsen. En zij wisselden, als de schachten van waaiers, die zich ontplooiden. En de bogen zelve wisselden, als beschreven zij vreemde half-cirkels van mystieke meetkunde onder het donkere cederhout van de zoldering. Daar kleurde nauwlijks het blauw en rood en goud meer op. Maar de vloer was als één bont, Damaskiesch tapijt, schoon van marmer, en de wanden schenen behangen met bont, Damaskiesch tapijt, maar waren marmer. En het was alles blauw en rood en goud, en het scheen alles geweven, maar het was alles marmer, en het was alles innig, dof bont onder de bogen, tusschen de zuilen, die, in lichter geel en blank en ros en rood, dit omlijstten...

En het was niet meer een Moskee. Het was een Christelijke kerk en gewijd aan hun Moeder-Gods, die, als zij zeiden, was ten hemel gevaren en de Moskee, de groote der Abderrhâmans en Almanzur, was gewijd aan hare Hemelvaart. Zoo zeiden zij en

telkens bogen zij, om Aboe-Abdallah, de knie en kruizigden zich over de borst. Want overal, tusschen de zuilen, rezen de Christelijke altaren, met de beelden van hunne heiligen, en als zij die zagen, bogen zij de knie en kruizigden zij zich over de borst.

Cabra wees Aboe-Abdallah een kapel en hij voegde er aan toe - niet bedenkende, hoe hij zijn gevangene leed zoû doen - dat deze tempel door de MUDEJAREN - de bekeerde Moslems - gebouwd was ter eere van den heiligen Ferdinand, den overwinnaar van Sevilla en Cordoba, op de zelfde plek, waar de oude MIHRÂB geweest was: de heilige nis, waarin de Korân gelezen was geworden. En Aboe-Abdallah zag verschrikt naar de rijke kapel, die scheen opgetrokken met bogen en zuilen van gelig ivoor, in welke roomige blankheid de Moorsche motieven van versiering waren verwerkt en verwemeld. En zijne gelige bleekte verbleekte nog meer, omdat hij dacht aan de heiligschennis, die de ongeloovige honden, de onreinen hadden gepleegd.

Maar de nieuwere MIHRÂB - hoewel tusschen kapellen ingebouwd - was behouden gebleven en de gevangen koning verteederde... Onveranderd was dit dus nog steeds! Als zacht kleurig Damaskiesch tapijtwerk scheen het teedere mozaïek van de nis, van hare poort, van den boog en den wand om haar heen. Een onverstoorde weemoedige heiligheid trilde nog om haar rond. En de marmeren vloer was uitgesleten van de knieën der Geloovigen, die, in een kring om den verslezer, zich buigende voor- en achterover hadden beâamd, dat God groot en eenig was en Mohammed zijn profeet.

De lantarens en kaarsen der zwart getuniekte kerkdienaren riepen vreemde schijnsels op, roodig als verbleekt bloed en wittig als schimmigen schemer. In de diepte der verschieten, tusschen de gestreepte Moskee-bogen door, die telkens wisselden met terug komende lijnen, schenen de schimmen te spoken. De schimmen van wie dood waren durende twee eeuwen... De schimmen van wie machtig waren geweest of geloovig, twee eeuwen geleden. Vóor Ferdinand, de overweldiger - wiens vergulde beeld daar rées in de roomwitte kapel, ter plaatse waar eens de Korân was

gelezen - de Mooren, die Allâh verlaten had, had getuchtigd en tot slavernij gebracht...

De tranen welden op in de oogen van den Ongelukkige maar hij bedwong ze en weende niet. De snik brak in zijn keel maar hij snikte niet. Hier, in Cordoba's Moskee zag hij, als in een tweede gezicht, voor zich, zijn rooden burcht. De machtige burcht der roode torens en tinnen, der roode rozen, der rozige zonsopgangen, der manebetooverde nachten, de burcht van hèm en zijn moeder en zijn vrouw en zijn kind... En hij zag den burcht onder een tragische lucht van rood als droop de hemel van bloed en in de roode lucht hing de overrijpe maan als een barstende granaatappel en roode pitten regenden er uit in den open muil van een immensen draak, die zijn langen staart geslingerd hield òm de burcht en wiens open muil begeerig uit stak boven den hoogsten toren...

Toen begaf hij zich - en hij wankelde even - vol wanhoop in zijn ziel, naar de opene poort, terug naar den Hof - eenmaal die der Reinigingen. En de toortsdragers wachtten daar, en het vlamgeflakker der toortsen smeurde bloed ook over den hof: de palmbladeren dropen van bloed, de oranje-appelen tappelden bloed, en de fonteinestralen, buigende, droppelden van bloed en het bloed bewoog in den fakkelafschijn vóor den voet van den Ongelukkige en stroomde het purperen pad voor hem uit.

XIII

De zomerzon brandde over de hel kleurige huizen, over de Moskee, de rivier en herschiep Cordoba in een stad van goud aan een stroom van goud. In de tinteling van het schelle licht, in de wemeling van het witte stof, naderde over den witten weg eene kavalkade naar de Guadalquivir, waar de forteres rees bij den Brug als een blakende, rosroode bouw. En op den Brug stonden Aboe-Abdallah en Cabra te midden van Moorsche ridders en Spanjoolsche officieren en wachten.

Zij zagen allen de kavalkade naderen... In het midden der Span-

joolsche soldaten reden, scheen het, enkele zeer jeugdige ruiters aan, Moorsche knapen van prillen leeftijd, maar aan hun hoofd reed Hamet-el-Zegri en zijn donkeren kop omwond een blanke tulband en een blanke burnoes wapperde als een wolk om hem rond, waar hij naderde op een glanszwart ros in die andere wolk van stof en vóor op zijn ros zat een kind. En toen de kavalkade genaderd was, bij de forteres aan den Brug, stegen zij af en riep Aboe-Abdallah uit, zijn armen in wanhoop hoog:

- Wee, wee mij, mij, de Ongelukkige! Noemt mij, o allen gij mijnen, noemt mij de Ongelukkige! Want ik ben, ik ben de Ongelukkige! Hamet voert tot mij mijn zoon Abdallah, maar hij voert hem tot mij opdat hij gijzelaar zij in Cordoba, tusschen die andere knapen! Abdallah, Abdallah, kom, kom in de armen van uw ongelukkigen vader!

En hij strekte de armen uit naar het kind, dat in de armen der Moorsche ridders van Hamets zadel was af gestegen. Zij voerden het meê, de ridders, naar den vader en deze nam het op in zijne armen en klemde het weenende aan zijn borst. Het gelaat van het knaapje bleef ernstig en olijvebleek, met zwarte oogen. Het weende niet meer sedert het gereden had voor op Hamets zadel, sedert men het, met geweld, uit Morayma's armen gerukt had. De rit op het zwarte ros, veilig tegen Hamets groot, krachtig lichaam aan, had het getroost. Dagen lang had het zoo gereden in de wolk van stof, in de wolk van Hamets burnoes. Des nachts had het geslapen op Hamets sponde, in burcht of forteres en het was niet bange geweest ver van zijn moeder nu Hamet over hem waakte. Des morgens had Hamet hem weder te paard genomen als voor een spel. Rondom hadden de grootere Moorsche knapen gereden en waren er vijandelijke soldaten rondom hen heen, zij waren niet boos geweest. Waarheen zij gingen, de knapen, wist kleine Abdallah niet maar hij wist, dat hij ging naar zijn vader, die ver van zijn moeder toefde. Nu drukte zijn vader hem in de armen, bij een forteres, op een brug over een breede rivier, terwijl een stad rees aan de andere zijde. Zijn vader weende; Abdallah wist niet waarom; zijn vader noemde zich de Ongelukkige. Ab-

dallah wist niet waarom zijn vader zich de Ongelukkige noemde nu zij elkander toch terug zagen. Maar hem omhelzende, klaagde Aboe-Abdallah:

- Wreed zijn uw vorsten, o graaf van Cabra, zóo jeugdig een kind als gijzelaar te eischen, wèg van zijn moeder, wèg van zijn vader, al schenken zij hèm ook de vrijheid! Zoo ik mij vazal uwer vorsten verklaar, waarom laten zij mij dan niet mijn zoon!!

Het kind begreep eerst dagen later. Het begreep eerst toen op een morgen zijn vader, dien hij toch koning wist, tusschen zijn edelen en de Moorsche knapen deemoedig naderde in een ommuurden hof een grooten, mageren, donkeren man met een streng gelaat, spits gebaard en geheel omhuld in een ijzeren rusting. Het begreep, dat zijn vader, trots koning, de gevangene was van dien mageren man, die men hem wees als Don Ferrando, een andere koning, van een ander rijk dan Granada, en een koning, wiens leger sterker was geweest dan het Moorsche leger. Maar het kind begreep ook, dat Don Ferrando zijn vader vrij liet; het begreep, dat zijn vader vrij was, omdat deze scheen te erkennen - bijna had zijn vader voor Don Ferrando geknield, maar deze had zich gehaast hem op te richten - dat Don Ferrando veél sterker was en veèl machtiger dan hij, Aboe-Abdallah. Het kind was er héel treurig om geweest, hoewel het gevoelde, dat het heel blij had moeten zijn. Maar hij had toch met zijn kinderlachje gevraagd:

- En gaan wij nu spoedig naar huis, naar moeder, die ons zal wachten?

Toen had zijn vader hem, weenende, omhelsd en zich op de borst geklopt en zich de Ongelukkige wederom genoemd en hij had Don Ferrando wreed genoemd. En het kind had niet begrepen. Het begreep wederom eerst dagen later. Toen omhelsde hem zijn vader tot afscheid en omhelsde de grootere Moorsche knapen, die weenden, want zij begrepen, en wisten. En toen omhelsde hem Hamet-el-Zegri, wien hij juist vroeg of hij niet op mocht zitten, voor op het zwarte ros, dat daverde over den weg als de donder door de lucht. En toen omhelsden Hamet en de Moorsche ridders àlle de knapen en hem kusten zij eerbiedig, de tranen over

hunne gebruinde gelaten, zijn handje, dat hij sidderend reikte. En toen zag hij, dat zijn vader en Hamet en de Moorsche ridders op stegen en zij waren omstuwd door een escorte van vijanden, van Spanjolen, maar die waren niet boos. En toen zag hij, dat weg van den brug en de forteres de kavalkade van allen, die hem dierbaar waren, vertrouwd, weg draafde, den witten weg op, in een wolk van witte stof, waardoor het schelle zonnelicht tintelde, zoo dat het verwierd tot een wemelende poeïer van goud. En hij weende niet want het was te verschrikkelijk. Maar om hem weenden de groote, Moorsche knapen, die nu alleén stonden, met hem in hun midden, op den brug, bij de forteres. Boven hunne hoofden dwarrelden in kringen de duiven, die nestelden in de voegen der forteres en tusschen hare kartelende pyramiden van tinnen.

Hij weende niet, gestold van ontzetting zijn kinderbloed. Maar de graaf, die met zijn vader gestaan had op den brug toen zij, dagen geleden nu, waren aan komen rijden, hij voor op het zaâl van Hamet, in diens wapperende burnoes omwolkt, nam hem zacht in zijn krachtige armen en zeide hem met een gebaarden mond zachte woorden, die hij niet begreep. En ging met hem òp, de trappen op der forteres, naar de tinnen. Hem volgden de groote Moorsche knapen, tusschen de Spanjoolsche wachten, die droegen zulke vreemde platte helmen, net ijzeren schotels. En boven, op den hoogsten toren, in de armen van den graaf, tegen zijn baard aan, zag kleine Abdallah voor het laatst naar de kavalkade, die den weg af verdween. Het waren zijn vader en Hamet en de andere ridders, maar zij waren niet meer herkenbaar: zij waren niet meer dan goud poeïerige, witte wolk, waarin vage omtrek van achterlijven van paarden, die ijlden vooruit en verijlden. Dat verdween, poeïerde weg aan den horizon, waar de vale landen vergolfden. De Moorsche knapen nu snikten luid. Maar Abdallah snikte niet, weende niet. Want het was te verschrikkelijk dan dat hij weenen kon. Want vader en Hamet waren wèg en hij, hij was, met de andere knapen, in vaders plaats gebleven in de macht van den strengen, mageren koning, die sterker scheen te zijn en machtiger dan zelfs zijn vader, Granada's vorst.

XIV

De eenzame Morayma lag in den boog, haar kloppend hoofd koel tegen de albasten zuil, die het vensterloos raam deelde in tweeën. Het was de duisternis binnen en buiten, buiten in de oranjegaarden, die den ALCAZABA omgeurden, binnen in de vierkante zaal, waar alleen een doffe lantaren glansde. Rondom de forteres, waar Aïscha en Morayma en hàre getrouwen en hàre soldaten de vlucht hadden genomen - in zicht van de Alhambra - betooverde de nacht met hare duisternis.

Morayma was alleen. Zij dacht aan Aboe-Abdallah en dat hij gevangen in Cordoba was. Zij dacht aan haar kleinen zoon, uit hare armen gerukt en weg gevoerd als gijzelaar, met andere Moorsche knapen, en nu op weg naar zijn vader, tot wien Hamet-el-Zegri hem voerde, Hamet, die gebracht had een ring van Aboe-Abdallah voor hàar en een kus voor het kind. Hamet-el-Zegri, in wien zij ried de stil zwijgende vereering en liefde. Liefde, die zich nooit had geuit anders dan in een weekere buiging der stem, anders dan in een blik. En terwijl zij aan hen alle dacht en aan den ring aan haar vinger en aan den kus voor het kind, klonken beneden, onder aan den hoogen toren, door het oranjeloover heen, dat woekerde den heuvel omhoog, waarop de forteres gebouwd was, de zeer zachte klanken van luite-koorden.

Zij schrikte en luisterde uit. Hare handjes omklampten het slanke zuiltje, waar tegen, om zich te koelen, heur slaap lag. Zij wist, wie, daar beneden, tokte de luit, zóo zacht, zóo zacht dat het geluid niet meer was dan het druppelen van water of het tjilpen van een moeden vogel. Zij wist, wie, daar beneden, nu aanving te zingen de verleidelijke melodie, zóo zacht, zóo zacht, dat het nauwlijks stem was en nauwlijks woord werd, nauwlijks meer dan weemoedig murmelen, dat op neurde aan heur oor. Zij wist, dat het Hamet was maar Hamet de Abenceraag: de jonge Hamet met zijn verleidersoogen, met zijn verleidersstem: hij, die, alléen, het waagde onder het raam der sultane zoo overmoedig, zoo moedig te tinken de luit en te zingen. Zij had den mond als in

schrik geopend en was toen, zoo, gebleven, het albasten zuiltje omklampend. En zij hoorde uit in de doorzongene nacht.

Buiten, eensklaps, kletterde hoefstap van paarden... De luit zweeg en de stem zweeg en de paardenhoefstappen verkletterden de muren langs der ALCAZABA. Morayma was niet méer geschrikt. Er waarde wel eens meer, in de nacht, patrouille te voet en te paard. Er geschiedde, plots, schermutseling, tusschen soldaten en ruiters van ALCAZABA en Alhambra. Dáar troonde de vader en met hem waren zijn broeder, de Dappere, en Zoroya, de alom gehate. Zien konden zij elkander van de wallen af. Toe roepen zelfs hadden zij elkander gekund. Zij blikten elkander alleen slechts toe, vol haat. Maar des daags raakten te Granada dikwijls hun beider aanhangeren slaags. En des nachts zochten zij elkander te overrompelen; in elkanders tuinen, op elkanders tinnen, met omgekoop der schildwachten. In de zelfde lucht, die zij ademden, weêrklatterde telkens, plotseling, hun beiderzijdsch wapengekletter.

Nu waren het alleen de paarden geweest, vermoedelijk van Aboe-Abdallahs trouwe ruiters, die, na vergeefsche poging van overrompeling, thuis kwamen, de forteres binnen. En Morayma veranderde niet van houding. Hare brandende slaap bleef tegen de albasten raamzuil, hare handjes omklampten de zuil. Als een bleeke klimroos hing zij, de lantarenschijn tintte haar nauwlijks. Zij hing met openen mond en nu zuchtte zij diep op, uit beklemming, in die donkere, zwoele nacht.

Plotseling, in de gangen, klonken stemmen, klinkelden wapenen, die schenen te worden ontgespt. En, plotseling, opende hare deur, ginds aan het einde der donkere zaal en er was een felle schijn van toortsen, rood. En een man haastte binnen uit vele mannen, die zwart gebaarden tegen den rooden schijn.

- Morayma! riep de man.

Zij gilde een kreet uit, schel. Zij stond in eenen, rillende, hare armen uit gestrekt. Zij stond tusschen even nachtbleeken rameboog en toortsengloor in lantarenschemer-duistere zaal, een vage schim, de armen gestrekt. Zij had Aboe-Abdallah's stem herkend, en geloofde niet wat zij hoorde.

- Morayma! herhaalde hij.

- Mijn Heer! kreet zij uit. Is het mogelijk! Is het mogelijk?!

Zij wankelde voorwaarts en viel in zijn armen. De lantaren, juist boven hunne omhelzing, schemerde over hen heen. De deur was gesloten en door het raam vloeide binnen de nacht, vol geur van oranje.

Hij omhelsde haar weêr en vroeg:

- Ik hoorde een luit... Wie zong?

Zij aarzelde in zijne armen. En zeide:

- Ik weet niet, Heer. Een minnaar zong ergens zijn liefde...

- Onder joùw raam?

- Niet onder het mijne, Heer. Wie zoû, zóo overmoedig, wagen...

Haar hart klopte...

- Wie zoû wagen...? vraagde zij weder, nu verontwaardigd. Ik hoorde wel luit en lied maar de zanger stond verder en ik weet niet voor wie hij zong in de nacht... O mijn Heer, zijt gij terug?!

- Ik ben terug. Maar in mijn plaats brachten zij het kind.

- O Heer! kreet blijde uit Morayma. Wat deert het, dat het kind lijdt voor zijn vader! Gij, gij zijt de koning; gij, gij zijt Granada's vorst! Gij, gij zijt de heerscher en uw vader, ginds in de Alhambra, zult gij wederom onttroonen! O, ik zag u niet weêr sedert ik bezwijmde in de Zaal der Afgezanten! O zij waagden u gevangen te nemen! O, de droomen, Heer, o, de droomen en de noodlottige berekeningen, die altijd de zelfde getallen gaven! O, de maansikkel in bloedige stukken en Abdallah, het adelaarsjong geroofd en mijn zoon, weenend van verren toren en de armpjes strekkend naar moeder! O Heer, o Heer, en trots àlles trokt gij ten rampzaligen oorlog uit!

- Morayma, ik bèn de Ongelukkige!!

- Niet meer, niet meer, niet meer nù! Morgen vangt aan nieuw tijdperk, dat van gelùk...

- Morayma, waar zijn de drie Wijzen...

- Ik weet niet, Heer. Onzichtbaar zijn zij, sedert de vader ginds troont, de overweldiger...

Aboe-Abdallah, aan het raam, luisterde uit in de nacht.

- Zingt de zanger niet meer...?
- Neen, Heer, sprak Morayma.
- Was Morayma Aboe-Abdallah getrouw?

Zij lachte tot hem op en viel toen neêr aan zijn voeten. Zij kuste zijne voeten en zijne handen en hàre handen streelden òp langs de maliën zijner hozen. Zij was trouw geweest en had Aboe-Abdallah lief en hem alleen, maar zij had medelijden met Hamet-el-Zegri en meer met Hamet de Abenceraag. Omdat hij zoo moedig was en overmoedig.

XV

Die volgende nacht begeleidde de luit het lied...

- Hamet! riep zacht Morayma.
- Morayma! antwoordde de diepe verleiderstem van den Abenceraag.
- Hamet! herhaalde Morayma. Ga heen! Ik ben bang, om u!... Aboe-Abdallah, het licht mijner oogen, de ziel mijner ziel is terug! Hem alleen heb ik lief: geen ander! Geen ander!! Hamet, ga heen! Reeds overluisterde Aboe-Abdallah de klanken van luit en lied! Wat zingt ge onder Morayma's raam! Wat wilt ge van Morayma; wat wenscht ge van haar?! Ga heen! Strijd liever met de trouwe edelen tegen den overweldiger, Muley-Aben-Hassan...
- Strijd IK mede tegen of voor vader of zoon, die de mijnen steeds haatten? Van wier bloed is het waterbekken rood, daar ginds in de Alhambra-zaal, die is als een toovertent? Van wier bloed anders dan van dat mijner verwanten? Neen, Morayma, Hamet strijdt noch voor den vader, noch voor den zoon! Verscheuren zij elkander als gieren gieren verscheuren! Hamet blijft alleen en zijn hart blijft alleen, als niet Morayma hem mint! Maar hoor, o hoor Morayma! Als ge medelij hebt met Hamet, bind uw sluiers dan samen en laat die neêr! En Hamet klimt op en in zijn armen neemt hij Morayma en daalt met haar neêr! Trouwe diena-

ren zullen wachten met van ongeduld trillende paarden! En vóor op zijn paard Morayma, vliedt Hamet Granada voor eeuwig! Er zijn de landen over de zee, waar de paradijzen der liefde bloeien! Er zijn de woestijnen, waar, als de liefde hen nadert, de brandend roode zanden veranderen in koele vloeren van porfier en de blauwe sterrennacht vertoovert in een koepeldak van azuur, waar de bronnen der oaze's samen spuiten tot tooverfonteinen en de oaze's zelve verworden tot rozenbosschen... O Morayma, Morayma, kom! Ik weet de woorden, die de tinnen van het geluk op roepen in woeste, eenzame woestenijen; ik weet het lied, dat de wondertuinen te voorschijn roept; ik weet de liefde, die de sneeuw der hooge toppen vergloeit tot het vuur der zomerzon; ik weet de kussen, die eindeloos zijn in de koozingen, die de zaligen in het paradijs verzengen in de armen der hoeri's! O Morayma, kom!

Boven, in den toren, omklampte Morayma in beide bevende handen de albasten ramezuil. Hare slapen klopten en bonsde haar hart, van angst voor Hamet, en medelij. Want zijne stem, die zong of smeekte, klonk zoo innig diep uit de diepte op naar haar toe. Want zijne woorden, gezongen, of smeekend, smachtten teederder dan nachtegalen. Want zij wist hem, daar in den duister, in levens- en lijfsgevaar voor haar! Want zij verbeeldde hem in den duister slank en jong en vurig, schoon en sterk en teeder, moedig en overmoedig, waarom hem àlle vrouwen beminden in stille stilte, in haremgeheim. En nu, reeds nachten en nachten, smeekte hij en smachtte hij onder hare ramen, en zij had hem eerst verbieden doen door de Berbersche vrouwen, zij had hem toen zelve verboden, buigende over het raam in de nacht, zij had hem toen getoornd, gedreigd, zij had hem toen gesmeekt te eindigen om zijn zelfs wil: zij smeekte hem nu nacht aan nacht. En zij had gemeend, nu Aboe-Abdallah terug was gekeerd uit gevangenschap, zoû hij af laten te zingen zijn lied bij de luit maar de volgende nacht, toen hij wist, dat de vorst met zijne ruiteren dwaalde om de Alhambra, om den vader wellicht te overrompelen, was hij onder de oranje-looveren verschenen, niet lettende op rijzende maan en had hij gezongen en had hij gesmeekt. Gezongen had hij

en gesmeekt in wind en weêr en maneschijn en schemer! Morayma had hem lief uit medelijden! O lief uit liefde van ziel en zin had zij Aboe-Abdallah, den vader haars zoons, het licht harer dagen en nachten, maar Hamet den Abenceraag had zij lief uit medelijden! En zij wilde hem besparen vroegtijdigen dood en moord op zijn moedige, overmoedige jeugd; zij wilde hem besparen, dat eens zijn bloed zoû mede vloeien met dat zijner vaderen en andere verwanten in het waterbekken der Alhambra-zaal, die was als een toovertente...

Plots kletterde hoefstap van paarden, de muren langs der ALCAZABA.

- Om Allâhs wil, o Hamet...! smeekte Morayma.

Maar reeds was de luit met een tink verzwegen, verzweeg de stem der liederen en verleidelijke woorden en verruischten zacht de oranje-looveren. En verkletterde der paarden hoefstap, de muren om der ALCAZABA.

Morayma, angstig bonzend heur hart en brandend kloppend hare slapen, luisterde uit. De nacht was heel stil, geluidloos nu. Maneglans tooverde op langs het lage geboomte, langs de lagere wallen. In de schemere zaal, tusschen òp glanzenden nachtschijn en schamelen schijn van lantaren, was Morayma als een vage schim...

XVI

Door de duistere herfstnacht vluchtten, om Aboe-Abdallah, zijne veertig trouwe ridderen, te paard, de poorten uit van Almeria. De stad aan zee, waar sedert maanden Aboe-Abdallah met de zijnen vertoefde, in een schijn van koninklijk hof, terwijl zijn vader steeds troonde in de Alhambra, was plotseling overrompeld geworden door EL ZAGAL, des vaders broeder en vele troepen. In de stad binnen gedrongen durende de vallende duisternis, had Aboe-Abdallah, door Aïscha gedwongen, juist den tijd gehad hen te ontvluchten en zijne moeder zoû EL ZAGAL te woord staan...

Door de duistere herfstnacht vluchtte Aboe-Abdallah, te midden der veertig ridderen. Op de voort razende rossen, in de nacht, die van weêrlicht glansde telkens en telkens met nog ver verwijderden donder, stoof de horde voort over den weg, zijzelve aan een donderwolk gelijk. Aboe-Abdallah zag om, in de plooien van zijn burnoes. Achter hem stapelde de massieve citadel van de stad en hare torens staken op in de onweêrslucht. Donker strekte de zee zich uit, grauw onder grauw van lucht en de eerste bliksem zigzagde. Voór de vluchtelingen opende het duistere woud.

Het was ondoorzienbare donkerte en de vluchtende koning, tusschen zijn ridders, was genoodzaakt den draf te staken. De snuivende paarden nu stapten over wat zichtbaar was van den weg, die zich voór de oogen der berijders verloor in het zwarte onbekende... Waarheen vluchtten zij? Zij wisten het niet. Zij wisten alleen, dat zij vagelijk veilig waren, hier, in de nacht, in het duister en in het woud voor de woede van EL ZAGAL, des vaders broeder...

Werktuigelijk wendden zij de hoofden telkens om en blikten terug... Tot zij plotseling, op den weg buiten het woud, nog even zichtbaar door de ontbladerde boomen, in een flauwen schemer van nacht, een blanken klepper aan zagen draven, vaag de paardevorm als die van een spokepaard. En op het spookpaard vaagde vager nog de vorm van een witte schim aan.

- Wie achtervolgt ons?! riep Aboe-Abdallah.

De ridders omringden den vorst. Bijna bijgeloovige vrees was in hunne harten om de vage verschijning in de nacht. Maar van af haar naderend paard riep Morayma:

- Hier ben IK!!

En zij draafde nader, den woudweg in.

De ridders en Aboe-Abdallah verbaasden.

- Morayma! riep hij. Wil je ons volgen?!

Zij was uitgeput. Hij afgestegen, zonk zij van het zadel des trillenden paards in zijn armen.

- Waar zoû Morayma gebleven zijn? riep zij hijgende en hij voelde haar beven, klein en teêr, in hare sluiers, aan zijn hart.

Ginds vullen Zagals soldaten de forteres! Uw broeder, o heer, jonge Ben-Ahagete, stortte neêr onder Zagals zwaard, verwoed omdat het u niet trof!!

- Mijn broeder, mijn arme broeder! kreet Aboe-Abdallah. Hij was jong en schoon en lieflijk als een lentedag!!

- Uw moeder, vorstelijke Aïscha, slepen zij mede, met ketens beladen!

- Mijn moeder, o mijn moeder! kreet Aboe-Abdallah. Ik had moeten blijven, om haar te beschermen!!

- De forteres staken zij in brand! Zie, ginds, den smook!

Zij wees naar de stad, Almeria, die zwaar gestapeld in de nacht lag gedonkerd tegen onweêrslucht in de bliksem-oplichtende zee.

De rook steeg uit de tinnen der citadel op: een vlamgloed sloeg uit.

- Morayma vluchtte! riep zij. Waar zoû zij gebleven zijn! Ver van haar Heer, ver van haar zoon, in de macht van wreede vijanden! Zij sloop naar de stallen en zaâlde dit ros! Zij volgde u! Heer, verlaat haar niet!!

- Kom meê! riep hij.

Zij wierpen zich allen te paard. Zij verloren zich in het woud, in de nacht, in de duisternis. Als betooverd rezen de boomstammen uit wen de weêrlichten lichtten. De paarden stapten slechts, rillende om heviger rollenden donder. Zij stapten de geheele nacht.

Maar het woud opende, naar rotsige heuvelen toe, die brokkelden op tegen wijdener hemel. Het was een landschap als na een cataclysme. Het was als een chaos van gebrokkelde rotsen als na eene aard- en bergbeving, onder donkere lucht. De donder verrommelde over de hoogere bergen. De bergstroom klaterde radeloos. Op een hoogere vlakte stond Aboe-Abdallah te paard, en zag uit naar het Oosten. Hij zag tegen den lichtstreep des ochtends, tegen de klaardere lucht den brand rossigen der verlatene citadel en de roodige smook verijlde over de klarende zee...

- Mijn broeder! riep hij uit smartelijk. Mijn moeder! Ik ben de Ongelukkige! Ik ben de Ongelukkige! Ik heb geen rijk, geen

troon! Ik ben koning en een vluchteling! Ik ben koning en de slaaf van andere, ongeloovige koningen! Mijn vader is mijn vijand! Mijn moeder sleepten zij mede, geketend! Mijn broeder vermoordden zij! Mijn kind weent in gijzeling!!

Hij snikte luid op en eindigde:

- God is groot! Geschiede zijn wil. Maar waarheen zullen wij gaan? Waarheen? Ik heb geen leger, ik heb geen stad, ik heb zelfs geen huis, geen bèd om mijn hoofd neêr te leggen!

Hamet-el-Zegri naderde hem.

- Heer, begeven wij ons naar Cordoba. Heer, vragen wij gastvrijheid aan de Katholische vorsten, die zijn uw leenheer en leen-vrouw!

Woordenloos knikte Aboe-Abdallah toe stemmend. Zij zaten op. De ochtend was door gebroken. De weg slingerde uit. Zij trokken Moorsche grenzen over.

Morayma dacht, glimlachend in hare sluiers, dat zij haar zoon zoû terug zien. Zij reed tusschen Aboe-Abdallah en Hamet. Achter hen volgden de ridders, de eenige trouwen. Zij waren nauwlijks gewapend. De vorst had zelfs, in de vlucht, verzuimd een beurs bij zich te steken. Hij had ook geen andere middelen, dan die de Katholische vorsten hem gunden. En na een reize van dagen en nachten kwam hij met de zijnen aan voor de poorten en den brug van Cordoba. Op de tinnen zag hij, tusschen de andere Moorsche knapen, Abdallah staan en de armpjes strekken. Ook Morayma strekte de armen. En de graaf van Cabra kwam uit en verwelkomde Aboe-Abdallah en hij stortte in de armen van wie hem eenmaal had gevangen genomen. En Morayma boog heel diep. En Hamet en de andere ridders bogen. Zij waren allen zeer moê en wit bestoft en hongerig en ellendig.

- Ik ben de Ongelukkige! klaagde de vorst van Granada. Maar God is groot: geschiede zijn wil!!

XVII

Door de hoven en zalen van de Alhambra werd de oude koning voort geleid, Muley-Aben-Hassan. Hij was geheel blind geworden en ziekte en ouderdom bogen zijn hooge gestalte neêr: zijn grauwe baard deed hij niet meer knippen en golfde hem over de borst. EL ZAGAL, zijn broeder, de Dappere, verwees hem naar den kerker onder den Comares-toren, ter zijde der Zaal der Afgezanten en de wachten voerden hem heen.

- Wat wilt gij hem doen? vroeg Zoroya.

Zij stond voor den Dappere, een grijsaard als Muley-Aben-Hassan, maar ongebogen zijne hooge gestalte, breed zijne schouders, reuzig indrukwekkend als een krachtige patriarch, die een soldaat was. Zij zag hem uitdagend aan en ter zijde haar stonden haar zonen, twee jonge prinsen: zij geleken jonge Spanjolen, aardende naar hunne moeder, die eene Spanjoolsche was. Maar de Dappere zeide grijnzend:

- Wat ik mijn broeder doen zal, vrouw? Ik zal hem verzorgen doen als een ouden, zieken, blinden man verzorgd moet worden. Muley's geest is verzwakt als zijn lichaam verzwakte. Tot heerschen is hij onmachtig. Zijn mond stamelt woorden van onzin en het is niet betamelijk, dat hij zich vrijelijk vertoont en zijn dwaze bevelen geeft. De tijden zijn moeilijk. Aboe-Abdallah toeft in Cordoba en zweert wellicht op dit oogenblik ons heilig geloof af en knielt voor den Spanjoolschen hondenvorst! Wie zal hen anders houden in dwang dan ik!

Hij zag haar barsch aan en achterdochtig. Hij torende reuzig en breed voor haar op en overschaduwde hare gesluierde vrouwegestalte, die slank en fijn en smedig gebleven was trots hare beide groote zonen. De knapen, haar ter zijde, zwegen. Maar zij, voelende, dat zij wagen moest nu haar spel dreigde verloren te gaan, sprak:

- Zagal, o Dapperste! Zeker, aan u is Granada's macht, want uw broeder is blind en oud en ziek. Maar wien zult ge uw macht doen erven? Zagal, gij hebt geen zonen. Zij sneuvelden bij Lucena en

Loxa. Bemint ge uw neven niet? Zijn mijne en Muley's zonen niet vol van fiere ridderlijkheid en dappere deugd? Zagal, wendt ge uw blik niet naar hen toe?

Zij vatte bij de hand hare zonen. Zij glimlachten met den lach hunner moeder. Zij schenen als twee verkleede jeugdige Spanjolen. Zij waren twee zeer schoone knapen en ook als hunne moeder waren zij blank als matwitte rozen. Hunne oogen, in die roze-blankte, glansden als gitten droppelen in schulpen van parelmoêr en hunne oogen lachten. Zij waren jeugdige Mooren, hunne moeder was sedert haar vierde jaar eene Moorsche en toch waren zij, voor Zagal, een Spaansche vrouw en twee jonge Spanjolen, hoewel de knapen geen woord Spaansch spraken of verstonden. Maar EL ZAGAL was geërgerd.

- Ik wend, o vrouw, sprak de Dappere; mijn blik naar uw zonen. Ik zie ze. Wat zijn zij voor mij? Afstammelingen uit een bloed, dat ik haat. Uw bloed en dat van allen, die gij af zwoert. Bloed van mijn vijanden. Wat wilt gij, dat ik ze min? Tusschen mij en hen is niets. Tusschen mij en u is niets. Gij waart de bijzit van mijn broeder. Wat waart ge ooit meer? Een verleideres, die hem langzaam vermoordde. Wilt ge, dat ik deze knapen tot mijne zonen aan neem? Zijn zij zelfs wel mijn broeders zonen? Zijn zij niet wellicht de zonen van een Spanjool? Van een minnaar? Van een gevangene, dien ge riept in uw bedde, om u te wreken op wie u, een kind, schaakten weg van uw land, uw volk? Uw zonen zijn blank en schoon. Zij zijn twee matwítte rozen gelijk en hunne oogen lachen als de uwe. Zij verleiden mij niet, o verleideres. Uw zonen zullen mij niets zijn. Moorsche erfgenamen zal ik hebben. Uw zonen zouden Granada verkoopen aan den hondenvorst. Liever dan aan ùw zonen gaf ik Granada's troon terug aan Aboe-Abdallah. Hij is de zoon van Aïscha, die ik gevangen nam te Almería. Maar Aïscha is een dochter van ònze vorsten. Aboe-Abdallah is, hoewel mijn vijand, mijn neef en van mijn bloed. Uw knapen lachen als liefdeknapen en ze zijn de jongen van een vreemde teef: dat zijt GIJ!

Zijn woede en haat gebaarde breed over haar heen met het

minachtend gebaar zijner zware, gemaliede armen. Zij schrikte terug en hare zonen achter haar glimlachten niet meer, schoten de woedende blikken. Zij waren als twee adderen nu, gereed om te voorschijn te slippen. En te steken. Maar de moeder drukte hunne handen, die vast zij hield.

Hij lachte om hen.

- Ik heb u tot nog toe gelaten, sprak hij en zijn zware stem donderde dreigend: achter de zuilen van den hof zagen thans enkele Mooren toe. Ik heb u tot nog toe gelaten, ter wille van den ouden, zieken blinde... Opdat hij uw gehate stemmen kon hooren. Maar thans laat ik u nìet meer! Wachten, hièr!! Sleept deze vrouw meê en haar lachende jongens! Nu al lachen zij niet meer! En werpt hen alle drie in den kerker, onder de Gerechtszaal! Bij de àndere, die daar zucht!

De knapen hadden hun dolken getrokken. Maar de forsche Numidiërs, zwarte reuzen, ontwapenden hen als zij twee kinderen hadden gedaan. Zij sleepten, drie van hen, elk met één vuist, de vrouw en de zonen weg; zij sleepten hen weg, elk met éen vuist om beide polsen. Het rijzende gebaar van EL ZAGAL, verwoed, vervulde den hof, waar, in het midden, de leeuwen van de fontein, onaangedaan, spuwden de altijd klaterende stralen.

XVIII

Onder de Zaal der Gerechtigheid, in den kerker, hurkte Aïscha, met ketenen beladen, bij het getraliede raam, dat uit zag op den Darro. De Darro vloeide aan die Noordzijde van de Alhambra haastig weg en tusschen het raam en den vloed was niet meer dan een smallen reep hoog gegroeid vochtig gras. En Aïscha wist, uit vroegere dagen, dat vaak een gevangene door het geopend raam, over het gras heen, gekneveld werd in den vloed geslingerd, zoo dat de haastige golven hem mede sleepten.

De oude vrouw, hurkende, zag uit naar het groene water der regen-gezwollen rivier. Om de wachten bij de Darro-torens,

voerde geen boot den stroom af, langs de kerkers en alleen de golven zelve haastten zich weg, schuímende over de steenen en buigende het lange riet. Morgenzon, uit het Oosten, schuinde soms even één oogenblik binnen de donkere spelonk, schaduwde de traliën af over den vochtigen grond, waar langs de ratten soms slipten en trok zich weldra terug. De kelder donkerde dan, kilkoud als een graf.

Aïscha hurkte moeilijk neêr op een steen, bij het tralieraam, hare geketende armen om hare knieën, een dunne, vuilblauwe doek om de schouders getrokken, de grauwe haren war om het hoofd. Zij peinsde uit over den vloed, hare gedachten moê. Hare gedachten over Aboe-Abdallah en waar hij zijn zoû, sedert hij in de tragische nacht Almeria was ontvlucht! Voor de oogen van hare smart zag zij haar jongsten zoon vermoord aan hare voeten. Zag zij Morayma vluchten... zij wist niet waar heen.

En trots alles hoopte zij. Het was niet voor hare ziel om te wanhopen zoo lang zij leefde. Zoolang zij niet wist, dat Aboe-Abdallah, ja dat kleine Abdallah dood was... Zoo lang zij beiden leefden, zoû zij leven van hoop, zelfs in dezen kelder.

Zij strekte werktuigelijk uit de hand naar de homp van het zwarte brood, dat bij de waterkruik neêr was gelegd. Zij berekende, dat het de late middag was. Plots hoorde zij buiten sleutelgerinkel en ketengerammel en stappen. En schrikte op. De ijzeren deur van den kerker werd ontsloten. En binnen geduwd, de enkele treden naar omneêr, werden een vrouw en twee jongelingen, ruw, door zwarte armen.

Aïscha herkende hen niet dadelijk in de schemering. In dit uur vulde een damp van vocht het kelderhol en voelde de grond klam aan. Met fronsende oogen in de vallende duisternis onderscheidde Aïscha de gestalte van Zoroya en die harer beide zonen. Zij lachte schamper.

- Gij hier, Zoroya? vroeg zij, spottende.

De Spaansche schrikte, Aïscha herkennende, en tusschen hare zonen weende zij, de geketende armen wringende. De jongelingen deden haar zitten in een hoek, op hunne mantels, die zij had-

den mogen behouden. Zij omhelsden haar hoofd en voeten en troostten haar met teedere woorden. Maar zij weende slechts, reeds rillende van de koude en de vocht. De jongelingen ontdeden zich van hunne fluweelen wambuisen en hingen die der moeder om. Zij troostten haar in de warmte hunner omhelzing en hun drieër ketenen mengelden.

- De tijden wisselen, sprak Aïscha; de gloriën hebben uit voor u en voor mij. Voor uw zonen en voor mijn zoon. Gij haat ons en wij haten u. Maar het is hier geen plaats om elkaâr te haten. Eenmaal, o Zoroya, hebt ge mij gedwongen Aboe-Abdallah - een kind toen nog-te doen vluchten langs mijn sluiers, den Co-mares-toren omlaag, opdat hij uw haat kon ontvlieden. Eenmaal heb ik naar het leven gestaan van uw beide zonen, die u nu troosten. Maar het is hier geen plaats om te haten...

Zij was opgerezen, hare ketenen rammelden zwaar. De kelder was geheel geduisterd; alleen schemerde van de Darro af een laatste weêrschijn naar binnen. Zoroya snikte hevig en wrong de wanhopige handen; Aïscha naderde en vroeg:

- Zeg mij, o Zoroya, zegt mij, o knapen... weet gij wellicht of Aboe-Abdallah LEEFT??

En ademloos wachtte zij antwoord.

- Hij leeft, zeide een der knapen.

- Hij toeft in Cordoba, bij Don Ferrando... vervolgde de ander.

Aïscha slaakte een kreet van vreugde.

- Zoo is voor MIJ niet àlles verloren! jubelde zij bijna.

- Maar voor òns...! snikte Zoroya.

Aïscha haalde de schouders op.

- Een spel is het leven, zeide zij. God is groot en verdeelt ongeluk en geluk. Wie weet, zal de hoop, die mij gewerd... ù weêr geworden. Wie weet, zal ik weêr vertwijfelen. En gij...

Zij voltooide niet, was nu geheel hun groep genaderd en zag neêr in den duisteren hoek, waar slechts even die wanhoop schemerde. Zoroya lag bijna bezwijmd in de armen harer zonen.

- Strekken wij haar lang uit, zeide Aïscha; en neemt voor haar dezen wollen doek, die dikker is dan hare sluiers. Ik ben, schoon

ouder, sterker dan uw moeder, die teeder is.

De knapen namen den doek uit Aïscha's handen en spreidden dien uit over de moeder. Het werd geheel nacht in den kerker en stil van smart en zwijgen. Door de traliën bleven zichtbaar de haastige nachtgolven der Darro...

XIX

- Is dit de zaal? vroeg de koningin.

De edelman-van-dienst boog diep en toestemmend. Belangstellend zag Doña Isabel in het rond. Zij bevond zich in het slot van Vaëna, van Don Diego de Cordoba, graaf van Cabra; zij bevond zich in de zelfde zaal, waarin Aboe-Abdallah zijn gevangenschap had door gebracht; zelfs getuigden de tralies der boogramen daar nog van, traliën, die, ingemetseld, men niet zoo spoedig had kunnen verwijderen, nu de koningin op het slot vertoefde. Het was de koningin wèl, dat zij deze zaal zag. Zij bewoonde het zelfde appartement, dat ‘Boabdil’ toe was gewezen. Zij gevoelde voor haar Moorschen vazal - dikwijls haar vijand - een romantiesch en moederlijk belang. Zij zag, dat de graaf van Cabra zijn gevangene met eere behandeld had, hem in dit slot van Vaëna de statievertrekken had afgestaan, die zijzelve nu bewoonde. En zij zette zich op den hoogen troonstoel, die stond bij het getraliede raam. Een luit hing in den boog.

- De luit van den gevangen koning, die hij vergat, toen hij naar Cordoba werd over gevoerd, zeide de edelman-van-dienst.

Doña Isabel glimlachte. Zij zag uit het raam. De herfstwind woei door de oranje-gaarden, die den slotheuvel aan alle zijden beklommen tusschen de wijde en breede wallen en de getinde muren, die als met trappen neêr traden naar de stad, wier huizen tuimelden de vallei langs. Zware wolken joegen den hemel over en sloegen de jagende schaduwen neêr. Het wijde verschiet was in dit namiddaguur uitgewischt in een mist van verren regen.

Een onrust deed de koningin op zuchten.

- Waar zijn de INFANTES! vroeg zij, ziende om zich rond; slechts twee hofdames met de CAMARERA-MAYOR hadden haar gevolgd en zich neêr gezet aan een verder verwijderd raam, waar zij een kerkelijk borduurwerk ontplooiden, een lange reep heilige-tafereel.

Eene der hofdames rees, boog, en verwijderde zich om de INFANTES te ontbieden. Wachtende, keek Doña Isabel uit het boograam, door de tralies heen, die getuigden van Aboe-Abdallah... Zij was vòl onrust. De koning vertoefde te Alcalà-la-Real, vlak bij Moclin, de vesting, die de graaf van Cabra dien morgen had willen overvallen. De vesting heette het Schild van Granada; zij versterkte de nauwe bergpas, die tot Granada geleidde en Don Diego, wetende, dat EL ZAGAL haar niet buitengewoon had versterkt, had, wellicht overmoedig, gemeend, dat zij licht te overrompelen zijn zoû... De koning wachtte den uitslag vlak bij af, te Alcalà-la-Real. En de koningin was te Vaëna gebleven...

De hofdame voerde de INFANTES binnen. Zij waren de INFANTE Juan, prins der Asturiën en de INFANTA Isabel, een knaap en een bleek meisje. De moeder en hare kinderen, de drie edelvrouwen, de edelman droegen alle drie zwart fluweel en in het namiddaglicht, gezeefd door den nog verren regen, schemerden hunne figuren in de groote zaal, tegen die andere bleeke mythologische figuren der wandtapijten, als schimmen van rouw. Maar een rouw hun onbewust.

- Blijft om mij, kinderen, zei Doña Isabel.

En zij bekende:

- Ik ben ongerust...

De drie edelvrouwen rezen en naderden de koningin.

- Ik ben ongerust, herhaalde Doña Isabel: Don Diego, deze nacht vertrokken, meende Moclin vòòr zonsopgang te kunnen overrompelen. Maar zijne boodschappers bleven uit. Don Ferrando is te Alcalà... Dit alles wekt mijn ongerustheid...

- EL ZAGAL is een oude vos, meende de prins Don Juan. Ik zoû hem gaarne mede Moclin ontnemen.

- Ge zijt een kind, mijn zoon, zei Doña Isabel. Wat zouden uw jonge jaren kunnen volbrengen in zoo moeilijke onderneming...

Waar blijven de boodschappers! Cabra is te haastig vertrokken, vrees ik... Nauwlijks weet ik hoe groot de strijdmacht is...

- Vierduizend man paardevolk, zeide de jonge prins; zesduizend soudeniers. Dan de troepen van den bisschop van Jaën, door Zijne Eerwaardigheid zelve geleid; dan de troepen van den Groot-Kardinaal, geleid door onzen dapperen graaf van Buendia. En dan de ridders van Calatrava... En als de stad genomen is, komt vader haar zegevierend in, met heel zijn leger...

De koningin zuchtte diep op. Zij wist niet waarom zij ongerust was... Zij zag uit door het getraliede boograam. Het verschiet vaagde weg in vallenden schemer en, dichter bij, aanvalenden regen, die schuin door de landstreek woei...

- Een groote macht, zei Doña Isabel, antwoordende haar zoon. Maar niet groot genoeg, zoo...

Zij voltooide niet en schrikte. De prinses had de luit van ‘Boabdil’, die hing in den rameboog aangeroerd en de snaren hadden geklonken. De weeke klank had als een klacht gezucht door het windgerucht, dat steende langs het boograam.

- Raak de luit niet aan! gebood Doña Isabel hare dochter. Het muziekinstrument van een ongeloovige brengt geen geluk aan zoo een Christen het bespeelt... Hoewel deze luit die van ‘Boabdil’ is, onze ongelukkige vazal...

- De klank is mooi... en week, zei de prinses.

- Doña Dolores, zei de koningin, in stijgende ongerustheid.

De CAMARERA-MAYOR rees op.

- Wil den Groot-Kardinaal doen weten, dat de tegenwoordigheid zijner eerwaardigste Eminentie mij welkom zoû zijn, smeekte bijna de koningin.

De CAMARERA-MAYOR liet niet af hare drie nijgingen te nijgen. Zij gleed achterwaarts tusschen den voorhang door, als een zwart, mager spook, dat verdween in de nacht...

Er huiverde een stilte en een zwijgen. De duisternis was volkomen, eensklaps, geworden. De wind en de regen gierden te zaam de traliën en ruiten langs van het raam. Om het hooge slot was hun beider geweld een beklemmende razernij. Zij geerden de drie

ongelijke, plompe torens rond om het slot van Vaëna. In de diepe vallei was de stad nauwlijks op gelicht. De koningin stond, hare handen gevouwen. Zij wachtte af.

Pages in de wachtzaal trokken den voorhang open. Maar de wachtzaal was duister en in duister, naar duister, trad de CAMARERA-MAYOR binnen. Hare drie nijgingen waren even zichtbaar. Zij kondigde aan:

- Zijn eerwaardigste Eminentie, de Groot-Kardinaal...

De Primaat van Spanje trad binnen: zijn binnenkomst was meer te raden dan te zien.

- Breng luchters, beval Doña Isabel.

Ze boog diep voor den Primaat.

- Wenscht gij mij te spreken, mijn dochter? zeide hij en zijn bassige stem verklonk met den regenstorm buiten.

De pages brachten het licht... De hier en daar neêr gezette kaarsen in zilveren luchters verlichtten de groote, donkere zaal nauwlijks. Helst tusschen schemer en zwart gloeide òp het purperen gewaad des kardinaals. Hij was als een groote vlak vloeiend lak, dat uit smolt tusschen wijd uit gestroomde inkt.

- Mijn hart is in ongerustheid, vader, zeide de koningin. Geen boodschappers zijn nog gekomen.

- Bidden wij tot God en zijn Moeder, zei de Primaat.

Er was tusschen de zuilen een schilderij: de heilige Moeder der Smarten. De pages zetten er de luchters voor. De Primaat knielde neêr en allen knielden rondom hem heen. Hij bad.

Buiten raasden de wind en de regen samen langs de ruiten en tralies. Eensklaps was er een windstoot zoo geweldig, dat een der kleine ruiten open woei en de tocht de luit, die in den raamboog hing, neêr smakte op den grond. De luit slaakte als een kreet van pijn, die de snaren onttrilde.

Allen, bijgeloovig, waren opgerezen. De hofdames sloten de ruit, raapten de luit op. Niemand zeide een woord. Maar in hunne Katholieke zielen geloofden zij aan het Moorsche geheimenis. Zij dachten allen het zelfde. De luit van ‘Boabdil’ - eer hun vriend dan vijand, nu hij vazal der Katholische vorsten zich had ver-

klaard en onttroond was door EL ZAGAL - op den grond geslingerd door den hevigen wind, had een kreet van pijn geslaakt... Katholische nederlaag, op dit oogenblik, beduidde smart voor ‘Boabdil’: hij wachtte, in Còrdoba, alles van Katholische overwinning...

Om den purperen priester bewogen vaag de inktzwarte gestalten. De bleeke gelaten vlakten spookig in den nog na flikkerenden gloed der kaarsen. De huiver van wind en angst trilde nog in de groote zaal. Ieder, op dit oogenblik, geloofde aan een ramp.

Plotseling, buiten, daverde paardengetrappel den stijgenden slotweg op.

- De boodschappers! riep de prins Juan uit.

Hij stortte naar buiten. Er was geroep van schildwachten, er klonken tegenkreten; eene ontroering vervulde geheel den burcht van Vaëna. Beneden in de stad, door regen, nacht en storm, dwarrelden angstige flambouwen. Maar de boodschappers werden voor de koningin gevoerd door den jongen prins zelven.

Zij vielen doodmoede, doorregend, uitgeput neêr aan hare voeten.

En zij vertelden den nederlaag der Castilliaansche wapenen. Zij vertelden, dat plotseling, tegen zonsopgang, de piekende rotsen, de diepe ravijnen, iedere klip en kloof om Moclin, dat Don Diego op het punt was te bestormen, als met een duivelsche betoovering was gaan wemelen van duizende Mooren, de troepen van EL ZAGAL. Een regen van pijlen flitste neêr van overal, onontkoombaar. Ter zijde van Don Diego was zijn broeder Don Gonzalo neêr gevallen van zijn paard, door vier pijlen doorpriemd. Als heilige Sebastianen, werden de Spanjoolsche strijders afgemaakt. Tusschen de nauwe rotsen had Don Diego, wanhopig, den wanhopigen terugtocht bevolen. Van de hooge klippen af werden de Spanjoolsche troepen bestookt door den regen van pijlen en meer dan een mijl lang. Vele ridders van Calatrava waren gevangen genomen. De verhezen waren niet te tellen geweest, in de verwarring, in den stroomenden regennacht.

Doña Isabel slaakte een kreet van smart. Zij had bijna gevreesd voor den koning zelven, maar den koning, veilig in Alcalà, was den ramp nu gemeld en hij, omringd van zijn leger, behoefde niets te vreezen van EL ZAGAL. En na de eerste ontzetting sprak de Primaat en meende, dat geen groot land met slechts overwinningen was genomen. Deze Mooren - nooit overwonnen door de voorvaderen van Doña Isabel - waren helden en vreeslijke tegenstanders, tusschen hunne rotsen, in hunne bergsteden. Te wanhopen zoû zonde zijn. Hijzelve, de Groot-Kardinaal, de Primaat van Spanje, hij zoû zelve aan het hoofd zijner eigene troepen, den koning thans te gemoet gaan...

De stem van den priester klonk reeds als die van een soldaat. Zij klonk tevens enthoeziast, als die van een apostel, die preêkte den strijd, tegen de Ongeloovigen. En als een lichtend raden naar de Toekomst gloorde in de Spaansche zielen op, trots nederlaag en teleurstelling. Wanhoop was niet hunner harten. Deze koningin van Castillië, wier gemaal was een koning van Arragon, raadde, na de woorden van den Primaat, de aanstaande grootheid van eén rijk. Eén Katholiesch rijk, zelfs over de zeeën zich breidende, waar de wereldontdekkers de Spaansche gloriën zouden doen rijzen. Eén geloovig rijk, zegevierende over alle ongeloof. Een primitieve verwachting straalde óp in Doña Isabels eerst twijfelend hart. Zij gevoelde zich, dit oogenblik, dat de nederlaag haar was gemeld, als een vorstelijke avonturierster, maar als eene, die God heeft verkozen. Haar gemaal voelde zij als een vorstelijk avonturier, maar als een, dien God heeft verkozen. Zij hadden twee rijken, maar geen hoofdstad. Zij hadden nauwlijks een waardig paleis. Zij waren de steeds strijdende, trekkende, avonturende vorsten, nù in Portugal, dan in Andaluzië. Hunne ridders rondom hen waren, wellicht, de laatste ridders van avonturen, dapper, trouw aan hun vorsten, geloovig den Hemel. Als Don Diego waren zij moedig - en overmoedig -: wat deerde het! Zij zouden - eenmaal - overwinnen. Hunne zwaarden zouden overwinnen. Hunne vroomheid zoû overwinnen met den hulp van San Jago. De blijde auto-da-fé's zouden, Gode gevallig, walmen.

Spanje zoû het wereldrijk zijn der Toekomst, tot over de oceanen toe... En Granada, daar ginds, wat zoû het anders zijn dan een rijpe vrucht, die zij plukken ZOUDEN, ter eere van God, van San Jago en van heilig Iberië...!!

Zoo dacht Doña Isabel, die nacht van storm, die nacht van nederlaag, in den windomgierden burcht van Vaëna. En toen de morgen rees, en de verslagene, Don Diego de Còrdoba, graaf van Cabra, bleek, gewond, ontmoedigd voor haar neder knielde in de zaal van 'Boabdil', waar zijne luit in den rameboog hing, sprak zij hem toe:

- Wil niet vertwijfelen, om Moclin. Don Gonzalo is niet meer, tal van onze ridders van Calatrava zijn gevangen in de macht van EL ZAGAL. Maar eenmaal, graaf... zullen WIJ zegevieren! God zelve verlichtte mijn geest...!

XX

Een manenacht, dat Aboe-Abdallah - hij steeds te Cordoba, met Morayma en, o geluk, zij beiden met Abdallah samen, den kleinen gijzelaar - met vrouw en kind in een bark vol muziek en bloemen den Guadalquivir waren afgedreven en wederom thuis kwamen bij de forteres van den brug, waar zij vertoeven mochten sedert zij Almeria waren ontvlucht, wachtten hen op drie pelgrims, die van Granada waren gekomen. Aboe-Abdallah zag hen staan, wachtende, in den maneschijn bij de poort der forteres, wier trappen geleidden naar den brug. En hij herkende de drie Wijzen, de heilige mannen, de profeten, de sterwichelaren. En zij zeiden, de een na den ander, tot Aboe-Abdallah:

- Uw vader, Muley-Aben-Hassan is, blind en vergiftigd, gestorven te Salobreña, waarheen EL ZAGAL hem had overgebracht.
- Granada, na zijn dood, ontbrandde in burgerstrijd.
- Ter wille van u... En ter wille van EL ZAGAL...
- De edelen zonden ons naar u toe, om u te zeggen, o Aboe-Abdallah, dat, om strijd te vermijden, zij verdeelden het koninkrijk.

- Tusschen ù en hem...
- Aan hèm zij Granada, Malaga, Almeria, Almuneçar...
- Aan ù het overige koninkrijk...
- Aan ù zij Loxa, de sterke stad...
- Maar ten spoedigste zult gij haar binnen trekken, om haar te behoeden tegen den aanval des Spaanschen konings...
- Ik ben zijn vazal, zei Aboe-Abdallah.

De drie mannen omringden hem: hij schaduwde weg tusschen hunne pelgrimspijen.

En de oudste zeide:

- Wees trouw aan uw land. Trouw aan ùw geloof. Vertrouw niet de vriendschap van den Spaanschen koning, wien gij leen-mans-eed zwoert. Wees vorst òf slaaf: beiden kunt ge niet zijn...

Toen vertwijfelde Aboe-Abdallah. En hij zeide:

- Zegt mij, o heilige mannen, de Toekomst! Gij zeidet die eens tot mijn vader, wiens dood gij mij meldt. En die altijd mij haatte, omdat gij hem voorspeld hadt, dat het kind heerschen zoû tijdens des vaders leven. Het kind, dat de Ongelukkige zijn zoû... die ik ben. Voorspelt thans MIJ... Zal de Granaatappel vallen uit mijn hand en zullen anderen de pitten plukken?
- Ja, zeiden de drie mannen zacht en hunne oogen verteederden als mistige starren in de schaduw hunner pelgrimskappen.
- Maar wat, streefde Aboe-Abdallah tegen; zal ik dàn deelen het rijk met EL ZAGAL, om toch aan het einde noodlottig den halven appel te moeten verliezen, het zij aan EL ZAGAL, het zij aan Don Ferrando! Neen, ik neem niet het aanbod der edelen aan. Ik blijf ver van Granada, dat mijn Ongeluk was en zijn zal en met Morayma en met Abdallah zal ik vluchten naar de landen van onzen oorsprong. Naar gezegend Afrika...!

Hij had in den eenen arm omhelsd zijne vrouw, in den anderen drukte hij tegen zich aan zijn kind.

- Uwe moeder wacht u, zeide de oudste pelgrim.
- Aïscha wacht u, zeiden de anderen.
- Mijn moeder! riep Aboe-Abdallah.
- De edelen eischten hare vrijheid en EL ZAGAL ontsloot haar

kerker... Zij roept u, om te strijden voor uw troon...

- Dien ik noodlottig een maal verliezen zal!

- Granada's hoop is DIT kind! spraken de drie heilige mannen en zij wezen op Abdallah.

In de verte kraaide een haan.

- De haan! riep Morayma uit. In de heilige berekeningen zal ik, o Wijzen, tellen het getal van den haan, die reeds in de nacht de nieuwe dageraad kondt! Heer, genade, voor Abdallah! Heer, heersch, opdat Abdallah heersche na ù!

- IK ben de Ongelukkige...!

- Maar HIJ wellicht...! riep in vervoering Morayma.

- Hij...? vroeg Aboe-Abdallah den Wijzen en wees naar het kind.

- Wij weten niet, zeiden de Wijzen. Wij zagen nooit hel zijne star. Zijne Toekomst daagde ons nooit...

- Ik zal gaan, zei Aboe-Abdallah. Ik ben vrij te gaan. Ik ben geen gevangene. Mijn zoon alleen is gijzelaar... Ik zal gaan, ik zal gaan voor hem. Morayma, o zeg mij... blijf je bij je zoon of... ga je met mij?

- Ik ben, Heer, Abdallahs moeder. Maar ik ben ùw slavin. En ik ga met ù!

- Mijn arm kind, mijn arm kind! snikte Aboe-Abdallah: hij tilde den knaap in zijne armen en omhelsde hem wanhopig hartstochtelijk...

Tegen den nieuwen morgen verheten Aboe-Abdallah en Morayma Cordoba, te dravende paard; enkele ridders omstuwden hen.

Op de tinnen, tusschen de andere Moorsche gijzelaars, de jeugdige knapen, staarde het kind Abdallah hen na...

XXI

De Katholische vorsten, Don Ferrando en Doña Isabel, te Cordoba, hielden hof en kamp. Zij bewoonden het Alcâzar, het oude

paleis der Khâlifen en in de vlakten buiten de oude muren der stad hadden hunne legers de tenten opgeslagen. De strijd nu tegen EL ZAGAL zoû een kruistocht zijn tegen de Mooren. In de zeer Katholieke en vorstelijke avonturiers brandde de hooge geestdrift op.

Zij voelden zich jong en machtig en door den hemel gesteund, deze beide vorsten, deze sluwe maar dappere en ijzeren man, deze diplomaat, die een soldaat was en die vrouw met haar groot en klaar verstand, wier hart, schoon haar moederlijkheid verblind was door een vlam van geloof, zonder twijfel en weifeling was. Eéne zelfde eerzucht verbond hunne vèr ziende, prinselijke zielen: de Iberische, Katholische Eenheid schitterde, vizioen, voor hen op. Zij leefden, te zamen, voor één doel. Zij meenden in dat doel groot te zijn en blaamloos. Zij waren niet grooter dan zij kònden zijn. Zij zagen van hun standpunt uit en zij zagen niet de eeuwige dingen glimlachen verder dan hun gezichtskring rondde. Zij zagen Iberië, de Eenheid, het Zaligmakend Geloof. Zij geloofden in hun doel en hun hemel. Zij geloofden aan de goedheid van hun doel en de waarheid van hun hemel: aan een God den Vader, die troonde tusschen de Moeder en den Zoon, tusschen de Maagd en het Lam, midden der engelreien en rijen van heiligen en wien de smook der brandstapels als wierook zoû zijn aan zijn reuk. En zij verzamelden hunne legers.

De Spaansche ridderschap dacht als hun vorsten. Zij, de laatste ridders, die zouden zijn, kwamen uit alle oorden des lands en stroomden samen onder de oogen van Don Ferrando en Doña Isabel. Zij waren donkere, sombere, krachtige mannen, soldaten in hun hart en hunne zielen doorrild van vroomheid.

Zij dachten zich onoverwinlijk met de hulp van God en San Iago en zij waren als groote kinderen in hunne eenvoudige zielen en ijzeren lichamen. Don Inigo Lopez de Mendoza, hertog van Infantado, was zoo, als een groote, sombere knaap, plechtig en kinderlijk, en hem volgden vijfhonderd ridders en mindere edelen. Zij zouden strijden als de ridders der romans hadden gestreden. Zij waren in wapenrokken van brokaat en zijde-en-bont over vergulde en zilveren harnassen heen: zij zwierden van plui-

men en hunne rossen waren in brokaat omhoesd en zwierden van pluimen aan het hoofdstel. Hunne wapenen schenen zonnestralen en zonnen. Kleurig getuigde muilezelen torsten hunne kofferen en kisten.

Don Ferrando, in zijn ijzeren rusting, zag hun schitterenden stoet fier en plechtig aantrappelen in de vlakte van Cordoba en hij zeide:

- Hertog, wij gaan niet ten tornooi. Goud en brokaat zijn geschikt voor een feest; de oorlog eischt ijzer en staal...

- Majesteit, antwoordde de hertog; mijn ridders zullen in den oorlog onder hun brokaat en goud staal en ijzer blijken.

Hij groette zwierig met zijn zwaard en het metaal schitterde aan hem in de zon en zijne helmpluimen wuifden en zijn ros trappelde prachtiglijk voor den koning, die lang, mager, eenvoudig, ijzer en staal hijzelve, glimlachte. En de ridders van den hertog trappelden langs den koning en groetten zwierig met de zwaarden en zij bewogen zich in de richting van het vorstelijk pavillioen, dat op een heuvel verrees. Het was een zeer groote tent; de banieren van Arragon en Castillië fladderden aan de hooge standaards en boven en midden tusschen die banieren rees hooger de standaard van het Heilige Kruis, rood op witten grond. Daar wachtte, vóor, tusschen de voorhangen van fluweel, de koningin Doña Isabel; zij stond in een donkerbruin fulpen rijkleed, ter zijde opgeplooid in koorden met kwasten, zoo dat hare gele rijlaars verzichtbaarde met de gouden spoor; een korte mantel plooide van hare schouders en een breede, bruine hoed met gele pluimen schaduwde over haar in gouden net gevangen bruin haar en haar rustig, fier gelaat van rijpere vrouw. Zij hield de karwats in de geel gehandschoende hand en op den handschoenkap blazoende even zichtbaar, sierlijk, het koninklijke wapen. Hare dames en knapen omringden haar en ter zijde stond de Primaat, Groot-Kardinaal en was, in de zon, zéer purper, gloeiende vlam naast hare gedemptere kleurharmonie. Andere geestelijken, vele monniken, keken achter hem uit. En Doña Isabel wachtte den zwierigen hertog af, die naderde met zijne ridders en paradeerde

voor de vorstelijke tent. Hij deed zijn ros trappelen en het stond op de achterhoeven en de hertog zwaaide zijn zwaard, en riep nu heil aan Castillië, en de ridders, na hem, zwaaiden en riepen. Het was daar in de zon een vonken sprankelende pracht; de rossen glommen tusschen hunne gespletene hoezen door, die zwaar hingen van borduursels; het goud glansde aan hun tuig, hunne golvende staarten wapperden, wijl zij steigerden en hunne kleurige pluimen kletterden de kleuren aan tegen den klaren, blauwen hemel, rood en groen en violet en diep oranje en paars; de wapenrokken der wapenkoningen ijdelden met de hel geborduurde heraldiek; de vaandelen flapperden, louter zijde en de dames der koningin bewonderden. En Doña Isabel neeg en wuifde de hand naar de groote, donkere ridders, naar de stoere, gebruinde, gebaarde mannen, naar de adellijke avonturiers, zoo plechtiglijk, zoo prachtiglijk, zoo kinderlijk tevens, in hunne éene idee, die gloeide in hunne oogen, in hunne zielen van eenvoud, die glorieden van geloof en van dapperheid.

De koning zelve was nader gereden en hem omstuwden de ridders van San Iago, van Calatrava, van Alcántara, somberder zij allen van rusting, donkerder van mantels, soberder van pluimen en ridderkruizen en vóor de tent steeg hij af en groette ceremonieel zijne vrouw en zij neeg voor hem zeer diep en allen negen en bogen of plotse wind door hunne scharen voer. En de koning stelde zich naast de koningin en den Primaat en om de tent zwermden zijne ridders en hunne zilveren rustingen en zwarte fulpen mantels vloeiden te zamen als een zwarte zee met zilveren schuimgekabbel en het zilver en het zwart blauwde, blauwglansde onder de blauwe lucht. Er waren schaduwen, die blauwden; het was een somberheid, die spiegelde blijheid des hemels. De tent scheen te drijven op die tint wisselende zee van inkt en van schuim. Maar de koning, trotsch, wees naar de vlakte. Daar schakelde zich, punt aan tentepunt, het wijde kamp en verloor zich in het veld tot den einder en de Guadalquivir doorslingerde het; aan de andere zijde sloot de Moorsche silhouet der stad het af met vaag witte huizen en dommen, waarboven zich, breeder, breidde

de dom van de Moskee-Kathedraal; de kampvuren in de velden wazigden met uitwisschende nevelen, over de duizende soudenieren, die er oefenden in wapenglinsterige, bewegelijke vierkanten van paardenvolk en voetvolk, dambordachtig plekkende hier en daar den grauwgrijzen en blauwgroenen grond en voor de vorstelijke tent, op dat trotsche wijsgebaar van Don Ferrando, zagen allen glimlachend en trotschelijk uit.

Maar een nieuwe cavalkade kondigde zich met schetterende trompetten aan. Het waren de Fransche ridders, de Fransche vrijwilligers, die Gaston du Léon, Seneschal van Toulouse, volgden in den heiligen kruistocht tegen de Mooren. Zij kwamen, driehonderd van hen, aangetrappeld op vlugge, vurige paarden en eene galanterie verluchtigde hunne bravoure, door lange golvende panaches luchtig overwuifd, nu zij paradeerden voor Don Ferrando en Doña Isabel. Zij juichten en caracoleerden en hunne groet en hulde was dartel; zij waren jolige musketieren, er fladderde kant uit hun wapengepronk; zij waren niet kinderlijk plechtig en prachtiglijk ernstig als de ridders van Infantado; zij waren elegant en jong, met opgestrekene kneveltjes en blikken, die dartelden naar de vrouwen.

En de vrouwen lachten reeds, denkende aan den avonddans, die die nacht zijn zoû in het Alcâzar en de ernstige ridders van San Iago, Alcantara en Calatrava glimlachten ook, vergoêlijkend, dat de huldegroet der Fransozen niet beantwoordde aan de etiquette, die streng reeds hare wetten stelde aan het steeds wisselend hof der reizende en strijdende koningen, der trotsche, vorstelijke avonturiers.

Maar de Engelsche vrijwilligers volgden en na de Spaansche plechtige pracht en somberen ernst, na de Fransche luchtige joligheid, wekte de Angel-Saksische duchtigheid ontzag. De vrouwen lachten niet meer, om Doña Isabel, beïndrukt door het schouwspel dier degelijke kracht, die aandaverde op de zware rossen. Lord Scales, graaf van Rivers, neef van Henry VII zelve, de held van den slag van Bosworth, waar Richard III was vernietigd geworden, trok aller oogen tot zich: blond, verbrand, blauw-

oogig, zwaar, sterk, slechts ten deele geharnast- EN BLANCO, als het heette, - over zijn bruin lederen buis en hozen, het ontzaglijk zwaard ter zijde, een ontzaglijke strijdbijl ter vuist, scheen hij een Barbaar, in het Zuiden verdwaald en zijn driehonderd mannen volgden hem, honderd ridderlijke boogschutters, zeer lange bogen over de schouders en tweehonderd kerelen, maar die van hoofd tot voet uitgerust, met lange pieken en zware strijdbijlen en alle groote, blonde mannen, zwaar gevoed, rood van konen en ros van neus, blond van knevel en blauw van oogen: de heuvel dreunde van hunner paarden gedaver, der mannen voetstap was donder in stof en zij defileerden gedrild en juichloos voor koning en koningin en alleen de graaf van Rivers zwaaide strijdbijl en stiet uit:

- Eere vroolijk, oud Engeland en eere Arragon en Castillië! Eere St. George en eere San Iago! Hoera!!

Noentijd naderde en de vorsten dachten uit het kamp terug naar het Alcâzar te gaan, waar feestmaal plaats zoû hebben. Toen echter naderden edellieden-van-dienst en aankondigden Moorsche missie uit Loxa, waarheen men wist, dat ‘Boabdil’ was gevlucht, als zeide de Primaat.

- Niet gevlucht, verbeterde Doña Isabel zacht en glimlachend. Boabdil was niet gevangen, zijn zoon slechts is gijzelaar.

- Uwe Majesteiten, antwoordde de Groot-Kardinaal; betrachten de Christelijke deugd der lankmoedigheid...

En zijn lof klonk als een strenge berisping.

- Men voere de Mooren voor, beval Don Ferrando.

De Mooren werden voor gevoerd. En Doña Isabel schrikte. Want zij zag tusschen de Mooren, die, blank getulband, blank geburnoesd, Hamet-el-Zegri van Loxa hadden verzeld, twaalf jeugdige Moorsche knapen in feestkleederen gedost, en zij herkende de gijzelaren, die vertoefden in de forteres bij de brug van de Guadalquivir, de forteres, die, met den rooden toren, daar ginds opstak uit het wemele geglinster en wazige rookgenevel des kamps. En tusschen de jeugdige knapen herkende zij het kind. Herkende zij den kleinen Abdallah, Boabdils jeugdige zoon, dien hijzelve en Morayma hadden verlaten voor Loxa.

De Mooren groetten, de handen aan hoofd en hart en bogen zeer diep en hunne witte plooien beeldhouwden de waardige Moslemsche nederigheid tusschen het Christelijke gegloei van laatste, Middeneeuwsche wapenenpronk. Maar tusschen hunne blankheid flonkerde als een schat van kleur de kleine groep der gijzelaren, email gelijk tusschen marmer. En Hamet-el-Zegri, groot en bruin maar blank en wapenloos - als vergeestelijkt hij, de boodschapper - stuwde zacht het kind, Abdallah, den Christelijken vorsten toe.

De kleine knaap, gerijpt reeds van leed trots kinderleeftijd, deed enkele passen. Hij was héel ernstig, het Moorsche prinsje: hij was zacht goudbleek, zijn oogjes ernstig git, gitzwart ook zijn harenfranje om zijn kindertonsuurtje heen; zijn gekruiste tuniekje was gouddoorwerkt, vallende heel groot-achtig tot over zijn lila-en-gouden laarsjes en op de borst hing hem een vierkante amulet van amethysten. En hij knielde nu voor Don Ferrando en Doña Isabel, hij knielde op één knie, prinsewaardig reeds trots zijn kinderlijkheid en uit den tusschenplooi van zijn tuniekje, achter de amulet van daan, die klinkelde, haalde hij een grooten, vierkanten brief, aan welks perkament de gouden zegels hingen:

- Aan Uwe Majesteiten... mummelde hij, en een tolk naast hem vertaalde zijn Arabiesch, woord na woord; aan Uwe Majesteiten... eerbiedige groet... en hulde... en deze brief... van mijn vader... Aboe-Abdallah... uit Loxa.

Hij zeide het alles, zonder dat Hamet-el-Zegri hem voor zeggen moest en terwijl Don Ferrando zijn lange, ijzeren gestalte boog om den brief uit het sidderend kinderhandje te nemen, glimlachte Doña Isabel meêlijdende op Abdallah neêr.

En hielp zij hem op en sprak zij moederlijkjes enkele woorden, die de tolk vertaalde en die Abdallah ernstig bepeinsde, voor hij antwoorden zoû...

Maar Don Ferrando las:

- ...Uwer Majesteiten trouwe vazal - Loxa en alle de naburige steden, die zich heden voegden onder zijn gezag, als leen in bezit nemende en zich beschouwende als leenman Uwer Majestei-

ten, - smeekt Don Ferrando van Arragon, ten vrede wille, zijn leger niet te zenden naar dezen streek, die verknocht hem is... Terwijl vrije doortocht mijne Mooren dadelijk zullen verleenen diè legers, die Uwe Majesteiten zullen zenden naar Malaga, waar EL ZAGAL troont en overweldigt.

Don Ferrando las half hardop en glimlachte.

- 'Boabdil', zeide hij tot den Primaat; verliet Cordoba, zonder onzen wil te vernemen. Hij versterkte zich te Loxa, dat hem steeds trouw was... Zullen wij hem kunnen vertrouwen of niet...? Zullen onze legers op weg naar Malaga onverhinderd door zijn gebied kunnen trekken? Of bepeinst hij verraad?

- Uwe Majesteit, fluisterde de Primaat; zal wijs doen Loxa niet te aanvaarden van zoo weifelachtigen leenman. Maar de stad liever eerst TE NEMEN...

Voor Doña Isabel, die tot hem boog, stond het kleine, Moorsche prinsje. Hij had zijn hoofdje nieuwsgierig gewend naar den Christelijken koning, voor wien hij bang was en naar dien rooden priester van Iblis den Duivel. Hij poogde te begrijpen wat zij samen fluisterden, over den brief heen van vader. Maar hij begreep niet en zeer verlegen voor de wel lief glimlachende koningin, zocht zijn handje Hamets hand. En peinsden ernstig zijn gitten oogjes en trok heel ernstig zijn mondje dun.

XXII

Hof, dien volgenden dag, werd gehouden in de ruime zalen van het Alcâzar, dat vlak bij de Moskee lag: met roode torens en rijen van kleine pyramiden schakelende tinnen streefde het uit de rozetuinen en de zalen, in reeds warme April, openden op de goudplassige wateren van den Guadalquivir en zagen uit op den breeden brug met zijne Romeinsche pijlers en op den wachttoren aan het einde, waar de jeugdige Moorsche gijzelaars toefden. En het waren mozaïeken tichelwanden, kleurig en fijn bewerkt en het waren mozaïeken marmervloeren, kleurig verschietende van zaal

naar zaal en het waren cederen zolderingen, vierkant of verwulfd en het licht was gedempt door uitgesneden cederen blinden, waardoor poeïerden de gouden zonnestralen, en het was blauw en rood en goud aan de zoldering en blauw en rood of ook zwart en wit aan den wand en al die kleuren wemelden gepolijst en glazurig in de Aprilzon, die door het cedersnijwerk binnen poeïerde, terwijl een aroom van rozen en oranjebloesem telkens binnen woei; vensterloos waren de boogramen. Maar in een groote roomblanke zaal, waar het fijne gipswerk het ingewikkelde Moorsche motief als een even vergeelde kant uit spon en spande en verweefde en verwerkte tegen de wanden aan, hingen tusschen antieke zuilen met Corinthische kapiteelen - zuilen uit het heidensche Oosten door de Mooren reeds eeuwen geleden over gebracht - purperen fluweelen gordijnen, bedrukt met gouden granaatappelen, stoffen zoo als men weefde en werkte in Granada en in een roomblanke nis, die, hoefijzervormig en breed, diepte in het midden der zaal tusschen zware, bronzen, hangende lampen, breidde een breed verhemelte van purper fluweel, bestikt met de leeuwen van Arragon en Castillië en twee troonstoelen van Corduaansch goudleêr wachteden plechtig af... De zaal vulde zich met de Spaansche edelen; met de ridders van San Jago, Calatrava en Alcàntara, met de edelvrouwen en knapen; met den Primaat en zijne geestelijkheid, die voor den nis een tweeden troon beklom en toen het vol in de zaal was en den Franschen en den Engelschen ridders de laatste eereplaats om den troon was aangewezen, stieten korte, koperen fanfares uit en traden te voor Don Ferrando en Doña Isabel. En terwijl zij prachtigden beiden van goudlaken en smal hermelijn en van juweelen kronen tusschen een drom van gevolg, scheen de groote zaal klein en nauw gekrompen, overvol gevuld van sammeet, vooral zwart, van satijn, vooral wit en om de fluweel-inkt poeïerden de donzige stralen en over de porceleinen plooien glazuurden de fellere stralen; éene wemeling van gebroken zonneschichten, een reuzenhandvol licht gezaaid over de kostelijke stoffenvolte, waartusschen de degengevesten, de ketenen, de edelsteenen, hier en daar, korte bliksems schoten, terwijl

de purperen Primaat dof gloeide als een gedempt vuur. En toen zaten de koning en de koningin op hun troon, bloeide een weelderigheid van woorden in de volle, volle zaal als met een gerank van welsprekendheid, wier bloemen vulden, vulden de minste leêgte, die nog hing in de van kleur en glans en zongepoeïer en zonnegeschicht - maar toch gedempt geblevene - overvolle zaal, zoo dat de geheele zaal geworden was als één mozaïek, niet anders dan de wanden vertoonden; mozaïek, waar in ridders, vrouwen, koning en koningin en priester, stof en metaal en glans en weêrglans en woorden zelfs verwerden tot starren en strepen en stukjes, tot kleur en tot kleurtjes, tot wel steeds nog duidelijke onderdeelen van een onbewegelijk maar toch levend en leventrillend mozaïek. Arabesk van woorden, bloeide de welsprekendheid van ridderlijke woorden, van geestelijke woorden met hare krinkelende rank om de minste leêgte nog vol, en de Fransche ridders glimlachten onzeker en de Engelsche staarden somber want zij begrepen niet geheel, maar hun glimlach en somberheid waren enkel wat licht en schaduw meer. Tot plots de graaf van Cabra in de volle zaal voor den troon zich drong tusschen het zwart fluweel en blank satijn door en zijne stem als een gouden rank gloeide over den getaanden woordenbloei der vorige sprekers heen en hij zeer hel zeide:

- Sire, wij allen dus, van wie elk gelijk aan U is, wij allen, die te zamen meer dan U zijn, wij zweren trouw en gehoorzaamheid aan Uwe Majesteit, zoo gij zult bewàren ongerept onze rechten en privilegiën, en zoo niet, dan NIET! Zoo helpe ons God almachtig!

- Zoo helpe ons God almachtig! daverden de mannelijke stemmen na en het mozaïek verwemelde, want zij strekten de handen hoog.

Toen rezen Don Ferrando en Doña Isabel op. En naderde de Primaat, die een kruis hief. En Don Ferrando zwoer den eed en de edelen zwoeren na hem.

XXIII

Loxa was de altijd aan Aboe-Abdallah trouwe stad. Zij rees op een hoogen heuvel, tusschen hoogere bergen, die weg flauwden aan den verderen einder en zij rees bruin en grauw en ruw en ruig, met tal van torens uit pyramidig gekartelde tinnen in het waas van zomermorgen. Zij rees heel sterk in den teederen lichtenevel, zij rees bar en barsch en onroerbaar in de trillende blauwe, vaag overwaasde lucht; zij groeide als uit den rotsheuvel omhoog. Aboe-Abdallah stond op den hoogsten wachttoren. Hij was wederom vorst en koning; half het koninkrijk was hem aangeboden, de andere helft beheerschte wel EL ZAGAL maar nièt volgens den stillen wensch der Aboe-Abdallah altijd getrouwen... Hij was wederom vorst en koning en zelfs geen vazal meer van Don Ferrando, sedert deze geweigerd had den brief, hem door het kind, Abdallah, den kleinen gijzelaar geboden, te overwegen. Don Ferrando, hij had alleen nu macht over dit kind en de andere jeugdige gijzelaars: welke andere macht had hij...! Vorst en koning was Aboe-Abdallah, al was Granada zelve in de macht van EL ZAGAL, die Aïscha de vrijheid geschonken had...

Aboe-Abdallah zag uit, van onder zijn hand. Hij was in volle, vorstelijke wapenrusting: de gouden maliën omgoten hem, het vergulde pantser omgaf hem, helm en maliënsluier omsloten zijn gelig bleek gelaat. Hij stond slank en fier en forsch, zeer schitterend tegen het waas van de lucht, in het uitschemerend zonnelicht, dat gleed af langs de ruige tinnen en ruwe torens. Rondom hem waren de Moorsche kapiteinen en Hamet-el-Zegri, donkere gelaten, bleekere gelaten, zwart-oogige, -harige koppen met de zwarte baarden, soldateske, romaneske figuren in maliënrustingen, punthelmen, en plooiende burnoezen en zij zagen allen uit. Zij zagen, in de verre verte, met hunne adelaarsoogen, de vage vlakte om de stad, de VEGA schitteren en bewegen gaan als met witte glinsterende lijntjes in regelmatige rijen en ruiten en vierkanten aan glinsterend af van den einder. Het was het leger van Don Ferrando. Het ontzaglijke Spanjoolsche leger, maar ook de

Mooren waren zeer sterk: Loxa was zeer versterkt; in de vlakte zouden beide legers slaags kunnen raken zonder de stad, de versterkte stad te verzwakken... De kans hing als een goddelijke onzekerheid in de wazige zomerlucht; de oorlogskans dreef als een noodlottige godin door de luchten, over den einder, over de vlakte, over het naderend leger, over de stad. Zij scheen als eindeloos wijde vleugelen te spreiden in den neveligen hemel; onder hare onwerkelijkheid fladderden de werkelijke zwaluwen in roerige kringen rond.

Beneden, op de lagere torens, op de eerst leêge tinnen doken op de soldaten, duizenden. En zagen uit. Zij zouden de bombarden, de booze kanonnen, niet dulden te naderen. Zij zouden de Spanjolen te gemoet in de VEGA gaan. Deze, in het òp glinsterende licht, spreidde zich uit, groen en grazig, een frissche vruchtbaarheid, die verstoord zoû worden. En ettelijke kanalen doorsneden die zachte groente - even wazig, even nevelig en uitgewischt naar den horizon toe, waar de glinsterende lichtjes wemelden - doorsneden haar, met tal van staalachtige strepen, lange spiegelingen, waterwegen. Alle glans bleef omfloerst in neveldamp. Fijne mist veronzekerde alle zichtbaarheid. En het landschap bleef ongewis van vorm en lijn en tint als het Noodlottige, dat in de lucht dreef...

De kapiteinen rondom Aboe-Abdallah gingen de torentrappen af, volgende de bevelen van Hamet-el-Zegri. Van af die trappen, buiten aangebracht, wemelden de pleinen en straten der stad vol mannen, vrouwen, kinderen, vol ontroering, gegons en kleur en klank.

- Komt gij, Heer? noodde Hamet-el-Zegri zijn vorst.

- Ik kom, zeide Aboe-Abdallah. Ga mij voor, ik kom dadelijk...

Hij was geen veldheer, weifelde steeds in het schaakspel der strategie als hij weifelde in het schaakspel met de Toledaansche, gecizeleerde stukken. Hij was geen veldheer, liet Hamet-el-Zegri veldheer zijn. Maar hij was moedig, dapper, met een persoonlijk gevoel van soldaat, van strijder, die de kromme sabel zwiert... Zoo hij de dronkenschap over zich komen liet, houwde hij, zon-

der te weifelen. Nu weifelde hij echter, in zijn nieuwen trots van weêr koning te zijn. Nu gevoelde hij de onzekere noodlottigheid der wijd gevleugelde, die door de lucht dreef, afgezante van Allâh's wil en die de geheime zekerheid droeg in de plooi harer nevelige wade... Nu gevoelde hij een vreemden weemoed omdat hij wist, dat tegen hem in het veld zoû treden Don Diego, graaf van Cabra... Zijn overwinnaar, zijn kerkerbewaarder, edel, fier, moedig, hoffelijk, bijna zijn vriend geworden te Vaëna, te Cordoba; Don Diego, die hem geleid had door de weemoedvolle, groote Moskee... En thans, tusschen die verre glinsterlijnen, die bewogen door de floersende misten heen en uit schitterden en zich verplaatsten, naderde ook Don Diego, graaf van Cabra, om wraak te nemen over den nederlaag bij Moclin... En dièn dag zoû Aboe-Abdallah hem vóor zich zien, vijand, in de van den strijd doordaverde VEGA...

Beneden aan den trap was Hamet-el-Zegri op een gesluierde vrouw gestooten, die wilde naar boven...

- Morayma, zeide hij zacht, zijn diepe, ruwe stem temperend. Wat blijft ge niet in de veilige zalen? Weldra zullen de vijanden zijn genaderd en kunnen de mannen strijden als zij niet weten de vrouwen, die lief hun zijn, in veiligheid?

- Hamet-el-Zegri, zeide Morayma; vrees niet voor mij, want ik ben niet meer een schuwe vrouw, sedert ik het ongeluk deelde van mijn Heer, dien ik lief heb. Sedert mijn zoon mij werd uit de armen gerukt, sedert ik vluchtte uit Almeria, u allen na, sedert ik honger en moeienis met u meê heb gemaakt, de bitterheid van ballingschap en àl de onzekerheid van het leven! Ben ik alleen maar een vreesachtige haremvrouw of ben ik er ééne, die mijn Heer, vóor hij ten strijde trekt, omhelzend wil geven den talisman, die behoedt voor de kwade kansen? Want al zijn de droomen onzeker, de berekeningen komen niet geheel ten ongunste uit... en misschien vergaten de berekenende vrouwen wèl een gewichtig getal... Zij vergeten, zij vergeten altijd...

Zij slipte nu den trap op en Hamet, omziende, zag haar Aboe-Abdallah bereiken, omhelzen en een keten omhangen... Maar hij

toefde niet langer. Ten voet der citadel, op de groote binnenplaats, schetterden de koperen fanfares. De geheele stad schetterde van fanfares. De torens, de tinnen schetterden. Het schetterende koper richtte zich vooruit en hóog ten hemel en het geluid scheen de nevelige misten te scheuren. De zon, plotseling, schitterde uit. Zij weêrschitterde over de wazige stad, over de ruwe wallen, die zwermden van vonken schietende rustingen. Zij weêrschitterde aan donderbussen, en vuurroeren en lansen, op helmen, in schilden: zij weêrschitterde over de feller spiegelende kanalen, die de VEGA doorsneden met hellere strepen. Zij weêrschitterde over de glinsterende lijnen, die, juist aan den horizon, naderden, die duidelijker naderden in grootere vierkanten, in bewegelijkere ruiten, in lange uit rekkende slagorden, waarin zich reeds de silhouet teekende van dicht duwend paardenvolk en de dreiging der dringende bombarden en mortieren...

XXIV

Een uur later was de verschrikking in de VEGA razende. Het Katholische leger, genaderd, had op verscheidene omringende heuvelen zijne batterijen weten te stellen en het donderde door de lucht, over de stad. Hoewel de zon door was gebroken, was de lucht gesluierd van dikke smook. Van verscheidene hoogten donderden de kanonnen, de donderbussen, die de busschieters hadden gesteld op bewegelijke en draaibare stellages en zij wierpen de steenen kogels, de ijzeren bommen uit, in vuur regenende cirkelstralen, de stad toe. Zij wierpen ook, de lange bombarden, langwerpige projectielen, die als vuurwerk uitbarstten in den smookgesluierden hemel en de vuurpijlen en de vuurballen, als meteoren, zwierden Loxa over en barstten uit in een fellen regen van vonken, in een vloed van rood vuur, die neêr stortte over de wallen, de pleinen, de straten. Wachttorens - er rezen er ettelijke regelmatig de muren uit - stortten in elkaâr met donderend geraas in wolken van rooden gloed en grauw puin en de sierlijke,

Moorsche batterijen knetterden vinnig terug. Maar het was als het venijnige blaffen van honden tegen het brieschende brullen van leeuwen. Lucht, grond, de geheele stad beefden van het donderen.

De graaf van Cabra, met zijne Spanjoolsche ridders en vreemde ruiters, de eenen vaderlanders, huurlingen de anderen, had zich verward tusschen de lange, smalle kanalen der VEGA: de paarden stapten ze door, waar de wateren ondiep waren, maar telkens weêr hielden andere kanalen de vloekende ruiters tegen: het scheen of met tooverij steeds nieuwe lijnen van water, steeds nieuwe zilveren linten en vochte banden zich spanden om hun het voortgaan moeilijk te maken. In Cabra's brein was die enkele gedachte: zich meester te maken van Aboe-Abdallah, ten tweede male... En in zijn, in zijne soldatenhersenen vàst gegroeid, idee om zich met die tweede gevangenname te bevrijden van den smaad, die op hem rustte om den nederlaag van Moclin, waadde hij aan het hoofd der zijnen de kanalen door, ze bijna niet achtende meer, ze doorplassende, tot de wateren opspatten en spoten tot de flanken der paarden, ze niet meer tellende dan goten, die zij even over staken, naar den steenen brug toe, die over de breede stadsgracht de stad met de VEGA vereende. En hij naderde den brug, onder de zwierende vuurbogen van het geschut, die boven hen over en weêr slingerde de bommen en kogels van Moorsche stad naar Spanjoolsche heermacht, neêr ploffende de steenen ballen en ijzeren bollen en uitbarstende in stralen van rooden brand, in flitsen van gele vlammen. Reeds was bezaaid de VEGA met de stervende paarden, met de zich ophoopende lijken der soudeniers, waarover het voort stuwende leger onbarmhartig heen trok, om hier, daar, overal zelve getroffen te worden als de voorhoede was getroffen. De lange steenen brug scheen het vereenigingspunt der vijanden te worden. Daar vocht Hamet-el-Zegri - zijn paard onder hem neêr gestort - daar vocht hij, een reus, somber, zwart gebaard, daar zwaaide hij zijn kromme sabel, daar hield hij den markies van Cadix tegen en Don Alonzo de Aguilar; daar vochten zij, Spanjolen en Mooren, handgemeen, in vertwijfeling om de stad te ne-

men en te verdedigen. En achter hunne helsche mengeling, daar op die brug, dreunde de stad van eigen en vijandelijken donder, stortten hare torens in een, barstten hare huizen in vlam en ijlden radeloos hier en daar over de pleinen de schreeuwende vrouwen, de weenende kinderen, de tot Allâh roepende grijsaards. Want alle weêrbare mannen zwermden over de wallen, verdeelden zich bij alle poorten, bij alle torens. Plots sloeg Hamet-el-Zegri de handen op, liet vallen de sabel en zakte in een. Gewond droegen zijn schildknapen hem weg, de stad binnen... Vóór hij de poort binnen gedragen werd, opende hij de oogen... Hij had het vizioen, dat de geheele, ontzaglijke Spanjoolsche heirmacht vlak bij genaderd was, als een wolk van verdelging, als een storm van vuurdonder en wapene-bliksem Loxa genaderd was... Toen viel hij in zwijm, van wanhoop, dat hij de stad niet meer verdedigen zoû en zijn vege vorm werd binnen getorst de poort, juist op het oogenblik, dat Aboe-Abdallah haar uit reed. De vorst slaakte een kreet van spijt, van vertwijfeling... Was Hamet niet de veldheer, de veldheer alleen!? Wat nù te bevelen... Hij wist niet, Aboe-Abdallah: hij wist nu alleen, dat hij strijden zoû. En zeer schitterend tusschen zijn ridders, tusschen zijn wacht, alle pronkende, pralende van glinsterende rustingen, de rossen rood en goud omhoesd, reed hij voort, schreeuwende nu: vooruit! de sabel hóog geheven, in de dolle dronkenschap, die hem plots ontzinde. Zijne oogen puilden, zijn mond trok als een krankzinnige grijns. Hij voelde in zich den moed, den overmoed, de dolle razernij geheel het Spanjoolsche leger neêr te sabelen. Hij trok het te gemoet zonder één oogenblik te twijfelen aan de onmogelijkheid er van. Rondom hem drongen zijn ridders en wachten: zij waren als één goud glinsterende kracht, een vast aan elkander gesmeede en op stuwende macht. Aboe-Abdallahs gebaar, zijn schreeuw, zijn roep, zijn grijns deed om hem verzamelen allen, die op den brug weifelden. En zij veegden de brug als schoon van Spanjolen. Zij smeten ze de borstwering over, de gracht in; zij duwden ze wèg naar de VEGA: zij stormden over hunne lichamen heen als over een plaveisel. De paarden strompelden over hunne kreunende

lijven en krakende lijken tot de VEGA zelve bereikt was. Maar daar, vóor de stad, vóor den brug stuwde de tros van het Spanjoolsche leger aan. Het had nu op heuvelen en in valleien geheel de stad omsingeld, hoewel de strijd hevigst woedde vóor den brug. De stad zelve scheen in vlam te staan, een vuurgloed in de smook, die de zon schemeren deed.

Op dit oogenblik bespeurde Aboe-Abdallah, steeds voort razende te midden der zijnen, den graaf van Cabra. Hij had zich met zijne ridders en ruiters los gemaakt uit het webbe der wateren, uit het weefsel der kanalelijnen, die zijne onstuimigheid lange had tegen gehouden. Nu naderde hij in vollen draf den brug en zag Aboe-Abdallah reeds in de oogen. Het was een vreemde blik, dien zij elkander in de oogen stieten, bijna de blik van twee vrienden...

Te gelijker tijd, dat hunne blikken elkander ontmoetten, donderde een bom uit de Spanjoolsche batterijen neder te midden van den brug. De ijzeren kogelbal sprong heftig uit een als met een cataclysme van purperen stralen uit een vuurgloed van verblindend geelblank; stukken sloegen naar alle kanten; waar de bom was gesprongen, wringelde de hoop getroffen paarden en paarde-volk en voetvolk in een neêr gepletterde massa te zamen en stortte toen in de diepte van den bezwijkenden brug. En Aboe-Abdallah, in de nabijheid, deed zinken de sabel, voelende ten zelfden tijd aan zijn slaap, terwijl hij bezwijmde en zijn ros af gleed. Hij was gewond, hij viel in de armen zijner schildknapen en zij schreeuwden van wanhoop en allen rondom hem schreeuwden. En Cabra, begeerig Aboe-Abdallah gevangen te nemen, voor de tweede maal, en zich zoo te wreken voor Moclin, naderde in een slachting, links en rechts, van Spanjoolsche slagzwaarden, die hieuwen... Maar rondom den op schilden gelegden vorst drong de menigte der Mooren, vertwijfeld tot het uiterste. Hunne oogen puilden. Zij schreeuwden als bezetenen, zij gebaarden als gekken. Zij verdedigden hun vorst zij wilden hem niet afstaan, zelfs niet voor het Paradijs. Zij drongen om hem rond, om hem te beschermen. Hij lag op de schilden als een levenlooze schat, als iets gouds, dat glinsterde; als iets doods, heel kostbaar. Zij wisten niet of hij

dood was of leefde, maar zij beschermden als razenden zijn levenloos lijf. Voetvolk, paardenvolk drong immer meer om hem heen en zij houwden tegen Cabra en de zijnen in. De helmen sprongen, de schedels kloofden in tweeën, bloed en hersenen spoten, roode fonteinen spritsten op. De maliënvoeten en lederen laarzen glipten uit in het vermorzelde knurf en been als in een viesrooden modder. Maar de schildknapen slaagden, steeds omdrongen door wijdere en wijdere bescherming, de naaste zijpoort te bereiken, ten Zuiden, en het lichaam van den vorst binnen te dragen.

In de vlammende stad was de vertwijfeling. De bevolking eischte de uitwappering der witte vanen. De bezetting drong hare kapiteinen de poorten uit om te capituleeren voor den graaf van Cabra, den markies van Cadix. Dikke smookwolken dreven naar het Westen heen. De zomerhemel verklaarde, de ironische zonneschijn straalde uit; nevelen en misten verstreken als met de vegen van wijde vlerken en witte, wazige waden van een weg drijvend goddelijk wezen, dat wèg wilde van daar, sedert de slag was beslist...

XXV

Twee dagen van onderhandeling sleepten zich voort; effen grauwe Zuidwesten-wolken dreven laag aan over den hemel: de gedoofde maar steeds rookende stad lag als een puinhoop gepletterd; over den vernielden brug, over het slagveld zwermden de gieren boven hun prooi in sinistere kringen rond...

De voorwaarden waren mild. Overgave der stad, met alle hare Christelijke gevangenen, die zij velen telde; uittocht der Moorsche bevolking, wie vrijgeleide gegeven zoû worden, met hunne draagbare have, naar Granada, onder hoede van den Markies van Cadix. Aan Boabdil, zoo hij op nieuw zich vazal verklaarde, den titel van hertog van Guadix en alle landen, die binnen zes maanden aan EL ZAGAL zouden ontnomen worden.

Onder zoo ridderlijke voorwaarden, in gegeven door het hart

van Doña Isabel, school de politiek van Don Ferrando weg: oom en neef, EL ZAGAL en Aboe-Abdallah, tegen elkander op te hitsen, tot zij elkander zouden hebben vernietigd.

Op den dag der overgave der stad wachtten de Katholische vorsten met hun leger vóor den brug, die, haastig hersteld, begaanbaar gemaakt was. En kwamen zij voort: Hamet-el-Zegri, gewond, verbonden, met zijne kapiteinen, waaronder de broeders van Morayma. Allen, van de bezetting, die overleefd hadden slag en belegering, somber, gewond, treurig, vol haat in hooplooze hart. De lange stoet der vrouwen en kinderen; de lucht weêrklonk van hare luide klachten, zij wierpen in wanhoop de armen op. Het waren rijken en armen, die zich daar mengden en allen droegen hunne have met zich. Aanzienlijke kooplieden volgden fronsend zwarte slaven en dienaren, die hun torsten hunne zware, gebondene balen; behoeftigen volgden met hunne lichte bundels. Maar hunne harten even zwaar als die der vermogenden. Hunne lange stoet ging voorbij de Katholische vorsten, beiden te paard tusschen hunne veldheeren en kapiteinen. Ondoordringbaar bleef Don Ferrando's mager en soldatesk gelaat, de grauwe oogen streng onder den streep der brauwen en schichtig gluurden de Moorsche bannelingen naar hem op. Maar durvender zagen zij daarna op naar Doña Isabel, wie zij wisten dankbaar te moeten zijn voor de milde voorwaarden: geen moord en plundering in de genomene stad, vrijheid voor alle overwonnenen met huisgezin en draagbare have. En hunne blikken dankten bijna de koningin, die naast haar gemaal, te paard, schijnbaar onaangedaan, neêr blikte op hun ellendigen uittocht.

Tot ten laatste Aboe-Abdallah verscheen in de poort. Hij was niet in wapenrusting: een roode burnoes omwikkelde hem geheel en zijn vatte tulband was zoo geplooid om zijn hoofd, dat de wonde aan den slaap er te gelijker tijd door verbonden was. De witte vederpluim voor was het eenige, dat hem onderscheidde van de enkele officieren, die hem omringden. Tusschen twee schildknapen, die hem volgden, liep, naar het scheen, een sierlijke knaap, een page gelijk, maar alle de Mooren herkenden hem als

Morayma. En zagen nieuwsgierig, voor het eerst, haar ongesluierd gelaat, zeer schoon, zeer wit, onder het rood fulpen mutsje, waar uit de zwarte lokken kruifden.

Aboe-Abdallah was de Katholische vorsten genaderd. Hij groette hen hoffelijk en waardig en zij groetten hem terug met handgebaar en nijging, van hunne hoogere paarden af. Toen zeide Aboe-Abdallah:

- Majesteiten, ik verlaat de stad, die gij met geweld wildet nemen, hoewel ik haar U aanbood te beheeren als uw leenman. Is het mijn schuld, o Majesteiten, dat het slagveld ginds vol bezaaid ligt met lijken, Spanjolen en Mooren? Voor Allâh voel IK mij blaamloos; mogen ook uwe harten, o Majesteiten, zich blaamloos gevoelen voor uw God!

Maar de hertogen van Infantado, van Villa-Hermosa, van Medina-Sidonia, de markies van Cadix, de graaf van Cabra waren afgestegen en zij naderden den Ongelukkige. De Ongelukkige, dien, hertog van Guadix, zij begroetten. En zij geleidden hem voor Don Ferrando, die bleef te paard. En Aboe-Abdallah knielde neêr in de roode modder, en hij zeide, in het Castilliaansch, den leenmanseed, die de graaf van Cabra hem vóór zeide...

Tusschen de lijken des slagvelds, onder de zwermende kringen der gieren, stegen de Mooren op hunne paarden, die er hen wachtten. Zij zouden naar Priego gaan, drie mijlen verder. Achter haar heer bereed, schrijlings, Morayma een blanken klepper, een kleine page gelijk. Zij had Doña Isabel willen naderen, zij had haar willen smeeken kleinen Abdallah, te Cordoba, wèl te willen zijn: zij had niet gedurfd. Maar trots zóo veel smartelijkheid, trots het telkens, helaas, onjuist berekende Noodlot, was zij gelukkig, dat Aboe-Abdallah leefde, dat zij hem volgde, wáar hij ging...

De Katholische vorsten reden den brug op, de wijdene poorten der stad in. Uit de smeulende puinhoopen dwarrelde steeds de laatste smook der gebluschte branden maar langs den weg, die de vorsten gingen, waren de lijken geruimd. Loxa was leêg, een leêge ruïne. De groote Moskee lag in puin. Plotseling weêrklonk uit een zware, ronde bouwmassa, die nauwlijks van de bommen

geleden had, gezang. Het gezang klonk vroom en plechtig en Doña Isabel maakte het teeken des kruizes. En allen hoorden nu duidelijk:

- Strooit rozen en leliën: gezegend wie komt in naam des Heeren...

Achter de traliën der ondergrondsche gevangenis verdrongen de bleeke, uitgeteerde gelaten. Het waren de Christelijke gevangenen en slaven, allen tijdens het beleg daar opgesloten uit voorzorg en vrees voor verraad. Nu de kerkerdeuren geopend werden, kwamen zij in mizerabelen stoet te voorschijn. Er waren bij vrouwen van rang, die jaren lang dienstwerk hadden verricht. Er waren bij krijgsgevangenen, in voddige hemden en met ketenen beladen. En zij zongen steeds:

- Gezegend wie komt in naam des Heeren...

De Katholische vorsten en alle hunne edelen waren afgestapt. Tusschen verbrokkelde steenen, in den grooten moskee-boog, die nog ten deele zijn sierlijke ronding verhief, plantten monniken, op last van den Primaat, een kruis. Het koor der koninklijke kapel schaarde zich; de edelen wierpen hunne mantels uit over steenen en grond om den vorsten een bidgestoelte te bereiden. Don Ferrando, Doña Isabel knielden neêr, allen knielden, terwijl rondom de trappelende paarden in bedwang werden gehouden door de krijgsknechten.

En de Primaat, tusschen zijn geestelijkheid, vierde de Heilige Mis. En het koor zong:

- U loven wij, o God...

Er was geen wierook, maar er was de smook van den smeulenden brand rondom. En Doña Isabel gevoelde zich de vorstelijke avonturierster, maar door God verkozen. Zij gevoelde zich gelukkig en trotsch en toen de bevrijde gevangenen op nieuw, na het TE DEUM, aan vingen het loflied:

- Strooit rozen en leliën: gezegend wie komt in naam des Heeren... weende zij, niet meer bedwingende hare vrouwelijke tranen. Zij twijfelde geen oogenblik, dat zij in naam des Heeren kwam en zij beloofde den Hemel daarom mild te zijn en erbarmend langs haren zegeweg...

XXVI

Op de grenzen van Murcia, in de wachttoren van Velez-el-Blanco, vertoefde Aboe-Abdallah, met Morayma, met zijne ridders, met zijne wachten. Nu was hij, tusschen de barre bergen, tusschen de ruwe rotsen een Moorsche koning zonder troon, een Spaansche hertog zonder hertogdom, en een zoon zonder moeder, een vader zonder zoon. En hij voelde zich de Ongelukkige, ook al troostte hem Morayma, zij, die in deze wildernis, om beter en onopgemerkt wien zij liefhad steeds te volgen, zich vermommen bleef en niet anders dan een sierlijke knaap geleek. De dagen, maanden sleepten voort: Don Ferrando had Illora, had Moclin genomen en zijn leger rustte van die overwinningen uit: Doña Isabel zelfs had het kamp verlaten om naar Cordoba terug te keeren. In wachting weifelden de dingen. In den eenzamen toren bleef Aboe-Abdallah, maar Hamet-el-Zegri was naar Granada getogen, naar Aïscha, die, bevrijd, de forteres der Albaïcin bewoonde. En tusschen beide partijen van oom en neef, van Alhambra en forteres, bleef de stad verdeeld, ontroerde telkens haar schermutseling, hoewel geestkrachtloos, daar de Spanjoolsche dreiging uit het Noorden zoo wel de eenen als de anderen ontzenuwde.

Zonder dat hij had kunnen zeggen waarheen hij staarde, staarde Aboe-Abdallah de lange uren uit. Voorbij sleepten de rozige gouden dageraden over de morgenroode heuvelen, voorbij de mauve gouden zonne-ondergangen over de avondpurperen bergen; voorbij striemden de herfstregenstroomen over de storm-gezwiepte bosschen, de Ongelukkige, uit de hoogste tinnen van zijn toren, staarde uit. Naar zijn Noodlot, naar zijn Ongeluk, Geluk? Wie wist het; zelfs Morayma raadde niets, verward in de berekeningen, sedert Loxa zoo verkeerd was uit gekomen. Wat was hier te doen, wat af te wachten, wie?? Maar een avond meende de staarder tusschen de kloven, tusschen de klippen en rotsige riffen, dan verdwijnend in het bosch, weêr verschijnend uit dien ros geblaârden herfst, te onderscheiden ruiters, Moorsche ruiters,

die naderden rustig en in zicht genaderd des torens, waar Aboe-Abdallah stond met den wachter, ontplooiden zij blanke vaan en stieten koperen kreet uit, die tusschen het gesteente weêrkaatste. En zij naderden dichter als vredemannen, als boodschappers van den Dappere deden zij nu zich kennen en, ontvangen op den toren, meldden zij den neef van den oom en dat zijn vaders broeder betreurde twist en vijandschap en voor sloeg samen gemeene zaak te maken tegen de ongeloovigen, tegen Don Ferrando, die dreigen bleef in het Noorden. Maar terwijl Aboe-Abdallah, alleen gelaten, niet wist wat te antwoorden en te beslissen, zonder Aïscha, zonder Hamet-el-Zegri, en na dacht en in besluiteloosheid zijn voorhoofd fronste, zijne handen wrong, sloop Morayma tusschen den voorhang bij hem binnen, een kleine, sierlijke jongen gelijk... De nacht was geheel geduisterd; kille vocht en tocht drongen binnen de zaal door het vensterlooze boograam, dat een zuiltje in tweeën deelde: de eenzame nacht van berg en bosch was buiten als een betoovering, waar in de toren als op rees betooverd; de wind zong klagend langs de wanden, er schenen schaduwen te glijden rondom terwijl Morayma zich aan Aboe-Abdallah's voeten klein maakte. En zij murmelde angstig tot hem op:

- Heer, wees op uw hoede! Ik heb bij de keukens twee der boodschappers overhoord, terwijl zij met den kok fluisterden en deze nacht droomde ik, dat de drie Wijzen mij waarschuwden te waken over u, zoo dat ik den geheelen dag reeds gedwaald heb, den toren op en neêr...

Aboe-Abdallah ontbood zijne ridders en wachten en Morayma smeekte hen om hun vorst te blijven, zijn eenige trouwen. Toen sloop zij weêr het vertrek uit, den wenteltrap af en luisterde uit aan de poort der groote zaal, waar maal den boodschappers geboden zoû worden. Aan de lage tafel op kussenzetels zaten zij reeds aan, nu hun was gemeld, dat de vorst niet ter disch verschijnen zoû. Zij zaten in de weinig verlichte zaal als verraders om de tafel en fronsten ontevreden de brauwen. Zij zaten omplooid in hunne burnoezen want de koude wind woei door de zaal door de ven-

sterlooze boogramen en de lichten in de koperen lantarens flakkerden. Zij spraken onder elkaâr als beraamden zij booze dingen en Morayma's hart bonsde van angst. Zij verstond niet hunne woorden, die verstierven tusschen hunne baarden, in de schaduw, die, hunne tulbanden aan gelicht, neêr sloeg over hunne gelaten. Maar een van hen had een brusk gebaar als van een dolk grijpen en stooten. De zaal was vol schaduw en boos geheim en de trap was donker met boven en beneden duisternis en vòl gierenden wind, die kronkelde den toren vol en Morayma haastte zich naar boven terug. En hoewel zij niets gehoord had, zeide zij, dat zij gehóord had, dat die nacht de boodschappers Aboe-Abdallah wilden vermoorden en sloot zij zelve de zware grendels voor de bronzen deuren. En de ridders en wachten bleven om Aboe-Abdallah terwijl hij sliep en Morayma luisterde aan de gegrendelde deur, naar de, van wind doorgierde, wenteltrap...

XXVII

De boodschappers waren vertrokken. De twee dagen, die zij op den wachttoren hadden vertoefd, had Aboe-Abdallah zich met de zijnen opgesloten in het bovenvertrek. Der boodschappers toeleg van vergiftiging en van moord was verijdeld maar waarom en hoe hen te weêrstaan! Zij waren, met hun escorte, sterker dan de ridders en wachten rondom den koning-hertog. Want Aboe-Abdallah's koningschap, als zijn hertogdom, was als een ironie. Hij bezat in werkelijkheid niets dan deze toren, enkele trouwen, enkele wachten, drie, vier dienaren en Morayma. Hij bezat geen geld dan wat hem de Katholische vorsten deden toe komen. Soms bleef het uit en was er geen enkel goudstuk in hun aller gordel-plooien. De ridders gingen ter jacht, met vuurroer of valk, en brachten het wild thuis. Morayma zelve zocht in de naburige velden eetbare kruiden, de dienaren vonden oranjeappelen in een om den oorlog verlaten gaarde en vulden aan den bergstroom, die klaterde van de rotsen, de aardene kruiken. En het gebeurde, dat,

als Aboe-Abdallah den geheelen dag in weêr en wind gestaard had op de tin naast den wachter, des avonds een of twee der ridders verdwenen... Zij vonden de zaak van den ‘Kleine’, zoo als zij Aboe-Abdallah noemden in tegenstelling van zijn oom, EL ZAGAL, dien zij eigenlijk den Groote noemden, den Held!, eene radelooze. Wat wachtte hij hier op dezen toren, waarnaar zag hij uit... En zij verdwenen, de een na den ander. Nu waren nog slechts vijf ridders rondom hem heen. Ook van de wachten en dienaren verdwenen er enkelen; een morgen, dat Aboe-Abdallah den toren beklom, vond hij niet meer den wachter. En het kwam tot hem en Morayma en de enkele trouwen nog om hem heen, dat, als EL ZAGAL het wilde, hij hen eenvoudig gevangen kon laten nemen... Nu waren zij zelfs niet veilig meer, hier, in deze verlatenheid, in deze wildernis van berg en bosch. Nu sloten zij altijd de grendels achter zich. Nu dreigden de struikige kimmen, de verdere riffige horizon àltijd van mogelijk gevaar... Nu waagden de ridders zelf ter jacht niet meer te gaan. Er waren dagen, dat honger geleden werd, vooral als de najaarsstormen gierden om en door den toren. Regen en wind stroomde en woei binnen door de opene boogramen. Winterkoude huiverde reeds en doorrilde de torenbewoners. En de Toekomst bleef steeds zonder doorzicht.

Een nacht van orkaan, waarin de toren op stond in de wolkende duisternis, in den waaienden slagregen als een broze bescherming, die telkens dreigde te storten, een nacht, dat niemand er sliep, daverde buiten een ros aan, als met een klapperenden spookstap, die bosch en nacht en berg en doorbliksemde duisternis door klonk. Nu naderde het ros den toren en wierp de ruiter zich af en klopte met zijn zwaardgevest kletterend tegen de bronzene poort. Het metaal rammelde en zong ratelend op.

- Wie daar? vroegen uit de boogramen der groote zaal stemmen.

- Hamet-el-Zegri! antwoordde de ruiter.

Zij hadden zijn stem, zijn vorm, zelfs zijn ros herkend; zij twijfelden niet. Zij openden haastig, zij stommelden nu met Hamet-el-Zegri de trap op. Het loeide den toren door als met monstermuilen van boven en van beneden. In de groote zaal

wachtte Aboe-Abdallah Hamet. De lantarenlichten flakkerden, hevig doorwaaid in het doorzichtige brons. Hamet stortte neêr op een kussenzetel, aan de lage tafel. Hij was uitgeput. Zijn bronzige, donkere kop was bleek van moeienis, het water stroomde uit de plooien van zijn doorplakte burnoes, van zijn tulband met stralen af. Hij vroeg te eten en lafenis. Morayma zette hem voor een stuk reebout, een kan water, een enkele oranje-appel. Zij was als een kleine page, en hij glimlachte, bekoord om de dochter Ali-Atars, de teedere sultane, de, in de Alhambra éens in prinselijke, in tooverachtige pracht verwende, haremvrouw, die hem nu, ongesluierd, diende. Hij at en dronk, en toen, toen zeide hij, terwijl Aboe-Abdallah, naast hem staande, tot hem over boog:

- Heer, ik kom van de vorstelijke Aïscha, die toeft in de forteres, over de Alhambra: zij doet u melden, dat gij komen moet.

Aboe-Abdallah sloeg de hand op de borst.

- Ik? vraagde hij.

- Ten spoedigste. Gun mij een uur rust en gaan wij.

- En dan?

- Granada is u gunstig gestemd. Er is geen dag te verliezen.

- EL ZAGAL...?

- Zij haten hem. De voorspellingen zijn tegen hem. De Wijzen voorspellen tegen hem. In Granada's straten gist het. Zij roepen hem verrader uit, sedert Illora en Moclin verloren gingen...

- Ik zelve verloor sterk Loxa...

- Zij zijn dàt vergeten. Zij willen ù. De straatminstreelen bezingen ù op de pleinen en beschimpen den Dappere, die werkeloos blijft en dien zij den Lafaard schelden. Allen roemen u, allen willen ù, Aboe-Abdallah, den Kleine. Aboe-Abdallah, den Ongelukkige, maar dien zij gelùkkig willen. Zij weten u dapper geweest te zijn bij Loxa. Zij gelooven niet meer, dat gij afvallig zoudt zijn aan ons heilig geloof. Zij gelooven niet, dat gij eed aflegdet van leenmanschap in Don Ferrando's handen. Hertog van Guadix gelooven zij u niet meer, sedert de Wijzen voorspelden, dat gij heerschen zoudt weldra. Dat de zon stralen zoû als een wonder in den hemel, waar in iedere ster een schitterende granaat-

appel zijn zoû. Of de aarde uitgebloeid ware tot één boom, één Granaatboom, die ooftte in den zonstraal-doorschichten hemel! Heer, de Toekomst is u!

Morayma slaakte een juichenden kreet. De dienaren stormden ter stallen, zadelden de schichtig hinnikende paarden. Nauwlijks een uur nadat Hamet-el-Zegri, uitgeput, de boodschap was komen melden, zaten zij allen op. Aboe-Abdallah, Morayma, Hamet, de vijf ridders, de enkele wachten, de dienaren. Zij schenen reizende kooplui, die waren verdwaald ver van de herbergen. Zij bogen de hoofden tegen den storm in, terwijl zij hier draafden, daar stapten den schuimenden bergstroom door, verder zich verloren in duister woud. De regen striemde hen in de gelaten. Achter hen, wind-doorgierd, bleef verlaten de toren, broze stengel van steen in de betooverde duisternis.

XXVIII

Een nacht, een dag, een nacht, een dag reisden, reden zij voort. Nauwlijks rustten zij, nauwlijks aten zij: zij dronken slechts aan regenklaterende beken. Hamet-el-Zegri had zijn eigen burnoes Morayma omgeslagen, opdat zij warmer zoû zijn. Uitgeput waren de paarden, uitgeput de menschen. In dit seizoen kwamen zij niemand tegen. De troepen van Don Ferrando toefden Noordelijk en zouden eer hen beschermd hebben, maar zij zagen ze niet. Het leger van EL ZAGAL lag Noordelijk van Granada en in de stad zelve, en zoû geen last hen doen. Tegen de derde nacht zagen zij in geheel wolkbedekten nevel liggen de stad in haar dal. Alleen de sneeuwbergen blonken nòg uit van blankte, een witte golvende lijn in de lucht; anders lag de geheele VEGA in vagelijke tinteloosheid verloren en de stad verzonk uitgeveegd met hare muren, tinnen, minaretten, torens, nauwlijks aangeduid door vage lijn. En nu, langs de regengezwollen Darro, langs de hooge muren, langs de lagere wallen reden zij voort, heel rustigjes, als reizigers, die zich verlaat hebben maar met paspoort weten de poorten

toch binnen te zullen komen. De torenwachters zagen hen niet of meldden hen niet, meenende hen reizende kooplui te zijn, uit Malaga komende en van over de zee brengende de kostelijke dingen uit het Oosten. Hunne rustige, moê schokkende en knie-knakkende, kop-knikkende dieren, waarop zij zelve dommelden, schijnbaar, als in een halve dut, voor zoo ver zichtbaar in de nacht, verdreven alle achterdocht. Tot zij, steeds langs de Darro, naderden de poort van de ALCAZABA der Albaïcin, de forteres op den heuvel.

Hier stegen af Aboe-Abdallah, Hamet, Morayma; de anderen toefden nog te paard. Zij hadden in der daad met bonzende harten van onrust voort gereden, onder de oogen van het gevaar. Nu scheen het veilige doel nabij: de drie stonden voor de poort.

- Klopt gij, Heer, maande Hamet.

Aboe-Abdallah nam zijn kromme sabel en klopte tegen de ijzeren poort drie malen. Het metaal zong dreunende na. Zij wachtten en Aboe-Abdallah klopte wederom drie malen. Stemmen achter de poort weêrgonsden en eene barre stem bromde:

- Wie daar?
- Doe open! beval Aboe-Abdallah.
- Wie daar?
- Uw koning: doe open, spoedig!

Gedempte uitroep, achter de poort. Sleutels rammelden, maar alleen het getraliede kijkraam werd geopend. Een roode lantaren glom.

Aboe-Abdallah boog zich in den schijn voor de tralies.

- Doe open, beval hij ten derden maal. Ik ben Aboe-Abdallah, uw koning.

Nu rammelden zenuwiger de sleutels en het slot knarste. Langzaam, zingende metaalklank, klaterde open de deur. Er stonden in den poortehof tusschen eerste en tweede poort de gewapende wachten met toortsen.

- Mijn Heer! fluisterde, overstelpt van verbazing, de officier van de wacht. Mijn Heer! Heil en hulde ù!

Maar Aboe-Abdallah legde den vinger op den mond. Hij trad

binnen, de anderen volgden na, de een na den ander. Hoe zij ook waren op veilig terrein, het was beter de komst van den koning geheim nog te houden. De ALCAZABA was in zicht van de Alhambra. Om de ALCAZABA konden sluipen handlangers van EL ZAGAL, zijne spionnen, zijne overrompelaars. Eén woord te hard geuit en de verrassing uitgelekt, kon de poging Granada te overmeesteren, mislukken.

- Voer mij naar mijne moeder, beval Aboe-Abdallah.

In stilte ging de officier voor, met twee toortsdragers. Van de poort voerde een klimmende straat naar de eigenlijke vesting, die in de nacht daar gestapeld lag als een zware massa gebouw, breed uit gedeind, machtig de drie vierkante torens, vèr van elkaâr, tusschen de muren, hoog op den heuvel. Een pijlschot verder rees de Alhambra. Burcht en forteres waren in de nacht als twee betooverdheden. De nacht zelve was als betooverd, zoo stil, in afwachting, onder de zwoele wolkenlucht.

Als een stad was de forteres. Steeds hooger steeg de straat, soms met trappende treden: poort na poort werd ontsloten op het woord: de koning! De verbazing der wachten dempte zich dadelijk, als zij den vinger des konings zagen tegen zijn mond. De uilen krijschten in de voegen der hooge muren. De wind woei om de hoeken klagelijk.

Zij traden nu binnen de vesting zelve, die was als een plomp wachtkasteel, uit torenend in de nacht, uit de muren, uit de wallen, op den heuvel, in de wolken. En gangen en hallen door, bereikten zij over hoven en achter verschansingen de woonkameren, waar Aïscha toefde. Om de stappen, die zij overhoord had, stond zij op den drempel eener groote zaal. En zij zeide, zonder dat zij iets merken deed van den korten angst, die door haar gehuiverd had bij de gedachte, dat EL ZAGAL moordenaars zond:

- Ik wachtte je al...

Zij omhelsde hem zeer innig, dien zij sedert zijn vlucht uit Almeria niet had gezien. Zij bood Hamet hare hand, die hij kuste, knielende. Zij zag naar den page en herkende hem.

- Morayma! glimlachte zij.

En zij omhelsde haar, zonder haar te berispen, dat zij ongesluierd ging voor het oog der mannen. In de zaal, bij het licht der koperen lantarenen, dat hier schel glazuurde over het mozaïek, daar de duistering nauwlijks door glansde, zag zij de uitputting der reizigers.

Spijs en drank werd haastig voor gezet, de Berbersche slavinnen dienden. Door de uitgesneden cederen boograamblinden zong geheimzinnig de wind.

- Granada is òns! zei Aïscha. De onzekerheid van den Dappere, terwijl Don Ferrando Illora en Moclin won, hebben hem zijn gunst doen verliezen.

- Ik verloor Loxa, zei Aboe-Abdallah.

- Zij weten, dat je Loxa verdedigde, ging Aïscha voort. Er was de overmacht en de kwade kans. Wie kan tegen het Noodlot! Onze handlangers bewerkten de bevolking ter stede. Er zijn dichters onder en zangers en zij bezongen Aboe-Abdallah. Om de minstreelen op de pleinen verzamelde het volk zich... Er is slechts éen ding noodig: Don Ferrando openlijk af te zweren...

- Moeder, gijzelve, in Vaëna, liet mij weten door Hamet Don Ferrando als leenheer trouw te zijn...

- De tijden veranderen! riep Aïscha woest en hare oogen brandden als zwarte lampen boven den half vallenden, violetten sluier. Wat maanden geleden raadzaam was, is het niet meer. Machtig is de Spanjoolsche koning maar een groóte geest werd in ons wakker... De geest van Allâh zelve! Wij zijn Zijn volk! Hij wil ons vrij, Hij wil onze nieuwe grootheid! De vorst van Granada zal geen vazal meer zijn, sedert hij eenmaal het juk van zich schudde! Er dagen de nieuwe tijden! Er vlammen de nieuwe geestkrachten! Zij zijn allen bereid, tot het uiterste! Onze legers verzamelen zich reeds in stilte! Ons oogenblik is gekomen! Wij zullen Don Ferrando te gemoet gaan, hem verslaàn, hem verslaàn! Wij zullen geheel Iberië winnen en de nieuwe Moorsche eeuw vangt aan! Deze nacht, voòr de dageraad vangt zij aan!!

Zij was opgerezen, terwijl de mannen haar, geboeid, toe staarden.

- Wij zijn uitgeput, zei Aboe-Abdallah. God is groot, moeder, en zoo het Zijn wil zij, dat ik heersche en overwinne, geschiede Zijn wil. Maar wij zijn uitgeput. Hamet is uitgeput. Gun ons rust. Enkele uren rust. Of wij bezwijken, als dit dappere kind is bezweken...

Hij wees op Morayma. Zij was aan zijne voeten neêr gegleden en haar hoofd, het zwarte haar war, lag tegen zijn knie. Zij sliep, met openen mond en wijde, krachtelooze armen.

- Draagt de dochter Ali-Atars te bedde, beval Aïscha tot de Berbersche vrouwen. Dooft de lampen en gij allen, komt meê. Rust. De dag van morgen, of wellicht van overmorgen?... zal Aboe-Abdallah koning zien in Granada!

De Berbersche vrouwen droegen de slapende Morayma weg. Aïscha geleidde haar zoon, Hamet, de ridders. Dienaren doofden de lampen. De zaal bleef leêg en donker: slechts de wind zong geheimzinnig door het snijwerk heen der blinden. De nacht hulde onder hare zwoele wolken Forteres hier en Burcht dáar ginds - den Ongelukkige hier, den Dappere dáar - in het geheim, dat nog slechts ènkele uren zoû duren. In de diepte der vallei lag de stad verzonken, uit geveegd, nauwlijks aan geduid met vage lijn...

XXIX

Maar die dag rees de dag der ongewisheid. Of het Noodlot aarzelde te beslissen, trots Aïscha's voorspellingen. De komst van Aboe-Abdallah was reeds vóor de dageraad in Granada geweten en onder den bewolkt blijvenden hemel brak de woedende burgerkrijg uit tusschen de aanhangeren van oom en neef, van Dappere en Kleine, van Zagal en Aboe-Abdallah. De poorten der stad ontsloten na den roep der MUEZZINS tegen de wolken aan, de warmoeziers en ooftverkoopers binnen komende met hun hoog beladen ezelen en muilezelen, keerden zij dadelijk overijld weêr om en vluchtten, want de mannen vochten op de pleinen. De juist blind-ontlokene winkels van stoffen en goudsmeêwerk, de werk-

plaatsen van wevers en juweliers, van de roode kruiken bakkende pottenbakkers, magazijnen van de met email ingelegde bronzen, van Damaskiesch tapijtwerk en zijdeweefsels uit Bagdad, sloten haastig weêr toe en de donker gesluierde vrouwen, reeds ter markt gaande, sleepten hare schreeuwende kinderen haastig mede en vluchtten langs de nauwe achterstraten. Tusschen de, in hun vlucht gestremde, huislui, wier verder ijlebeenende vrachtdieren de oranje appelen en dauwvochte groente reeds verloren, hieuwen de tegenstanders op elkaâr in, smalende EL ZAGAL, verheerlijkende Aboe-Abdallah, de eerste een lafaard, de laatste een held, de eerste een overweldiger, de laatste een Godverkorene... Aanhangers van Aboe-Abdallah verbraken de deursloten van een wisselaar, bekend aanhanger van EL ZAGAL en plunderden zijne ijzeren kisten... Een smid, aanhanger van EL ZAGAL, zwaaide met zijn hamer en verpletterde twee minstreelen, die gezongen hadden van Aboe-Abdallah. Tusschen de wandmozaïekleggers vochten zij onderling, schreeuwende de eenen voor den een en de anderen voor den ander. Tusschen het vertrappelde geel en groen der groenten en vruchten, tusschen het goud weg rollende geld, tusschen de gedempt bonte, verscheurde stoffen en de verbrijzelde roode aarden scherven wrongen de naakte armen en harige beenen van het razende volk, puilden hun bloeddoorschotene oogen, schreeuwden hun grijnzende monden, spalkten hunne neusgaten, spogen zij naar elkaâr en sprankelde rood hun bloed. Hun werktuig was hun wapen: zij vochten met hamers, bijlen, stokken, dolken: de straatzangers sloegen elkander de hersenen in met hunne violen. Van de daken krijschten de vrouwen en balden de vuisten en zij smeten naar de tegenstanders hunner mannen emmers vuil en brandende oliën: uit eene ververij goten zij van het dak af uìt kuipen vol azuren, purperen, okeren vloeistof, wier helle, schelle kleuren plots overschreeuwden de warrelige bontheid tusschen de huizen wit: door de wolken grauw brak door het blauw.

Terwijl in zijn torenkamer Aboe-Abdallah lag in diepen slaap op zijn laag leger, verschenen plots in de forteres de drie Wijzen en

de bewoners verbaasden. Zij kwamen en gingen, zij waren afwezig en verschenen op het onverwachts, zij wisten de dingen of wisten hen niet; zij waren Aïscha's heilige boodschappers, soms sliepen zij dagen lang tusschen de bergkloven of in het olmenbosch... Zij waren mager als verteerde hen een te heilige wetenschap, die hen verontrustte en met welke zij toch de Toekomst niet geheel doór zagen; hunne oogen brandden als zwarte vlammen van nieuw enthoeziasme als of zij hoopten, niettegenstaande zij wisten, als of zij haàtten trots hunne wijsgeerigheid, als of zij waagden te strijden tegen de dingen des Noodlots in, de dingen, die zij voòr zagen in den stand der sterren, in den loop der wateren, in de lijnen der handen of op het voorhoofd van Aboe-Abdallah. Zij waren geweest in de vergane eeuwen, - zoo voelden zij - en zij waren gebleven als kinderen, trots hunne blanke lokken en baarden; trots beter weten in, zouden zij Aïscha en Aboe-Abdallah op wekken te strijden tegen de onvermijdelijkheid, tegen EL ZAGAL niet alleen, tegen Don Ferrando ook. Want zij waren, trots hunne wijsheden, menschen gebleven en niet meèr geworden.

Zij waren, dien dageraad, plots in de Forteres verschenen. Verbaasden de soldaten en wachten ook, Aïscha verbaasde zich niet, gewend aan hunne onverwachtheden. Hunne oogen stonden in transe en zij groetten niet de vorstin, als zagen zij haar nauwlijks: zij echter boog diep voor hen, de handen ter aarde gestrekt. Zij gingen door de nog dageraadgrauwe gangen. Hunne vaalwitte tabbaarden sleepten en vele soldaten, zich scharende, bogen ter aarde zich en kusten hun de vuile zoomen. Hunne hooge puntmutsen deden hen witte toovenaars schijnen: zij waren ijl en onwezenlijk als schimmen in het grijze morgenlicht, dat zeefde tusschen de langwerpige schietgaten door. Zonder een woord te vragen, begaven zij zich naar het vertrek van Aboe-Abdallah. Aïscha volgde hen, in heilige bevangenheid.

Zij traden binnen en op zijn laag leger lag Aboe-Abdallah in diepen slaap. Maar zij wekten hem, met hunne oude, witte vingers aan zijn hoofd, aan zijn hart, aan zijn hand. En hij ontwaakte,

als uit een droom, kijkende verward om zich rond.

- Granada is reeds ontwaakt, murmelde de oudste Wijze.
- De strijd om u is reeds ontbrand...
- Op de pleinen, tusschen de huizen, in de nauwe straten...

Aboe-Abdallah wreef zich de oogen. Hij was nog doorslagen van moêheid maar vreemde energieën doortrillerden hem als met bovenaardsche golven van kracht. Zijne moeder, zijn schildknaap brachten hem zijne rusting, zijne koninklijke. Hij liet zich door hen ommaliën, omgespen, behelmen, ommantelen. Toen hij klaar was, verscheen reeds Hamet-el-Zegri, verschenen diens kapiteinen. En plotseling, omdat van de Alhambra koperen trompetgeschetter weêr kletterde, kletterden van het groote plein der Forteres dadelijk de trompetten na. EL ZAGAL, daar ginds, WIST en verzamelde zijne troepen; Aboe-Abdallah, hier, antwoordde, dat hij gereed was. Den laatsten grauwen morgennevel verscheurde de rauwe roep.

De soldaten, lansen gestrekt, stroomden de vesting uit, naar het plein. Aboe-Abdallah omhelsde zijne moeder en voor hij ging, liep hij langs het bedde van Morayma. Zij sliep, uitgeput. Zij sliep, trots de koperen fanfares, die den grauwen morgen òp deden klaren. Berbersche slavinnen zaten berustigd op den grond gehurkt bij hare sponde. En zij sliep door, of zij gedompeld lag in de afgronden van den slaap.

Op het plein der Forteres zaten zij òp te paard, Aboe-Abdallah op een pronkenden schimmel. Hij zoû dadelijk de koning zijn, zichtbaar. De wallen zwermden van de soldaten. Maar ter overzijde ook zwermden de Alhambra-wallen van de soldaten. En het was of tusschen beide vijanden, zoo dichtbij, overeen was gekomen nièt met het geschut der sierlijke kanonnen te schieten, noch hièr, noch daàr, om noch de Alhambra, het gewijde vorstelijk paleis, allen dierbaar, noch de sterke ALCAZABA, beiden nuttig, te deeren. De eerste pijlen schoten alleen en de kromme klingen, dreigend gezwaaid, vingen den eersten, bleeken zonglans op.

Nauwlijks was Aboe-Abdallah omringd door zijn pralende officieren of, daar ginds, openden zich de poorten in de Alhambra-

muur en, omstuwd door de zijnen, verscheen EL ZAGAL, oud en krachtig, profeetachtig en krijgshaftig, aartsvaderlijk en onoverwinlijk schijnende. Alleen zijne verschijning reeds trok àller oogen, van de andere zijde, tot zich toe, maar ook de gloriënde silhouet van den jeugdigen koning boeide de blikken der aanhangers zijns ooms. Het was voor de groote Moskee, die rondde hare hoefijzerbogen tusschen slot en vesting, tusschen oom en neef, tusschen den Dappere en den Kleine, EL ZAGAL en Aboe-Abdallah. Het was vóor de Moskee, dat hun beider onstuimigheden elkander ontmoetten: hun beider paardenvolk wrong, hun beider voetvolk werd handgemeen; zij bèiden streden, paardeflank tegen paardeflank; hunner paarden bekken beten elkander in de billen en staarten en der krijgers schilden bonsden schetterend schild tegen schild, terwijl hunne klingen tusschen, boven, over hen langs kletterden tegen elkaâr, aanvallend, verwerend. Met een woede van primitieve wezens, eene razernij van oerridderlijkheid, stortten de twee vorsten elkander te lijf, streden malie-lijf tegen -lijf, schild tegen schild, kling krachtig gedrukt tegen kling, hun beider zwarte blikken van haat bliksemend uit hunne heete gezichten tegen elkaâr, als vochten zij ook met hun blikken. Tot hunne officieren hen, hier en daar, scheidden, niet willende laten hunne twee kostbare levens af hangen van de twijfelende seconde, de weifelende kans en Aboe-Abdallahs onstuimige ruiters weg jaagden die van den Dappere, naar achteren toe en hem zèlven deden wijken van vóor de Moskee, terug binnen zijn burchtmuren. De hevige schermutseling gaf Aboe-Abdallah de overwinning voor het oogenblik. Maar in de stad zelve, zonder dat de twee vorsten het wisten, overwon ten zelfden tijd EL ZAGAL, want zijne aanhangeren joegen die van den Kleine de straten door. En niets werd beslist...

De nijdige verdwaasdheid over en weêr duurde dien dag en die nacht en duurde de volgende dagen en nachten. Er waren twee koningen in Granada en zij woonden over elkaâr en zij bestreden elkaâr dag aan dag, nacht aan nacht. Na schermutseling trad soms korte rust in. Herademd trokken zij elkander te lijf weêr, werden

handgemeen hunne beider onderdanen. En, als na een onderlingen afspraak, zweeg steeds het geschut op Burcht, op Forteres, om de geliefde stad, om welke zij vochten, te sparen.

Dagen vol onrust gingen voorbij. Een donkere nacht maakten Aboe-Abdallah en de zijnen zich gereed de Alhambra te overrompelen. Nu was alles goed bedacht, de schildwachten waren omgekocht: over één uur zoû EL ZAGAL in de macht zijn van den rechthebbenden vorst van Granada. Morayma had de noodlotsgetallen uitgerekend, de verkregen som was gunstig. Maar die zelfde nacht had EL ZAGAL zich bereid gemaakt de Forteres te overrompelen. Hij was zeker te zullen slagen: over eèn uur zoû hij zijn neef en diens moeder doen onthoofden in den Leeuwenhof, zoû hij onbetwist troonen en heerschen. Van elkander wisten zij niets en in de duistere nacht, nauwlijks met zacht gekletter van omgegespte wapenen, met zacht getrappel van ongedurige paarden, voorbereidden zij hun beider plannen.

Er dreven zware wolken van naderend komend onweêr; er woei een zwoele wind. Plotseling zagen Aboe-Abdallahs, in stilte zich wapenende, soldaten, op den binnenhof der Forteres, tusschen hen verschijnen eene witte schim. Zij herkenden haar met vrees en ontzag. Het was een der Wijzen; men meende de oudste, maar kende ze niet steeds uit elkaâr, zoo zij afzonderlijk verschenen. Tusschen de donkere maliënrustingen, tusschen de donkere paarden, onder de zwarte lucht was de Wijze als eene bovenaardsche witheid, doorzichtig, broos, de geest van een patriarch, de essentie van een heilige, zoo als hij zich vertoonde, vaal blank van wade, van lokken, van baard. En vergeestelijkt bleef hij zelfs in het bloedroode licht der flambouwen.

Hij baande weg tusschen de buigende, knielende, wijkende krijgers en ging binnen de vesting, terwijl allen verbaasden. Er dreef als een starre omtoovering op de wieken der gierende winden, die kwamen van het ongekende, die gingen tot het ongekende. Aarzeling weifelde tusschen de officieren. En zij wachtten bevelen van Hamet-el-Zegri. Maar na korten tijd zagen zij den Wijze wederom verschijnen. Hij liep, als bovenaardsch, tusschen

Aboe-Abdallah en Aïscha en Hamet en de kapiteinen volgden. De bevelen, die gegeven werden, verwonderden.

De Wijze voerde den vorst en zijn moeder de straten door der Forteres. De lijfwacht volgde, te paard, en twee schildknapen voerden twee paarden mede, aan den toom. En de Wijze voerde den vorst en zijn moeder op het Moskee-plein tusschen Forteres en Burcht. In de duistere, waaidoorhuiverde nacht, was de ontroerde verwondering. Op het Moskee-plein wachtte de tweede Wijze af en ontving hen...

Maar de poorten van de Alhambra openden langzaam. Uit kwam EL ZAGAL, en zijn wacht volgde, meê voerende zijn strijd-ros. De derde Wijze voerde hun stoet tot in het midden des pleins.

Er was tusschen de twee vijanden, oom en neef, en de drie Wijzen, een kort gesprek; daarna, bijna dadelijk, eene toestemming. En allen stegen op. Zij, die enkele dagen geleden op deze zelfde plaats, als doodsvijanden, met elkander waren slaags geraakt, handgemeen, draafden nu in twee groepen achter elkaâr het olmenbosch in. De drie Wijzen draafden tusschen hen in, hen scheidende, hen vereenende. Tusschen de elkaâr vijandelijke vorsten en krijgers waren zij als drie blanke schimmen, die hen geleidden, vergezelden naar hoogere dingen, dan hun eigene haat en eerzucht. Zwiepende als zielen in nood, kraakten en kreunden de olmen hunne kruinen boven de draving der paarden. Gebogen in ernstig stilzwijgen hingen de hoofden der krijgers. Niemand sprak en het was als een spooktocht door het woud. Donkere burnoezen omhulden de ruiters. Tusschen hen was Aïscha, de eenige vrouw, niet meer dan een donker omhulde ruiter. De hoeven der paarden klatterden. De stormwind huilde en langs de rotsen raasde een bergstroom af, plotseling even blank de stroom als de drie Wijzen waren. De stroom stortte zich als een vloed van witte schimmen in den afgrond tusschen het overschuimde steen. En verder jaagde de zwijgende stoet.

In de opene vlakte vertraagde de draf. Het Sneeuwgebergte, om haar witte karteling, verzamelde de grauwe wolken. En de vijanden stegen af, maar de drie Wijzen verzamelden de vorsten

en hunne wachten en gingen hen voor naar den rotswand, die rees. Een boog, ruw gehouwen in den rots, rondde zijn Moorsche opening en gaf toegang tot een binnennacht, waar flambouwen de vorsten schenen te wachten.

Een diepe gang geleidde langs dien flambouwen flakkering tot een groote, groote zaal, immens verwulfsel in het rotsgesteente gehouwen. In de weifelende rosse schijnen verzichtbaarden de witte gestalten, die, kruiselings de beenen, gehurkt bleven op den grond en zangerig baden en niet af lieten te bidden, trots de binnenkomst der vorsten, trots de binnenkomst der drie Wijzen. Het waren fakirs en kluizenaren; het waren heilige mannen, heremieten, die de grotten der bergflanken bewoonden. Hunne litanie ruischte blank de rosse schijnselen door.

Maar zij verzweeg, toen de vorsten zaten. Op een zetel van rots was Aboe-Abdallah gezeten, Aïscha, zwaar gesluierd, naast zich en op een zetel aan het andere einde der rotszaal zat EL ZAGAL, forsch en oud en dreigend. Tusschen hen bleven staan de drie Wijzen, terwijl de kapiteinen en wachten ter uitgang waren geschaard.

En de Wijzen spraken... Hunne vreemde, als van verre komende stemmen riepen vizioenen op... Het was of zij dóor den rotswand heen dingen zagen, waar hunne oude, witte vingers naar wezen. In de vochtige nachtdamp, die als een tooverwaas blauwde door de ruimte en zacht verpaarste in den rossen fakkelschijn, riepen zij de dingen als zichtbaar op... Ginds, in het Noorden, het machtige Spanjoolsche leger, dat stuwde, de bergklippen door, naar Malaga, de heilige Sleutel der Zee... Verder, in het Oosten, twee vijanden, die zich verzoenden: de Groote Turk, Bajazet en zijn erfvijand, de Soldaan van Egypte... Zij omhelsden elkander, zij zwoeren hun haat af; zij vonden elkanders harten, Moslemsche broederharten terug, om samen sterk te staan tegen de groeiende macht der Spanjoolsche vorst-en-vorstin en zij zonden hunne verzaâmde vloten toe naar Trinacria[1], het eiland der Drie Voorgebergten, erfgoed der Spanjolen, dat zij bestoken zouden... Ten

1 Sicilië.

Zuiden hunne machtige legers, die zij langs Libyë, Numidië, Marokko zonden, ter ondersteuning der broeders van Granada... En ten Westen, het vreemde Onbekende, een vreemde Wereld, een Nieuwe Wereld, ontdekt: een land, waar de bergen waren van goud en de bladeren en bloemen van edelsteenen, een land van onuitputtelijke fabelschat, dat Allâh, vertoornd op zijn zonen, den Christenen in den schoot zoû werpen, opdat zij alvermogend op aarde zouden zijn...

De fakirs, de heremieten kreunden als in pijn en wierpen hunne hoofden ter aarde; tot bloedens toe wierpen de hoofden zij en zij kermden als om erbarming. Over elkaâr zaten de vorsten, de oude en de jeugdige, bleek, en Aïscha dook dieper in het geheim harer sluiers. De walm der flambouwen, de damp van de nacht, het waas der vele ademen weefden dichter de vaal paarse atmosfeer, nevelig tusschen de welvende rotsen. En Aboe-Abdallah gevoelde de ongewisheid. Het was of zijn denken dreef op dien nevel. Hij had willen bidden en kon niet. Hij wist niet meer. Enkele weken geleden, toen hij heimelijk in de Forteres was geslopen, meende hij te weten. Der Wijzen aansporing tot den strijd tegen den Dappere had hij gedacht te begrijpen. Nu begreep hij niet meer. Doelden de Wijzen op een verzoening, ook tusschen hem en EL ZAGAL? Om sterker te staan tegen den erfvijand? Hij wist niet, hij begreep niet, hij doorvoelde niet. Het aanschijn der dingen wisselde te spoediglijk voor zijn geest. De geheime beteekenis der woorden warde te veranderlijk voor zijn niet dóor ziende brein. Zijn hart, daarbij, was zwaar, omdat hij, weêr, onder Morayma's ramen, had hooren zingen den zanger met welluidende stem, het lied begeleid door de luit. Hij haatte den Dappere en de Wijzen hadden hem gewekt om tegen den Dappere te strijden, hèm, den Kleine... Hij haatte den Dappere en de Wijzen schenen hem nu verzoenen met den Dappere te willen. Hij wist niet. Wat dacht zijne moeder? Was Morayma hem ontrouw?! Hij kon het niet denken. Zijne moeder zat als een dicht gesluierd raadsel. Strijd, verzoening, het wisselde. Koning, gevangene; vrijheid, vazalschap; macht zelfs en ellende tot hònger toe, zij wisselden.

De dingen wisselden telkens. De woorden wendden hunne vreemde beduidenissen: de wijsheden waren telkens anders. Voor de Wijzen schenen zij zeker eene aaneenschakeling van in elkander voegende schalmen; voor hèm schakelden zij de keten niet. Zijn moede hoofd deed hem pijn. Gaarne had hij, kling ter hand, gehouwen tegen EL ZAGAL in, te paard zij beiden, onverzoenlijk tot de dood zoû beslissen. Deze benauwende nevel, vaal violette tooverdamp, deze moeilijk te overwegen dingen, braken zijne energie, terwijl heèl zwaar zijn hart woog...

- Moeder, boog hij zich over tot Aïscha; wat denkt ge...?

- Dat hij daar ginds, zeide Aïscha; zijn broêr vermoordde, mijn zoon vermoordde en mij belastte met ketenen...

De onverzoenlijkheid sprak uit haar stem. Maar ginds was EL ZAGAL op gerezen, als in eene bezieling. Een koorts gloeide in zijn donkere oogen. Hij sprak en zijne eerste woorden beefden van ontroering. Hij zeide, dat hij alle veete vergeten wilde. Hij zeide, dat hij zelfs zich beschouwen wilde als niet meer dan zoon van Granada, de geliefde moederstad. Dat hij bereid was zijn met zoo veel bloed veroverden troon af te staan aan zijn broeders kind, dat hij niet haten wilde. Aan Aboe-Abdallah. En dat hij bereid was naar Malaga, naar heilig Malaga te trekken om het te verdedigen tegen de Spanjoolsche honden.

Hij was een paar passen genaderd en stond als in transe, reusachtig, vervaarlijk, oud en onoverwinnelijk. Hij had als gesproken in eene vervoering; nu zweeg hij en stond, als door tooverij omgeven, getroffen. In den vreemden nevel, die dreef door de zaal, was hij als een vizioen van een der eerste krijgers, die om Mohammed zèlven hadden gestreden. Alle zijne ridders zagen in bewondering tot hem op, alle zijne wachten. EL ZAGAL's starre oogen doorflonkerden den dwalm, twee gouden sterren gelijk.

Er was als een heilig zwijgen na zijne woorden. Aïscha en Aboe-Abdallah waren roerloos gebleven.

De Wijzen naderden hen.

- Aboe-Abdallah, zeiden zij; hebt gij gehoord?

- EL ZAGAL geeft uw troon terug...

- Zonder voorbehoud...

- Om zelve naar Malaga te trekken en de heilige stad te verdedigen tegen de Christenen...

- Hoe kan ik, zeide Aboe-Abdallah; een man vertrouwen, die mijn vader vermoordde, mijn broeder vermoordde, mijn moeder met ketenen belastte en mij steeds stond naar het leven?

Maar er steeg een stemgeruisch, langzaam op om de transe-figuur van den Dappere, en Aboe-Abdallahs woorden verloren zich in den nevel...

En EL ZAGAL vervolgde:

- De verkenners melden ons, dat het Christelijk leger, op weg naar Malaga, zal zijn als in een graf... tusschen de rotsige dellingen van Velez... Als in een graf... als in een graf... Want IK zal met de mijnen de hoogere bergtoppen rondom bestijgen en wij zullen néder blikken op het Christelijke kamp, dat benéden ons zal liggen als in een graf... als in een graf. En wij, van de toppen, zullen hèn, in de diepte,... verplètteren!!!

Hij had de vuisten gebald, hij was verschrikkelijk. Hij had een gebaar als of zijne vreeslijke vuisten neêr donderden op den onzichtbaren vijand. Zijn gouden starrenoogen staarden bovenmenschelijk. Aboe-Abdallah, in huiver, bewonderde hem.

- Hij is de Dappere, dacht hij; de Groote! Ik... ben de Kleine, de Ongelukkige...

Een enthoeziasme doorrilde de rijen der heilige mannen. Zij waren òp gerezen, hunne armen zwaaiden omhoog, hunne zwarte mondholten openden in hunne baarden, hunne oogen spalkten gek. Zij schreeuwden van hevige extaze. Er was eene verwarring, van extaze. Allen waren gerezen, Aboe-Abdallah, Aïscha.

Maar de extaze, het enthoeziasme gingen toe naar EL ZAGAL. Hoewel Aboe-Abdallah plotseling onbetwist koning was, gingen àlle hunne zielen naar EL ZAGAL. Alle die wit omhulde, nevel-omwaasde zielen van dweperij drongen om EL ZAGAL, hijzelve, in zijn kracht van onoverwinlijken strijder verzield, vergeestelijkt, geen mènsch meer, maar bovenaardsche held. Het drong om hem rond, en alles viel te voet voor hem. Aboe-Abdallah, Aïscha stonden verlaten...

Zelfs hunne eigene officieren drongen, met vervlamde oogen, om den Dappere. En plots riep Hamet-el-Zegri uit:

- Dappere, ik volg ù naar Malaga! Ik zal strijden naast ù, voor Malaga!

Er rees een gedruisch en toen een waanzinnig, zieldronken razen. De heilige mannen kreunden, kermden, schreeuwden in koorts van extaze. Zij liepen rond door de grotzaal, om EL ZAGAL, als bezetenen. Zij galmden: Allâh! Allâh! naar het verwulfsel toe. Zij tolden om zichzelve rond, puilende de oogen, met een glimlach van dolheid en zij dansten, dansten, dansten. Hunne witte waden fladderden, verijld, op den nevel en het scheen, dat zij in den dans zouden verdwijnen, zouden oplossen in dat bewogen waas, dat hier valer, daar violetter scheen te walmen uit den grond of te vallen van het verwulfsel. Woorden waren niet meer te verstaan. Sommigen sprongen òp, als of zij met de hoofden tegen omhoog wilden bonzen. Andere lagen ter aarde, gestrekt, maar juichten of balden de vuisten tegen booze geesten, die zij bezwoeren. Plotseling, zonder dat wie òok wist waarom, stormden allen om de drie Wijzen en EL ZAGAL door poort en gang en poort naar buiten, ook de ridders, ook de wachten. De knechten, die er hielden de paarden, ontzetten. Maar allen wierpen zich op en als een spookjacht door het wind-doorwaaide, doorweêrlichte olmenbosch jaagden schreeuwend allen naar Granada heen. Zij lieten achter zich den grauwen gloor van den dageraad, die door de boomen schemerde. Het nog duistere bosch doorruischte hunne voort ijlende, koorts-ijlende razernij...

Achter hen, bukkende onder hun Noodlot de hoofden, kwamen Aboe-Abdallah, Aïscha. Zij reden langzaam en zwegen. Slechts enkele krijgsknechten hunner wacht omreden hen, stil en stapvoets. Toen zij Granada bereikten, achter de, in dolheid hollende horde, helde de eerste klaardere zonnestraal af tegen de rosse torens van de Alhambra. De poorten van Burcht en Forteres en Moskee gaapten open. De menigte rende in en uit, bezeten. Zij gebaarde bezeten, zij schreeuwde bezeten en van Granada, door de Poort der Gerechtigheid, stormde, stroomde al het volk òp,

om te weten. De wegen wriemelden van volk. Overal wrongen dolle gebaren van armen, brulden kreten. En de tinnen en de tuinen zwermden van druischende drommen en uit de boogramen zagen de overbuigende vrouwen toe.

Aboe-Abdallah en Aïscha, tusschen hunne enkele wachten, waren het Moskee-plein op gereden. En hij aarzelde, niet wetende wat... Maar uit de opene poort der Alhambra trad een troep van groot-officieren om den Vizier en tusschen hen droeg een knaap een kussen, waar op iets glinsterde. Het waren de gouden sleutels des Burchts.

- Almachtige Heer, o Vorst! zeide de oude Vizier Ioezoef. EL ZAGAL is reeds de Forteres binnen getogen, om de troepen, die hem naar Malaga zullen verzellen, te zamelen. En hij biedt, uws vaders broeder, u de sleutels van de Alhambra, opdat gij den Burcht bezitten zult als uw koninklijk huis.

Aboe-Abdallah, zonder de sleutels aan te nemen, boog het hoofd toe stemmend. Hij gevoelde zich als na een nederlaag, deemoedig, verslagen, verpletterd. Hij zag zijlings naar de opene poort der Forteres, van waar hij nog gisteren EL ZAGAL bestookt had. Toen, zwijgend, wendde hij zijn bijna onwillig ros en reed de poort der Alhambra binnen. Aïscha, somber, volgde hem, en zijne wachten. Het slotplein was bijna verlaten.

Maar uit de Forteres, waar het zwermde van zich bereidende wapenknechten, en omstuwd door een stoet van gesnedenen, haastte een drom van vrouwen zich over het plein der Moskee de poort der Alhambra binnen. Tal van slaven torsten hare haastig gezamelde have. Het waren de vrouwen van Aboe-Abdallah en Aïscha's slavinnen. Tusschen de oude Berbersche vrouwen, waardiger, schreed Morayma, - niet meer een page - een gesluierde koningin. Langzaam ging zij het plein over, waar men weg voor haar week, uit eerbied. Op den poortedrempel van het slotplein - en de Myrtenhof, door poort na poort, verschoot, blauw de langwerpig, vierkante vijver tusschen de donkere myrten - wendde zij zich, bedenkende, òm naar de Forteres, waar uit steeds het geraas en geruisch en klettergeklatter der enthoeziaste bewa-

pening raasde, en zij zeide tot de oude vrouwen:

- Wij hebben dit maal jùist berekend. En het heilige getal verkregen! Aboe-Abdallah is koning!!

Maar om de Forteres verzamelde zich het altijd door, altid door juichende, jubelende volk en, burgerstrijd vergeten, luisterde het naar de minstreelen, die hier en daar, op de heuvelen, op de hellingen, op de wallen en bij de wellen, op de tinnen en in de tuinen, den Dappere bezongen, den Held, die strijden ging vóor Malaga en bevrijden zoû de heilige stad.

XXX

De tijd talmde. De manen rezen, de een na de andere. EL ZAGAL was met een groot leger vertrokken in de richting van Velez. Onder zijn officieren en soldaten waren zoo wel aanhangeren van hemzelven als van Aboe-Abdallah, maar allen verbroederden, in hunne woede tegen den Christelijken vijand. Aanzienlijke bezetting toch bleef achter in de Forteres van Granada. De stad zelve was, na dagen, weken van burgerstrijd, op éenmaal verkalmd. De pleinen en straten vertoonden weêr het felkleurige schouwspel der vreedzame bedrijvigheid. Niets herinnerde, dat deze burgers, die elkander be-elleboogden tusschen de nauwe sloppen der blank en blauw en roze overkalkte huizen, elkander enkele maanden geleden naar het leven hadden gestaan. Zelfs de hevige gesprekken in de binnenhoven, op de straathoeken, op de stadspleinen verkalmden. De heftige gebaren verkwijnden. Van staatkunde was alles moede, voor het oogenblik. Verzoening tusschen Dappere en Kleine was niet geweest maar de Dappere was de Held en de Kleine was de Koning. En vele zangers bezongen den Held in de violette lente-avonden, terwijl de nacht viel tusschen de straten en de felle kleuren vervaalden en de roezemoezige nijverheid verruischte tot eene stemming voor poëzie, om te luisteren naar de gezongene verzen, die verheerlijkten wie Malaga zoû beschermen.

Om de Alhambra bleef het stil. In de Alhambra bleef het stil.

Aboe-Abdallah, met de zijnen, was eenvoudig de Forteres uit en de Alhambra binnen getrokken. Om wat zoo fel gestreden was, - een troon en een kroon - scheen niemand meer te denken, nu het van zelve geworden was. Het leven was als een zee: het bruischte en golfde en woedde en dan stilde het zich weêr tot een meer. Het Noodlot scheen niet, wat het wilde, te weten. De dingen bleven ongewis. Het was alles een wisselende onzekerheid tot de gedachten der menschen toe, hunne ingevingen, hunne opwellingen. De Wijzen weifelden en wisten de waarheden niet meer te onderscheiden, scheen het, meende Aboe-Abdallah. Het was alles een rook, die dreef. Een wind scheen nevels te waaien. Machten speelden schaakspel met menschen, die niet begrepen zoo als zij werden gezet op het licht-en-donkere vierkantenveld. De richtingen schenen niet altijd gedreven volgens de wetten des heiligen spels. Er waren vreemde sprongen. Er was mysterie in wat zijn moest logiek. Maar het was niet uit te peinzen.

Zoo dacht Aboe-Abdallah en gaf zich vroom over aan wat moest zijn. Midzomer viel in. De gouden warmte gleed van den hemel in bundels van gloed. In de gloeiende morgens stonden de roode torens op, rees de roode burcht op als een kasteel van vuur; de Moorsche tinnen, trapsgewijze gekarteld, geleken toortsen in roode vlam, tegen den blauw blakenden hemel aan. In het olmen-bosch versmachtten de schaduwen. In de Alhambra-tuinen murmelden de fonteinewateren de moede kadens. En als die wateren vervloeiden de dagen, vervloeiden de nachten, moede en mat. Er dreef een vrede, die niets verstoorde. De zuilen van den Leeuwenhof rekten de blauwe schaduwen blauwer en blauwer over het mozaïek van den vloer. In de zaal der Twee Zusters - marmeren vloerplaten, twee, die zusters, - ruischelde aan den voet der droomende vrouwen het rechte beekje der waterleiding, als een marmeren riviertje, tusschen de albastblanke arumkelken. De toovertentzaal - zij werd reeds die der Abenceragen genaamd, sedert het waterbekken rood bleef gevlakt van het ingedronken bloed der dertig, die Muley-Aben-Hassan er had doen onthoofden -

doorspeelden de schuinende zonnestralen het blauw, rood en goud gesparkelde honigraat-achtig verwulfsel. En de Myrten-vijver lag, blauw van weêrspiegeld azuur, roereloos in droom, nauwlijks overwiekt van de schaduw eens vogels, die koelte zocht in het rozenbosch.

Schimmen van gesluierde vrouwen glipten de slanke spitsbogen door en uit hare even òp glanzende satijnen enkelpoffen kwijnden hare belooverde muiltjes slepende over het vloermozaïek. Violesnaren tremoleerden, trillende, in een hoek, tusschen koele lederen kussens, gestapeld op breede bedden van eveneens mozaïek. En het mozaïek kleurde zich de wanden langs en de spiralen van geurwalm waren als blauwe chimeren, die dreven uit de ingelegd bronzen vazen, tooverachtig, de brandende lucht in. In de ondergrondsche baden bruischten immer de waterstralen.

In de rust, die plots over hem neêr was gevallen, bleef Aboe-Abdallah alleen met zijne gedachten. Slechts nu en dan kwamen boodschappers en meldden van EL ZAGAL: langzaam trok hij naar Malaga, niet vlugger hij uit het Zuiden, dan het Spanjoolsche leger uit het Noorden zich talmend bewoog. Want dingen en menschen schenen allen geduld te hebben in deze brandende verzomering, die zwaar woog over stad en land, over berg en vlakte, over lichaam en ziel, over eerzuchten en vreezingen.

De nachten bleven heet. Het was of de hemel, getaand, na blaken bleef van den zonnegloed en of de starren er in verlepten. Of de maan goud werd van den dage-afglans. Of de wind sliep, met toe geloken vleugels, in de ritsellooze bladeren des wouds. De rozen hingen laag aan de stelen. Het water zelfs scheen matter te murmelen en matter...

Op een slapelooze nacht hoorde Aboe-Abdallah de luit en het lied. In de moede duisternis klonken klank en woord als verder weg, door een waas, maar toch schrikte Aboe-Abdallah op. Hij had beiden reeds meer gehoord, die zelfde luit, dat zelfde lied en zij ergerden hem en ontstemden. Wat wilden zij, zoo na aan zijn oor en toch zich verwijderend, meende hij, als meerdere aandacht hij schonk? Een oogenblik had hij Morayma verdacht zich te laten

bezingen onder haar ramen, door een vermetele. Toen had hij zich zijn achterdocht zelve verweten en niet meer gedacht aan den zanger, die zeker eene der tallooze vrouwen lief had, uit het gevolg van Morayma, van Aïscha... De zanger was zijne liefde gevolgd van de Forteres naar de Alhambra... Werd hij dan nooit verhoord en smachtte hij steeds te vergeefs...? Aboe-Abdallah's ontzenuwing, in de heete zomernacht, maakte hem kregelig den zanger te moê... Onderzoek zoû hij morgen doen naar wie daar zong en dan... En hij wendde zich om op zijn bedde en ontbood Morayma... Luit en lied, toen hij wachtte, zwegen plotseling stil...

Hij vergat, dien volgenden dag, den zanger. Want met de vroegste ure waren de boodschappers, hijgende, op hunne hijgende paarden, komen aan gesneld en waren zij neêr gestort, ademloos, voor zijne, voor Aïscha's voeten. En hadden zij gemeld, dat vermoedelijk, een dier nachten, de Spanjoolsche koning, Don Ferrando, gevangen zoû zijn door EL ZAGAL. Het Christelijke leger, bij Velez, kampeerde in de vallei, al sedert dagen, EL ZAGAL en de zijnen zouden de omringende rotsen beklimmen en dan van boven de vijanden in de diepte bestoken.

Estafetten reeds waren gezonden naar de dichtst bij zijnde Moorsche steden. Vuurseinen op de rotsen zouden de van alle zijde naderende Moorsche broeders verwittigen. Dan, in de gunstige nacht, zoû het Christelijke kamp links, rechts, van boven, van beneden verpletterd worden, vernietigd. EL ZAGAL zoû Granada binnen tijgen, overwinnaar, en vóor zijn ros, zoû Don Ferrando zich slepen, zwaar beladen met ketenen. EL ZAGAL vroeg ook uit Granada versterking om dat plan te volvoeren...

Aïscha verbleekte onder hare sluiers, Aboe-Abdallah fronste de brauwen. Zóo veel zege voor EL ZAGAL zoû hun niet welkom zijn. Zij bleven eerder de vrienden van Don Ferrando dan dat zij zijne vijanden werden. Iets van leenmanschap lag Aboe-Abdallah steeds laag in zijn ziel, al was hij ook vrij koning verklaard. Zijn kind was steeds in de macht van dien onvermurwbaren man. En de overweging op den divan der Raadzaal duurde lang... met Aïscha, met den vizier Joezoef, met de edelen...

Eindelijk werd antwoord den boodschappers gemeld. Aboe-Abdallah wenschte EL ZAGAL welslagen toe in deze onderneming maar op versterking uit Granada zoû hij niet rekenen kunnen. De stad kon hare bezetting niet meer verzwakken. En de stem van den vorst klonk den officieren, die den gevaarvollen tocht uit Velez' valleien, langs het Spanjoolsche kamp, hadden gewaagd om te boodschappen in Granada, beleefd maar koel en belangeloos.

In de stad zelve steeg het enthoeziasme. De straatzangers bezongen reeds de te verwachten overwinning, de gevangenname van Don Ferrando. Hunne heldere keelklanken schalden tot de Alhambra door, die nacht... Den Held, den Dappere, werd het heil toe gegalmd... Boos lag Aboe-Abdallah te luisteren... Plotseling hoorde hij, dóor het zingen der minnestreelen, een anderen zang... Dichtbij, een lied, een liefdelied, en een luit, die begeleidde. Het was heel laat in de nacht.

Hij rees driftig op en zijn gongslag daverde goudelend zijne kameren door. Zijne bulderende stem donderde de dienaren bevelen toe. Wachten snelden aan, pieken schuin...

Hij hoorde hunne stappen weldra door de tuinen gaan, onderzoekend, waar de looveren verruischten...

XXXI

Het was een vierkante toren, die rees eenzaam op de heuvelhelling. Uit de hoogste zaal, vierkant, zagen de vier boogramen naar alle zijden uit. Ten Zuiden, ten Westen het eene en het andere naar de stad, die lag wit onder blauw van zomerazuur geblokt en gewelfd en minaret-gespitst gebogen in hare vallei. Ten Oosten zag een derde uit naar de Bergen van Sneeuw, zelfs in gloed der zon hun donzen kam behoudend. Ten Noorden verloor zich de blik naar de rotsverschieten, die blauwden, die wazigden, die zich verloren in eene uitwissching van trillende licht...

De zaal was fijn roomblank van stuc-motief, dat arabeskeerde

als een gespannen kant over de wanden, onder de donker cederen zoldering. In het midden murmelde een lange straal uit een fontein van albast, en sproeierde neêr, weelde van water, zoo hoog geleid. Mozaïeken vensterbanken vulden de AJIMEZ-ramen, de vensterlooze spitsboogen - waardoor de vergezichten verzichtbaarden - de bogen, die de teedere zuiltjes deelden in tweeën. Er lag tapijtwerk hier, er stapelden kussens daar...

Maar in deze zaal, die geleek het verblijf eener prinses, hingen wapenen aan den wand; ronde schilden, kromme klingen, bronzen speren en stukken vergulde rusting stapelden in de hoeken. Luiten lagen dan weder op lage tafelen van ebbenhout, waarin glansde het ingelegd parelmoêr. Vazen van goudig email vingen weêrglanzen op in nisjes van mozaïek. En over de kussens slingerden lange, slanke perkamentrollen - heldenzangen of liefdeliederen - of zelfs, op zijden banden, de heilige SOERATS van den Korân, als waren zij niet meer dan dichterlijke of wijsgeerige litteratuur...

Hier woonde Hamet de Abenceraag en de toren was zijn eenig bezit. De toren rees als een roede blcemestengel op de heuvelhelling, de hooge zaal was als de roomblanke bloem van dien stengel en stengel en bloem, slanke toren, waren Hamet gelaten na de ongenade, die gezonken was over de zijnen. Zijn vader, zijn grootvader, zijne broeders en neven, zijne verdere verwanten, zij waren onthoofd in de toovertentzaal der Alhambra, door Aboe-Abdallah's vader. Hun geslacht was uitgemoord, vernietigd. Hamet alleen was gespaard, vergeten misschien, hij toen een knaap, een kind, gered, verborgen door een trouwe voedster. Alle hunne burchten en bezittingen waren verbeurd verklaard: deze toren, niet geacht, domeinloos, scheen vergeten te zijn als het kind was vergeten. EL ZAGAL had niet wreeder willen zijn dan zijn broeder geweest was, in de hoop op volksgunst. Aboe-Abdallah liet den jongen Hamet er wonen als hij wilde... Soms verdween de jonge Abenceraag, bleef de toren gesloten, voor maanden... De huislui, die woonden omrond, waren bang voor den toren en spraken van tooverij. Groene lichten, des nachts, dansten, zicht-

baar door de ramen, de zaal door. Snerpend lachen werd gehoord. De jonge Hamet heulde met de machten der hel, orn de zijnen te wreken. Zijn donkere oog ontpriemde de straal, die ziek maakt en doet verkwijnen, de booze blik, die ongeluk aanbrengt. Moeders dekten hare kinderen in heure sluiers als hij voorbij ging, de jonge, slanke, wonderschoone man. Herders bezwoeren hun vee, als hij naderde, opdat hij het niet zoû betooveren. Maar vrouwen, hoe angstig toch ook, blikten steelsch naar hem uit, boven den sluierdoek. Maagden sidderden, als hij glimlachte in hare richting. Want hij was meer dan een toovenaar, hij was de Verleider. Hij was niet te weêrstaan als hij wilde. Zijn purperen glimlach, zijn donkere blik lokten mede, in de schemering, naar de grotten, waar de varens koele bedden spreidden van buigzame groene waaiers... Zijn stem omspande met gouden boeien. Zijn lied voerde meê wie hij wilde, waarheen hij wilde. Zijn luit liet stil staan wie vluchtte. Hij was schoon als een donkere engel. De vrouwen, die hij bezeten had, vergaten nooit zijn kus, zelfs al geeselden haar heure mannen en broeders. De maagden gehoorzaamden aan zijn wensch en wierpen zich dan in de Darro, gelukzalig in herinnering en dood. Het paradijs bloeide in zijn blik. De groote zaligheid gloeide in zijn glimlach. In den kluister zijner omhelzing regenden rozen en zegenden vlammen over wie zich hem gegeven had.

Hij, eenzaam, ging zijn weg. Hij mengde niet met de ridders en hij haatte zoowel EL ZAGAL als Aboe-Abdallah, broeder en zoon van den moordenaar zijns geslachts. Hij hield zich ver van den oorlog en wie heerschte in de Alhambra deerde hem niet. In den toren, dien men hem gelaten had, uit medelijden, uit berekening, uit achteloosheid, uit vrees, had hij in de grootste vaas van email de gouden dinaren gevonden. Nauwlijks spilde hij van dien schat. De oude voedster - een heks, zeide men - en die beneden in den toren woonde, ontving voor hem van de omwonende huislui wat noodig was om te leven. En meer, naar het scheen, ontving Hamet van de vele toovenaars, die woonden hier en daar, in eenzame torens als de zijne, op weg toe naar Toledo, stad van geheim

en tooverij. Want de engelschoone, donker-oogige, purper lachende Verleider, hij ging in plooiende burnoes van purperzijde uit Damascus en aan zijn tulband van goudige mousseline spritste de juweelen vederspriet, die alleen een vorst recht heeft te dragen. De sikkel van zijn sabel was, zeide men, van louter vlam, als het zwaard van Gabriël, maar in alle gevalle vlamde de scheede van schitterend gesteent. En aan zijn vinger straàlde een drop van geronnen bloed schichten uit, waarmeê hij kon dooden, zoo dat hij geen dolk van noode had.

Hij voerde vrouwen mede, in de betooverende nachten, in zijne eigene betoovering. Zij lieten zich mede voeren, zelfs al vreesden zij voor verzenging tot asch in zijn kus. Hij voerde de vrouwen mede... Niet alléen de dochteren der huislui, en hunne vrouwen, wier armen, gebronsd van de zon, roken naar veldgeur en melk. Ook der edelen dochteren en vrouwen lokte hij uit het geheim heurer harems, stiet ze dàn van zich af, tot ze stierven. Man van liefde, wilde hij zijn engel van wraak. De edelen, de Zegris, de Gomeres, de vijanden van ZIJN vernietigd geslacht, trof hij in hunne teederheden, verborgen, want steeds in de nachten. Zij wisten niet waardoor hunne geliefden stierven, als omsponnen met tooverij, hunne favorieten en slavinnen en nauw huwbare kinderen. Een brandende waai uit woestijn scheen te zengen. Een koorts scheen te heerschen. Maar zij wisten met waar die blaking, dat vuur in school. En ongestraft ging hij tusschen hen door, purper lachend, donker oogig, engelschoon, gehaat, gevreesd, maar ongeroerd...

In zijn vierkanten toren toefde Hamet, de Verleider; hij lag over zijne kussens en hij dacht na. De oude voedster, dien morgen, eindelijk, had hem boodschap gebracht, boodschap, waarop lang hij reeds wachtte. De oude voedster bracht hem boodschap van eene oude Berbersche vrouw uit het gevolg van Morayma, de dochter Ali-Atars, de sultane van Aboe-Abdallah. De oude Berbersche vrouw verwittigde Hamet den Abenceraag, dat, dien middag, tegen avondschemering de Zuidelijke achterdeur van het Generalife, het vorstelijk zomerverblijf, op een kier zoû staan...

Hamet wist, dat, dien zomer, het Generalife niet betrokken geworden was. Om de beroering dier tijden, om de onzekerheid van iederen dag, hadden de vorst en zijne moeder en hun hof - sedert zoo kort pas de Alhambra in getogen - den Burcht niet meer verlaten. De Alhambra kon versterkt worden en lag tevens in de onmiddellijke bescherming der Forteres. Het Generalife was een lusthof, alleen te genieten in tijden van vrede.

Hamet dacht na. Eindelijk dan, eìndelijk, had Morayma toe gegeven aan zijn drang hem te zien van oog tot oog, in het geheim. Eindelijk dan, eindelijk scheen zij te bezwijken voor de verleiding van zijn stem en zijn wil. Hoe vele nachten niet zong hij zijn verleiderslied onder haar ramen, van waar zij hem eerst niet had willen achten, maar toen hem had toe geroepen te gaan... Omdat zij hem vreesde... Maar vrees ontsproot uit liefde en eindelijk dan, eindelijk, zoû hij haar dat avondschemeren zien. Hij had haar váak gezien, zilver omsluierd, in haar draagstoel, tusschen de Numidische wachten en omstuwd door de bleeke eunuchen. Hij had haar éens gezien, ongesluierd: het was geweest bij Loxa, waar hij toefde uit booze nieuwsgierigheid, zonder zich in den krijg te mengen, om te weten wie winnen zoû: de Christenhond, dien hij haatte of de Moorsche hond, dien hij haatte. Zij had toen, met de uittocht van Aboe-Abdallah uit de bezweken stad, gereden achter haar Heer als een knaap, schrijlings te paard, ongesluierd, een rood kapje op hare zwarte lokken. Hij had haar toen heelemaal gezièn, haar slank lichaam, haar blank gelaat. Hij had haar zeer schoon gevonden en wat hij wilde, was onuitroeibaar in hem vast geschoten. Hij wilde, wilde haar verleiden, de geliefde vrouw van den zoon des Moordenaars; hij wilde zich wreken nu ook op haar, de moeder van des Moordenaars kleinzoon, opdat hij des Moordenaars geheele nakomelingschap zoû bezoedelen, in eeuwigheid van dagen... En zijn wraak zoû hem dùbbel heerlijk zijn, omdat zij schoon was, Morayma...

Vast van wil, had hij gesmeekt, gesmacht onder haar raam. Om haar te verleiden, om zijn wraaklust, brandend in hem als een vuur, had hij gezongen als een meester-minstreel, zacht, bedwon-

gen de stem, tot de plotse uitgalming van hartstocht, die verstierf in den geur der rozen. Had hij getokkeld de luit, met àl zijne kunst, te evenaren met die der reizende spelers, die van Bagdad kwamen. Had hij gesmeekt met een geheime kracht, die hij wist in hem te zijn. Had hij gesmacht als een knaap, die bemint voor het eerst, òp naar Morayma's hoog torenraam, waar hare neêr blikkende oogen hadden gestarreld. Tot zij, na eerste minachting, hem had toe geroepen: Hamet... Hamet... ga heen! Om Gods wil... Hamet... ga heen... Ik ben bang om u, ik ben bang om u... Hamet... Hamet, ga heen...

Hij lachte nu om die vrees, om dat woord en sloeg de armen om het hoofd. Van zijne kussens zag hij uit door het Westelijke raam. Granada lag te rozigen, na laatsten zonnegloed, in haar dal. De rozige glanzen gleden de blanke huizen langs, de minaretballen schoten sterren. De mauve schaduwen vulden de straten. De zon, uit nauwlijks ènkele mauve wolken, schichtte haar waaier van stralen. Het zenith bleef blaken van onbluschbaar azuur, nauwlijks bleeker in het latere uur. De wazige heuvellijn pluisde als van brandend dons, nu de zon zonk en zonk en de hellingen verfluweelden paarser en paarser...

Plotseling wierp Hamet zich op. Hij stond als een lachende engel, als een zwart blikkende duivel. Hij was wonderschoon, zoo groot, zoo sataniesch, zoo heerlijk. Het was of geheel zijn vermoord geslacht in hem was herboren. Een toovenaar scheen hij, een Magiër: er kwamen er zoo uit Syrië en Chaldea en zij aanbaden de zon en zij woonden in torens, op den heirweg naar Toledo toe. Hamet scheen de zon te aanbidden, voor zij zonk, zonk... Maar toen rukte hij plots van den wand een donkeren burnoes en omhulde zich geheel. En hij verliet zijn zaal en daalde de torentrap af.

Door de trapperamen, smalle, lange gaten, verblindde telkens de zon.

Buiten sleepte nog een floers van goud over den heuvel, over de heesters, met tikjes van gloeiend rood. Langs de helling daalden, belle-klinkelend, de schapen en twee herdersjongens, speelsch,

stoeiden met den ram. Om beurten grepen zij den ram bij de horens en wilden met hem worstelen maar woest rukte hij zich los. Toen zij Hamet zagen, schrikten zij, joegen hunne kudde in paniek naar omlaag en buitelden in elkanders beenen...

Hamet, ter andere zijde, daalde naar het Oosten. Daar was het reeds nacht, fluweelige zomernacht; daar sliepen reeds de moede schaduwen. Daar vielen zij reeds slapende over elkaâr en stapelden hare wazen de duisternis onder den hemel, die, zoo hoog, blauw bleef. Daar lagen de zwarte heuvelen onder den nachtblauwen hemel. Daar stonden de zwarte pijnen, zwart van nacht, òp in de blauwe nachtlucht, waarin uit oogelden starren. En langs het vage pad daalde Hamet.

De vloed vloot voort tusschen wittig gesteente en sleepte vele schaduwen meê. Op de groote keien stapte Hamet het water over en het vage pad steeg overzijds. Het steeg tusschen distels en bramestruik, die haakten aan Hamets mantel. Tusschen het zwarte struweel steeg de zwarte man, en ter zijde stegen de zwarte pijnen mede. In betoovering zonk dichter de nacht over de meer en meer duisterende aarde. De boschzoom der olmen was vòl geheim. Ginds lijnde vagelijk op het Generalife. Het lag als een betooverd slank slot, met slanke torens, nauw zichtbaar, in een nachtfulpen donkerte van cypressen en pijnen. Zwarte koepels en zwarte pluimen donkerden die windstille boomen in den steeds blauw, donkerblauw blijvenden hemel, waar in goud oogelden nu duizende starren. Het tooverslot, ginds, was als een wazige schim van marmerpaleis, opgeroepen door een toovergebaar en bereid te verdwijnen als de toovenaar wilde. En het werd slanker en slanker, de torens spitsten, de boogramen verlengden zich als in illuzie. Het lag als een mistig droomkasteel, op een heuvel, tusschen de donkere nacht van geboomte. Maar de hemel bléef blauw en het eenige licht waren de gouden oogen der starren.

Hamet naderde, stijgende. Getinde muren - iedere tin een kleine, kartelende pyramide - en dan nog onoverklimbaar om dichte hagen van cactus en agaven - omgaven het vage Generalife, dat zich daar uit veegde in avonddauw. Langs een laan van

cypressen en ceders, zwart geheimzinnig nachtgeboomte, naderde Hamet en vond in den muur de Zuidelijke achterdeur open staan op een kier...

Hij glimlachte en trad binnen. In de zoele, wijde tuinen was alles stil. Vermoedelijk wachtte hem de sultane in eene der witte zalen, die waren als tooverhoven tusschen teedere zuilen als leliestengelen en met de fonteinen, wier zilvertonen eeuwiglijk ruischelen... In ongestoorde verlatenheid. Maar een donkere gestalte trad hem te gemoet. Het was een oude Berbersche vrouw, en zij groette hem. Hij zeide haar te zullen volgen. Hij volgde haar, maar zij geleidde hem niet naar het paleis en hij verwonderde. Zij geleidde hem langs een laan, geplaveid met parelmoêren schelpen, naar een rond terras, dat cirkelde een vloer van parelschelp, schulp tegen schulp en in het midden baldakijnde een donkere schermpijn en er om heen statigden pluimige cypressen en marmeren zuiltjes maakten een lagen, ronden omgang en er murmelde een waterstraal tusschen rozengeur, maar de rozen zelve, rood, waren zwart in de nacht en in de maanlooze nacht was het bleek en donker, was het wazig wit en wazig zwart, zonder kleur, met gewischte ommelijnen en alleen in den nachtblauwen hemel bleven goud de starren oogelen.

Tegen de marmeren bank om den pijnstam leunde eene vrouw.

Zij, ook, had geene kleur in de nacht. Zij waasde even van witten sluier, die schemerde om het donkere van heur haar, om de slankte van heur schimmelijf, om de wijdere poffing beneden hare leest en boven hare witte muiltjes. Zij was meer te raden dan te zien en zij bleef roerloos, toen Hamet naderde. En het bevreemdde hem, dat achter haar, in de schaduw der zwarte cypressen, andere schaduwen donkerden, die van andere, zeker oudere en Berbersche vrouwen, die onbewegelijk bleven en zwijgend. Maar hij zeide:

- Hamet kwam, volgens het bevel van Morayma...

- Ik ben Morayma, zeide de witte, roerlooze schim: de vrouw, die Hamet gevoerd had, voegde zich bij hare gezellinnen. Ik ben Morayma, en ik heb Hamet doen weten hier te komen, in den

tuin van het Generalife. Want ik wil Hamet, beter dan ik doen kan van hoogen toren, waarschuwen voor wat hem bedreigt, zoo hij voort gaat met vermetel zijn.

- Zoeter woorden dan waarschuwing alleen, hoopte Hamet uit Morayma's mond en hoopt hij nog, steeds vermetel, fluisterde de Abenceraag. Schoon zijn de nachtelijke tuinen van het Generalife en schoon is dit ronde terras, als een neêr gezonkene maan, schemerend van parelglans, nu de maan zelve omhoog niet schijnt maar schooner zijn de witte zalen, die Hamet zich heugt, de koele zomerzalen tusschen de teedere zuilen... Die stengelen omhoog als leliesteelen en ontbloeien in de bloemkapiteelen en de fonteinen ruischen er eeuwiglijk de zilvertonen en er heerscht wijd de ongestoorde verlatenheid. Niet meer zijn ze dan de zalen van een vorstelijk en verlaten zomerverblijf. Maar de liefde is een toovenaar. En als de liefde er binnen treedt, veranderen de zomerzalen in de pavillioenen van het paradijs. De rustbedden der zaligen spreiden er zich onder de loovertralies der rozen en iedere roos herschept er zich in een rooden kus, en de roode kussen regenen neêr...

- Hamet, zeide Morayma. Vermetel was uw lied, vermeteler wordt uw woord. Weet, dat Morayma Aboe-Abdallah bemint, haar heer en meester, het licht harer dagen en het gouden geluk harer nachten. Dat zij u ontbood te komen, meent niet, dat zij weifelde in hare liefde. Dat zij u wachtte in het Generalife, beduidde niet, dat zij toe geven zoû aan uw stoute wenschen. Dat zij tot u spreekt, is uit erbarmen. Want als uw lied haar ontroerde, ontroerde het haar met leed om u. Zij vreest voor u en wil u redden. Gij wilt haar verleiden, maar zij wil u leiden alleen, leiden naar den réchten weg, waar de heilige SOERATS van spreken. Weet ge, dat Aboe-Abdallah uw luit en lied reeds overhoorde? Weet ge, dat hij toornt en uit hoort? Dat hij weten wil, wie zijn nachten verstoort? Dat hij bespieden liet den vermetelen zanger? Gij waart als een toovenaar en ontslipte steeds aan de lagen. De schaduwen der nacht heulen met u en beschermden u tot nog toe. Maar wat zal het einde zijn, zoo ge volhardt? Dat gij sterven zult,

ter wille van Morayma. Dat zij u grijpen zullen en zullen sleuren naar de Zaal der Gerechtigheid. Dat zij uw hoofd zullen doen rollen in het bekken, waar het marmer reeds in dronk voor eeuwig het bloed van alle uwe verwanten...

Zoo ik dit zag, o, Hamet, van boven, door de getraliede ramen, van waar de vrouwen blikken, zoû het mij leed doen. Uw lied ontroerde mij, ja. Uw liefde ontroerde mij. Wat kan ik er voor? Gij zingt betooverend en gij zijt schoon. Maar Morayma bemint een ander. Wie kan dwingen het hart? Duizende vrouwen zullen u minnen; gij zingt betooverend en gij zijt schoon. Maar Morayma bemint Aboe-Abdallah. Hij is de vader haars zoons. Zij is hem trouw omdat zij hem lief heeft. Zij heeft hem gevolgd in ballingschap en in nood, zij heeft honger met hem geleden, zij is met hem gevlucht door donkere bosschen, zij heeft voor hem gevreesd in het heetst van den krijg: hare ziel was steeds vol van hem. Zij bleef zijne slavin. Wat wilt ge van Morayma? Dat zij uw heete wenschen verhoort en gehoorzaam is aan uw wenschen? Zij zal u nimmer verhooren, zij zal nimmer uw wenschen gehoorzaam zijn. Zij heeft u niet lief, zij zal nooit lief u hebben; zij heeft slechts erbarming voor u. Om u te redden, waagde zij wat geene haremvrouw wagen zoû. Verliet zij de vrouwezalen der Alhambra om u hier te zeggen: laat af. Want zij wil u redden en zij IS geene vreesachtige haremvrouw, en zij WIL u zeggen: laat af. Laat af. Zie, mijne vrouwen omringen mij. Mijne wachten wachten buiten. Aboe-Abdallah slaapt. Ik kom tot u als een zuster. Neen, ik kom tot u als een vrouw. Hamet, uw lied ontroerde mij en ik moèst komen... maar om u te redden. Ik heb u niet lief en nu ik gekomen ben en gij gekomen zijt, zeg ik u alleen: ga heen. Ga voor immer. Zoo gij mij lief hebt, o Hamet, vertrek. Zoo gij niet strijden wilt voor uw vorst, omdat gij wrokt, verlaat dan dit land. Ga naar het Zuiden, ga naar het Oosten, ga naar Marokko, ga naar Damascus. Wij zijn het bedreigde Westen en de berekeningen blijven immer ongunstig. Over ons land dreigt het Noodlot en Aboe-Abdallah is de Ongelukkige! Gij wilt niet meê strijden met ons, o Hamet: ga heen! Gij wilt alleen liefde, o Hamet: ga heen!

Deze zijn niet de tijden der liefde. Deze zijn de tijden van steeds dreigend ongeluk. Ga heen, ga heen, Hamet en laat mij. Nooit zal ik u beminnen. Maar ik ben vrouw en uw liefde roerde mij. Ga heen, vertrek en laat nóoit uw lied en uw luit ik meer hooren...

Zij had niet bewogen, terwijl zij sprak. In de roerlooze nacht bleef zij roerloos, tusschen de roerlooze boomen; achter zich, in de schaduw de roerlooze, donkere vrouwen. Zij sprak, als een schim. Maar hij ziedde van razernij. En zijn hand, die trilde van woede, rukte aan de donkere rozeranken, die klommen om de marmeren zuiltjes.

- En zoo, begon zijn sidderende stem; ontbood Morayma Hamet den Abenceraag in het Generalife, niet anders dan om te zeggen: ga heen...!

- Zoo ontbood Morayma Hamet den Abenceraag, hernam zij; om hem te waarschuwen voor wat hem bedreigt, zoo hij volhardt in zijn vermetelheid. Zoo ontbood zij hem uit medelijden, omdat zij hem, trots alles, niet boos te moede is...

Hij lachte schamper zijn lach van, in zijn onoverwinlijkheid beleedigden, liefdeman.

- Om waarschuwing acht niet mijn moed. Om medelijden smeekte ik nooit in mijn lied. Om zoo koude vriendschap zelfs vroeg ik nooit. Het is wel, Morayma. Ik ga. Gij zult me nimmer meer zien en hooren. Vaarwel.

Hij lachte nu helsch, van fellen spijt en teleurstelling en terwijl hij ging, slingerde hij zich, overmoedig, den rozenrank, die nog hing in zijn vingers, rondom zijn donkere hoofd. En hij verdween plotseling, hel zingende. Het was of hij verdwenen was in den grond, zoo snel was hij in de schaduw op gelost. Maar zijn helle zang verwijderde zich langs de cypresselanen. Morayma verschrikte. Zij sidderde onder hare witte sluiers. De oude vrouwen omringden haar.

- Dochter Ali-Atars! fluisterden zij rondom. Wat hebt gij gedaan? Wàt hebt gij gedaan! Zoo wij geweten hadden, dat gij Hamet den Abenceraag hier wachtte, wij hadden geweigerd u te verzellen tot hier... wij hadden u weêrhouden te gaan! En gij,

scholden zij hare oudste gezellinne; wat hebt gij gedaan?! Wàt hebt gij gedaan?! Hamet den Abenceraag hier gebracht, in de nacht, in de aanwezigheid van de dochter Ali-Atars?! Weet ge dan niet, dat hij een toovenaar is, o ontzinde, die gij zijt? En gij, meesteres, wat hebt gij gewaagd!? Hier, in de nacht te komen, om den gevaarlijken toovenaar te spreken, wiens blik ziek maakt en wiens edelsteen aan zijn vinger doodelijken schicht zendt!! Hoor, hij zingt nog steeds en hoort ge zijn lied?? Verstaat ge zijn vermetel lied? Het is het lied, dat van zege zingt, omdat de liefde verwon! Hoor, het schalt in de duistere nacht! Het zingt van den rozenbekransten minnaar, die juichend de nacht toe galmt, omdat zijne wensch verhoord werd! O dochter Ali-Atars, boos zullen de dagen worden!

Morayma, in haar midden, luisterde uit. De oude vrouwen, om haar heen, scholden haar jammerend en scholden de oudste, die zich, jammerend ook, verweerde. Hare oude stemmen huilden van angstvolle beving voor toekomst, hare oude vingers krampten van bewering en tusschen haar zweeg Morayma. Het was of plotseling eene bekoring om haar verbrak. Hoewel geen oogenblik de liefde voor Aboe-Abdallah uit heur hart was weg geweest, gevoelde zij eerst nu een tooverban breken, als een zijden koorde, die haar gevoerd had. De koorde brak en in de nacht, zoo fluweelig zwart onder de nachtblauwe lucht, vòl van de goud oogelende sterren, stond zij op het vaag witte terras. Zij gevoelde nu: zij hàd daar moeten komen. Zij had niet anders gekund dan komen op dit terras. Hamets lied had haar verleid hier te komen, hier te komen. Wellicht had haar bewaarengel haar zich doen omringen met de oude vrouwen, met de eunuchen, met de wachten, die beneden wachtten, aan den marmertrap. Wellicht had hare liefde voor Aboe-Abdallah haar weêrhouden anders tot Hamet te spreken dan zij gesproken had. Maar gekomen was zij, zij was gekomen!

- Wat heb ik gedaan! dacht zij, als ontwakende uit een droom. Om haar weeklaagden en vingerkrampten de oude vrouwen. Maar zij herwon zich nu en gebood:

- Zwijgt. Weest stil. En gaan wij. Wat ik deed, deed ik en zoo ik verkeerd deed, behoede mij God, wiens wil geschiede, want Hij is groot.

Zij bewoog zich naar de trap. Steeds, in de verte, schalde het lied van Hamet. Beneden schemerden de lansen der wachten en het hoofd der eunuchen naderde haar.

- Edele dochter Ali-Atars, zeide hij en hij beefde, zijne schrale stem beefde. Hassan heeft, op uw wensch, niet willen weigeren u de vrouwevertrekken uit te geleiden tot den tuin van het Generalife. Vrijheid zijt gij gewoon en te gaan waar heen gij wilt, gij, die den vorst verzelde in nood en krijg. Maar de ure is laat. De nacht donkert geheel. En Hassan vreest, dat gij te lange toeft...

- Gaan wij terug, zeide Morayma, als in transe, omdat immer, ver maar hel, schalde door de nacht Hamets zegelied.

Zij ging, vast hare tred; de wachten, gepiekt, gingen voor en achter; Hassan en twee gesnedenen gingen voor Morayma en de oude vrouwen omringden haar en zij tobden en weeklaagden fluisterend onder elkander; om de witte transe-schim waren zij als treurige, donkere apen. De weg naar de Alhambra gleed naar omlaag en steeg dan...

En Morayma ging, vast hare tred, maar zij voelde zich gaan als naar een Noodlot, terwijl het valsch jubelende lied steeds schalde... En ginds, aan de Poort der Zeven Verdiepingen, roode toortsen vlammelden, als wachtten de poortwachters af...

XXXII

In de vallende nacht liep Aboe-Abdallah langs de tinnen van de Alhambra op en neêr, op en neêr, toornig. Langs de tinnen strekten de tuinen zich uit en zij donkerden van de zwartroode rozen en zij blankten van de bleeke fonteinen. Ter andere zijde des Burchts - de Moskee op haar plein tusschen beiden - somberde de Forteres, waar, geluidloos in deze ure, de bezetting lag. En de enkele torens der Forteres, vierkant, en de meerdere torens van

den Burcht, vierkant ook, stonden geluideloos op tusschen de gouden starren der blauwe nacht, als vierkante toovertorens, die reikten toe naar den hemel.

Toornig liep Aboe-Abdallah op en neêr, op en neêr. Tot hij door de geluideloos gevallene nacht een lied hoorde schallen den weg af. En hij herkende de stem, schoon zij luide nu jubelde en hij herkende zelfs het lied, dat zong van liefdezege, juichende naar de lucht toe. En voor het eérst zág hij den zanger. Langs den zoom van het olmenbosch, over den vagen weg, onder aan de wallen, beneden, langs de gekanteelde muren, laag nu beneden Aboe-Abdallah's buigenden blik, ging de zanger voorbij en schalde. Hij zag hem voor het eerst en herkende hem: den slanken, zwierigen gaander over den vagen weg... Hij herkende hem, den Abenceraag, Hamet, de wrokker, maar wiens zang thans schalde tegen de muren op, of hij aan wraak niet meer dacht of... misschien... zich gewroken had!! Zijn donkere mantel golfde in een wind van triomf om zijn schouders, en, omdat hij van rozen zong, die zijn hoofd bekroonden, zag Aboe-Abdallah, in den donker, dat de rozen bekroonden zijn donkere hoofd. In zijn reeds ziedenden toorn verbaasde bijna Aboe-Abdallah, om wie daar zoo liep en zong, zoo durvend en driest, zoo schel en zoo schallend, dat, hier en daar, de wachten over de muren keken, als Aboe-Abdallah keek... Dat uit de torenramen, even lamp-opgelicht, de gesluierde vrouwen tuurden...

Dadelijk na zijne verbazing toornde Aboe-Abdallah ziedender, denkende aan Morayma, en dat zij gegaan was - zonder te vragen, zonder te zeggen - als men zeide, in de richting van het Generalife... Nauw verband tusschen dien gang en den zang schakelde hij niet, in zijne woede slechts woedend op haar, in zijne verbazing verbaasd slechts om hèm.

Tot hij de fakkelen bespeurde, zich verder over buigende, flakkerende rood, voor de Poort der Zeven Verdiepingen, de torenpoort, die breed in den starwichelaartoren, strevende tusschen de sterren goud, open scheen aan den vagen weg. En den donkeren stoet bespeurde, naderend rondom een witte schim...

En met een schellen bliksemflits verbonden zich in zijn hel doorlicht brein zijne verbazing en zijn toorn, om hèm, om haar, en verblindde hij om beiden, die hij bedacht te zàmen, zoodat hij deinsde achteruit. En zonder zich rekenschap te geven, wat hij eigenlijk deed, doorpijnd van ijverzucht, doorvlijmd van smaad, doorschrijnd van smart wankelde hij langs de tinnen, door de tuinen, lager de wallen langs en begaf zich naar de poort. Om al zijn ongeluk, om zijne nederlagen en onttroningen, om zijn gevangenschap en zijn ballingschap, had hij niet zoo smartelijke wanhoop gekend als nù, om wat hij samen dacht van haar en van hem. Daar, in de poort, trad zij nu binnen. Zij bleef schimmewit tusschen haar donkere gevolg, tusschen haar oude, zwarte slavinnen, en in den rooden flambouwen walm. Zij liep als in transe, zoo ernstig, zoo recht, zoo noodlotvol, in de wazige witheid der waden, die de roodige glans dóor scheen. Tot zij plotseling hèm zag staàn, haar Heer en vorst, Aboe-Abdallah. En zij wist, dat er iets verschrikkelijks gebeuren zoû.

Hij zag haar aan en zeide niets. Om hem was de eerbiedige groet der hellebaarden en pieken geheven van de wachten in de poort. Maar zoo als hij haar aan zag, was eene verschrikkelijkheid. Want zijn oogen puilden, en grijnsde zijn mond, en krampten zijne vingers, of hij een duivel verworden was. Toen ging hij haar voor, woordenloos, òm kijkende of zij volgde. Door gangen en hoven en hallen, waar de kleurige mozaïeken, de blanke stucwerken tusschen de sierlijke zuilen òp vlakkelden in den meê gaanden fakkelglans, waar uit het bloed droop in het gewaterd kristal der fonteinen... Tot zij in hunne eigene kamers waren en hij wèg wees de gesnedenen, de wachten, de oude vrouwen met een gebaar zoo hevig, dat zij tegen elkander, verward, stieten, haastig den uitgang door. En toen greep hij haar bij den pols en smeet haar neêr. Zij viel over het tapijt, tusschen de arumbloemen, die stengelden als zwanehalzen langs het murmele water der marmeren leiding en de stelen knakten en de bloemen bogen stervende over haar heen, als om haar te beschermen. Zij had een korten kreet geslaakt.

- Van waar kom je? vroeg hij woest.

Zij vouwde de handen. Zij lag over het tapijt, half in het water, zij lag tusschen de gebrokene bloemstengels in hare sluiers, in éene verwarring. De vage schijn uit bronzen lantaren veegde een gelen schamp van glans aan haar zijlings geheven gelaat.

- Van het Generalife, bekende zij. Vergeef, Heer, uw slavin, dat zij ging zonder uw voorweten, zonder uw toestemming.

- Je ging... naar je boel?? donderde hij, de gebalde vuisten over haar dreigend.

Zij verroerde niet meer.

- Ik ging, Heer, om Hamet te spreken. Den Abenceraag. Hij is niet mijn boel, Heer, ik was u altijd getrouw. Ik ging met mijn wachten en vrouwen...

- Schaamtelooze, je ging met je wachten en vrouwen naar je boel, naar je boel!!

- Hassan, Heer, begeleidde mij met de andere gesnedenen.

- Geen geheim maakte je van je gang!!

- Neen, Heer. Ik ging niet van ‘het rechte pad’ af. Ik ging niet tot de slechtheid, Heer. Ik ging tot Hamet, den Abenceraag, maar om hem te vermanen. Ik ging met de gesnedenen, met de wachten, met de vrouwen, zoo als het betaamt aan uwe slavin, Heer, die de dochter is Ali-Atars. Ik had niet mogen gaan, Heer, zonder uw voorweten en toestemming. Ik deed verkeerd, Heer. Ik verwacht, dat gij mij zult doen geeselen... maar dan vergeven, Heer, dàn vergeven!

- Je vergeven...! Dat je gingt naar je boèl!

- Hij is niet mijn boel, Heer. Ik heb geen boel. Ik was u altijd trouw. Ik heb nooit bemind dan u, Heer. Ik heb u bemind van af dat gij waart een knaap en ik een klein meisje en dat wij speelden tusschen de irissen, bij de Darro. Ik ben de moeder van uw zoon, Heer en ik heb niet gezondigd, zoo als ge meent. Maar ik heb gezondigd door te gaan, naar het Generalife, zonder uw voorweten en toestemming en ge zult mij doen geeselen, en ik zal het dùlden, Heer, zonder een woord, zonder een kreet, want ik heb het verdiend...

- Je boelde, je boelde met Hamet, en je boelde met Hamet, je wachten rondom, je vrouwen rondom, de gesnedenen rondom!!!

- Ik boelde niet, Heer, met Hamet. Hij roerde mij nimmer aan. Hij zong onder mijn ramen en tokte de luit, wanneer gij ten oorlog waart of verre in gevangenschap. Ik riep hem dan toe heen te gaan... Hij zong en speelde toen gij terug kwaamt. Ik dreigde hem met uw toorn. Hij liet niet af, hij zong, hij speelde... Hij is, geloof ik, een toovenaar, Heer. Ik hoorde niet naar hem, ik verhoorde hem noóit, maar mijne ooren waren vól van zijn spel en zijn zang! En ik had medelijden met hem, omdat hij sterven zoû, als gij hem zoudt overhooren. Dat was zondig, Heer, dat ik medelijden had met Hamet en ge zult mij geeselen doen voor mijne zonde en ik zal het dulden en ik zal geen kreet slaken en met geen snik om vergeving smeeken. Maar ik boelde nooit, Heer, met Hamet. Ik boelde nooit. Ik was u altijd trouw. Ik volgde u in den oorlog en in ongeluk en nood en ik heb honger met u geleden, Heer. En dat ik ging naar het Generalife, was verkeerd, Heer, maar gij liet mij wèl vrij te gaan als ik wilde, den harem uit en de tuinen in en den weg op naar het Generalife. En ik ging naar het Generalife. Ik wilde Hamet manen, Heer, voor het laatst wilde ik hem gebieden te gaan, Heer. Wèg van hier, omdat hij niet strijdt voor u, omdat hij slechts zingt en speelt en de vrouwen verleidt met zijn zang en spel. Hij heeft mij niet verleid, Heer. Ik heb u te lief, dan dat hij mij zoû kunnen verleiden. Ik heb u te lief, o Aboe-Abdallah, o vader mijns zoons, o licht mijner dagen en gouden geluk mijner nachten!!

- Je boelde, je boelde met Hamet!! riep hij steeds razend uit: hij hoorde haar niet, hij zag haar nauwlijks schemeren over den grond; hij dreigde steeds over haar met zijn gebalde vuisten maar onmachtig om haar te treffen, daar hij doorvlijmd was van smart.

Maar plotseling richtte zij zich omhoog.

- Ik zweer, riep zij; dat ik niet boelde! Ik zweer, dat ik niet boelde! Ik zweer bij het graf van Ali-Atar, den Leeuw van Granada, die viel bij Lucena! Ik zweer! Ik boelde niet, ik boelde nooit: ik ging alleen, o Heer, om Hamet te manen...

Maar nu zij stond, hij niet ziende en niet hoorende, trof zijn vuistslag haar in het gezicht. Zij gilde en, bebloed haar gelaat, stortte zij weêr neêr tusschen de verpletterde bloemen. In de poort verscheen Aïscha.

- Zij boelde! riep hij, krankzinnig, tot zijne moeder. Zij boelde met Hamet den Abenceraag en haar hoofd zal vàllen, onder den bijl! Wachten, wachten, hier, sleept haar meê, naar het gevang! Neen, roept den beul, haalt hier den beul! Dat haar hoofd vàlle, zonder talmen, onder zijn bijl!

Achter Aïscha verschenen de wachten. Er dwarrelden toortsen rond, er was verschrikking. Maar Aïscha naderde Morayma...

- Haalt niet den beul! schreeuwde Aboe-Abdallah. Sleept haar naar het gevang! Morgen zal zij levend worden verbrànd!!

Aïscha was Morayma genaderd en zag op haar neêr, terwijl Aboe-Abdallah raasde, tusschen de wachten en de gesnedenen, van alle kanten aan snellende.

- Ben je schuldig? vroeg Aïscha streng.

De bloedende vrouw tusschen de verpletterde bloemen zag op, waar zij lag aan de voeten der moeder.

- Neen, murmelde zij zacht. Ik heb niet geboeld. Ik zweer het bij het graf van Ali-Atar. Bij mijns vaders heilige graf. Ik ben gegaan naar het Generalife om Hamet te manen, heen te gaan. Mijn wachten en vrouwen kunnen getuigen, en Hassan, en de gesnedenen. Ik heb niet geboeld. Ik heb niet geboeld. Ik ben onschuldig.

En uit haar neus en mond gulpte weêr het bloed over de verpletterde bloemen.

- Sta op, maande Aïscha.

Morayma, wankel, richtte zich. Zij stond, bloed-overstroomd, bij Aïscha. Maar Aboe-Abdallah riep razend:

- Sleept haar meê! Morgen, morgen wordt zij levend verbrand!!

De Numidische wachten naderden reeds en Morayma, bloedende, bood de polsen, om zich ketenen te laten. Maar Aïscha weêrhield de zwarte reuzen.

- Zij blijft bij MIJ, zeide zij. Gaat!

En zij wees de wachten terug.

- Zij blijft bij mij, herhaalde Aïscha tot den razenden Aboe-Abdallah: hij stond als een gemarteld roofdier, dat springen wilde. Ga, zoon, in je kamer. Zoo Morayma schuldig is, zal zij gestraft worden. Zoo niet, dan niet. Overijld plege geen vorst recht...

Zij boog haar arm over de bloedende en wenkte hare eigene wachten. Zij ging met de bloedende, tusschen hare vrouwen. Met een wilden schreeuw stortte Aboe-Abdallah, krampende zijn vingers, neêr bonzende op den marmeren vloer. Rondom hem stonden, verwezen, de gesnedenen, de wachten, de aansnellende hovelingen, in de verwarde flakkering der toortsen, walmrood. En ook rood weende het water der marmeren geleiding tusschen de verpletterde bloemen en spoelde een bezoedelden sluier meê...

XXXIII

Op den divan der Raadzaal, die der Gerechtigheid, zaal, door wier opene zuilen de Leeuwenhof doorschemerde, goud van zonneschijn en blauw van schaduwschemer, zaten de rechters, kruislings de beenen, in de gedempte bontheid van tapijtwerk en mozaïek. De zuilen, de slanke, bloemstengelachtige zuilen, zoo tenger en teêr en bros en broos, bloeiden naast elkander op tot kelkachtige kapiteelen; de bogen zwollen breed en spitsten dan puntiglijk uit; de teedere architectuur, onwaarschijnlijk van tooverachtigheid, zelfs in het helle licht van dit zonnemorgenuur, lijnde en boogde tot het paleis van een peri; in het midden van het hofverschiet spuwden de betooverde leeuwen de stralen, spoot de hoogste straal òp uit het groote bekken en viel neêr tusschen de droomende bloemen, goudblank op zwanehalssteelen, de arums, die tusschen de fonteinewateren met hare langwerpige bladeren zich hieven of neêr vielen als bezielde wezens, bloemwezens, smachtend en sierlijk, onder het azuur boven den hof. Maar in de Raadzaal dommelde het licht, dempte zich de verdwaalde zonnestraal, poeierde door cederen snijwerk de gebrokene zonneschicht, donsden de goudatomen over het pluizig fluweel der

voorhangen en breeden divan, over het blokkig tapijtbont, maar dof bont, waar de opgewipte, leêge muilen der rechters zich rijden voor hunne kruisling gehurkte waardigheden, in schaduw gedoezeld de strenge, bronzen gezichten, de donkere baarden, de breede tulbanden, met de blanke onbewegelijkheden der priesters tusschen hen in: blanke groep tusschen bontere groep, blanke tulbandengroep tusschen bontere tulbandenrijen; zij allen als afgodsbeelden in de zonstofdoorpoeïerde schaduw... En zij wachtten den koning af en hunne oogen staarden bedenkelijk voór zich, terwijl hunne baardmonden, genepen steeds, zwegen, tot eindelijk de Leeuwenhof zich vullen ging, met de wachten, met de hovelingen, met, om den Groot-Vizier loezoef, vele waardigheidsbekleederen en tal van edelen: zeér kleurig, zeer fel van kleur, overvulden zij den hof, tusschen de zuilen, òm de fonteinen, slechts een nauw pad vrij latende voor den koning, die zoû komen uit de Twee-Zusterzaal. En toen hij kwam, tusschen zijne edelknapen, verbleekt zijn amberbleekte tot lijdenstint toe, pijnlijk zijn blik onder gefronste brauwen, verwrongen zijn moede gelaat - en nu stònd, in den wijden, rooden mantel, de vederpluim bevest met juweel aan zijn hoofdwrong, doofde er een zwijgen door geheel de volte en dempte àlle bewegelijkheid tot eén onbewegelijk kleurmozaïek, als of er geen menschelijkheid meer ademde in dezen hof en die zaal, of er slechts stukken en stukjes van kleurige materie gevoegd waren tegen elkaâr; rondten van tulbanden, ruiten van mantels, gelaatsvlakken tusschen zuilestreepen, overgoud van zon, overblauwd van schaduw, terwijl alleén levend, zilver, het altijd vloeiende water bleef der de stilte doorklaterende leeuwenfontein. Maar de witte opperpriester, die schemerde tusschen de andere witte priesterlijkheden over den divan, nauw hoorbaar zijne oude stem, scheen den koning te vragen en hij antwoordde:

- Ik beschuldig de dochter Ali-Atars, Morayma, de eerste mijner vrouwen... ik, de zoon van Muley-Aben-Hassan... ik, Aboe-Abdallah... vorst van Granada, ik beschuldig haàr, de moeder mijns zoons, van ontucht en echtbreuk, die zij bedreef met Hamet,

den Abenceraag, tegen zonsondergang, twee dagen geleden, in den tuin van mijn Generalife...

De witte opperpriester murmelde, maar alleen hoorbaar was:

- ...Wie hunne vrouwen beschuldigen, zullen vier getuigen voór ons voeren...

Voor gevoerd werden voor den divan, Hassan met de twee gesnedenen.

Hij zeide:

- De dochter Ali-Atars, de eerste der vrouwen van Aboe-Abdallah, gelastte mij twee dagen geleden, tegen zonsondergang, haar voor te gaan naar den tuin van het Generalife... Ik gehoorzaamde aan haar wensch: zij is de sultane, zij is uit het bloed onzer edelste helden, zij is gewend vrij te gaan in en uit... En de wachten en de vrouwen heette ik haar te vergezellen.

De twee andere gesnedenen beaâmden.

Voor gevoerd werden voor den divan het hoofd der wachten en de wachten zelve.

Het hoofd der wachten zeide:

- Hassan, de opperste der gesnedenen, gelastte mij twee dagen geleden, tegen zonsondergang, de dochter Ali-Atars, de eerste der vrouwen van Aboe-Abdallah, te geleiden naar den tuin van het Generalife. Ik geleidde haar, volgens Hassans last, met mijne wachten.

De wachten beaâmden.

Voor gevoerd werden voor den divan de oude Berbersche vrouwen. Zij wrongen angstig de armen en zeiden, door elkaâr sprekend:

- Wij begeleidden twee dagen geleden, tegen zonsondergang, de dochter Ali-Atars, de eerste der vrouwen van Aboe-Abdallah, naar den tuin van het Generalife...

En de gesnedene, Hassan, zeide:

- Wij bleven toeven op de trap van het schulpenterras.

En het hoofd der wachten zeide:

- Wij bleven toeven beneden, aan de trap van het schulpenterras.

Maar de Berbersche vrouwen riepen door elkaâr:

- Wij bleven rondom de dochter Ali-Atars...

En de oudste der vrouwen, voor geduwd, bekende:

- Ik voerde tot haar Hamet den Abenceraag, als zij mij lastte. Genade, genade!

En zij wrong de armen en stortte op de knieën maar men sleepte haar weg.

De Berbersche vrouwen riepen:

- Wij bleven rondom de dochter Ali-Atars! Zij stond onder den boom en tegen de bank! Zij sprak met Hamet, den Abenceraag. Maar zij bleef gesluierd, als het behoort! Hij stond verre van haar, en naderde niet... Hij roerde haar nièt aan... Wij bleven rondom de dochter Ali-Atars...! Al de sterren waren boven haar hoofd...! Zij stond in het aangezicht van de nacht... En in òns aangezicht: wij bleven rondom de dochter Ali-Atars...!

De witte priesters, op den divan, vroegen.

- Wij zagen niets, zeiden de wachten. Wij zagen niet Hamet den Abenceraag.

- Wij zagen niets, zeiden de gesnedenen. En Hassan zeide:

- Ik zag niets: wij bleven op den trap van het schulpenterras.

- Wij zagen! riepen de Berbersche vrouwen: zij krijschten radeloos door elkaâr. Wij zagen de dochter Ali-Atars! Wij zagen Hamet den Abenceraag! Woord van den een ging tot woord van de ander! Maar hij stond verre van haar en naderde niet... roerde haar niet aan! En wij àllen... wij bleven rondom de dochter Ali-Atars!!

De gesnedenen, de wachten, de slavinnen werden weg gevoerd.

De witte opperpriester murmelde:

- ...Wie hunne vrouwen beschuldigen, zullen, zoo zij geen vier getuigen voór ons voeren, vier malen zweren voor Allâh, dat zij de waarheid zeggen... Zoo beveelt de SOERAT van het Licht. Want Allâh is het Licht van Hemelen en Aarde...

- Ik ben bereid, zeide Aboe-Abdallah; te zweren vier malen voor Allâh, dat ik de waarheid zeg...

De witte opperpriester vervolgde - nauw hoorbaar was zijne stem:

- De vijfde maal zullen zij zweren, dat zij de waarheid zeggen en in roepen de vervloeking van Allâh op hun eigen hoofd, zoo zij gelogen hebben... Want Allâh is Het Licht van Hemelen en Aarde en zijn flambouw ontsteekt zich aan de olie, die glànst, zelfs als zij nièt brandt...

- Ik ben bereid, zeide Aboe-Abdallah; te zweren de vijfde male en in te roepen de vervloeking van Allâh op mijn eigen hoofd, zoo ik gelogen heb!!

Een gemurmel van stemmen doorruischte de dicht op één gedrongene menigte. Want door de Twee-Zusterzaal werd thans voor gevoerd de beschuldigde zelve, de dochter Ali-Atars, Morayma. Zij liep tusschen de wachten en zij was als een droom, zij liep als in een droom. Zij was geheel dicht gesluierd in haar ijlen, witten sluier en er was niets van haar gelaat te aanschouwen. Zij naderde zoo bovenaardsch teêr fijn en onwezenlijk tusschen de groote, zwarte Numidiërs; zij was als iets doorzichtigs, een schim van een vizioen, zoo als zij naderde, klein, tusschen die reuzen: hunne naïve koppen waren als zwart leêr, hunne hoofdbanden waren scharlaken; scharlaken vlamde uit hunne lange tunieken; het koper, glimmende, omgaf hunne spierbeenen en -armen en hunne lange, zware hellebaarden ontschoten lange stralen in den zonneschijn, terwijl hunne oogen schel gitzwart vonkten in fel blànk wit en tusschen hunne bloedlippen de witte tanden fel blonken. Zij liepen rondom haar heen als bewaakten zij een heilig wezen meer dan dat zij een gevangene schenen te hoeden. En zonder dat men verwachtte, trad achter haar groep Aïscha aan; in hare violette sluiers was hare verschijning tusschen heure vrouwen eene verrassing en het stemmengemurmel doorruischte meer en meer de dicht op een gedrongene menigte...

Men schoof kussens aan voor de vorstin maar zij bleef staan, bij haar zoon, tot plots weêr de bijna onhoorbare stem van den witten opperpriester hoorbaarder werd:

- ...Zoo onschuldig de beschuldigde vrouw zich meent, zal zij vier malen zweren voor Allâh, dat zij onschuldig is...

- Ik ben bereid, zeide Morayma heel zacht; te zweren vier malen

voor Allâh, dat ik onschuldig ben...

De witte opperpriester vervolgde:

- En de vijfde male zal zij zweren, dat zij onschuldig is en inroepen de vervloeking van Allâh op haar eigen hoofd, zoo zij gelogen heeft.

- Ik ben bereid, zeide zacht Morayma; te zweren de vijfde male en in te roepen de vervloeking van Allâh op mijn eigen hoofd, zoo ik gelogen heb...

Meer en meer doorruischte het gemurmel de dicht op een gedrongen menigte. Het druischte nu bijna als een gemor, voor en tegen, voor den man, tegen den man, voor de vrouw en tegen de vrouw.

Maar de opperpriester, even hoorbaar, vervolgde:

- Zoo zullen de eeden niet worden afgelegd, opdat geen meineed geschiede. Noch door den man, die beschuldigt, noch door de vrouw, die beschuldigd wordt. Waarom kan Aboe-Abdallah geen vier getuigen voor brengen, als hij zijne vrouw niet lastert? Waarom ging de dochter Ali-Atars naar het Generalife, als zij Hamet den Abenceraag niet daar verwachtte als haar boel? Zingende het lied van de liefdezege, kwam hij terug den weg langs van de Alhambra en rozen bekransten zijn hoofd... Hij zong meer malen onder hare ramen: allen herkenden zijn stem. Zoo de beschuldigde den avond van eergisteren onschuldig was, was zij altijd onschuldig...?

Het gemor druischte op maar om Morayma nu riepen en weeklaagden de Berbersche vrouwen en wrongen de handen en smeekten.

- Zij is onschuldig, zij is onschuldig!! smeekten de Berbersche vrouwen. Wij zweren, dat zij onschuldig is!

En de stemmen riepen door elkaâr:

- Zoo zij onschuldig is, waarom beschuldigt haar dan Aboe-Abdallah, die onze vorst is? Zoo zij onschuldig is, waarom zong Hamet, de toovenaar, haar dan toe onder hare ramen? Zoo zij betooverd is, is zij niet schuldig! Maar zij is niet betooverd, zij is schuldig! Waarom ging zij naar het Generalife, zoo zij niet schul-

dig was? Wat zal de vrouw verlaten den harem! Zij is schuldig reeds als zij den harem verlaat! Dat rollen de hoofden van Hassan en van de oudste der Berbersche vrouwen! Zij zijn schuldig, zij zijn beiden schuldig! Dat rollen de hoofden der gesnedenen, der wachten en der vrouwen! Zij zijn allen schuldig! Zij is schuldig, zij is schuldig, de dochter Ali-Atars! Zij is niet schuldig, de dochter Ali-Atars! Zij is niet schuldig, zij is niet schuldig! Zij boelde met Hamet den Abenceraag, terwijl Aboe-Abdallah, onze vorst, vèr toefde in gevangenschap! Zij boelde met hem de nacht van eergisteren, in het verlatene Generalife! Neen, zij boelde niet, zij boelde niet: er zijn de getuigen, die verklaren, dat zij niet boelde! De oude vrouwen getuigen van niet! Maar de wachten en de gesnedenen... zij weten van niets, zagen niets! Het zijn de vervloekte oude vrouwen, die schuldig zijn, de slechte cijferaarsters! Zij zijn toovenaarsters, als Hamet is een toovenaar! Zij zijn allen schuldig en hij is schuldig! Waar is hij, waar is hij, Hamet den toovenaar! Dat zij hem verbranden, dat zij haar verbranden, dat zij àllen levend verbranden!!!

Zoo riepen de stemmen door elkaâr in den zondoorgloeiden Leeuwenhof, terwijl de rechters, op den divan gehurkt, beraadslaagden in de schaduwgedoezelde Gerechtigheidszaal...

- Verhevene! smeekte Morayma tot Aïscha. Moeder!! Gij, die zij de Kuische noemen, omdat gij àltijd kuisch bleeft, zelfs toen Muley u tartte, toen hij Zoroya tot zich nam! Geloof aan Morayma's kuischheid! En laat de Wijzen zoeken, de drie, de heilige Wijzen, dat zij voór Morayma getuigen! Want zij weten de waarheden, zij...!
- Zij zijn er niet... sprak dof Aïscha.
- Waar zijn zij!! riep wanhopig Morayma.
- Zij zijn er niet... herhaalde Aïscha.

Maar de opperpriester verhief zijn haast onhoorbare stem van honderdjarigen grijsaard. En hij zeide, terwijl doofde het tumult, om te hooren:

- Daar de eeden niet zullen worden afgelegd, opdat geen meineed geschiede, zal binnen twaalf dagen het Godsoordeel beslis-

sen... Den twaalfden dag zullen vier ridders van den Beschuldiger op treden in tweekamp tegen vier ridders van de Beschuldigde...

Het geraas der stemmen ruischte, bruischte omhoog. Uit de edelen drongen verscheidenen naar den koning toe. Het waren Zegris en Gomeres, het waren de erfvijanden van het toch uitgemoorde geslacht der Abenceragen en daar zij hoopten, dat Morayma Hamet tot een harer ridders zoû kiezen, hoopten zij hem in het krijt te ontmoeten. En zij drongen voor den koning rond en knielden voor hem neêr, hem smeekende hen te kiezen tot ridders, tot voorvechters van zijne eer in het Godsgericht. Zij geloofden in Aboe-Abdallah's zaak, zij geloofden Morayma schuldig. Hunne ridderlijkheid vlamde in hen op: zij zouden strijden, het leven wagen voor hun beleedigden koning...

Aboe-Abdallah richtte hen op, beloofde uit hen eene keuze te doen. Hij stond tusschen hen in, in het midden der Gerechtigheidszaal, terwijl de menigte langzaam vervloeide, als een gloeiende stroom van kleur, de zuilen langs, de bogen door, de poorten uit. Ook de rechters verlieten den divan, ook de witte priesters langzaam...

Morayma had eene beweging naar haar Heer toe, die haar beschuldigd had. Maar hij ging, tusschen de Zegris en de Gomeres, de edelen trouw steeds aan zijne zaak, aan de zaak van Aïscha, die zij eerbiediglijk groetten voór zij gingen.

De beschuldigde stond tusschen de zwarte wachten, maar Aïscha wees hen nu weg en zij zeide:

- Gaat... De beschuldigde blijft bij mij, en IK zal haar bewaken...

De wachten groetten met de hellebaarden en gingen. En geheel alleen stonden de beide vrouwen want Aïscha had allen van zich gezonden.

Rondom haar zuilde en boogde de tooverachtige teêrheid der Alhambra-zalen, verschoten de mozaïeken, glansden de zonlichtvallen, fluweelden de diepe schaduwen. Het was doodstil; alleen de Leeuwenfontein klaterde met alle hare doorzonde stralen. Morayma stortte neêr voor Aïscha en snikte aan haar voet.

- Welke ridders zal je kiezen? vroeg Aïscha.

- Geene, snikte zacht Morayma.
- Je hebt twee broeders, zei Aïscha.
- Zij gingenmet EL ZAGAL, snikte Morayma; en het is beter, dat zij strijden zullen voor Granada dan voor mij...
- Velen der edelen gelooven aan je onschuld...
- Ik zal geen ridders kiezen, snikte zacht Morayma.
- Als je geene voorvechters in het krijt kunt voeren, zal je veroordeeld worden als schuldig.
- Het zij zoo, snikte Morayma. Maar ik ben onschuldig.

Aïscha legde hare hand op het schokkende, gesluierde hoofd.

- Ik weet het, zeide zij.

Morayma, in verrukking, zag op.

- Gelooft ge, o Verhevene Moeder, aan Morayma's onschuld?
- Ja, zeide Aïscha.

Morayma snikte òp van blijdschap.

- Ik geloof aan je onschuld, zeide Aïscha. Ik weet, want ik voèl, dat je onschuldig bent.
- Ik bemin Aboe-Abdallah, snikte Morayma.
- Maar mijn zoon is verblind van smart en zijn ziel is klein, zei Aïscha.
- Ik bemin hem, snikte Morayma.
- Morayma, zeide Aïscha. Zoo je geene voorvechters in het krijt kunt voeren, zal je als schuldig veroordeeld worden.
- Het zij zoo, snikte Morayma. Ik zal sterven. Mijn hoofd zal vallen, of ik zal worden dood gegeeseld, of gesteenigd, of verbrand. Het zij zoo. Het leven heeft geen waarde meer voor mij. Want ik bemin Aboe-Abdallah. En hij bemint mij niet meer.
- Hij bemint je wel, maar hij is verblind van smart in zijn kleine ziel. Wij, vrouwen, zijn geboren tot lijden. Beloof mij eén ding, o Morayma...
- Wat beloof ik u, Verhevene...
- Als je sterven zult, mijn zoon... te vergeven, dat hij zoó verblind was van smart en zoó klein van ziel.
- Ik beloof u, Verhevene: als ik sterven zal, zal ik Aboe-Abdallah vergeven. Want ik bemin hem. Hem alleen...

Zij snikte.

- Sta op, zeide Aïscha. En volg mij.

Morayma, witte sluierschim, rees. Zij volgde Aïscha, de vorstin, de moeder, langzaam, zacht snikkende, gebogen; zij volgde haar door de Twee-Zusterszaal...

De Leeuwenhof bleef verlaten. De langere schaduwen der slanke zuilen sloegen paars neêr. De luidere waterstralen klàterden uit der leeuwen muilen.

In de Gerechtigheidszaal verdiepte dieper en dieper de leêge, fluweelen schaduw.

XXXIV

In de diepe vallei van Velez kampeerde het Christelijke leger. Sedert weken kampeerde het daar, was het niet verder in de richting getogen van Malaga. Want plotseling waren Don Ferrando en zijne kapiteinen be-indrukt geworden door het landschap rondom... Door niets dan het landschap, door de vreemde stemming van het landschap, door een huiver van Moorsche tooverij, die òver dat landschap woog. Zij hadden de rotsen der Andaluzische bergen doen springen, zij waren door de kloven gewrongen, zij waren op snel geslagen boomenbruggen of in het schuim geworpen steenen de bruischende stroomen over getrokken... En plotseling, in die voort varende energie, was het tot hen gekomen, tot Don Ferrando en zijne kapiteinen, dat eene immènse, eenzame, betooverde huivering het Spanjoolsche leger omcirkelde... Nu waren zij langs de smalle muilewegen, over honderde hindernissen van rivieren en rotsen tot hier gekomen en plots zagen zij, dat het verschrikkelijk was... Rondom hen, een wilde, wijde baaierd, een woeste versteening, breidden de breede bergen zich uit. Zij vergolfden als verstarde cataclysmen vèr weg, zij rezen als heilloos hellende tafelen voor en achter het leger. Zij waren als wijde woestijnen van vergane werelden òf zij richtten rotsopstapelingen als òpgetooverde kerkermuren. Het gerotste

scheen door toovenaars op elkaâr gebouwd tot voorwereldlijke torens en Babelsche bastions; de volle rivieren bruischten er tusschen, schuimende, met eindeloos kronkelende slangen, met eindeloos wringende drakenmeanders. De na brommende afgronden schenen te boren tot in het onbekende der wereldbol; langs de ruige, ruwe ravijnen traden onvertrouwbare sporten van rotsblokken neêr... De nachten werden verschrikkelijk. In de maanlooze duisternissen was de omringende chaos het dònkere dal van den laatsten dag des Oordeels maar in de maanschijningen tusschen zwarte wolken schenen nog heilloozer deze scherp piekende kartelingen tegen den verscheurden hemel, herschiepen zich de steendoorworpene woestenijen tot spokige maanlandschappen, wijd en wit en schimmedoorwaard en zwarter diepten de afgronddiepten en hooger groeiden de kerkermuren en heel de SIERRA verwerd tot een helsche wereld, die wreede kringen scheen te beschrijven over wie zich in haar hadden gewaagd. De Spanjoolsche heirmacht, de buitenlandsche huurlingen gevoelden op hun ziel den druk. Hunne avontuurlijke vroolijkheid versomberde tot een angst, dien zij fluisterend zeiden. Hun dartel spelen en zingen en drinken was eensklaps gedaan. Zij kampeerden dicht op elkaâr, steeds beducht en minder voor Mooren dan voor de nachtmerrie, die dit landschap was. Als de wind gierde de rotsen door of geesten de nacht doorzwierden, maakten de soudenieren het teeken des kruizes en schoolden dicht bij elkander om hunne uit waaiende, walmende vuren, schouder en knie tegen schouder en knie. Terwijl om Don Ferrando de kapiteinen uit keken in de donkerte of òp tuurden naar de torenende rotsgebouwen...

Don Ferrando meende, dat het beter zoû zijn niet dan na zorgzame verkenning, genoegzame versterking voort te tijgen naar Malaga. Alle bergpassen waren bewaakt en van daar zoû geen werkelijk gevaar dreigen. Dan die hooge, hooge rotsen rondom, onbeklimbaar, onbereikbare tooverkasteelen: géen vijand, die bij machte zoû zijn van daar, uit den hemel, hèn te bestormen, die hier verdoold waren in deze hel. Hoe heilloos dit landschap ook

scheén, geen bijgeloovige angst mocht huiver op roepen, die onberedeneerbaar was. Juist de ontoegankelijkheid van dit sombere bergverlies, als een immense kerker, wàs de veiligheid voor het Christelijke leger. Maar zeker, het zoû verstandig zijn door moedige verkenners - vierduizend van hen - den verderen weg te verkennen. En dan naar Cordoba boodschap te zenden aan de koningin, Doña Isabel, dat zij versterking zoû zenden, méer versterking, àlle mogelijke versterking...

Het leger kampeerde in de vreeslijke vallei. Mondvoorraad was schaars, want op zoo lange rust tusschen de bergen was niet gerekend. Soms scheen de nog zomerende zon met duizend pijlen en blaakte de rotsige wanden tot vuur, brandde de grauwe bergenkloof tot een blanke oven. Soms woei de al winterende, koude storm en zweepte de enkele eiken en olmen, den eenzamen, verwrongenen pijn, of de stortregen gudste in watervallen van de rotsen af en verdronk het kamp, dat de tenten bezweken en dreven, natte lappen gelijk. Maar het vreeslijkste waren de stille nachten, van duisternis of van maangespook. Want dàn voelden de als gekerkerde Christenen, dat deze plek níet Christelijk was, dat er een stille kracht vol vijandschap dreef om hen rond, of heel donker òp dwalmend uit helsche krocht, òf schimmelichtend neêr dalende uit een hemel, die hoe ook van zelfde hoogte en zelfde wolk en manekolk als de hemel boven Castillië en Arragon, niet Christelijk was als daár ginds...

Don Ferrando wachtte af en zijne kapiteinen overtuigden de troepen, dat zij veilig waren hier in deze kloven, hoewel zij zelve eigenlijk maar half aan hunne woorden geloofden... Minder omdat zij dachten, dat de Mooren de onbeklimbare pieken rondom hen bereiken konden als om vreemde vijandschap, die zij in de lucht òm zich voelden... Maar langzamerhand hervonden de soudenieren hunne zorgeloosheid terug. De vuren walmden tusschen de tenten en om hun gloed in de lugubere avonden, in de winddoorgierde nachten, hurkten de soudenieren neêr. Zij omplooiden zich in hunne mantels, zij aten hongerig hun schaarsch rantsoen, zij dronken hun schrielen teug brandewijn. Zij dobbelden

of speelden kaart en zij zongen hun Fransche vooizen, hun Engelsche liedjes, hun Spaansche romances. En sliepen. Zij sliepen, duizenden en duizenden van hen in de tenten, dicht op elkaâr, in elkanders rug. Zij waren bijna tevreden, dat zij niet te vechten hadden, deze huurlingen, die vochten om geld. Maar de officieren verveelden zich, veroordeelende de hertogen en graven om Don Ferrando heen: Medina-Sidonia, Villa-Hermosa, Cadix en Cabra en dat zij misten beleid. Waarom zoo overhaast naar Malaga te trekken, na maanden getalmd te hebben... Zóo heet was de zomer toch niet geweest, en nu reeds naderde vroege herfst... Waarom zoo laat eerst den weg te verkennen, den geheimzinnigen weg tusschen deze bergen? Waarom niet aanstonds die versterkingen hebben laten aan rukken, die nu aan de koningin waren gevraagd? Eer zij van Còrdoba en omringende steden hier waren aangekomen...! Hoe lang zoû dat wachten nog duren... Hoe lang reeds duurde niet heel die Moorsche oorlog? De maanden, de jaren sleepten zich voort; en nog was Granada Moorsch! Zeker, overijling was nimmer goed, maar waarom zoo lang de Granaatappel te doen rijpen! Rijp was de vrucht reeds, verdeeld als de Moslemsche politiek steeds was, tusschen Dappere en Kleine... Wisten zij zèlve, wat zij wilden, wien zij wilden? Nu was de een koning, dan de aâr! Nu was Boabdil gevangen, dan liet Don Ferrando hem weêr vliegen, als een vogel, dien hij toch hàd aan de lijn... Doña Isabel ook was te vergoêlijkend...

Zoo praatten, verveeld, ongeduldig, moê van gedwongene rust, om hun avondvuur, vier jonge, Spanjoolsche ridders. Zij waren Don Juan de Chacon, Heer van Carthagena, en Don Martin, de zoon van den hertog van Arcos, en de jonge Alonzo, zoon van den ouden Don Alonzo de Aguilar en Don Ferrandito de Còrdoba, zoon van den graaf van Cabra. Zij bepraatten hunne vaderen en beoordeelden en veroordeelden hen, dat zij te lang talmden om Don Ferrando en de goede kansen ontslippen lieten. Waren zij niet als mooie vrouwen, de goede kansen? Moest men haar zich laten ontgaan, wanneer zij te omhelzen waren! Waarom dit langdurige dralen! Er kwam geen einde aan! Dagen lang kam-

peerde het leger nu reeds tusschen deze bergriffen! Mooi, daar begon het weêr, stortte de watervloed eensklaps weêr neêr, sissende in het doovende vuur. Zij waren stijf van werkeloosheid, de vier jonge ridders en brommende en vloekende zochten zij hunne tent op. Tent tegen tent stonden de tenten. Het leken wel zakdoeken in dien regen. Het droppelde, straalde, stroomde, gudste door dat dunne linnen. En zij hurkten onder de druipende tent naast elkaâr, Don Juan, Don Martin, Don Alonzo en Don Ferrandito, mistroostig. Zij telden met hun vieren geen negentig jaar. Zij waren krijgslustig en belust op avontuur, op gevaar, op roem. Zij waren zonen van geduchte krijgers en zij waren zelve al geduchte knapen, hoe jong zij ook waren. Hunne spieren smachtten zich te ontspannen, terwijl nauwlijks hunne snorretjes donsden. Zij zaten nu onder de druipende tent in hunne mantels en het doovende vuur verglom, en verwalmde langs hunne booze knapegezichten. Alle vier de armen om de knieën, keken zij verveeld en wrevelig uit naar den straffen regen, die stróomde. Flùp, daar bezweek de tent boven hen! Trots hunne groote vroomheid, vloekten zij met hunne jongensmonden de Moeder Gods en hunne eigene patronen, maar zij sloegen dadelijk na het teeken des kruizes. Was vloeken noòit goed, allereuvelst was het te vloeken op deze euvele plaats. Deze plek was beduiveld en jawel, daar lagen zij tegen elkaâr onder de in een gezonkene, slappe tent. Nu lachten zij wel, maar zij mopperden toch ook. Mopperden zij òoit in den oorlog, als zij hunne slagzwaarden konden zwaaien?

De soudenieren rondom hielpen hen de tent weêr op hare staken te zetten. Maar rondom hen bezweken meerdere tenten in den stortregen. Het was een ellènde en hoe zijn goed humeur te bewaren... Aan slapen was niet te denken. De vier jonge ridders zaten weêr om hun vuur, op een kluitje. Zij poogden het sissende vuur te doen vlammen. Plots zagen zij óver zich dóor het vuur heen, een ouden, ouden man zitten, in donkeren kap, donkeren mantel.

- Wie is hij?? vroegen zij elkander. Wie is dat? vroegen zij de soudenieren.
- Een oude, reizende koopman, antwoordden de soudenieren; uit Velez...

- Een spion! riep Don Juan levendig.

- Neen, neen, berustigden de soudenieren. Een oude koopman, in graan. Hij kwam met zijn slaven en muilezelen, en vele zakken graan.

- Past op, waarschuwde Don Martin; dat dat graan niet vergift blijkt!

- Neen, neen, spraken de soudenieren. Wij bakten reeds brood van zijn graan, sedert dagen...

- Onvoorzichtige jongens! schold Don Alonzo. En wat zet hij zich om òns vuur!!

De soudenieren wilden den ouden koopman weg jagen, maar Don Ferrandito zeide:

- Laat hem toch; hij is koud en moê...

- En zoo oud, zei Don Juan. Maar we moeten oppassen voor spionnen...

De oude man glimlachte, door het smeulende vuur heen. Hij was héel oud, zijn baard was wit en lang, en zijn oogen waren heel zwart.

- Ik ben geen spion, sprak hij zacht, met een vreemde stem, die van ver scheen te komen.

- Versta je Castilliaansch? vroegen de jonge ridders.

- Ik ben immers geen Moor, zei zacht de oude man. Ik kom uit Velez, maar ik ben geen Moor. Ik ben koopman, in graan. Ik kwam uit Granada en ging naar Malaga. Maar ik heb nu onderweg al mijn graan verkocht, aan het leger...

- Kom je uit Granada? vroegen de ridders elkaâr. Hoe staat het daar met de zaken?

- Granada is een schoone stad, zeide de oude man met zijn vreemde stem. Granada is een wonderschoone stad. Er heerscht nu Aboe-Abdallah...

- En waar is EL ZAGAL? vroegen de jonge ridders.

- Er heerscht nù Aboe-Abdallah, herhaalde de oude man. Hij is er de koning. Hij woont er in de Alhambra, die is wònderschoon...

- De Alhambra... sprak Don Ferrandito; een tooverslot...

- Een tooverslot, glimlachte de oude man. Een tooverslot... Een slot voor louter vreugde... Maar nu...

- Maar nu? herhaalde Don Juan.

- Nu is er slechts louter smart.

- In de Alhambra? vroegen de ridders.

- In de Alhambra, murmelde bijna de oude man. Nu is er slechts louter smart...

- En waarom? En waarom? wilden de ridders weten.

De regen had op gehouden. Het vuur flakkerde hooger. De jonge ridders hadden zich òm den ouden man neêr gezet.

- Nu is er slechts louter smart, herhaalde de oude man. Aboe-Abdallah verdenkt van ontrouw zijn vrouw, die is de dochter Ali-Atars, hij, die viel bij Lucena.

- En is zij onschuldig?

- Noemt zij zich onschuldig?

- Zij is onschuldig.

- En wordt zij onthoofd?

- Wordt zij gesteenigd?

- Of wordt zij verbrand?

- Er zal een Godsoordeel plaats hebben, in de Alhambra. Vier ridders van Aboe-Abdallah zullen in het krijt rijden tegen vier ridders van de dochter Ali-Atars...

- En wie zegeviert, zegeviert ook voor hèm of haàr?

- Wie zegeviert, zal beslissen of Morayma onschuldig of schuldig verklaard wordt.

- Morayma, herhaalden de ridders, bekoord.

- Zoete naam...

- Morayma...

- Wij hebben haar gezien!! riep Don Juan uit.

- Wij?? vroegen verbaasd de drie.

- Ja, wij. Herinnert ge u, makkers, bij Loxa? Toen Aboe-Abdallah, na de inname, knielde voor Don Ferrando en den leenmanseed zei? Hem volgde een knaap, in zijn gevolg. Een wonderschoone, blanke knaap, met zwarte lokken, wij zagen hem àllen. De knaap was een vrouw, de knaap was de eerste vrouw van

Aboe-Abdallah; om geen opzien te verwekken, vermomde zij zich...

- Zij was Morayma?

- Zij was Morayma... En, oude man, zeg ons: wie strijden voor den koning Aboe-Abdallah?

- Twee Zegris, zeide de oude man. En twee Gomeres.

- En voor haar?

- Niemand zal voor haar strijden.

- Niemand.

- Niemand strijdt voor Morayma, zeide de oude man. Zij heeft zich geen ridders gekozen...

- En toch is zij onschuldig?

- Toch is zij onschuldig!

- En zoo er geen ridders voor haar in het krijt rijden, zal zij veroordeeld worden?

- Zeer zeker...

- Onthoofd worden? Of gesteenigd? Verbrand??

- Wie weet... murmelde de oude man.

De hemel was nachthelder. Tusschen de lage, zwarte wolken dreef uit de volle maan. Het kamp lag in rust. De witte tenten rijden zich, als vreemde schimmen, en zij hadden allen als een zelfde gebaar, een spookgebaar als van een arm, die uit stak. Zij verloren zich, de tenteschimmen, tusschen de kloven dier groote bergkloof; zij gingen schuil in de schaduwen tot ver weg, waar vagelijk de bergstroom bruischte.

In den gloed van het vuur scheen de oude man in gedommeld.

Wat was hij oud, wàt was hij oud! Zijn gelaat was als uit was gebootst, zijn blanke haar golfde even uit den kap te voorschijn, zijn lange baard golfde blank. Zijn even zichtbare handen schenen doorzichtig. En nu hij indommelde in den vuurgloed, die rossig over hem scheen, wendden de jeugdige ridders zich tot elkaâr en bespraken fluisterend wat zij gehoord hadden. Zij schenen het met elkaâr eens te worden. Zij tikten nu den ouden man wakker, voorzichtig, als of zij een geest hadden wakker getikt... Hij hief de oogleden op en zijne zwarte oogen flonkerden.

- Oude man, zeide Don Juan. Hoor eens naar ons. Hoor eens naar mij. Wij hebben besloten, Don Martin, Don Alonzo, Don Ferrandito en ik, naar Granada te gaan, om voor Morayma in het krijt te rijden.

De oude man knikkebolde als of hij nog sliep en niet goed begreep.

- Hoor je, oude man? herhaalde Don Juan. Wij hebben besloten naar Granada te gaan om voor Morayma in het krijt te rijden, tegen de twee Zegris en de twee Gomeres in. Begrijp je?

De oude man knikte vaag, dat hij begreep.

- De versterkingen zullen, uit Còrdoba, zeker nog tien dagen behoeven om hier te komen en zich te vereenigen met het leger... Wij zitten hier gedoemd in werkeloosheid...

- Wij zijn ridders, viel Don Alonzo in; en zoo Morayma onschuldig is...

- Zullen wij voor haar strijden...

- Zullen wij voor haar strijden! riepen Don Martin en Don Ferrandito.

De oude man knikte, half wezenloos.

- Het is goed, zeide hij. Gij zult voor haar strijden...

- Alleen... peinsde Don Juan. Hoe komen wij in Granada! Als Spaansche ridders kunnen wij niet in Granada komen...

- Vermomd... prevelde de oude man; zijn hoofd knakte bijna in slaap op zijn borst.

- Vermomd... vermomd, herhaalden de ridders. Hoe vermomd...

- Als Turksche ridders, bij voorbeeld, prevelde de oude man.

- Als Turksche ridders! riep Don Martin. Maar wij hebben geen Turksche gewaden...

- En wij kennen geen Arabiesch! riepen Don Alonzo en Don Ferrandito.

- Ik ken Arabiesch genoeg! riep Don Juan.

- Ik heb wel Turksche gewaden, zei de oude man knikkebollend. Ik verkoop, behalve graan, ook zijde en wol en gewaden. En wapenen...

Rondom hem, in rust, lag het kamp, een spookkamp, in blanke maan, die scheen uit zwarte wolken over zwarte, piekende rotsen heen. De vier jeugdige ridders voelden zich bezield...

- Geef ons de Turksche gewaden en wapenen, oude man! riep Don Ferrandito levendig. De dag breekt nog niet aan... Wij kunnen het kamp verlaten vóor de dag aan breekt. Binnen tien dagen zullen wij onschuldige Morayma hebben bevrijd en terug zijn... Zoo gij ons een gids kunt meê geven...?

- Laat ons voorzichtig zijn, fluisterde Don Juan. Mocht de oude man toch een spion zijn...

- Ik bèn geen spion, zei de oude man kalm en Don Juan verwonderde, dat de grijsaard hem had overhoord. Ik ben een oude, oude man, een oude koopman. Gaat meê naar mijn tent, waar om mijn muilen en mijn slaven zijn...

- Zijt ge dan geen Moor en zijn uw slaven geen Mooren?

- Wij zijn Mudejaren,[1] zei de oude man streng en hij richtte zich hoog.

De ridders volgden den ouden man. Hij bracht hen naar de kloof, waar de zijnen kampeerden. Zij sliepen allen. Maar in de tent stond een kist, en de oude nam er de Turksche gewaden uit.

- Verkleedt u, zeide hij, bijna bevelend.

Der jeugdige ridders harten bonsden van avontuurlust. Hunne onbezonnen koppen gloeiden van een koorts vol romantiek. Zij herinnerden zich den roman van Amadis... Zij zouden de bedrongene Morayma hebben willen bevrijden uit tooversloten; zij zouden voor haar hebben willen strijden tegen toovenaars, monsters, reuzen, draken...

Zij verkleedden zich in de wijde damasten broeken, in de glinsterende maliënkolders, in de rijk bestikte overbuizen; zij wonden zich den tulband om; zij gespten zich de uitheemsche wapenen aan; zij sloegen de brokaten mantels om. Zij keken bijna verschrikt elkander aan: in het licht der spookmaan zagen zij elkander, van de opgewipte tip der voeten tot den vederspriet aan hun

1 Bekeerde Mooren.

hoofdwrong herschapen in vijanden, in Ongeloovigen... Maar zij brandden, zij blaakten van avontuurlust: er was een drang in hen en òm hen, sterker dan hun redelijk verstand...

Zij waren gereed.

- Ik heb vier rossen voor u, zei de oude man. Hier...

De ridders zagen de vier zwarte rossen; zij waren gezadeld als door tooverij...

- Wij zijn gereed, zeide Don Juan. Maar wie zal ons den weg naar Granada toonen...

- Ik, zeide de oude man. Wij zullen drie dagen en nachten behoeven, om zonder overijling, die u uit putten zoû, Granada te bereiken. Den vierden dag heeft het Godsgericht plaats. Gij zùlt overwinnen... En in drie dagen en nachten kunt ge terug zijn... ALS DAT NOODIG ZAL ZIJN.

- Waarom zoû het niet noodig zijn? riep Don Juan fier. Zeker zal dat noodig zijn, oude man. Binnen tien dagen zullen de versterkingen hier zijn aan gekomen en dàn tijgen wij naar Malaga...

- Wie weet, zeide de oude man. IK weet niets... De wàarheid, helaas, weet niemand...

- Laat ons gaan!

- Laat ons gaan! drongen de andere ridders, en zij sloegen allen over hunne Turksche kleedij hunne eigene officiersmantels om.

Zij stegen op. Zij zagen den ouden man ook op gestegen. In zijn bruine pij zat hij nu op zijn witte ros, recht, vreemd en onwezenlijk. Don Juan huiverde even... Maar het was te laat nu terug te deinzen. Zij reden de kloof door, die was als een pas... De schildwachten dommelden.

Don Juan deed zich kennen, ook de drie andere ridders noemden hun namen. Naar den ouden man tusschen de vier ridders vroeg de schildwacht níet...

En zij reden het huivere bosch in. Het was zwart van wilde kastanje en woeste steeneiken. In de maan, die neêr gleed langs de zware, verkronkelde tronken, schenen de boomen, met hunne verwrongene takken, als betooverde reuzen, roerloos... Een tooverachtige stilte, geweven van nacht, huiver, maan en koorts,

suisde rondom de vier ridders en zij glimlachten tegen elkander, verrukt en vreesloos...

Maar toen zij, in een opener plek, eerst zwart van duisternis, toen, plòtseling, blank van maan, hun geleider voór zich uit zagen rijden en gewaar werden, dat zijn pij niet bruin was, als zij steeds hadden gedacht, maar blank werd, plooiende om hem heen, en over het blanke ros, met blank witte plooien, sloegen zij drie maal over hunne kloppende borst het heilige teeken des kruizes en prevelden zij gebed tot hunne patronen: tot den heiligen Juan... heiligen Alonzo... heiligen Martin... en heiligen Ferrando, overwinnaar der Mooren...

XXXV

In Granada was de politiek vergeten. Men hoorde niet van EL ZAGAL, die, met zijn leger, immers op weg naar Cordoba was en over de mogelijkheid, dat de Spaansche koning nog zoû worden gevangen genomen, haalden de Mooren de schouders op. De brandende zomerwarmte voorbij, viel de winterkoude zonder overgang in. De glinsterende toppen der Sierra Nevada blonken van versche blankheid in het grelle winterlicht. De gure winden gierden de stad door. De silhouetten der Mooren waren omwapperd van hunne eng omgeslagene burnoes; de sluiers der vrouwen flapperden... En niemand sprak over staatkunde, die geen belang in boezemde, nu rustig Aboe-Abdallah regeerde en de zaken des handels, met Marokko, met Tunis, met het Oosten weêr tevredenheid gaven den koopman.

Tot de ontroering ging door de stad om wat in de Alhambra geschied was... De ontroering om de dochter Ali-Atars, Morayma... Om haar ontrouw, met Hamet den Abenceraag, die plots onvindbaar geworden was en verdwenen... om het rechtsgeding... om het Godsoordeel, dat spoedig plaats zoû vinden. De straatzangers zongen er van op de hoeken der straten, op de pleinen, des avonds als zich de ijdelende menigte zamelde. Allen be-

schouwden Morayma schuldig. Allen wisten, dat zij geen vier ridders had durven kiezen, om geen onschuldig bloed voor zich te doen vergieten. Want òmkomen zouden zij, hadde zij ze gekozen, tegen de twee Zegris en de twee Gomeres, die in het strijdperk zouden rijden voor Aboe-Abdallah. Omkomen zouden zij, want Morayma wàs schuldig.

Dit bizondere belang ging boven staatsbelang en eigenlijk méer ter harte der ijdelaars op pleinen en straten. Dat Granada òoit vallen zoû in de macht der Spanjolen, geloofde eigenlijk niemand, trots voorspelling der Wijzen en véel ongeluk in den oorlog. Neen, Granada was altijd Moorsch geweest, Granada zoû altijd Moorsch blijven. Allâh zoû àltijd sterker blijken dan de Spaansche God, al beproefde hij ook vaak zijne kinderen. Hij was gróót en Zijn wil geschiedde, maar Zijn wil zoû nooit zijn, dat Granada verloren ging. En in zorgeloosheid over diè dingen van nu niet meer belang wekkende staatkunde, stelden allen belang in de zaak van Morayma. De vrouwen vooral, schoon de mannen ook. Rondom de waterputten en de fonteinen, als zij des avonds kwamen hare kruiken vullen, bepraatten de vrouwen van echtbreuk en ontrouw. Van minnaars en mannen, van liefde en plicht. Zij waren de slavinnen harer echtgenooten, maar zij hadden toch eigene harten. Zij konden verstooten worden alléen reeds als moede haar man van haar was, maar zij bleven toch, als de mannen, mènschelijk. Zij beminden toch hare mannen vaak en àltijd beminden zij hare kinderen... Maar Allâh had, zeker, haar minderwaardig geschapen en zij gingen gebukt onder dat onveranderlijke noodlot... Allâh was groot: Zijn wil geschiedde: de vrouw bleef àltijd de mindere... Hoewel er grooóte vrouwen werden geboren... Was Aïscha niet een gróote vrouw? En Morayma, zij, die zóo trouw Aboe-Abdallah gevolgd was in nood en krijg, en ballingschap en hònger met hem geleden had... o, was zij misschièn niet onschuldig...?

Zoo praatten tusschen elkaâr de hare kruiken vullende vrouwen en heupen wiegelende onder de amforelast op heur haar-kroon, slipten zij, in de slanke, lange, blauwe hemden, tusschen de

enge straten der vaal en veel kleurig gekalkte huizen. Hare donkere oogen bepeinsden melancholiek de dochter Ali-Atars, óver den sluierdoek heen. Hare groote, koperen oorringen, hare lange, kralen snoeren, hare enkelbanden vingen korte glansjes in het duisteren der schaduw... De nacht viel over hare berustigde silhouetten en zij verdwenen, de voeten sleepende, tusschen de donkerende, zich vernauwende sloppen...

En de mannen spraken als zij. Maar zij, de mannen, dachten àllen Morayma schuldig. De kooplui en wisselaren, de pottebakkers en mozaïekleggers, zij dachten àllen Morayma schuldig en als de edelen voorbij gingen, in hunne groene, gele of paarse mantels, weken zij eerbiedig terug en fluisterden van Hamet den Abence-raag en dat hij onvindbaar was en zij allen, die edelen, hem haatten, de een om zijn eigene vrouw, de ander om zijne eenige dochter, de derde om een geliefde slavin. Om àllen, die Hamet verleid had... Om àllen, die zich gedood hadden om den Verleider...

Nu zoû de volgende dag het Godsgericht plaats hebben, op het plein voor de Moskee, tusschen Burcht en Forteres. Sedert hoe vele jaren had er geen Godsgericht plaats gehad...? De oudsten konden het zich niet herinneren. Zoo zelden had een Godsgericht plaats... Zoo zelden beslisten de rechters niet... Maar nu, nu de koning zèlve de Beschuldiger was, en zijne eerste vrouw de Beschuldigde... Nu, nu beiden verklaard hadden, dat zij bereid waren de vijf eeden te zweren... Nu, dat dus, zoo het geding vervolgd werd, meineed zèker gepleegd zoû worden - om welke geheimzinnige kracht! - door de eene of door den ander!

Nu zoû het Godsgericht plaats hebben... Nu zoû Allâh zelve zich uit spreken... Er zoû geen twijfel zijn... Morayma had geen ridders gekozen... Geene ridders voor Morayma boden zich aan. Zij was schuldig. In het krijt, op het Moskee-plein, zouden de twee Zegris, de twee Gomeres binnen rijden, de heraut zoû hèl roepen; de vier ridders zouden wachten en te vergeefs... en dan, dan zoû Allâh zich hebben uit gesproken... zoû Morayma schuldig worden verklaard... zoû zij met haar boel, maar onvindbaar bleef die, worden onthoofd... of gesteenigd... of verbrand... Dat alles zoû morgen gebeuren.

En het te bedenken gaf ontroering tusschen de Mooren van Granada. Lag die nacht, die gure, wind-omgierde nacht de stad ook als omhuiverd van toover gebogen in haar dal, hare dommen en koepelen vaag wit onder wind-doorveegde wolklucht, hare minaretten naaldenspits gericht naar de telkens verlorene starren, die dageraad daagde de wreede, werkelijke dag... De menigte maakte zich den slotweg op, stroomde hooger den heuvel omhoog, verdrong zich ter alle zijden des pleins. Het was afgezet met piekeniers en met paardenvolk maar de wallen wemelden van menigte, de Forteres wemelde van soldaten, de Alhambra-tinnen en tuinen wemelden van alle de burchtbewoners. Uit alle torenramen verdrongen zich de gesluierde vrouwegezichten. In de Moskee waren reeds de priesters gegaan, rond den opperpriester heen, om de noodige gebeden te zeggen... Midden op het plein vierkantte het zwart behangen schavotsel als een breede estrade van rouw. Er zaten de rechters op kussenzetels om heen en nu...

Trad uit de opene poort der Alhambra de koning, Aboe-Abdallah, tusschen den Vizier Joezoef en zijne grootofficieren. Hij zag ziek en bleek en mager; zijn ambere tint was vervaald van leed en hij leek een oudere man dan hij een week geleden allen zijn onderdanen toe was geschenen. Men geleidde hem in statie naar zijn kussenzetel en hij zonk neêr, als moê... De Ongelukkige... de Ongelukkige, prevelde de menigte rondom. Ja, kòning was hij nu, onbetwist, maar meer dan koning was hij de Ongelukkige... Zijn kleine zoon steèds gijzelaar; zijne geliefde vrouw hem ontrouw... Daar werd zij de poort uit geleid... Zij was geheel gehuld in dunne, zwarte sluiers, zij was geheel onzichtbaar in zwart waas over waas; zelfs hare oogen waren niet te zien door de zwarte sluiers heen... Rondom haar gingen de reuzige, Numidische wachten, waar tusschen zij, zoo klein, als verdween en weenende en weeklagende volgden de oude, Berbersche vrouwen... En achter de kleine, zwart overwaasde Beschuldigde verscheen nu Aïscha, tusschen hare vrouwen, wachten, gevolg en zette zich op kussenzetel naast haar zoon. Maar de Beschuldigde zelve, zij werd de treden van het zwart behangen schavotsel op geleid en hoog,

zeer zichtbaar voor allen, zat zij in het midden dier estrade van rouw, alleen, zonder vrouwen, zonder wacht, zat zij alleén, een donkere, roerlooze schim...

Aboe-Abdallah, toen hij haar zag, doorvoerde een schok van smart. Het was hem op eenmaal of hij nù wist, dat zij onschuldig was. Van waar hem die wetenschap kwam, zoû hij niet kunnen zeggen, maar hij wist, hij wist, dat zij onschuldig was... Terwijl hij, in zijn purperen mantel op zijn divan, aan zijn hoofdwrong de bejuweelde vederspriet, koning, op zag naar het zwarte schavot, waarop zijn beminde vrouw zat, die hij beschuldigd had, wist hij, dat zij onschuldig was... En hij voelde zich met lamheid geslagen om òp te rijzen en hen allen te zeggen: zij is onschuldig... Zij is onschuldig... Om haar te voeren, hijzelve, de estrade af en te bevelen, dat men haar doste in feestgewaad, opdat zij aan zijne zij zoû zitten... Wie zoû hem ook hebben willen gelooven...? Het mompelende, morrende volk rondom geloofde, dat zij was schuldig... Aïscha, misschien, meende, dat zij onschuldig was, meénde het, zoo als hij het wist... En hij voelde zich met lamheid geslagen en hij rees niet op... Hij bleef in eén gezakt zitten, in zijn purperen mantel, op zijn kussens... De Ongelukkige, de Ongelukkige, mompelde men om hem rond. En waarlijk, hij was de Ongelukkige... In de grelle winterzon, in den guren winterwind verfelde de veelheid der helle kleuren. Tegen den schellen hemel, Noordewindblauw, stonden de helroode torens op, vierkant, van Burcht en Forteres. Zij waren nu rood als koraal en als bloed: zij bloedden aan tegen het straffe blauw van den hemel. De wind scheurde alle wazigheid wég en tusschen de roode Forteres, rooden Burcht, zwartte de vlak van rouw, het zwarte schavot met de zwarte vrouw... Om haar de opgehelderde kleuren, de felkleurige bontheid van al die menschen, als met helle vlakken gespat in het rond... Om den schel rood scharlaken koning, de wijde mantels der Edelen, gloeiend als bloemen, dat groen en blauw en paars en geel; om de violette vorstin bloeiende ook het geel en het paars en het blauw en het groen harer vrouwen en hovelingen, het geflikker der wapenen om het afgezette plein, het vlakkelen der omrin-

gende menigte: plotseling àl het wit, al het blinkende wit van de priesters, die uit traden donkere Moskee-poort. In het grelle licht, in den wreeden wind werd elke kleur als een eigen ding, zichtbaar deel van een veelvoudig geheel, of dat geheel een mozaïek was, niet anders dan het mozaïek, dat ginds om de donkere Moskeepoort zich rondde of zich rijde onder aan de Moskee-muur...

De witte priesters zetten zich ter zijde der rechters en vermarmerden in roerloosheid rondom hun bonte emailkleur. Maar voor de Moskee reed aan de heraut, tusschen zijn bazuiners, wier trompetten schetterden. En hij riep luide uit van het geding en van het Godsoordeel, dat zoû geschieden. Hij schitterde het felst in de wreede zon; hij schitterde van veel fel-wreede kleuren, die waren te tellen, zoo duidelijk, aan zijn te paard op gerichte figuur... En toen hij geroepen had, met een wreed schelle stem, zonk een zwijgen neêr en was hoorbaar de wind, die gierde om de torens en over het plein. En de zwarte sluiers, boven op het rouwschavot, fladderden om de roerloos gezetene vrouw.

Maar plotseling brak weêr de menigte rondom los in luid stemmegedruisch. Uit de Forteres, tegen over de Alhambra, waren vier ruiters voor gereden. Zij waren de twee Zegris en de twee Gomeres, de voorvechters van den Beschuldiger, die de koning zelve, die Aboe-Abdallah was. Zij reden plechtig voor, hunne rossen waren vier gitzwarte Andaluzische hengsten. Zij droegen een antieke, gouden rusting; zij droegen goudlakensche wapenrokken, gespleten over hun rusting; zij droegen antieke helmen met vele pluimen en over hunne schilden waren twee bloedige zwaarden geschilderd, en een devies: Voor de waarheid zullen wij strijden... Hunne verschijning wekte nieuwsgierigheid: men rekte zich en reikte om de vier ridders te zien, het was of men vier ridders uit een legende zag aan rijden te midden der werkelijkheid. Zij waren als figuren uit een kijkspel, minstens een steekspel; zij wekten belang om hunne antieke uitrusting, zoo prachtiglijk, zoo schitterend, zoo goùd in het grelle licht en hunne kromme klingen schenen zeer breed, zeer zwaar, zeer schitterend, als de sabels van legende-sultans. Het volk vergat eén oogenblik, dat dit

ernst was: een Godsgericht, dat zich voor bereidde. Moeders hieven hunne kinderen op om hen de voorvechters te doen bewonderen: er werd getrapt, gevloekt, geduwd, om beter te zien...

Maar op zijn divan schrikte Aboe-Abdallah... Hij had de voorvechters aan zien rijden als in een droom, en ademloos... Voor hem echter, uit der edelen schaar, die zijne kussens dicht omringde, maakten twee jongelieden zich los en wierpen zich voor zijn zetel. En zij wrongen de handen op naar den vorst en smeekten voor Morayma te strijden.

- Wij zijn de zonen Ali-Atars! riepen zij beiden. O vorst, wij zijn de zonen des Leeuws, die viel bij Lucena! Wij streden met u, voor Loxa! Laat Zeïd en Noerredin voor hunne zuster strijden! Aboe-Abdallah, zij is onschuldig! Morayma, onschuldig is zij! Wij zullen strijden, ieder van ons, tegen twée uwer ridders! Ik, tegen de Zegris twee... IK, tegen de twee Gomeres!! O, vorst, laat ons! Want wij verlieten EL ZAGALS leger om voor onze zuster te strijden...!

Maar op het schavot was de zwarte vrouw gerezen. Uit hare sluiers richtte zij den arm en haar vinger wees, dat zij weigerde. Haar gesluierd hoofd schudde, dat zij weigerde...

- Zij is schuldig, zij is schuldig! murmelde, mompelde de menigte. Zij wil niet het leven der broeders wagen aan hare slechte zaak, die Allâh gaat richten! Zij is schuldig!!

- Morayma!? riepen de broeders haar toe. Waarom wil je niet, dat wij voor je onschuld strijden?? Je bent toch onschuldig, je bent toch onschuldig??

Zij knikte weemoedig, dat onschuldig zij was... Maar haar vinger wees, dat zij weigerde...

- Zij is schuldig, zij is schuldig, mompelde de menigte.

In den divan was Aboe-Abdallah in een gezonken. Zijn hoofd hing op zijn borst, zijn armen lagen wijd; hij lag als een oude man. Zijn hoofdwrong met den bejuweelden vederspriet verborg zijn aangezicht, en alleen wie hem omringden, zagen plotseling, dat hij weende...

Intusschen, na der bazuiners getrompeteer, wachtten de voor-

vechters af. Zij zaten te paard geschaard, voor de Moskee-poort, die open, zwart, gaapte, en tegen dien donkeren achtergrond waren hunne vier ruitersilhouetten, die iedereen uit de menigte nu goèd zag, pràchtig en indrukwekkend, goud en zwart en de vele pluimen blank. Het was een mooie vertooning, niet meer, het Godsgericht en de ceremonie, want nu Morayma geene ridders gekozen had, nu zij hare twee broeders weigerde voor zich te doen vallen, zoû de heraut roepen en weder roepen te vergeefs... en zoû God ge-oordeeld hebben, dat schùldig zij was.

Zoû zij dan onthoofd worden... of gesteenigd... of verbrand? Men wist het niet, maar vroeg het zich af, terwijl luide nu de heraut voor de tweede maal riep of vier ridders voor de Beschuldigde in het krijt wilden rijden... Wanhopiglijk roerden zich de twee broeders tusschen de edelen, maar zij mochten niet strijden, omdat de Beschuldigde hen had geweigerd.

Ten derde male riep de heraut. Er was een hevige windgier, en de tocht tusschen Burcht, Forteres en Moskee wirrelde over het plein, draaikolkte de stof in het rond als tot dansende geesten, die warrelden tusschen de rechters, de edelen, tusschen den in éen gezakten vorst en zijne roerelooze moeder, tusschen hunne kleurige hovelingen. Reeds maakten de rechters zich gereed te rijzen van hunne kussens... Maar ten zelfden tijd, dat waaide die windgier, woei de groote ontroering door de menigte, die met hare massa af sloot de Poort der Gerechtigheid, van waar de weg uit de stad steeg. Vingers wezen, stemmen schreeuwden: Allâh! Allâh! werd gehoord. En het volk stommelde aan, duwde zijn eigenen drom voort, stroomende over het plein, daar verdringende tot zelfs de piekeniers en strompelende tot in de beenen der hoog steigerende paarden. En zij riepen weêr: Allâh! Allâh! Allâh! en wezen naar de Poort der Gerechtigheid. Hunne oogen spalkten of zij bezeten waren. Een luid geschreeuw schrilde uit boven het gieren der winden. Op het plein waren priesters en rechters en edelen en allen gerezen en zagen in de gewezene richting...

Zij zagen, op vier zwarte rossen, vier Turksche ridders nader rijden. Aboe-Abdallah, gerezen, Aïscha, gerezen, en uit ziende,

zagen, allen, op vier zwarte rossen, vier Turksche ridders nader rijden. Nauwlijks konden zij weg zich maken door de bezetene menigte, hoe die ook òp drong ter beide zijden des wegs, voor de voorvechters, die Allâh zelve zond... Want, baan makende, stortte de menigte neêr, op de knieën en Allâh! schreeuwende. Langzaam, langzaam slechts reden de Turksche ridders. Zij waren vier ernstige jongelingen, zeker zonen van vorstelijk geslacht; zij waren zeer jong, fier en bleek; zij droegen de zelfde rusting, de Turksche maliënkolder, de wijde, damasten broek, den wijden, brokaten mantel, de hoofdwrong met den pluim. Zij geleken vier broeders, zij hadden de zelfde ernstige oogen en hun fierbleeke gelaten omkranste het zwarte dons van jongen baard. Zij waren vier Godsgezanten, uit het Oosten, en plotseling geloofde geheel de menigte, dat Morayma onschuldig was! De vier ridders nu waren gereden tot voór den koning, dien zij groetten met hun breede sultansabels. En de oudste der vier sprak nu Aboe-Abdallah aan, maar wat hij zeide, ging verloren in rumoer en roezigen wind. Aboe-Abdallah, bleek, wankelend bijna, antwoordde, hoffelijk, als een koning spreekt tot hooge, onverwachte gasten... De vier Turksche ridders bogen de hoofden, dat bereid zij waren.

Hiëratiesch bleven hunne gestalten stijf te paard; daar ginds, voor de Moskee, waren de twee Zegris, de twee Gonieres, na de eerste verrassing ook verstijfd in hiëratische houding, hoewel zij verbleekt waren tot doodesbleekte. Reeds hoorden zij om zich roepen: Een wonder! Een wonder!! Allâh! Allâh!! en hoe dappere strijders zij in den krijg ook waren, voor het wonder voelden zij zwijmen hun moed. Zij waren vier krachtige mannen, vier beproefde roemruchtige ridders maar voor het wonder beefden zij in hunne leden, bezwijmden zij in hunne spieren. Vooral omdat zij deze vier knapen, zoo ernstig, jong en bleek, niet anders denken konden dan vermenschelijkte engelen, die de Onschuld kwamen wreken. Zij hadden iets of zij niet, die zij waren, waren. Eene geheimzinnigheid van vermomming omgaf hen voor de vier voorvechters, voor de menigte, als met een wolk, die plots zoû kunnen uit vlàmmen van louter glorie...

Maar de rechters, tot Morayma, hadden geroepen of zij de vier Turksche ridders als voorvechters aan nam harer zaak. Zij was op gerezen, in roerlooze verbazing. Hare zwarte sluiers winddoorvierd, zag zij naar de jongelieden, die schenen plots uit den hemel gedaald, op hunne vier edele, zwarte rossen. Zij schenen zoo zeker, zoo welwetende, zoo welbewust, dat te weigeren haar zonde toe scheen, trots hare groote smart om Aboe-Abdallahs verdenking... Ook zij, in verbazing, die bijna steeg tot extaze, dacht deze vier knapen Godsgezanten te zijn, heilige geesten in menschelijken vorm. En terwijl rondom haar de menigte schreeuwde, bezeten, haar dringend toe schreeuwde, te aanvaarden de vier van Allâh gezondene voorvechters... boog haar gesluierde hoofd toestemmend. En zonk zij neêr, de handen voor het gelaat: een kleine wolk van zwart, niet meer; een gebrokene vrouw, die alleén uit vroomheid niet weigeren dorst hare, door den Hemel gezondene, kampioenen...

Zij reden het strijdperk binnen, vóor de poort der Moskee. Niets verried aan Gomeres en Zegris wat om ging in hunne verslagene harten. De acht ridders groetten elkaâr met een breede sabelzwiering zeer hoffelijk en het volk zag ademloos toe en bekoord. Wat een dag! Wat een schouwspel! Acht zulke dappere ridders met elkaâr strijden te zien voor eene sultane! Hen gedost te zien, de vier Mooren, in zulke prachtrustingen en kleedij, die dateerden uit de antieke eeuwen der eerste Khâlifen van Cordoba; hen te zien, de jonge vier Turken, als vermomde DJINNS, vol wonderbaarlijke kracht! En het volk drong en zag toe. Het omringde met een krans van nieuwsgierig toe kijkende koppen het plein, over wallen en tinnen en hangende tuinen en hooger uit transende torens. Het zag toe... En het zag, dat de allerjeugdigste der vier vreemde ridders - een kind scheen hij nog, en nauw donker zijn baarddons - naar voren reed en daagde uit met den sabel. Een der Zegris reed hem te gemoet, de jongste van hen, hoffelijke tegenstander. Zijn zwaardgezwier teekende zijn antwoord: dat hij de uitdaging aan nam. En de ridders naderden, de sabelen sikkelden in elkaâr. Der steigerende paarden flanken wre-

ven elkaâr, de kletterende schilden schetterden tegen elkaâr en het scheen als een schouwspel, een steekspel, omdat het zoo anders was dan in werkelijken oorlog. Vooral toen de ridders uit elkaâr reden en wèndden de rossen en weder de breede klingen op gleden en hèller klatterde het tegen elkaâr opkrommende staal. Als twee gebogene bliksemstralen, die elkander vangen, schichtende bocht in schichtende bocht en dan groeien vast in elkanders omsikkeling, onwrikbaar vlam in vlam. Zoo brandden onder klaterend azuur en tegen bloedroode torens en zwart opene Moskeepoort en in den gierenden wind de vonk na vonk uit schietende sabels van den Zegri en Don Ferrandito. Zoo brandden zij als vlammende zwaarden, die in de lucht sierlijk en krachtig teekenden geheimzinnig symbool, mystieke karakters, onontcijferbaar. Tot het toè kijkende volk, dat steeds naar die heilige cirkels keek, hoe zij bogen en vlamden en wendden en schichtten en elkander vijandig omhelsden, hoe hunne scherpe punten slangachtig kromden naar bóven of gebiedend omlaag weêr wezen, een schreeuw van verrassing slaakte, één wijde, duizendvoudige schreeuw toen de Zegri achterover zonk op zijn ros... En ZIJNE flikkerende halfcirkel verwelkte in de lucht, een gebrokene bloemesteel gelijk, die neêr boog, met zijn hand mede... Schreeuwde, schreeuwde het volk, met zwarte, opene monden, die van Allâh! schreeuwden, want de Zegri lag dood in het zand, dat om hem fel rood zich kleurde, terwijl zijn ros razende wèg rende, de breede Moskee-muur langs. Maar Don Ferrandito, hoffelijk, groette met zijn kling, die, bebloed, plotseling uit had gedoofd haar hemelschen vonk, den verslagene en dwong achterstaps zijn ros zich te voegen tusschen de drie wachtende, andere Turksche ridders...

Aboe-Abdallah had de handen hoog gestrekt en geschreeuwd met het volk mede. Wie wàren deze Turksche ridders, van wie er reeds een, de jeugdigste, zijn leven gewaagd had voor de onschuld van Morayma! Want zij was onschuldig, hij wist het nù! Wie waren zij, wie waren zij? En, plotseling, terwijl de tweede Turksche ridder - Don Martin - op reed tegen den grooten Gomèr en hun samenschok de geweldige was van twee duchtige helden,

HERKENDE Aboe-Abdallah... Hij herkende niet deze vier jeugdige mannen als de avontuurlijke zonen van Don Ferrando's grootste kapiteinen, maar hij herkende hen als Spanjolen! Deze Turken, zij waren Spanjolen! Zij waren Spanjolen, Spanjoolsche ridders, die Don Ferrando's kamp hadden verlaten, om voor Morayma te strijden! Door Allâh gezonden, die vier, waren zij Spanjoolsche ridders! Herkende hij, die zoo vaak, als gevangene en balling, tusschen hen had vertoefd, nu niet die olijfbleeke gelaten, dien fieren trots, dien hoogmoedigen blik, die ernstige grootschheid van uitdrukking en ziel! Herkende hij niet deze jeugdige knapen! Spanjolen, Spanjolen waren zij, vier jonge Spanjolen, vier moedige, dappere kinderen...!

- Allâ...â...â...âh!!! schreeuwde, bulkte het volk.

De Gomèr was achter over gezonken; het was of Don Martin hem den zelfden ronden zwaai om de keel had gesabeld als Don Ferrandito het den Zegri gedaan had. En nauwlijks was zijn lijk, overstroomd van bloed, weg getorst, of zijn broeder, de andere Gomèr stortte los op Don Alonzo, terwijl de andere Zegri, verwoed, sabel hoog, ìn rende op Don Juan...

Het was Aboe-Abdallah te veel. Deze strijd voor wat hij zelve niet meer betwijfelde, was hem te veel. En, opgerezen, donderde zijn stem, dat staken den strijd zouden de vier kampioenen... Maar overschreeuwd zijn bevel door het schreeuwende volk, streden de woedende ridders voort. Er was een mengeling van gitzwarte rossen, van razernij, van schilden, van kromme klingen, van schichtend metaal en schitterende kleur... Eene mengeling, waaruit, terwijl schreeuwde het volk van extaze, Don Alonzo, Don Juan, van hunne paarden gegleden, zich los maakten... Aan hunne voeten, gewond, lagen de Zegri en de Gomèr.

Het volk eischte het einde des strijds, te voet, nu de rossen hier renden, daar renden. Het eischte den dood van hunne twee edelen, die, voor hun koning, gestreden hadden. Het eischte de Onschuld gewroken. Maar Aboe-Abdallah richtte òp de hand, dat de strijd gestreden was. Zijn gelaat, om zijne verklaarde oogen, straalde, maar als in krankzinnigheid. Hij duwde de edelen van

zich, hij trad naar de treden van het schavot. En zijn volk zag hem de treden bestijgen. Zijn volk zag hem de zwart gesluierde vrouw bereiken. Hij richtte haar op en, daar, op de tribune van rouw, sloeg hij haar zijn eigenen rooden mantel rondom. En voerde haar zelve omlaag.

Allen weken voor hem weg: een breed pad opende zich. Allen schaarden zich ter zij, terwijl hij haar voerde, voerde, bijna met dwang, naar de opene poort der Alhambra toe. De oude, Berbersche vrouwen stommelden gillende, de handen geheven, hen achterna...

Er was een verwarring, eén menschenklomp. De paarden der wachten steigerden, hunne hoeven sloegen de menigte in, die schreeuwde, bulkte, brulde bezeten. Als bezetenen dansten de mannen in het rond. Allâh! Allâh! snerpten de vrouwen. Tusschen den krankzinnigen menschendrom verweerden zich de rechters, de priesters, de edelen.

De dolle menigte had geheel het plein overzwermd. Voor hun drang was bezweken het zwarte schavot; zij vertràpten de planken, verscheurden de rouwstof. Zij overzwermden de divanzetels, zij wirrelden in bezetenen tuimel, zij schreeuwden in elkanders monden, de oogen gèk in elkaâr. Zij scholden den Zegri en den Gomèr, die, ter nauwernood, op hunne schilden, de soldaten wèg vermochten te torsen, gewond, binnen de Forteres.

Aïscha, tusschen de verwarring harer hovelingen en vrouwen, wenkte den officier harer wacht. Als haar zoon, had zij herkend.

- Verzoek de Turksche kampioenen de Alhambra binnen te treden, beval zij.

- Verhevene, zei de officier. Zij zijn verdwenen in het gewoel.

- Waarheen? vroeg Aïscha.

- Langs de Moskee heb ik hen zien draven, de Darro langs... Verlangt Uwe Verhevenheid, dat ik ijlboden zend om hen in te halen en hen uw wensch te zeggen?

Aïscha zag den officier doordringend aan.

- Neen, zeide zij. Làat hen. Zij zijn Godsgezanten. Zij zullen gaan, zoo als zij gekomen zijn... En het is ongerecht hunne ver-

dwijning te willen bespieden, zoo die geschiedt met goddelijke macht.

- Ja, Verhevenheid, beaâmde de officier.

- Baan mij weg, door de menigte, beval Aïscha.

De officier riep zijne bevelen. De Numidische wachten schaarden zich. De menigte week uit een, tuimelend, dansend, bezeten, dronken, krankzinnig. Door hunne extaze heen, begaf de vorstin zich naar de poort van de Alhambra. Hare ziel voelde licht aan als zonneglans, maar haar hart was zwaar van leed...

XXXVI

Zoo als de toovertenten, die feeën en peri's op roepen op betooverde vlakte, zoo rijden zich de zalen en hoven van de Alhambra in de nacht van het feest. Donkerblauwe hemel vol gouden starren was het dak boven de hoven; stalactietgewelven, wondere veelhoeken, in tallooze punten neêr hangende als azuren en purperen kanten, door tooverspinnen geweven, baldakijnwebben gelijk, luchtig gebeeldhouwde honigraten van azuur en purper en goud, welfden zich de bewerkelijke zolderingen boven de zalen. Zóo slank rezen de zuilen, dat zij bloemsteelen van marmer geleken, zoo spits puntten de eerst uit zwellend ronde bogen, dat zij in naalden schenen te einden. De kapiteelen bloeiden op als lotos- en lelie-knoppen, het mozaïek der wandfriezen en vloeren verveel-kleurde recht weg in spel en weêrspel van glans. Langs den vijver der Myrtenhof slingerden de lichtfestoenen, de guirlanden der kleurige lampen, als lichtende en zacht glanzende bloemen boven de ernstige myrten en de tapijten van Damascus dempten hun bontheid tot in donkerende plooien. De vijver spreidde de goudene plassen uit, de fonteinen spoten de goudene sproeiïngen, de leeuwen van den Leeuwenhof spuwden de goudene stralen; de murmelende geleidingen, dwars door den vloer, stuwden de goudene vloeiïngen. Over al het water geurden àl de bloemen, de groote kelken der leliën en arums en spiegelden zich in de goude-

ne waterspiegels. Door al den geur der bont bronzen vazen, als door blauwe sluiers, zeefde het licht der tallooze lampen, zweefde licht de altijd even weemoedige vioolmelodie, telkens herhaald... Tinkte de teederheid der zilveren luiten. Uit de ramen der galerijen zagen de vrouwen toe, wemeling van mousseline en zwarte oogen en gunstere hoofdsier van pluim en juweel. Zij zagen neêr naar de gaanden en komenden, de oranje en paars en geel en groen gemantelde edelen, die wandelden heen en weêr. Of zij verdrongen zich aan de galerijen der Leeuwenhof en zagen er de zwarte danseressen zich wringen, half naakt, als zij zelve niet waren. Sierlijk bleef het feest en waardig, oogenlust bijna alleén voor de feestvierders: één enkele arabesk van kleur en glans en gloed en licht, die zich af kronkelde, de lange uren langs, op de steeds zelfde melodieën...

Op een stapel kussens zat fronsend Aboe-Abdallah, de hand in zijn heup. Aïscha was niet daar, maar ter zijde hem, lager, zat Morayma. Gesluierd als in weefselen van dauw en droppelen, van maneglans, scheen zij geketend met de lange kluisters van parelen.

- O Morayma! zeide Aboe-Abdallah. Behaagt je dit feest?
- Ja, Heer, zeide zij.
- Zie, hoe schoon het is, Morayma, ons Huis, in dit spel van licht en kleuren...!
- De Alhambra is het schoonste Huis, Heer, het allerschoonste...
- Er zongen de minnestreelen...
- Zij zongen schoone liederen, Heer en hunne stemmen klonken als de stemmen der engelen...
- Er dansen de Nubische vrouwen...
- Zij dansen kunstig, Heer; zij dansen zéer schoon... Zoo dansen, denk ik, de hoeri's in de hemelsche tuinen...
- Morayma, waarom glimlachje niet?
- Ik weet niet, Heer... Glimlach ik niet?
- Neen, je blik is treurig... Ik zie je oogen niet glimlachen boven je sluier. Open even je sluier: ik wil je zien glimlachen, gehéel.

Zij opende, even, den sluier en zag naar hem. Hare lippen glimlachten, maar hare oogen niet.

- Wat ben je schóon, Morayma, wat ben je schóón! En wat heb ik je lief!! Behaagt je dit feest, Morayma?

- Ja, Heer...

Hij viel, zuchtende, in zijne kussens. Zij, boven den sluier, staarde naar het schoone feest, met hare oogen, die niet meer glimlachen konden...

Maar dwars door den dans der Nubische vrouwen stortten officieren en zij kondigden boodschappers aan. Aboe-Abdallah rees dadelijk op, ontstemd om Morayma's treurigheid, ontstemd, dat men het feest kwam storen, dat hij te harer eere bevolen had. Hij volgde de officieren naar een zijzaal; dicht schoven de zware gordijnen van Damaskiesch tapijtwerk. Aïscha trad te voorschijn en de boodschappers werden binnen geleid. Zij zagen uitgeput, ellendig; zij waren, enkelen, gewond en verbonden; hunne mantels hingen verscheurd. Zij waren boodschappers maar ook vluchtelingen. Zij meldden, dat er vreeslijke dingen waren voor gevallen tusschen de rotsen en in de vallei van Velez. EL ZAGAL had boodschappers gezonden naar de naburige stad van Velez-Malaga, Mozaraben, tot den Islâm bekeerde Spanjolen, om versterking en tevens om te zeggen, dat groote vuren op de hooge rotsen signaal zouden zijn voor de overrompeling van het Spaansche kamp. Maar de Mozaraben waren door de soldaten van Don Ferrando gevangen genomen en als renegaten gemarteld en levend verbrand. En die nacht, de nacht der overrompeling, hadden de vuren op de rotsen omhoog gevlamd, zonder tegensignaal... Boven, op de scherpe pieken van Bentomiz, had EL ZAGAL met geheel zijn leger het Christelijke leger omsingeld, dat lag in de diepe vallei. Onwaarschijnlijk had het zeker geschenen: dat Moorsche leger van duizenden, voetvolk, paardevolk en batterijen, die op zoo bijna onbereikbare hoogte eensklaps tegen den hemel verschenen waren, in den gloor der vlammende vuren, terwijl beneden de Christenen zich voelden omsingeld, als in een nauw graf... Maar daar Don Ferrando, door de onderschepte brieven, reeds voorbereid was, had hij de ridders van Alcantara, met voetvolk en paardevolk beide, reeds heimelijk gezonden de

bergen op, de rotsen op, de pieken op... En in de nacht, in den helschen gloed der nuttelooze vuren, was de vreeslijke slag geleverd... Had geheel het Spanjoolsche leger de vallei door pas bij pas kunnen verlaten, had de strijd over de omringende rotsen gewoed, had de paniek het Moorsche leger bevangen, was het - eerst zeker van de overwinning - verspreid naar alle windstreken heen en vluchtte EL ZAGAL, hij, die Don Ferrando gevangen had willen nemen! - naar Granada toe, waar hij ieder oogenblik voor de poorten verschijnen kon met de overblijfselen zijner eerst zoo machtige heirmacht.

Aïscha, onder haar sluiers, ademde snel van heimlijke verrukking. Maar zij bedwong zich en wrong de armen en beklaagde den nederlaag der Moorsche strijders. Zoodra echter de boodschappers waren weg geleid waar zij voedsel en rust zouden vinden, greep zij den arm van haar zoon; hare oogen flònkerden boven het violette gaas. En zij wenkte de officieren dichter.

- Hoort! fluisterde zij. Voert dadelijk mijn bevelen uit! Dadelijk, zonder talmen! Sluit dadelijk àlle poorten der stad en als EL ZAGAL, de gehate! die thans vlucht en in Granada meent te kunnen heerschen naast Aboe-Abdallah, zich voor onze heilige stad vertoont... zegt hem, dat er geen plaats is op een troon voor twee! En dat hij gaan kan, waarheen hij verkiest!

- Moeder! riep Aboe-Abdallah. Moorsche soldaten omringen EL ZAGAL, onze eigene onderdanen en krijgers!

- Laat hèn binnen! riep Aïscha tot de officieren. Laat binnen de lafaards, die vluchtten voor wie zij reeds in hun macht hadden als in een graf, maar sluit hèm buiten, sluit hèm buiten! Gaat!!

De officieren haastten zich weg.

- Moeder!! riep Aboe-Abdallah weêr; alleen was hij thans met Aïscha, terwijl achter den zwaren tapijtvoorhang de altijd zelfde melodieën van het feest verweemoedigden in bekoorlijke monotonie; EL ZAGAL gàf mij zijn troon, omnaar Malaga te gaan en te strijden! Hij keert terug, verslagen, rampzalig: is het niet aan òns edelmoedig te zijn en hem Granada's poorten te openen?

Ze lachte duivelsch en schudde zijn arm.

- Kleinzielige! riep zij. Kleinzielige, immer zelfde kleinzielige! Vergeet je, wat hij je aandeed? Vergeet je, dat hij je steeds stond naar het leven, je moeder belastte met ketenen, je broeder, o mijn strà̀lend kind, mijn lachende, jonge Ben-Ahagete! doorstak met erbarmingloos zwaard! Dat hij je blinden vader vermoordde, dien WIJ reeds vergeven hadden! Zie je dan niet, dat dit oogenblik je onbetwist koning kroont over geheel ons heilige koninkrijk!? Dat deze nederlaag van EL ZAGAL hem verplètteren zal en hem, zoo wij hem buiten sluiten, ergens zal doen sterven in een hoek, als een hònd, zonder dat wij zelve behoeven onze handen te bezoedelen met zijn bloed!? Wat zal hij willen, als wij hem binnen laten? Heerschen naast jou tot hij je ombrengt?! Nooit, nooit, nooit! Het is DIT oogenblik, dat wij grijpen moeten! O, hoe dikwijls al grepen wij nièt de slip van het geluk! Telkens weêr woei de booze fortuin ons over! Telkens het zij ons weêr, ongelukkig, gedompeld in rampzaligheid! Nu, nu, nù wil ik haar grijpen! Voor jou, mijn kind, voor jou! Voor jou, mijn zoon, mijn zwakke welp, mijn kleine ziel, mijn Kleine, dien ik bemin als alleen een moeder beminnen kan wat baarde haar schoot, zelfs zonder dat zij het mede vermocht te deelen eén enkele vonk harer ziel! Voor jou, o mijn eénige lieveling nu, voor jou, wìl ik en dòe ik thans alles wat ik wil en doe, voor jou, mijn eenige liefde, mijn engel, mijn zaligheid!!

Zij had in hartstocht hare armen om hem heen geslagen, hare magere, sterke armen van oudere vrouw. Zij hield hem omklemd in hare omhelzing, heel vast; zij hield omkluisterd zijne slank forsche, boven haar torenende gestalte, dat hij zich niet verweren kon. Hare sluiers af gevallen, brandden hare zwarte oogen naar hem op in een plots uit laaienden gloed van moederliefde, hartstochtelijke razernij. Hare lippen murmelden als minnewoorden. Zij deed hem herdenken hoe zij zijne kinderjaren had omwaakt, opdat geen kwaad hem geschieden zoû, na de euvele voorspellingen der Wijzen. Zij deed hem herdenken hoe zij, zij zélve, zijne ridderlijke opvoeding in hare eigene, enge kameren geleid had... Hoe zij hem had doen vluchten, uit den Comares-toren, langs

hare sluiers, voor wat zijn vader en Zoroya hem wilden aan doen. Hoe zij hem altijd bewaakt, geleid, omschermd had, dat hij léven zoû, heerschen, gelûkkig zijn. trots zijn noodlottig Ongeluk. En zij snikte bijna van liefde, hare moederhanden streelden hem, omvàtten hem als wilde zij hem weêr, klein, een kind, bergen aan haar borst en zij smeekte hem haar niet te weêrstreven, haar niet tegen te werken, hare bevelen te doen uit voeren, op dat EL ZAGAL vernietigd zoû worden en HIJ leven zoû, heerschen zoû, over heilig Granada!

Hij zag op haar neêr, richtte haar op, nam haar hoofd tusschen zijn handen, kuste haar eerbiedig het voorhoofd. Hij beloofde; hij knikte, dat hij beloofde. Maar in zich wist hij, dat hij, al troonde hij, onbetwist, zelfs al sloot hij vrede met Don Ferrando, zèlfs al was hij geen vazal meer van dien meer dan hij machtige, het Ongeluk steeds het zijne zoû zijn. Omdat hij zwak was en niet wist en weifelde en niet begreep het ook altijd weifelende leven, dat als hij niet scheen te weten... Omdat de plotse impulsies om hem heen hem vermoeiden, omdat het leven een zee was, waarin hij van klip werd geslingerd naar klip. Omdat alles onzeker was, wisselde, wisselde als de wisselende wolken aan den hemel. Omdat de Wijzen zelfs niet altijd schenen te weten. Omdat door geheel Granada voer die altijd wisselende weifeling, met de plotse impulsies, met de plotse vervoeringen, de plotse verrukkingen, die mede sleepten. Omdat om hem de Moorsche zielen zoo wisselden en weifelden en zoo plots waren verrukt en vervoerd... Terwijl hij in zich de effene weemoed voelde, àl gebroken melancholie en hij liefst met Morayma en met Abdallah ergens gegaan ware, ver weg, naar een hoogen, eenzamen toren, in een bloeiende gaarde, aan de zee... Om te vergeten en om te wéten, alleen te weten wat gelukkig zijn is, alleen te weten voor zich en die twee... En weemoedig, dat hij in zoo engen cirkel, zelfs zijne moeder, die hem te dier zelfder stonde aanbad, niet mede trok, kuste hij haar nogmaals op het voorhoofd, eerbiedig en leidde haar toèn van daar, naar hare kameren... Maar zij wilde niet rusten gaan. Zij wilde op hoogsten toren bespieden wat voor de poor-

ten, de geslotene poorten, geschieden zoû...

En hij trad den Leeuwenhof binnen. Hij zag de edelen samen scholen, zij wisten reeds... En op de lagere kussens des troons zag hij Morayma. De Nubische danseressen poogden haar te verstrooien; bont gedoste, zwarte dwergen poogden haar te doen lachen met kluchtige verdraaiïngen hunner misvormde leden. Haar hoofd hing als een moede bloem, hare handen lagen slap tusschen de parelen kluisteren en boven haar maanlichtwazigen sluier lachten nimmer hare oogen...

XXXVII

Door de zijpoorten van de ALCAZABA, de forteres, vloeide het verslagen leger van EL ZAGAL binnen. Het waren de ellendige vluchtelingen, zonder paarden, zonder wapenen, verwond, verbonden, verminkt en hinkende, en van schaamte gebogen de hoofden. Zij kwamen langs de Darro, achter om de stad en de Alhambra en vloeiden binnen, vloeiden binnen in de forteres, waar zij veilig waren, vooral voor den spot van die van Granada en hunne vervloekingen. Vervloekingen, die heftigst tegen EL ZAGAL waren gericht, den Dappere? neen, den Lafaard, wien de deur was gewezen, toen hij zich voor de Oosterpoort der stad had vertoond, in zicht van de Alhambra. En hij had geroepen of dit de verzoening was, die hij beoogd had met zijn neef, wien hij zijn troon gegeven had durende zijne afwezigheid in den oorlog en toen Aboe-Abdallahs officieren gelachen hadden en gespot, was hij razend gegaan met zijn getrouwen, naar Almuneçar, naar Almeria en had de vuisten gebald en wraak geroepen.

Maar het volk van Granada, toen het gescholden had EL ZAGAL en hem weg had gejaagd voor de poorten, toen het bespot had het beschaamde leger, dat onbespied poogde de ALCAZABA binnen te vloeien, juichte, omdat aandoeningen wisselen als wolken des hemels en omdat aandoeningen zich openbaren moeten als stormwind, zonneglans, weêrlicht, regenstroom en

maneschijn zich openbaren. En zij hadden zich verzameld voor de Alhambra, onder aan de tinnen, in de hangende tuinen, over de wallen en bij de waterwerken, vóor op het Moskee-plein en zij hadden geroepen, geschreeuwd om Aboe-Abdallah en toen hij zich vertoonde, een weinig verwonderd, een weinig verward, hadden zij hem verheerlijkt, waarom begreep hij niet, verheerlijkt, dat hij alleenheerscher was, verheerlijkt als de Gelukkige, die nooit meer zich de Ongelukkige noemen mocht... Terug in zijn kameren had het waarlijk Aboe-Abdallah toe geschenen, dat aan zijn hemel van ongeluk de wolken verdreven: hij wàs koning, onbetwist; EL ZAGAL, zonder geld, zonder leger, met slechts enkele trouwen om zich, kon onmogelijk den troon terug winnen, dien hij in een oogenblik van vervoering, van extatische waanzin had verlaten, had weg geschonken... Don Ferrando was niet te vijandig gezind zijn leenman en Aïscha, al had zij vaak zich bezonnen àf te schudden het juk des Spanjools, al had zij zelfs vaak voor zich gezien een vizioen, dat der Iberische, Moslemsche Eenheid... meende dezer dagen, na EL ZAGALS nederlaag, dat het verstàndig ware vriendschap, verre vriendschap te onderhouden met den machtigen Christenvorst... Er brak blauw door de zwarte ongelukslucht, er glimlachte iets van voorspoed, zoo vreemd, meende Aboe-Abdallah, na eene Moorsche nederlaag maar nederlaag van EL ZAGAL, ZIJN vijand zoo goed als die van Don Ferrando...! Don Ferrando, wien hij boodschap zoû zenden, dat hij onbetwist heerschte in Granada en zich beschouwde vazal zijner Majesteit... Don Ferrando, die hem zijn zoon terug zoû zenden...! Eindelijk! Er was blauw, een doórbrekend azuur, er was hoop op zonniger tijden...

Terwijl hij zoo dacht, herinnerde hij zich Morayma... Zij had hem vergeven toen hij, de koning, zich verdeemoedigd had aan hare voeten; zij had hem omhelsd, hij had in hare armen gerust... Maar zij was zóo veranderd en de geschenken, die hij haar geschonken had, het feest haar ter eere bevolen, hadden niets uitgewerkt: geglimlacht had zij niet; hare blikken dwaalden weg, in weemoed, ja, het scheen, in niet te verdrijven smart... Hij had

haar omringd met jeugdige gezellinnen, die haar omrijden met zang en spel en dans - somber, als hij meende, te ernstig, dat de wijze, Berbersche, oude vrouwen haar waren: de nieuwe slavinnen, zij baadden haar, zij geurden haar, zij dosten haar, zij drongen haar met zachten dwang tot het weelderige leven van haremvrouw maar zij bléef verre met haar blik, verre, naar het scheen, met gehéel hare ziel van alle dier anderen verstrooiïngen... De Oostersche kooplieden, haar voor gevoerd, ontplooiden te vergeefs de Syrische stoffen; te vergeefs, in hunne handen, hagelden de parelen van Taprobane in lange snoeren uit de email-gouden kistjes; te vergeefs vergoten zij op schalen van onyx uit albasten kruikjes de geuren van Arabië en Saba. Zonder belang bleef de dochter Ali-Atars en, plotseling moede, streek zij met de hand over het hoofd en wees allen van zich... Aboe-Abdallah had bevolen haar geen dwang, zelfs geen minnelijke aan te doen, haar te laten dwalen zoo als zij wilde, de hoven door, de tuinen in... Nu hij haar heugde, in zijne opgelichte stemming, verlangde hij plots haar te zien. En liep de hoven door, den eigen hof door zijner moeder, tot hij Morayma's kameren naderde... Er was juist eene samenscholing der vrouwen en zij fluisterden, en hij verbaasde. Zij weken verschrikt voor zijne nadering en bogen diep, vielen ter aarde, kusten den grond, dien hij trad.

- Waar is de dochter Ali-Atars? vroeg hij deze nieuwe slavinnen.

- Heer, antwoordden zij; zij is ginds, zie, in de tuinen...

Hij volgde hare wijzing. In het verschiet der witte rozentuinen - zij bloeiden met duizende rozen, zij bloeiden het geheele jaar door, - zag Aboe-Abdallah Morayma. Zij liep ongesluierd, hare witte sluiers sleepten van hare schouders af. Zij zong zachte melodie, nauw hoorbaar van hare lippen en zij plukte de witte rozen en wondde hare vingers aan de doornen: zij bevochtte telkens de bloedende vingers aan haar mond. Enkele roode droppelen vlakten haar kleed. In den milden zonneschijn, in den eeuwigen rozenzomer liep zij als eene schim... Bij de poort van den hof zagen Hassan en de gesnedenen toe.

- Wat doet zij? vroeg Aboe-Abdallah de vrouwen.

- Zij zingt, Heer, een lieflijk lied, héel zacht. Zij plukt de rozen zij doet geen kwaad, Heer: straf haar niet, Heer, toren haar niet, zij doet geen kwaad...

Hassan en de gesnedenen, den koning bemerkende, wierpen ter aarde zich.

- Wat doet de dochter Ali-Atars? vroeg Aboe-Abdallah. En waarom beschouwt gij haar allen zoo?

Toen zeide Hassan:

- Zij is heilig, Heer...
- Wat meent ge?
- Hare geest is verklaard...
- Dezen dag?
- Reeds sedert gisteren, Heer. Zij denkt niet meer de gewone dingen.
- Herkent zij u allen?
- Neen, Heer. Niet meer. Zij is verklaard. Zij ziet niet meer de dingen van deze wereld dan door haar eigene verklaring.

Aboe-Abdallah naderde.

- Morayma! riep hij. Morayma! Hoor je me niet? Zie je me niet, Morayma?

Zij scheen niet dan vaag zijne stem te hooren; zij zong, de rozen ontbladerend. Zij zong, dat zij dood was, omdat Aboe-Abdallah dood was, omdat Abdallah dood was en hare liefde dood en zijne liefde dood en omdat Granada dood was, omdat hemel en aarde dood waren... En toen hij haar genaderd was, herkende zij hem niet, ging de vaagheid harer blikken over hem heen, langs hem heen, terwijl toch hare stem zong van hèm... Hij sprak tot haar maar zij antwoordde op àndere vragen, die zij zekerlijk rondom zich hoorde... En hij meende, dat zij dood zich waande en dwaalde in de voortuinen van het Paradijs en dat zij wachtte op hem, op haar kind, opdat hunne liefde herleven zoû. Hij was heel treurig en wilde haar de hand nemen maar zij werd schuw en trok hare hand in haar sluier terug. En hij ging terug en zeide tot Hassan:

- Zij is verklaard. Haar geest dwaalt verre van ons. Laat haar gaan en doen als zij wil... Dat niemand haar store... Want zij is verklaard...

Rondom hem wierpen allen ter aarde zich, de vrouwen gesnedenen. Hij ging tusschen hen door, naar zijn eigen kameren, wierp er zich over de kussens. Zijne oogen staarden wijd, vol tranen. Over zijn even doorgeblauwde ongelukslucht trok, zwarter dan ooit, de wolk...

XXXVIII

Hamet-el-Zegri, den banier gevolgd van EL ZAGAL na de vervoering in den Grot der Wijzen, was den Dappere, wiens vijand hij eigenlijk was, niet gevolgd op zijn terugtocht naar Granada. Daár, wist Hamet, troonde nu Aboe-Abdallah en Aboe-Abdallah had hem niet van noode en Aïscha zoû - Hamet wist te voren - de poorten der stad sluiten voor EL ZAGAL... Hamet-el-Zegri, tusschen de rotsen van Velez, verzamelde zijn eerst verspreide ridders en trouwen... Onder de ridders waren vele Gomeres, vele leden van den stam van Gòmer, steeds Aboe-Abdallah getrouw, al waren zij ook in oorlogsverrukking EL ZAGAL gevolgd in de nacht van extaze... Onder de krijgers waren ook vele afvallige Mudejaren - tot het Christendom bekeerde Mooren, en het Christendom weêr afvallig geworden - wanhopigen, vreezende de Inquizitie hunner Spanjoolsche meesters en die zich onder Hamets vaan hadden geschaard... Deze bende was zelfs na Velez' paniek een talrijke troep van ruwe strijders; de ridders vertoonden het donkere, Afrikaansche ras; de gelaatskleur bijna zwart, de oogen git gloeiend in blank email, de monden wreed rood om het tandewit, somberden zij uit hun vuil witte burnoezen, die hunne gedeukte halsbergen, hunne gebeukte beukelaren verborgen en hunne donkere koppen omsloten de zware, roestige maliënsluiers en omknelden de ijzeren helmen, de punten scheef of geknot. En de Mudejaren, die volgden deze woeste ridders, waren woeste mannen als zij; nauwlijks droegen zij gelijke uitrusting, nauwlijks waren zij gelijk gewapend; Spanjoolsche helmen, van het slagveld opgeraapt, lagen als platte schotels hun op de

koppen, Spaansche broeken en lederen laarzen slipten uit hunne mantels te voorschijn; niets verwachtten zij eigenlijk, noch van Spanje, noch van Granada; zij waren Hamet-el-Zegri gevolgd uit liefde voor den grooten veldheer, uit liefde voor den soldaat; zij zouden hem volgen naar Malaga... Te min toch hun duchtige troep om het machtige Spanjoolsche leger, ook al toog het nu moeizaam de klippen door, te bestrijden, trokken zij, Hamet achterna, de bijna onbeklimbare riffen op, slopen zij de kloven door en de klippen langs, zwommen zij de zwellende stroomen over en schuurden zij langs de piekende tafelen, de vervaarlijke afgronden voorbij. Plots, van de hoogte, verrassend, zagen zij de zee, die, eindeloos lachende, blauwde wijd uit en zagen zij Malaga. In een vloed van zonneglans lag de goudwitte stad aan hare goudblauwe zee en hare roode muren en torens goudden. Zij lag, overladen van weelde, in een vlakte van groen en goud; eene groene vruchtbaarheid, doorgoud van oranje-appelen. Zij lag Oostersch, in groene tuinen van glanzende palmen; zij lag tusschen gaarden, die in een wolk van geuren geurden, weeldegeuren, die zelfs op stegen tot deze hoogte zoo steil. Zij lag lachende aan hare lachende zee, wellustig in de omarming harer sterke wallen, tusschen hare breede muren; zij lag als een witte vrouw in de liefde dier bruinroode kracht, die haar beschermde. Zij was zoo schoon, dat velen der ridders en Mudejaren haar schooner dan Granada vonden...

Allen, van den bergrif, blikten verrukt op haar neder. Hare blokken huizen blonken als gouden dobbelsteenen, hare zwellende koepels trilden in cirkels tegen het azuur van de zee, hare minaretten rezen zoo fijn en glinsterend als stralen zelve in de goudblauwe lucht. Zij scheen zelve te stralen, en de soldaten wierpen haar kushanden toe...

Niets verried, van hier, dat zij beefde van angst. Dat onder dien lach en bevalligheid zich de bevende angst verborg. Toen Hamets troepen de bergklippen waren af gedaald, toen zij de groene vlakte hadden doorwaad, zagen zij dien angst echter reeds aan de opene poorten, over de wallen en muren. De bevolking, angstig voor de nadering der Spanjolen, haalde hen dankbaar binnen.

De stad, van verre niets dan weelderige bevalligheid, bereidde zich in werkelijkheid voor het tragische beleg, dat haar wachtte. Maar dit waren meestal rijke kooplieden, die handel dreven met het Oosten. Zij spiedden over de zee uit of de schepen niet naderden, die Bajazet, de Groote Turk, die de Soldanen van Egypte en Babylon, die de koningen van Tunis en Tremezan en Tripoli hen zenden zouden, met vele troepen. Maar dit waren eigenlijk geene soldaten, dit waren handelsmannen, die vreesden voor hunne stad, voor hunne schatten en huisgezinnen. Dit was niets dan weelderige zorgeloosheid, op geschrikt door het naderende Noodlot... In hun harten vreesden zij zoo wel voor het Spanjoolsche leger als voor de Moslemsche vloten, die naderden. Zij wenschten eigenlijk zich zonder slag of stoot over te geven aan Don Ferrando, ruime schatplicht te betalen en den Spanjoolschen koning te zeggen, dat zij zich beschouwden niet als onderdanen van EL ZAGAL, maar van Aboe-Abdallah, des konings vazal en hertog. En zoo alle gevaar van zich af te wenden.

Tusschen het volksgejuich kwam nader Hamet-el-Zegri, met zijn barre Gomeres en rooverachtige Mudejaren en daar in de ALCAZABA reeds machtige bezetting lag, marcheerden zij naar den ruigen, roodbruinen Gibralfaro, de antieke vuurtorenvesting, hoogst gelegen van alle torens tusschen breede muren, wijde wallen, overziende de stad, overziende de VEGA, overziende de bergen en heuvelen ten Westen en ten Oosten overziende de zee. En op hun weg door de angstige stad kwam hun te gemoet de CAÏD aan het hoofd der rijke koopmannen, en Hamet-el-Zegri begreep uit de begroeting, dat eigenlijk hun soldateske verschijning niet welkom was.

- Aboe-Abdallah, antwoordde hij; is de vorst, dien lief heeft mijn hart. Ik ben zijn veldheer en ik ben trouw aan Aïscha, zijn moeder en trouw zal ik zijn aan Abdallah, zijn zoon. Ik volgde hem in oorlog, in voorspoed en tegenspoed; ik leed honger met hem en Morayma; mijne ridders leden honger met hen. EL ZAGAL, den Dappere, volgde ik naar Malaga toen hij, door de Wijzen gemaand, zijn troon af stond aan Aboe-Abdallah. On-

geluk versloeg EL ZAGAL onlangs, maar beide vorsten heb ik lief. Zij zijn van één bloed, trots hun vijandschap; zij zijn beiden onzen vorsten. Heerscht EL ZAGAL over Malaga, het is mij goed, zoo hij Granada laat aan Aboe-Abdallah. Heerscht Aboe-Abdallah over Malaga, het is mij beter... Maar één vijand hebben wij allen: dat is de Christelijke koning, die naakt. En tegen hèm zullen wij deze stad versterken. Praat mij niet over uw koopmansbezwaren: IK ben soldaat en Malaga, hóort ge, zal ik verdedigen, voor ònze vorsten...

De volgende dagen woelde over de wallen en binnen de muren bedrijvige oorlogsbereiding. En blankten aan den einder aan tegen blauwe lucht en blauwere zee de vleugelzeilen der bevriende Moslemsche vloten. Het was na lang durende winter eensklaps zomer geworden, Mei-zomer. In hare palmentuinen en rozen-gaarden wachtte de weelderige stad af, goud en blank, wachtte zij bevende af, als een bange vrouw, die tòch zich getooid heeft...

De dagen wentelden om...

XXXIX

In de stilte van de sterrennacht, die welfde over den open hof van slanke zuilen, ontwaakte Morayma. Zij lag te bedde in de alkoof van mozaïek der blanke stuc-zaal, die sierlijk van ingewikkeld motief hare wanden vierkantte onder de schemerende zoldering van parelmoêr-in-cederhout. Zij richtte zich op, als dacht zij na. Zij sloeg een witten sluier, die sleepte over het bedde-einde om heure hangende haren, rees op en richtte hare bloote voetjes naar den hof. Zij liep als slaapwandelde zij. In den hof schimmevaagde hare tengere silhouet onder den laatsten schemergloor der sterren. Bij de zacht murmelende fonteinevloeiïng waren de bloemen vaag wit als zij...

Zij ging, geluideloos, als eene schim. Langs de slapende vrouwen ging zij de drempels over, door zalen en gangen en hoven. Hare lippen bewogen als zong zij, onhoorbaar. De gesnedenen

ontwaakten hier en daar, richtten zich even op en lieten haar gaan... De tegen de deurposten dommelende wachten lieten haar gaan. Zij mocht gaan en komen als zij wilde, omdat zij verklaard was en omdat bevel was uit gevaardigd, dat niemand haar verhinderen mocht... Zij ging de tuinen in, de tinnen langs, zij boog zich over de muren, zij boog zich over de borstwering en zag, beneden, de Poort der Gerechtigheid... Waar de hand talmde den Sleutel te grijpen... Zij dwaalde wederom terug, meenende, dat zij dwaalde in de voortuinen van het Paradijs... Waar Aboe-Abdallah en Abdallah haar te gemoet zouden komen, en die zij zocht en die haar zochten... Het was lieflijk weemoedig rustig in haar, in eene zachte moêheid, omdat zoo lang zij reeds dwaalde en zij niet vond... Maar met die moêheid mengelde de hoopvolle zekerheid, dat eenmaal zij vinden zoû.

Zij neuriede zacht in zichzelve en dwaalde de tuinen uit, de burchtstraten door, tot aan de Poort der Zeven Verdiepingen. Er dommelden, op de banken, de wachten en zij ontwaakten... Zij zagen haar vol eerbied verschijnen en rezen op en hunne oogen staarden haar aan als ware zij een hemelsche verschijning. Sommige soldaten knielden voor haar op één knie, kusten den zoom van haar kleed. Zij ging tusschen hen door naar de Poort, steeds starende, glimlachloos de neuriënde lippen... En hare handjes morrelden aan de grendels.

- Zij wil naar buiten, zeide een der soldaten tot den wachtofficier.

- Het is nog nacht, sprak de officier. Wij kunnen haar de poort nog niet openen...

Morayma week op hare passen terug, als zocht zij haar weg. Maar wederom keerde zij, schreed als in transe toe op de poort en hare handjes morrelden aan de grendels.

- Maar wij mogen haar niet verhinderen, zei, bijna twijfelend, de officier. Opent de poort: de sterren verbleeken, in het Oosten schemert de dag al aan...

De soldaten ontsloten de dubbele poort, die zingende in metalen hengsels terug week. Buiten bleekte de weg nog nachtevaag

en donkerde het olmenbosch. Morayma trad naar buiten. De soldaten lieten haar. Zij waren gewoon, dat zij ging en kwam als zij wilde... Geen, die haar kwaad zoû doen; ieder, die haar ontmoette, bejegende haar met eerbied. Zij dwaalde den nachtvagen weg op en verwijderde zich naar den dag toe... Maar in het olmenbosch lagen de schaduwen nog in sluimer. Zij liep echter de talmende nacht in, als zàg zij met àndere oogen de duisternis door. Het was er huiverkil van dauw en de eenzaamheid hing tooverachtig tusschen tronken en takken en twijgen. De nog zanglooze vogelen, gewekt omdat zij kwam, ritselden hunne vederen tusschen de looveren.

Zij liep door. Plotseling, in de plots ontdekte verte, boorde een gouden schicht de duidelijkere bladeren door. Andere schichten flitsten hem na. Het woud ontwaakte, de vogelen vingen te tjilpen aan, een zachte wind woei aan van verre.

Morayma liep steeds door. Zij plukte de bloemen aan den weg en knielde bij de beek om te spelen met het water en het op te werpen in hare handen. Zij kwam niemand, niemand tegen en zij liep steeds verder en verder, in neuriënde onbewustheid. Hoe lang zij reeds in de stijgende morgenzon had geloopen, verloor zich in de tijdloosheid van dezen groenen en gouden dag. Het was als werd zij niet moede. Hare bloote voetjes, bestoft, liepen door, door; hare lippen neurieden, hare sluiers sleepten. Door de oude olmenkruinen zeefden de zonnestofjes; zij liep in een wolk van goudene vliegjes, die mede wirrelden met haar. Soms verloor zich de weg onder de laag neêr slierende takken. Zij dook onder ze door, scheurde hare sluiers, wondde even hare voetjes, die bloedden en liep door, door, door...

Aan den hoek van den weg, die boog over den heuvel en, opener, ontdekte, in de diepte, de stad, blank Granada onder wijd luchteblauw in de hoogte, maar vèr reeds achter het nog even vaag zichtbare Generalife, rees een vierkante roode toren. Uit een der boogramen, van boven, blikte een vrouw. Zij zag Morayma naderen en verbaasde. En zij riep:

- Emin en Ali, komt! Hier nadert uit het bosch een vrouw en zij

is ongesluierd, want hare sluiers slepen...

Hare twee zonen verschenen naast haar in den raamboog en nu Morayma naderde, herkenden zij haar alle drie.

- Het is Morayma!! riep de vrouw; en zij dwaalt en neuriet, als in waanzin!

- Het is Morayma! herhaalden verbaasd de zonen; zij waren twee zeer schoone jongelingen, slank en blank en met lachende, gitten oogen.

Zij haastten zich alle drie den torentrap naar beneden en op den weg naderden zij Morayma.

- Morayma, zeide de vrouw; wat dwaal je door het bosch, zoo ver van de Alhambra en in den warmen middag en geheel alleen?

Maar Morayma staarde slechts en neurde zeer zacht.

- Herken je mij niet, Morayma? vroeg de vrouw. Ik ben Zoroya en deze zijn mijn zonen, Emin en Ali... Herken je ons niet?

Morayma herkende hen niet.

- Zij is waanzinnig, zeide Zoroya.

- Zij is waanzinnig, herhaalden Emin en Ali. Waar dwaalt zij heen...

- Morayma, zei weder Zoroya. Waar dwaal je heen? Alleen, geheel alleen?

- Moeder, zeide Emin. Laat haar, vraag haar niet. Zij is verklaard...

- Zij is verklaard, herhaalde Ali.

En de beide jonge Mooren bogen diep voor Morayma.

Zoroya zag, dat Morayma verklaard was. Zij was eene Moorsche van haar vierde jaar af en zij voelde den zelfden eerbied voor deze verklaarde waanzin. Uit den kerker ontslagen door Aboe-Abdallah, die haar vergeven had vroegere haat, bewoonde zij met hare zonen dezen toren en beweende hare dagen. Het leven was voor haar uit, toekomst zag zij niet voor zich. En hare zonen bespiedden alles wat voorviel te Granada, wàt door het geheele koninkrijk: in hunne zielen wachtten zij Don Ferrando af om zich aan zijn voeten te werpen en te zeggen, dat zij omhelsden het Christendom... Maar in hun bloed waren zij nauwlijks Spaansch,

deze zonen eener Spanjoolsche moeder; in hun bloed waren zij Mooren. En zij bogen diep voor Morayma.

- Zij is waanzinnig geworden, dacht Zoroya; om het Godsgericht...

Zij gevoelde, in hare verbittering, een medelijden.

- Morayma, sprak zij; kom je niet onzen toren op, om te rusten? Om te eten en te drinken?

Zij nam Morayma bij de hand en deze liet zich leiden, den torentrap op. Het eenige raam der torenzaal zag uit naar het Westen: daar waasde Granada, diep weg, in goudige trilling van licht. Zoroya deed Morayma zitten; een dienares wiesch haar de voeten. Drank en spijs roerde zij nauwlijks aan. En zij zat en staarde en neurde heel zacht, heel zacht. Plotseling viel haar hoofd tegen de kussens. En sliep zij.

- Zullen wij gaan naar Granada? vroeg Emin. Om te waarschuwen, dat zij hier is?

- Wij zullen gaan, zeide Ali. Aboe-Abdallah is goed jegens ons geweest. Wij zullen gaan, want zij zullen haar zoeken.

- Gaat dan, zeide Zoroya.

De jongelieden gingen. De zwoele middag sleepte zich terwijl Zoroya met de waanzinnige alleen bleef. Om den toren gonsden de vliegen, zoemende trilling in de eenzaamheid. De warmte wemelde buiten met lichtende krinkelingen. De vage stad daar ginds scheen te stooven in de lichttrillende vallei.

Zoroya viel in slaap. De zon helde ten Westen en de stad rozigde, rozigde, rozigde... De zon zonk en in purpergloed trokken mauve misten over de stad op. Toen Zoroya ontwaakte, was zij alleen. Morayma was niet daar.

- Morayma! riep Zoroya. Morayma, Morayma, waar ben je...

En zij zocht en tastte in het fluweelen donker, dat haar omringde, terwijl buiten de eerste sterren ontloken in de nachtlucht...

Morayma dwaalde over den donkeren nachtweg. Het bosch verijlde ter eene zijde; ter andere zijde donkerden de diepe ravijnen. De maan rees achter de rotsen op, bleeke schijn, die niet verlichtte... Aan de randen der afgronden liep Morayma en neur-

de. Zij liep als een vage, witte schim de rotsige tafelen langs. Tusschen steilte en diepte liep zij, het was of haar bloote voetje van zelve den betreedbaren steen vond. Het was of een geheimzinnige kracht haar stuwde, steeds naar het Oosten. De Meinacht was zoel; zelfs tusschen deze barre rotsen geurde het van kruid en wilde bloemen...

Uit diepere rotsendelling smookte in de nacht een lichte rook op. Er gloeide een stervend vuur over gunstere sintels. Toen Morayma verscheen, boven, op den tafelrand van rotsigen afgrond, de diepte vlak aan haar voet, bewogen donkere gestalten van mannen om het vuur en schròkken op.

- Allâh! riepen zij, in heilige verbazing. Allâh! Allâh! Ziet!!

En zij wezen elkaâr naar de schim, die, boven hen, langs den afgrond, zich voort bewoog.

Zij dachten haar een spook te zijn en verborgen zich bang in hunne mantels. Maar toen zij daalde den tafelrand naar beneden en naderde hun kampement, herkenden zij haar als een levende vrouw. Zij waren ruwe Mudejaren, roovers, die plunderden de reizigers en reizende kooplui, die kwamen den heirweg van Malaga; zij zelve echter waren op weg nu naar Malaga, om zich te scharen onder het bevel van Hamet-el-Zegri, dien zij bewonderden en beminden.

- Zij is geen spook der bergen en bosschen, zeiden enkelen. Zij is een levende vrouw...

- Zij is een verklaarde, zeiden de anderen.

Zij rezen eerbiedig op. In den witten schemerglans van de maan en den gelen afglans van het vuur verzamelden de ruwe roovers om de verklaarde vrouw. Zij heetten haar welkom en groeteden haar en sommigen knielden voor haar en kusten den zoom harer verscheurde sluiers. Zij spreidden hunne mantels uit en beduidden haar zich te zetten. Toen zij zagen, dat hare voeten bloedden, wieschen zij haar die met het water van den bergstroom en wischten ze zorgvol en zacht. Toen zij moede het hoofd liet vallen op den bundel, dien zij hadden geschikt, dekten zij haar toe. En legerden zich om haar rond.

Het vuur doofde geheel, de bleeke maan verdween achter zwarte wolk bij wolk. Het kampement verzonk in de rotsige diepte, in de stille, stille nacht.

XL

Het lag alles in zonneschijn, als voor een feest: de bergen, de zee, de vlakte, de stad. Het spreidde zich alles uit als voor een zomerfeest, een immens zomerfeest; de lachende, blauwende zee, overtuimeld van schuimelende golven, die waren als steigerende rossen, onder een zoele lucht van zaligheid; de blank gouden stad in hare omarming van bruin roode muren en wallen en torens; de groenende, geurende VEGA; de gekartelde rotsbergen, groen en geurende ook van kruid. Dan het Spanjoolsche kamp, daar ginds, achter der heuvelen hellingen, beschermd voor het geschut uit de stad; de tallooze tenten, kleurig en kletterende hun zeildoek in den lustigen, zwellenden bries, de klaterende wimpels, de flapperende vanen, al het geglinster van rusting, wapen en krijgstuig. Het deed alles zoo vroolijk aan; de glinsterende stralen der minaretten, uit stekende boven de trillende deining der dommen en koepels; de gouden dobbelsteenen der huizeblokken. Dan, in den haven, de licht bewogene Moslemsche vloten, de sierlijke, veelzeilige schepen, als riempootige, vogelvleugelige waterdieren, bevallige monsters, die zich wiegelden in den zwierenden wind. En Noordelijker, tegen de kust aldaar aan, de machtige, Spanjoolsche gallioenen, de windbejoelde, slankere galjoten, al die schepen, voorstevens gebeeldhouwd, verguld, hoóg drijvende op de schuimelende zee en overvroolijkt door klapperende vlaggen.

Geheel dit feest van blijde kleur, blij licht was echter niet anders dan schorsing van vijandelijkheid tegen het belegerde Malaga, omdat Doña Isabel in het kamp was gekomen. Zoo was de taktiek der koningin. Zeer strijdlustig voor haar goede zaak, voor haar hoog ideaal, haar vizioen van Katholische, Iberische Eenheid, bleef zij terug in den beginne van strijd en beleg, wilde het leger

niet bezwaren met den omslag van haar koninginne-hof. Rees de zege echter aan huùnne zijde, was de overgave der bedrongene stad in de spoedige toekomst te raden, dan verscheen Doña Isabel en haar vergezelden, behalve hare edelvrouwen, de priesters, de monniken, geheel de ijverende schaar, die, rondom de Inquiziteuren, in stilte hunne Katholische vorsten verweet niet voort te varen met in Iberië het Moorsche rijk te vernietigen. Maar noch de politiek van Don Ferrando, noch het onder hare bigotterie moederlijk geblevene hart van Doña Isabel waren voor zulken ijver. Langzame sluwheid beoefende de een, milde toegevendheid beoogde de ander, ook al vergaten beide vorsten nimmer het hen toe stralende doel.

Ter eere der komst der koningin, was de vijandelijkheid geschorst en het kamp in feest. Als een stad breidde zich de tentenwemeling met straten en pleinen uit achter de beschermende heuvelen. In eene wijde, groene delling, als voor een Mei-feest, schakelden zich de winddoorjoelde luchtigheid der wijde, linnen of zeildoeken woningen. En in het midden, op een verhevenheid, een plein er voor, praalden de koninklijke tenten en de tent van den markies van Cadiz, opperbevelhebber des legers. Het waren breede afzwieringen van rijke, zware stoffen, doorweven met heraldiesch motief, heraldiesche dieren en van de ingangen en vensters hingen voorhangen van zijde, met koorden en kwasten. Binnen waren de tenten zeer ruim gehouden, rijk gestoffeerd, waren zij kameren van tapijtwerk, gemeubeld met kostbare meubelen. Dezen morgen, tot op eenigen afstand, afgezet, verdrongen zich de soldaten op het plein voor de vorstelijke tenten, om het banket te zien, dat de markies van Cadiz zijn soevereinen aan bood. Daar het weder zoo gunstig was, waren de tafelen opgeslagen voor de tent, die anders als spijszaal dienst zoû doen. Lange, smalle tafels, waar over kant en goudlaken, schitterden met het sobere maar rijke servies van verguld. De soldaten keken naar den pauw, die in zijn kleurig geveêrte, hoog geheven, werd aan getorst. Zij keken hunne oogen uit, zij, vreemde huurlingen of vaderlanders. Zij beminden de koningin, beschouwden haar als

een goede geest, die, wanneer zij kwam in het kamp, voorspoed, fortuin, geluk mede bracht. Zij zat glimlachende tusschen Don Ferrando en den markies, Rodrigo Ponce de Leon, en de INFANTES, de hooge geestelijken en de eeredames, langs de smalle tafel geschaard, in zicht der dringerig toe ziende soldaten, deden de ruwe krijgers vreemd belang wekkend aan om die hoofsche manieren van eten en praten en drinken: schouwspel van paleisverfijning, over gebracht in dit kamp, in den oorlog, de heuvelen alleen tusschen de bedrongene maar toch dreigende stad en deze sierlijkheid. Oogen konden zij niet afhouden van deze pralende wereldschheid en àchter hen, tusschen hunne gehelmde koppen, keken uit de tallooze vrouwen, die in het kamp werden geduld; Mudejaarsche vrouwen vooral, uit de omringende steden, die het leger volgden en wier aanwezigheid vaak verhinderde, dat te groote gruwel den overwonnenen werd aangedaan. Tot plotseling aan de soldaten wijn werd toe gezegd in hunne verschillende kampementen om te drinken op het heil hunner vorsten en de zege der Katholische wapenen. En zij juichende weg stormden, de tentstraten door, door de horde der vrouwen gevolgd. En het geheele kamp was een feeststad geworden; op de pleinen, tusschen de kampementen, dansten de GITANAS, vertoonden goochelaars hunne toeren, verkochten Mudejaren hunne kleinwaar en vloeide wijn uit kan in kroes, terwijl de officieren rond gingen; losbandigheid noch dronkenschap werden geduld; de vorsten konden elk oogenblik het banket eindigen en, door den markies geleid, het kamp door komen, om de versterkingen in oogenschouw te nemen.

Tusschen de feestende soldaten, hen telkens vermanend, gingen Don Juan, Don Martin, Don Alonzo, Don Ferrandito. Zij verhaalden aan de, met de koningin meê gekomen, officieren hun avontuur. Zij vertelden, jong brallende, van den ouden, witten man, die hen vermomd en geleid had; zij pochten over de wonderen van Granada, een tooverstad, een paradijs; zij pochten zelfs over de Alhambra, die zij niet waren binnen getreden, maar dit bekenden zij noch elkaâr noch de anderen. Zij zwolgen in kleur-

rijke beschrijvingen hoe zij de twee Gomeres, de twee Zegris hadden verslagen; zij werden dronken van hunne eigene woorden. Zij hadden Morayma bevrijd, de Onschuld gewroken, want zij was nu weder de beminde gade van Aboe-Abdallah en allen dachten zij daar ginds dat zij, de vier wrekers, Turksche ridders waren geweest of geheimzinnige Godsgezanten. En toen vertelden de vier jonge ridders hoe zij juist bij tijds in het kamp van de vallei te Velez waren terug gekeerd, een half uur vóor EL ZAGAL het kamp had aangevallen. Vertelden zij van àlle moeilijkheden: de gezwollen stroomen, die zij doorzwommen hadden; de ver op de bergen flakkerende vuren, wier signalen zij niet hadden begrepen; de stille, gevaarvolle sluiping door struweel en struikgewas, om het kamp te bereiken in de laagte, terwijl zij reeds in de hoogte de Mooren wemelen op de rotsen zagen... En snoefden zij, aan donzige kneveltjes trekkend, dat zij in meer dan tien dagen niet waren geweest van hun ros, bijna niet hadden gerust, bijna niet hadden gegeten, gedronken, geslapen, echte ridders van avonturen gelijk...

Tot plots eene heftige aandoening door het kamp. Trompetgetoeter en trommelslag, de vorsten aankondigend; de wachten, en toén, tusschen hunne schildknapen, Don Ferrando en de markies, Doña Isabel tusschen hen beiden. In de zonneblijdschap een feestelijke stoet, om de vrouwelijke verzachting tusschen zóo veel ijzer, staal. De koningin, in haar slepend roodbruine rijkleed, de gepluimde hoed breed schaduwend over den moederlijken glimlach van haar nièt jong meer gelaat, groette telkens met de karwats de juichende soudenieren, tusschen welke zij trad. Zoo zij kwam, bracht zij mede de gelukkige kans, de overwinning. Men wees elkander de jonge prinsessen en den prins, Don Juan, allen kinderen nog en Hernando de Talavera, prior van Praxo, de biechtvader van Doña Isabel. Dan de vertrouwelinge der koningin, Doña Beatrix de Bobadilla, markiezin van Moya, een zeer schoone vrouw tusschen de andere eeredames, die lachten en praatten met de hertogen van Medina-Sidonia en Villa-Hermosa, met den graaf van Cabra, en met den ouden Don Alonzo de

Aguilar, tallooze malen gewond in den oorlog en nog krachtig als niet een.

De markies, Rodrigo Ponce de Leon, geleidde zijne vorsten met wie hen volgden, de heuvelen op. Het was bijna overmoed; het was vertrouwen, dat in de belegerde stad de vijand, sedert weken reeds in het touw, geestkracht missen zoû plotseling geschut af te vuren, wanhopigen uitval te doen. In den zonnemiddag zwermden over den heuvel de officieren, de priesters, de monniken, de edelvrouwen, de schildknapen en pages rondom de vorsten, hunne kinderen, hunne hertogen en graven. Zij zagen allen naar Malaga: goudig wit school de stad, als een angstige, bang lachende vrouw tusschen de bescherming harer rood bruine muren en torens. De zee blauwde: in den haven blankten de vleugelzeilen. En Noordelijker wapperde de Spanjoolsche vloot van honderde vlaggen, ter eere van Doña Isabel.

Het was de eerste groote, Moorsche stad, die zij zagen. Cordoba, Sevilla waren reeds sedert eeuwen verchristelijkt. Maar Malaga was de eerste, groote, Moorsche stad, die zij zagen. En zij lag daar in haar vrouwelijken angst als een bedreigde paradijsstad. Zij was zoo aanbiddelijk schoon, zoo goudig wit, zoo glinsterend goud, tegen de gebronsde mannelijkheid harer muren en torens, in de wijdere omarming harer breidende wallen, die haar geheel omvatten, dat allen, die haar zagen, verbaasden. Van zoo verre zag het oog niet dadelijk hare wonden; meer was het geschut gericht geworden tegen de citadel en den Gibralfaro. En zag het oog heelemaal niet den angst, den honger, de wanhoop harer bewoners, zag het oog niet den innerlijken strijd tusschen hare kooplieden, die vrede wilden en de, tot het uiterste besloten, oorlogspartij... De omringende gaarden hadden nauwlijks geleden van de beschieting; de zoele geuren stoofden rondom nu de kruitdamp niet bitterder bezwaarde de zwoele atmosfeer.

Maar Doña Isabel bewonderde ook de versterkingen van den heuvel, de verschansingen, en de zeven zware bombarden, de Zeven Zusters van Ximenes, die nù zwegen maar luide van zich hadden doen hooren, pochte de markies. Zij daalde zelfs de loop-

graven in, de onderaardsche gang, die reeds de helft der tusschen liggende VEGA ondermijnde. Dit alles wekte in haar groot belang; zij vergat alle gevaar, zij vroeg den markies verklaring, terwijl hare dames, huiveriger, talmden haar te volgen. De bewondering zijner vorstin steeg den markies naar het hoofd en eensklaps vroeg hij haar of zij eene der Zusters zoû willen hooren. Zij hield tegen... Maar de markies, opgewonden, gaf reeds het bevel. De bombard werd geladen, barstte uit; door de zwoele, blauwe, zonneblakende zomerlucht zwierde het projectiel den Gibralfaro tegen. Het donderde los tegen de antieke muren, barstte los in een witte zon met felle stralen; puin stoof rondom, brokken metselwerk stortten om neêr...

Daar ginds, boven citadel, muren, torens, Gibralfaro, doken de belegerden op. Zij meenden, dat de vijandelijkheden weêr begonnen. En op den heuvel, waar de hovelingen zwermden om Don Ferrando, dacht men niet anders, dan dat de Mooren het donderschot zouden beantwoorden.

Er was éene verwarring. De dames vluchtten verschrikt en gillende den heuvel op. Officieren daalden neder naar Doña Isabel; aan de hand van den markies verscheen zij juist uit de loopgraaf. Zij was in volle gevaar...

Maar geen bom antwoordde van de moede stad, daar ginds... De koningin en haar geheele hof bereikte den heuvelkam, daalde ter andere zijde neêr in het kamp. Nu lachten weêr allen en de officieren, de soldaten juichten daverend Doña Isabel toe...

Daar ginds, van muren en torens en Gibralfaro waren de Mooren ter neêr gedoken. De vier jonge ridders waren de laatsten, om te verdwijnen van den heuvelkam... Zij zagen, één voor een, de Moorsche koppen daar ginds verdwijnen...

Juist wilden zijzelve den hofstoet volgen, die zich reeds door de tentestraten terug bewoog.

- Kijk! riep Don Ferrandito.

Hij wees zijne makkers naar den Gibralfaro, den breeden, rood bruinen toren. Boven, geheel boven, tegen het stralende middagazuur, zeer duidelijk zichtbaar, was eene witte vrouw verschenen;

zij was nu de éenige silhouet, zich daar afteekenend, blank als een schim tegen de blauwe lucht. Zij stond roerloos te staren.

De jeugdige ridders staarden haar tegen, woordenloos, verstomd van verwondering, als of zij een spook hadden zien rijzen, onloochenbaar in dien hellen dag.

XLI

Troosteloos lag Aboe-Abdallah over de kussens. Zijne armen hingen slap, zijne handen trilden open, zijne oogen staarden omhoog in de schemering, die hare avondwebben spon tusschen de dof tanende stalactieten van het blauw-rood-gouden gewelf. De kleuren verschoten de nacht in, het goud glimmerde nauwlijks nog...

Aboe-Abdallah hijgde van smart... O, het Ongeluk, o, het Ongeluk, waaraan hem reeds zijne geboorte gewijd had! O, de samenloop zijner noodlottige starren! De uren, de dagen, de jaren, zij wentelden om, met steeds die verwarde, verwarrende ongewisheid der dingen en brachten zij zekerheid, dan was die zekerheid smart! En brachten zij de smart niet, dan was er in die verademing de onzekerheid, het warrelende en weifelende ongewisse... Luchtverheveling was zijn hoop; glanzige bedriegingen eerst, zwijmden weder zijne verwachtingen... Het was als een tasten in blindheid en duister... Kind reeds, was hij vervolgd door de haat van zijn vader en van Zoroya... Zoo lang die dagen reeds àf gewenteld...! Nu was hij gevlucht, dan was hij onttroond; hij was gevangen, verbannen... of hij troonde weêr, op éens, onverwachts en wist nauwlijks hoè hij troonde en voor hoe lang... De schijnen rondom hem weêrspiegelden al de bedriegelijkheid van het leven. Het was alles weêrglans, spel van licht en donker, waarin hij dwaalde, hij wist niet met welk doel, bewogen door hoogere machten. Nooit rees in zijn leven een vastheid, die hij omhèlzen kon, waaraan hij zich vast klampen kon. Zijn leven was als een doolhof, gelijk aan al die nachtelijke tooverzalen der Alhambra, gedonkerd als deze tooverzaal, met hare te slanke zuilen, haar als

voor een illuzie òp geblazene sierlijkheid van, in de nacht tanende, bogen...

Morayma was verdwenen... Waar, o Allâh, waar was zij heen!? Wat gàf het of de bloedende hoofden der poortwachters waren gerold van het blok! Zij was heen... Wat had het gegeven, of Zoroya's zonen waren komen melden, dat zij in hunne woning gerust had...? Niet dan een bedriegelijke verwachting meèr in zijn leven, een tergende hoop, een òp glanzen en weêr verzwijmen... Zoo was het immers altijd geweest in zijn Ongelukkige leven: een òp glanzen, een weêr verzwijmen... Nù verzwijmde het, verzwijmde het tot, o zoo wanhopig donkere troosteloosheid... Morayma, Morayma was heen... Waar was zij henen gedwaald, de arme waanzinnige, Zoroya's toren uit?

Door bosch, over bergen had zij gedwaald, langs klippen en riffen en afgrond en stroom... O, de schuld, die zoo zwaar hem belastte! O, zijn achterdocht, die haar schuldig had kunnen oordeelen! Hare arme zinnen waren verdoold van smart om zijn achterdocht en toen... was zij gegaan, gegaan, recht voor zich uit, zoèkende hem, dien zij achter zich liet!!

Gezonden had hij boden naar alle zijden... En zij waren terug gekeerd en zij hadden hem gezegd, zeker! dat de Verklaarde gezien was, te midden van ruwe soldaten, die naar Malaga waren getogen... Naar Malaga! Zoû zij te Malaga zijn! De boden kwamen berichten, dat de Verklaarde overal met eerbied was ontmoet op haar weg... Maar, o Allâh! wàs zij te Malaga!? De boden kwamen berichten, dat de bergbewoners haar gezien hadden, rijdende op een ros, wit als sneeuw, tusschen de ruwe soldaten... Dat zij haar eere deden, de voeten haar wieschen, en op haar weg de vrouwen der herders haar omhulden in witte waden, als de hare waren verscheurd... Maar wàs zij dan nu te Malaga!? Of... was zij dood en verloren voor eeuwig!

Aboe-Abdallah kreunde van smart. Zijn vrouw had hij verloren, zijn zoon had hij verloren! Hoe lange reeds was zijn zoon gijzelaar! De seizoenen, de ongewisse seizoenen van wisselende levensbedriegingen wentelden met winters en zomers en steeds

was zijn zoon gijzelaar! Waar was eenige zekerheid! Zoû hij ooit Morayma terug zien, Abdallah terug zien! Morgen, overmorgen werd hij weder onttroond! Hij wist het, hij wist het, deze schijn van zekerheid zoû niet duren... De Wijzen, zij gingen en kwamen maar wisten niet... Zijne moeder raadde verzoening met Don Ferrando heden en morgen den Heiligen Oorlog! Wat wist HIJ, wat ried hij?! Er was niet te weten, te raden... De noodlottige onzekerheden golfden voort, voort tot een breeden stroom, naar de zee van het Einde. Diè zag Allâh alleen! Diè spoelde aan Allâhs voeten. En Allâhs zondigende kinderen, zij waren niets in den noodlottigen stroom! Zij liepen den stroom toe in nevels, die dreven om hunne zoekende zielen... Zij dwaalden als schimmen in mist naar den stroom en werden meê gesleept naar het Einde. Wie wist ièts! Zelfs de Wijzen niet meer! Zijn Mooren, wie wist van hen of zij hèm, Aboe-Abdallah wenschten tot vorst of EL ZAGAL, die wrokte te Guadix, maar toch heerscher was over geheél het Oostelijke koninkrijk, tot Malaga, het bedrongene toe. Twee vorsten heerschten over hun heilige land en om beiden dreven de nevelen en misten der onzekerheden en àl het noodlottige ongewisse... Maar uit het Noorden - dat wìst hij nu, Aboe-Abdallah - uit het Noorden stuwde de zekerheid aan! Dat was de Spanjoolsche zekerheid, de ijzeren kracht, de onverzettelijke wilskracht, het Doel voor oogen: de rijpe Vrucht te plukken! Het was gedaan, o het was gedaan! Het zoû gedaan zijn, het zoû weldra gedaan zijn! O, land, lief als een tuin van zaligheid voor het arme Moorsche hart, gij zoudt bloeien voor een ànder volk! O, stad, schoon als een blanke hemelstad, gij zoudt de weelde worden voor Ongeloovigen! O roode burcht, o broze burcht, o wonderburcht, o burcht der tooverzalen van teedere zuilen, de booze koning zoû u eenmaal bezitten, de Christenkoning, zoon van Iblis! Het was gedaan, het was gedaan... Voor zijn volk, voor zijn moeder, voor zijn zoon, voor hèm... Het was alles gedaan en Morayma was henen!

Nooit had Aboe-Abdallah, door de onzekerheden zijns levens, de zekerheid van zijn Ongeluk zoo twijfel- en troosteloos ge-

voeld. En in de nacht, die, starreloos, over de Alhambra heen was gezonken, staarden Aboe-Abdallahs oogen open òp in de duisternis, trilden zijne handen open, hingen zijne armen slap...

- Mijn Heer! Mijn Heer... hoorde hij plots.

Hij antwoordde niet.

- Mijn Heer! Mijn Heer en Vorst...

- Wat is er? riep hij onwillig den officier toe zijner kamerwacht. Wie stoort mij in de nacht!

- Heer, in de nacht hebben zich aan de poorten der stad vluchtelingen aangemeld...

- Van waar?

- Van Malaga, Heer...

- Van Malaga! schrikte hij op, denkende aan Morayma.

- Ook aan de poorten, Heer, der Alhambra... En onder hen is...

- Wie?? schreeuwde hij plotseling. Licht, licht, flambouwen!! Wie is onder hen...

- Noerredin, de zoon Ali-Atars!

- Noerredin! Waar is hij!!

- Hier, Heer...

In den hof, waar de kamer op uit kwam, dwarrelden enkele toortsen. Een dienaar ontstak de bronzen lantaren der kamer. Noerredin was nader getreden, Morayma's jongere broeder...

- O, Heer! riep hij uit en wierp zich aan Aboe-Abdallahs voeten. O, Vorst en zwager!

- Wat meldt ge mij, Noerredin?

- Malaga is gevallen!!

Aboe-Abdallah verwachtte het reeds. Maar wàt, diep in zich, kon het hem deeren! Malaga behoorde toe aan EL ZAGAL en of het viel en Don Ferrando er meester werd, wat kon het hèm schelen, hij, leenman van Don Ferrando en wien zeker nu Malaga zoû worden toe gevoegd aan zijn leen. Zijn leen, een koninkrijk, het koninkrijk der Geloovigen, provincie van het koninkrijk der Ongeloovigen! Wat kon het hem deeren! God was groot en Zijn wil geschiedde!

- Malaga is gevallen? vroeg Aboe-Abdallah mat.

- Ja, Heer. Wij hebben wàt wij konden gestreden. De bezetting in de ALCAZABA en Hamet-el-Zegri met zijne Gomeres in den toren van Gibralfaro. Wij, Heer, streden met Hamet, snikte Noerredin, aan Aboe-Abdallahs voet.

- Jij, met Zeïd??

- Ja, Heer, ik, met mijn broeder Zeïd!

- Waar is hij?

- Gevallen!

Aboe-Abdallah kermde op.

- Is Zeïd gevallen?! riep hij smartelijk uit. O mijn arme zwager, o mijn jonge held, de jonge welp van een Leeuw, broeder van mijn Morayma...!

- Morayma, Heer...

- Waar is zij?? riep Aboe-Abdallah woest.

- Zij was in Malaga, Heer! riep Noerredin.

Aboe-Abdallah schreeuwde bijna op van blijdschap.

- Waar is zij nu?? riep hij uit.

- Ik weet niet, Heer. Het laatst, dat ik haar zag, was voór de bestorming van het laatste bolwerk van Gibralfaro... Was zij, verklaard, tusschen de heilige Wijzen. Ik heb noch hen, noch haar meer gezien...

Aboe-Abdallah kreunde van smart en teleurstelling. Toen bedwong hij zich, richtte Noerredin op en deed hem naast zich zitten. Als een knaap was hij nog, de jonge Moorsche ridder en nu hij snikte, om Morayma, om Zeïd, om Malaga, omarmde Aboe-Abdallah hem op zijn borst, drukte zijn schokkend hoofd tegen zijn hart. Wat voelde hij zich oùd van leed, bij dit jeugdig verdriet!

- Noerredin, mijn eénige nu! sprak hij zacht. Mijn eenige, nu Morayma verdween en Zeïd viel in den strijd! Snik uit je smart, in mijn armen, ween aan mijn hart, rust aan mijn broederborst. Dapper kind, laatste welp van den Leeuw, jij, die voor de zuster strijden wilde om haar onschuld te bewijzen, toen in het krijt reden de Zegris en de Gomeres, die alleen Gòdsgezanten konden verslaan! Snik, ween en rust uit! En zeg dan Aboe-Abdallah van

Malaga en van Morayma, van Morayma vooral...

De knaap weende en snikte in Aboe-Abdallahs armen. Nu, in het zachte afschijnsel der hooge, bronzen lantaren, zag Aboe-Abdallah, dat Noerredins wambuis bloedbezoedeld was, en dat zijn hoofdband een wonde aan het hoofd verbond... En zich eindelijk overmeesterend, vertelde Noerredin van Malaga... Van de kooplui, de rijke kooplui, die van den aanvang des belegs voor de overgave waren geweest... Van den zeeslag, der Spanjoolsche en Moslemsche vloten... Van het hongerlijden der bevolking, terwijl van de koopvaardijschepen, zichtbaar uit de belegerde stad, de zakken graan over het strand binnen het kamp der belegeraars werden gebracht.

- In den Gibralfaro wilde Hamet-el-Zegri, vertelde Noerredin; strijden tot het uiterste... Reeds had de stad zich overgegeven, met de bezetting der ALCAZABA, op aandringen van de kooplui... Wij, in den Gibralfaro, streden voort. De antieke toren viel bijna tot puinhoop, doorschoten van af de heuvelen, van af de zee... Toen verschenen, o Heer, plotseling de Wijzen tusschen onze wanhoop...

- Morayma?

- Zij dwaalde tusschen ons, verklaard. Zij wist niet van oorlog, van belegering, van gevaar. Zij wist niet van honger. Zij dwaalde tusschen ons door, als een hooger wezen... En toen de Wijzen tusschen ons verschenen, niemand wist hoè, maar zij bezitten de goddelijke krachten...

- Herkende Morayma haar broeders?

- Zij herkende ons nimmer, Heer. Zij dacht steeds te dwalen door de voortuinen van het Paradijs. Zij zocht steeds naar u, Heer, dien zij verlaten had... En toen de Wijzen tusschen ons verschenen, vroegen wij hen, in den donker, des nachts, het Spanjoolsche kamp te betooveren... De Spanjoolsche vloot te betooveren, van verre, Heer, door bezweringen... De pest op te roepen, in het Spanjoolsche kamp... De dood op te roepen over de Christelijke vorsten... Zoo de stad zich niet had over gegeven, zoo den Wijzen tijd was gelaten, Heer, de betoovering te voltrekken, zoû zij, met

Allâhs hulp, voltrokken zijn... Helaas! Plotseling zagen wij, van onzen toren af, de Spanjolen de stad binnen trekken! Malaga was gevallen! Maar Hamet-el-Zegri, strijden wilde hij tot het einde...

- Noerredin, waar kàn Morayma zijn!!

- Heer, de Wijzen, zullen haar hebben beschermd, haar hebben onttrokken aan het oog van de Christelijke honden... Maar Hamet-el-Zegri, Heer...

- Vièl hij, op het laatst...?

- O, erger, erger, Heer! Zij nàmen hem, de overmacht ontwrong hem zijn sabel en nu...

- En nu?

- Nu verzucht hij, met ketenen en steenen beladen, in het donkerste kerkerverlies!

Aboe-Abdallah schrikte op.

- Hamet! riep hij. Hamet-el-Zegri! Mijn veldheer, die EL ZAGAL wilde volgen! EL ZAGAL, die niet Malaga bereikte, die veilig te Guadix om zijn nederlaag wrokt, terwijl MIJN Hamet te Malaga onderging! O, mijn Hamet, o mijn Hamet!! O Morayma! O, Noerredin, laat ons weenen, laat ons weenen, in elkanders armen!

Zij omhelsden elkander vast en weenden op elkanders schouder. Plotseling schrikte Noerredin op. In het midden der nacht had van de ALCAZABA over de Alhambra, zeer duidelijk, Spanjoolsch trompetsignaal geklonken, koper doorklaterend de duisternis.

- Heer!! riep Noerredin, in ontsteltenis. De vijand!! De vijand!!!

En hij rees sidderend op.

Ook Aboe-Abdallah was opgerezen. Maar hij glimlachte kalm weemoedig. En hij sprak, gebroken zijn stem:

- Neen, Noerredin, daar klatert niet vijandelijk signaal...

- Het zijn Spanjoolsche trompetten, Heer!!

- Het zijn Spanjoolsche trompetten, Noerredin... Het is het nachtsignaal, dat alles rustig is in en om de ALCAZABA en de Alhambra; het nachtsignaal van de Spaansche troepen van Don Fernandez Gonzales...

- Dien zij noemen den Grooten Kapitein??

- Van hèm zelven... Dien Don Ferrando mij zond om de rust te bewaren in Granada, waar zij weder mij moede zijn en verlangen naar... EL ZAGAL!

Noerredin had in ontsteltenis de armen op geworpen.

- O Heer! O Heer!! riep hij uit.

Voor zich zag hij Aboe-Abdallah steeds smartelijk glimlachen. Maar terwijl verder en verder, in de nacht, zich het Spanjoolsche trompetsignaal verloor langs de wallen der Forteres, stortte de knaap aan Aboe-Abdallahs voeten, en omknelde hem snikkend de knieën.

Toen lag hij stil, zijn hoofd roerloos. En Aboe-Abdallah, zich buigende, zag, dat de knaap bezwijmd was, van vermoeienis, smart en wanhoop.

XLII

Winter in de Alpujarra-bergen schudde over het ruwe gerotste de sneeuw, en de sneeuwstormen lieten aan de kartelende kammen achter de blanke lagen, vulden de leêge valleien met blanken val, terwijl in de verte, in de hoogte, aan den hemel, de glanzende lijn van het Sneeuwgebergte, zelfs in nevel en mist, nog een lijn van glans, nòg een golvende blankheid bleef: het paradijs zelve dier sneeuw, de bron dier stuivende blankheid, de goddelijke urn der eindlooze vlokken. De bergstroomen, bevroren, gestremd, hingen met hunne gevangen wateren in straffe stalactieten af van de riffen, waar uit de ijs-overpegelde sparren zich drongen, storm-gezwiept en verwrongen de afgronden over, en langs de barre diepten rijden zich grotten. Zij waren gegroefd in het rotsgesteente en de heremieten hadden haar tot woning verkoren. Bevroren strekte de sneeuw er voor een smalle, gladde straat van marmer en over de krochten en kloven weidden de oogen der grotbewoners naar den wilden baaierd, die, betooverd nu in winterdood, wachtte op den eersten adem van lente om te herleven,

te herbloeien tot weelderigheid van weide, water en vruchtbaar veld.

De smalle, gladde straat voerde op naar een ronde hoogvlakte tusschen de rotsen, een marmeren plein gelijk, waar een tochtige wind wirrelde tusschen klippen en gewarrelde sparrestammen. Slechts enkele vlokken nog fladderden rond en door deze gingen de heremieten de straat op naar het plein. Het waren oude, magere, van onthouding ontvleeschde gestalten, in witte waden gehuld, velen steunende op stokken; met lokken wit en baarden wit, geleken zij schimmen en spoken en er kwamen er meer en meer de grotten uit, tot de smalle ijsstraat, langs den afgrond, wemelde van hunne langzaam stijgende witheden. Sommigen waren verklaard, krank van zinnen; hunne oogen staarden in extaze, hunne baardmonden mompelden en toch begrepen zij, trots hunne vervoeringen op deze bergtoppen, de dingen van omlaag en om deze juist begaven zij zich naar het plein, waar de koning - EL ZAGAL - die van Guadix naar Almeria toog, komen zoû als hun was gemeld.

Zij hadden nu het plein overvuld, zij knielden over de sneeuw en de steenen, zij schenen niet de koude te achten en ongevoelig te zijn voor de hardheid der rotsen; zij huiverden maar zij staarden verklaard, zij klappertandden, maar baden of spraken tot de geesten, die zij rondom zich zagen. Tot van een breederen weg, die steeg uit het lagere sparrenbosch de stoet der voorzichtig stappende paarden opwaarts kwam en EL ZAGAL zelve, tusschen zijne ridders, zichtbaar werd, verouderd, gebogen de hooge gestalte over zijn paard, maar zijn oogen bliksemend nog van een wreed vuur. En hij stond stil in het midden des pleins; de wirrelende tocht warrelde met zijn witten mantel en zijn witten baard en de witte slippen van zijn tulband, die hingen over zijne schouders en hij was als een gebroken, heel oude man. En hij zeide:

- Heilige mannen, ik sta in uw midden. Den laatsten keer stond ik tusschen u in den heiligen grot van Granada en de vervoering kwam over mij om naar Malaga te gaan en het te beschermen tegen de Christenhonden... Helaas...!

EL ZAGAL jammerde en om hem jammerden de heilige mannen. Hunne jammerroep weêrechode tragiesch tusschen de wind-omgierde rotsen.

Helaas...! jammerde EL ZAGAL. Ik mocht zelfs Malaga niet bereiken tot zij viel, onze schoone stad; den Heiligen Sleutel van onze zee, wij hebben hem niet meer!

De heilige mannen jammerden.

- Ik gunde mijn troon aan den zoon mijns broeders: helaas...!

- Helaas! jammerden de heilige mannen.

- Hij en de zijnen sloten de poorten van Granada vóor mij toe, toen ik, moede en verslagen, keerde en verhardden hunne harten jegens mij. Toch, heerscht hij, Aboe-Abdallah, in Granada, ik heersch over grooter rijk: van Guadix, over deze bergen heen, strekt MIJN rijk zich nog uit tot aan de zee. Maar helaas, helaas, Malaga viel!

Het gejammer weêrechode heviger.

- De Moslemsche vloten werden verspreid over de booze zee! riep EL ZAGAL. De Ongeloovigen beheerschen onze zee, onze kust! De Ongeloovigen zelfs, o heilige mannen, legeren in de Forteres van Granada, waar HIJ, Aboe-Abdallah, hen riep, om zijn wankele macht te beschermen! Vloek over hem, vloek over hèn!

Door het gejammer dreunden de vervloekingen op; de oude mannen balden de magere vuisten. De wind flapperde door hunne witte waden. Hunne stemmen riepen door elkaâr:

- De tijden zijn die des Noodlots!! Granada! Granada! Allâh, waarom verlaat ge Granada? Zonde bedreven Uw kinderen? Granada! Granada! In de heilige stad liggen reeds de Ongeloovigen! Over de zee kruisen de Ongeloovigen! Malaga! Malaga! De wereld zal kraken onder onze voeten! Deze bergen zullen splijten! Het zal vuur uit den hemel regenen! De zon zal los barsten in een vloed van vuur! De starren zullen regenen door het heelal!

Zij krijschten, zij schreeuwden, zij krampten de vingeren, zij liepen rond, in vóorziening hunne oogen geopend en gespalkt de zwarte open monden in de witte baarden. En EL ZAGAL ook had

de armen ten hemel geworpen en sloeg zich de borst en rukte zich aan den baard. Toen plotseling, naar den donzen sneeuwkam der rotsen, die rezen over het lagere sparrenwoud, alle die dolle oogen uit zagen. Zij zagen drie oude, witte mannen als zij zelve waren, wit en onwezenlijk en tusschen hen was een witte vrouw, maar zij was jeugdig en hare losse haren, tusschen hare hangende sluiers, waren zwart.

- Waarom wanhoop? riepen de Wijzen tot de heremieten. Waarom vertwijfelen? De dingen wisselen, de machten wisselen... Na de beproevingen, die Allâh zijn kinderen zond, richtte steeds hij ze op! Al is Malaga ons niet meer, is Baza niet ons, zijn tal van sterke steden niet ons, zijn de bergen niet ons? Is Granada niet ons??

- O mijn heilige stad, waar Aboe-Abdallah de Ongeloovigen riep! O mijn troon, dien ik gunde den onwaardige! schreeuwde snikkend uit EL ZAGAL.

De Wijzen, de vrouw in hun midden, waren af gedaald naar het plein. En zij zeiden, tot EL ZAGAL, oud en gebroken, over zijn ros neêr gebogen:

- Verzoening geeft kracht...

- De onwaardige, de onwaardige! snikte steeds EL ZAGAL. Verzoening, o Wijzen, met den onwaardige!! Die zich reeds leenman verklaarde van den Ongeloovige! Die de Ongeloovigen riep in zijn veste! Granada! Granada! Nog heersch ik hier, EL ZAGAL, over deze bergen, over deze verre valleien! Maar Malaga, Malaga in het Oosten! Granada, Granada, in het Westen! Geheel het Noorden, met Loxa, arm Loxa! met Moclin, Illora, stuwt op ons aan! En het Zuiden ligt open, te nemen, als eénmaal o, Granada, Granada...!!

Hij snikte van wanhoop, gebroken. Rondom hem en zijn sombere ruiters dansten als in wanhoop rond de oude, blanke heremieten. Zij wendden zich en wrongen zich, bogen zich voor over en achter over, tuimelden om en om, wierpen de sneeuw op en zij klaagden Granada! en zij klaagden Malaga! en zij klaagden Loxa! en schreeuwden tot Allâh, dat Hij te hulpe Zijne kinderen

zoû komen. De witte vlokken dwarrelden heviger. Maar tusschen hen ging de witte, jeugdige vrouw om en zij zong zacht en gebaarde als in een droom. En om haar te hooren, staakten dan de heremieten hun wanhoopsdans en klaaglied en zamelden om haar rond en zij neuriede:

- Door de blanke rozentuinen voor het Paradijs... Altijd de blanke rozentuinen van het Paradijs... Ik dwaal, ik dwaal al zoó lang... Ik zoek in de blanke rozentuinen voór het Paradijs... ik zoek al zoó long, zoo lang... Zoek ik mijn zoon, die is in de blanke rozentuinen... zoek ik zijn vader, die is in de blanke rozentuinen... Zoek ik zoo lang al, zoo làng... Door de blanke rozentuinen...

Zij gaarde de sneeuw van de rotsenranden en het waren de witte rozen, die hare vingeren ontbladerden voor hare voeten uit, in vlokken.

De heremieten hernamen hun neuriënden zang en hunne oude stemmen zongen:

- Door de blanke rozentuinen...

Tot zij plots weêr tuimelden en zich wendden en wrongen en zich bogen voor over en achter over en rond tuimelden als in een waanzinsdans, op werpende de sneeuw, zoo dat het rozen, blanke rozen om Morayma sneeuwde. En hunne klagende, zwart open monden in witte baarden galmden weêr klagende:

- Malaga, o Malaga! Heel het Noorden... stuwt op ons aan! Granada, o Granada...!!!

De rotsen om, reed EL ZAGAL, met zijne ridders, den dalenden sneeuwweg af, langzaam, voorzichtig der paarden tastende stap door blankheid. Hij zakte in een in het zadel, een oude vorst, een gebroken koning; hij hing over zijn paard als een moede man...

Maar beneden aan den weg wachtte de voorhoede van zijn leger in de valleien gekampeerd om de smeulende vuren.

En zij riepen hem toe:

- EL ZAGAL! EL ZAGAL! Dappere! Dàppere!!

De strijdkreet, die zijn naam was, steeds, weêr-echode als tegen kristal, òp naar de hoogvlakten, waar de verklaarden in den dichteren sneeuwval, de grijsaarden om de vrouw, voort gingen te

klagen, te zingen, te snikken, te wringen, te wenden, te tuimelen den waanzindans...

XLIII

Die winter was de verschrikkelijke. De Katholische koningen overwinterden in Malaga en vernamen, dat in Arragon, in Castillië-hoe lange waren zij niet afwezig van daar!-storm op storm heerschte, zondvloeden den hemel uit stortten, de rivieren, overstroomende, de steden aan hare boorden blank zetten. Orkanen en aardbevingen, zeebevingen volgden slag op slag elkander op, over en langs het schiereiland en de Mooren dankten Allâh voor de teekens, die hij eindelijk zond, van Zijn toorn tegen de Christenhonden.

Don Ferrando en Doña Isabel, de vorstelijke avonturiers, bleven te Malaga, en de wonderschoone Moorsche stad, de eerste groote, die zij zagen - witte paradijsstad in hare palmentuinen - hield hen in hare bekoring gevangen. En overijld gingen zij nooit te werk. Nu was geheel het Oostelijk koninkrijk van Granada in hunne macht, terwijl 'Boabdil' te Granada zich steeds beschouwde als hun vazal, getuige de rijke geschenken, die hij hun zond: prachtig getuigde Andaluzische hengsten voor Don Ferrando; zijden weefsels, goudstof, goudsmeêwerk, Arabische geuren voor Doña Isabel. Tusschen den Christenkoning en den Moorsche vazalvorst echter bleef EL ZAGAL, in zijn stad van Guadix, de onafhankelijke heerscher over een nog uitgebreid rijk met groote steden als Almeria, als Baza en de steile, besneeuwde Alpu-jarra-keten stond als een muur tusschen den ouden Moor en den overweldiger.

In Granada was, o wonder, de rust sedert maanden niet verbroken. De Mooren namen den toestand, zich schikkende in het Noodlot, aan zooals Allâh dien had geschapen, nu te gelijker tijd toch Aboe-Abdallah rustiglijk de Alhambra bewoonde en heerschte. Hoe toornig zij ook eerst waren geweest om de Span-

joolsche bezetting van den Groot-Kapitein, die maanden als een beleediging in de ALCAZABA had gelegen, zij hadden later het vertrek dier troepen langs de Darro nauwlijks opgelet, opgaande in het belang hunner zaken, nijverheid, handel, die toch eigenlijk waren het eigenlijk levensbelang, als de vorsten het goed vonden rustig te blijven en niet elkaâr steeds in de haren te zitten. Granada, dien winter van stormgeweld, lag in hare vallei als een door goede geesten beschutte, beschermde geluksstad, blank en rood onder hemel blauw, de palmentuinen steeds glanzend groen als gelakt, de oranje-hoven doorsparkeld van glinsterend ooft, de rozengaarden doorbloeiende, hoe zilver schitterend ook ginds de karteling der Sierra Nevada als met ijstanden ìn beet in het straffe azuur. En in zoo fabelschoone weldadigheid bloeide de stad, verlevendigde het bonte beweeg in hare nauwe straten van roze, blauw, blank, zacht groen, tortelgrauw gekalkte huizen; de bazârs wemelden van kooplui uit het Oosten, ook al was de weg langs Malaga niet meer vertrouwd; in de opene zijdeweverijen, gouden zilversmederijen, pottebakkerijen woelde het nijvere bedrijf, ontplooiden de handelaren de beroemde stoffen, stapelde zich het sierlijke vaatwerk der slanke kannen, der ranke amforen en ronde bekkens, gemengd met de gedrevene zwaarden en schilden en helmen, rijden zich de glazurende gebakken-aarden en hing een aroom van zorgelooze welvaart, een rijke geur van aromaten, die het getinkel der gouden dinaren doór krinkelde... Zoo schoon was Granada, zoo zonnig de elders stormruwe winter, zoo goed ging de handel, zoo blij was het leven in de volle straten, op de volle pleinen; te ademen, te lachen, te zingen, te léven alleen was reeds geluk. Het halve koninkrijk verloren... wie dacht er aan, te Granada! Malaga in bezit van Don Ferrando, wat hinderde het te Granada! EL ZAGAL, mokkende, dreigende, oud maar boos, te Guadix, wat deerde het te Granada, nu Aboe-Abdallah in de Alhambra troonde! De voorspellingen... ja, maar eéns zoû de wereld vergaan, zoû de zon barsten, zouden de sterren regenen! Wie dàn leefde, die zorgde, als de voorspellingen werden bewaarheid. Maar wie nu leefde, zorgde niet, poogde rijk te worden, poogde

te genieten het leven en de minnestreelen op de pleinen des avonds, als de stad warm was, trots winter, van zoo véle lichten, kleuren, gloed, glans en levensgenot, zongen niet van oorlog en strijdende en naijverige vorsten maar zongen van weelde, van schoonheid, van liefde, van enkel blijde, zorgelooze, vreugdevolle dingen: de echo van hunner toehoorders ziel.

In de Alhambra was niet zoo veel vreugde, niet zoo groote zorgeloosheid. Aïscha, maanden lang, had ter nauwer nood kunnen verkroppen de beleediging der Spanjoolsche bezetting in de ALCAZABA en somber had zij fronsende om gedwaald, vòl gedachte van wraak, van vergif, van moord, van den Grooten-Kapitein en de zijnen te vernietigen, op welke wijze ook. Als Aboe-Abdallah haar zag, een booze geest gelijk, dwalen door de Alhambra, langs de tinnen, de tuinen door, van de wallen òp zien naar de overliggende Forteres, bezwoer hij haar, geduld te hebben, hare wraakzuchtige plannen te onderdrukken, omdat Don Ferrando zonder erbarmen zoû zijn en zijn vermoorde soldaten zoû wreken. En dan zaten zij droevig te zamen, moeder en zoon. De wijde tooverpracht der Alhambra doorwaarde hun beider overgroote weemoed. Aïscha, zij dacht wèl, dat het halve koninkrijk reeds was in de macht van den hond! Zij zag het aán komen, het onvermijdbare Noodlot, dat talmde alleen, dat draalde om zekerder te zijn van zijn slag. En zij peinsde en zij wrokte Allâh en zij bedacht en zij vond niet... Aboe-Abdallah, nu wel wetende, dat Morayma, verklaard, was in de hoede der Wijzen, vrat wroeging het hart, was ziek van smart, vermagerd, verouderd, hol bleek zijn gelaat, de donkere oogen verdiept van wanhoop, en zoo zaten zij droevig te zamen. Zij duldden om hun zieleleed geen nuttelooze pronk van hofhouding. De hovelingen wezen zij verre. Zij zaten alleen in de fabelhoven, in de tooverzalen, aan den rand der vijvers, bij de zilver zingende fonteinen. Een zacht kleurige pracht van Scheherazade-paleis lijnde, boogde, breidde en diepte om hunne eenzaamheid rond. Dan dacht Aïscha aan het kind... Het was steeds gijzelaar, ver, te Cordoba, met de andere jeugdige knapen. En dan vroeg zij haar zoon, schoon zij wel wist:

- Zijn de geschenken naar Malaga verzonden?
- Ja...
- Welk antwoord?
- Hoffelijke dank...
- Niet meer?
- Neen...
- Geen woord... over hèm??

Hij begreep wie zij bedoelde. Zijn wanhoopsoogen welden vol tranen.

- Geen woord, zeide hij, mat.

Maar zij, oproerig, richtte zich op. Zij balde de magere vuisten; zij stond woedend, niet achtende, dat hare sluiers vielen.

- Met welk recht! Met welk recht! riep zij. Ons kind te houden in gijzeling, nu je vazal je verklaard hebt, vazàl! Ons kind, ons eenige kind, mijn kleinkind, mijn Abdallah, mijn eénige hoop, mijn eénige hoop!!

Zij brak te zamen, zij snikte het uit. Hij omvatte haar in zijne armen.

- Zij zijn de sterksten, sprak hij mat.

Zij snikte in zijn armen.

- Het was àlles om niets, snikte zij. Al mijn geestkracht je te blijven beschermen, voor je eigen vader. Al mijn moed, dien ik je inblies! Wij gaan het einde toe, het einde... O, ware ik een man, een man als EL ZAGAL...! Ik zoû nog... nòg...

Zij voleindde niet, maar hare tranen, plotseling, hielden op. Zij zaten droevig naast elkaâr, wijd om hen heen de zacht kleurige pracht, doorzongen van de eeuwige fonteinen. En hij smachtte naar Morayma. En zij, plotseling, klaagde weer:

- Abdallah, o mijn eenige, mijn eénige...!!

Van af de wallen, bij de wellen der waterwerken klonk uit de diepte vroolijke klank van violen op, blijde zang van zorgelooze, vreugdvolle dingen.

XLIV

Maanden reeds duurde het beleg voor Baza en gedurende alle die maanden duurde ook de zorgeloosheid te Granada. En het werd den bewoners te moede of zoo gelukzalige toestand steeds duren zoû. Baza hield het lang vol; wel, waarom zoû niet eens zoo lang de stad het nog kunnen harden, tot eindelijk Don Ferrando, moede, de belegering op zoû geven! Oorlog voeren kostte geld; Doña Isabel, uit Malaga, zond wel steeds nieuwe versterkingen, maar toch, als het geld eenmaal óp was... Het zoû niet de eerste maal zijn, dat een belegerde stad zich bevrijdde, en dan zoû wellicht Don Ferrando, uitgeput, naar Malaga terug keeren, en dàn zoû misschien EL ZAGAL, die maar werkeloos bleef, een oude man, een oude held! te Guadix, bang, dat, als hij zich verweerde, Aboe-Abdallah hem bestoken zoû in den rug..., dàn zoû misschien EL ZAGAL...

Te Granada dreef men handel en leefde in zorgeloosheid, ja, vergat men zelfs zijn vorsten: wanneer vertoonde zich Aboe-Abdallah, wanneer kwam hij de Alhambra uit... Bemind was hij niet, maar gehaat was hij ook niet; sedert de Spanjoolsche bezetting de ALCAZABA had verlaten... kon men hem niets meer verwijten...

Aboe-Abdallah zelve leefde in weemoed zijn dagen voort. Dien geheelen zomer bleef hij met Aïscha in de Alhambra; het Generalife, het zomerpaleis, wekte te smartelijke herinnering op aan Morayma, de onschuldig verdachte... De herfst geelde in de looveren van het olmenbosch. Weêr glinsterde de karteling der Sierra Nevada van nieuwe sneeuw... Voor Aboe-Abdallah, die kwijnde over zijn kussens, zijn doffe smart doorruischeld met de eeuwige droppeling der fonteinen, verscheen een der Wijzen. Hij scheen ouder geworden, witter, doorschijnender, meer vergeestelijkt dan ooit en zijne zwarte oogen gloeiden als diepe, zwarte vlammen. En hij zeide:

- Morayma...

Aboe-Abdallah, in eenen, stond op.

- Wat, Wijze, van haar?

- Zij is op weg naar Granada, zeide de Wijze.

Aboe-Abdallah kon zijn geluk niet gelooven.

- Waarom, vader?

- Zij gaat als zij gaat. Zij is verklaard en niemand hindert haar te gaan als zij gaat. Zij dwaalde lange de bergen door, waar de heremieten haar met eere omringden. Zij daalt nu de Alpujarra af, en langs den Xenil komt zij; de herders zullen er haar, op hunne beurt, met eere omringen...

- Vader, zoó lange reeds dwaalde zij, een zachte, teedere vrouw! Is zij niet ziek? En zal zij nooit meer òns en het leven herkennen?

- Wie mag wenschen, dat zij dit ooit zal doen? Wie mag wenschen, dat Allâh het hoogere licht weg neemt uit hare oogen? Zij is verklaard en zij komt hier heen...

- Wanneer, vader, zal zij hièr zijn? smeekte Aboe-Abdallah.

- Wie zal het zeggen, zoon? Wie weet het. Zij dwaalt de Alpujarra af en de Xenil zal haar leiden en langs de Darro zal zij de poorten van Granada bereiken, maar wanneer, wie zal het zeggen. Als zij moede zal zijn, zal zij rusten en de herders zullen haar een sponde spreiden en hunne vrouwen zullen haar wasschen de voeten en haar de witte waden uit breiden, als de hare verscheurd zullen zijn en zij zullen haar melk brengen en ooft en honig en brood. En zij zal rusten zoo lange zij wil, tot zij weêr gaan zal en Granada bereiken zal...

- O! riep Aboe-Abdallah. Zoo ik haar terug zag! Vader, gij zeidet mij steeds, dat ik haar niet dwingen moest terug te keeren en dat zij gaan moèst waar zij ging, omdat zij verklaard was in hooger licht! Maar o, zoó zij eindelijk terug kwam, in Granada, hier, in de Alhambra, zoo ik haar mocht vereeren en liefhebben van verre, o verre, als een heilige, als een engel, o vader, hoe zoû ik gelùkkig zijn! Ik zoû niets meer wenschen, mijn leven lang; ik zoû mijn leven lang haar willen eeren... Vader, vader, zèg mij: zal zij komen? Zal zij werkelijk komen...??

- Ja...

- Over enkele dagen, over een week, o vader?

- Ja... over een week...

Aboe-Abdallah leefde op; hij telde de dagen, die omme sleepten; hij zond boodschappers, den Xenil langs...

Maar na drie dagen verscheen voor zijn bedde de tweede Wijze. En ook hij scheen als niet levend meer, enkel ziel, zoó doorschijnend, wit en oud... En als diepe, zwarte vlammen gloeiden zijne oogen... En hij zeide:

- Baza is gevallen...

Aïscha, op dit oogenblik, trad binnen uit den hof. Zij boog voor den Wijze, de handen ter aarde. En hij herhaalde:

- Baza is gevallen...

- Dus eindelijk tòch... sprak zij denkend.

En de Wijze vertelde hoe Baza gevallen was, na lange maanden beleg en verdediging, gevallen omdat EL ZAGAL, oud, gebroken, bang, de bange, gebroken, oude Dappere!, Guadix niet had durven verlaten om Baza met zijn leger bij te staan... En moeder en zoon, toen de Wijze in een zonk van slaap, die uren zoû duren, zagen op hem neêr, terwijl de fonteinen de wijde stilte rondom doorruischelden en glimlachten elkander toe, weifelend, toe... omdat Baza gevallen was.

- In macht van Don Ferrando, moeder... aarzelde Aboe-Abdallah.

- Wat geeft dàt! riep Aïscha woest. Als EL ZAGAL maar eerst is gebroken, verpletterd, vernietigd! Is òns leger niet sterk na zoo lange rust! Is òns nog niet immer Granada? Is geheel de Toekomst niet ons...?

- Maar de voorspellingen, o moeder, de voorspellingen! riep Aboe-Abdallah en hij zag naar den Wijze, die ontzield lag te slapen voor uren.

- Zij wisten zóo vaak de Waarheden niet! riep Aïscha... Wisten zij de Waarheid, toen zij voorspelden!?

- Werd IK niet de Ongelukkige, die heerschte tijdens zijns vaders leven...

- Breèk dan dien toover! Wees de Gelukkige, o mijn kind, o mijn éenige liefde: wees de Gelukkige, opdat niet dan éene voor-

spelling slechts bewaarheid werd! Wees gelukkig nù, om EL ZAGAL's ongeluk!

- Het schijnt mij toe, dat hij zijn ongeluk verdiende...

- Wees er dan gelukkig om... als IK er gelukkig om ben!!

- Gelukkig, gelukkig, mompelde Aboe-Abdallah. Ik zoû gelukkig zijn, als Morayma...

Dien avond kwamen de boodschappers terug. Zij meldden, dat zij in de vallei van den Xenil Morayma hadden gezien...

- O! riep Aboe-Abdallah ijverzuchtig; zoo IK haar gezien had, als gij haar gezien hebt! Zoo IK haar te gemoet mocht gaan...!

De boodschappers vertelden, dat zij Morayma hadden gezien, gezeten op een rots bij het water, omringd door de herders en hunne kudden, omringd door der herders vrouwen. Zij had zacht en onverstaanbaar bijna gezongen, en zij hadden allen haar vereerd. De vrouwen hadden de Verklaarde in de rivier gebaad en haar de zwarte haren gegeurd. De kinderen hadden takken en twijgen gebracht, omdat helaas, de bloemen ontbraken... En tegen het vallen der nacht hadden zij allen haar in eere omringd en haar geleid naar de met takken en twijgen versierde schuur, waar zij haar sponde hadden gespreid. Daar sliep zij, open de deur, opdat zij gaan kon als zij wenschte te gaan.

Zij kan komen, zij kan iederen dag komen! bedacht Aboe-Abdallah. En er doorgloeide, hij wist niet welke vreemde warmte, zijn ziel...

Maar na weder een dag verscheen de derde Wijze voor Aboe-Abdallahs bedde. Hij was de oudste; hij was niets dan de diepe vlam zijner oogen in doorschijnende schimme-witheid. En hij zeide:

- EL ZAGAL heeft het hoofd gebogen voor den Christelijken koning.

Aboe-Abdallah en Aïscha slaakten een kreet van verbazing.

- Bij Almeria, zeide de Wijze. De Christelijke koningen naderden, met hun leger, in zegetocht. EL ZAGAL trad hen te gemoet; hij is oud en gebroken. En de Christelijke koning omhelsde hem en noemde hem koning van Andaraxa en van de Alpujarra-bergen. Toen ging EL ZAGAL, gebroken en oud...

- Mijn zoon! Mijn zoon! riep in vervoering Aïscha, toen de Wijze in slaap was gezonken. EL ZAGAL gaf Granada op! EL ZAGAL zal je nooit meer betwisten je troon, je heiligen troon, dien IK steeds beschermde voor je! Je bent onbetwist koning over Granada en thàns...!

- Ik ben Don Ferrando's vazal, zei Aboe-Abdallah, maar Aïscha hoorde hem niet.

- Thàns... riep zij; thàns zie ik vóor mij op stralen de geheele nieuwe glorie voor ons koninkrijk!! Geen verdeeldheid meer! Jij alleen, jij alleen! O, wij zullen sterk worden tegen de Christenen! Wij zullen ze wèg jagen van onzen heiligen grond, wij zullen hun stad hernemen na stad; wij zullen hen vervolgen tot in hunne eigene rijken; Iberië, Iberië zal òns zijn!

Hij stond haar bewonderend aan te staren. En uit de vreemde warmte, die reeds zijn ziel door gloeide, omstraalde als een wijde zon.

- Het Geluk is nooit wat wij denken, dacht hij, in zachten weemoed om Morayma. Maar dit... ik voèl het... dit is het Geluk, omdat Allâh ons eindelijk gunt ons rècht...! Onze legers zijn sterk; wij zùllen nu, eensgezind, wij, duizende Mooren, Don Ferrando weg jagen, wèg jagen, uit Baza, uit Malaga, uit Loxa, in eéne beweging van honderdduizenden hem wèg jagen... En mijn Verklaarde... zij komt terug!!!

Het was hem of een hemel van licht òm hem dreef, terwijl Aïscha weg ijlde; weldra, van alle tinnen der Alhambra, der Forteres klaterden koperen trompetten, als na eene overwinning: blijde signalen, dat de koning zich zoû vertoonen zijn volk...

Uit Granada stroomde het verwonderde volk toe...

XLV

Hoewel de Vizier Joezoef meende, dat te veel vreugdebetoon ontijdig zoû zijn, zette Aïscha haar wil door en riep Aboe-Abdallah, opgewonden, den grijsaard toe:

- Neen, Joezoef-Aben-Comixa, moeder heeft gelijk! Ik zal mij vertoonen, te Granada, in alle statie van koninklijkheid! Ik voel, dat ik dit oogenblik plukken moet! Ik ben koning, eindelijk, onbetwist, van mijn koninkrijk van Granada! Dat EL ZAGAL sterve ergens tusschen zijn bergen, Granada zal hij mij niet meer ontnemen! Eindelijk gunt Allâh mij mijn recht! Eindelijk heersch IK, zonder mededinger; eindelijk beloont mij het Noodlot voor al mijn vernederingen, voor àl mijn Ongeluk! Ik voèl het, de sterren voleindden haar loop van noodlottigheid: mijn Ongeluk is gedaan! Laat niemand mij meer de Ongelukkige noemen! Laat niemand mij meer de Ongelukkige noemen!! De nieuwe tijden dagen! Tusschen mijn honderdduizende getrouwe Mooren ligt Don Ferrando al in zijn Ongeluk! De Ongelukkige ben ik niet meer!

De edelen, in den Leeuwenhof, hoorden hem met verbazing aan. Zij voelden niet mede in hunne zielen die wijde zon van stralen, die Aboe-Abdallah met een herleving van hoop doòr schoot, zoo groot en alomvattend, dat hij gelùkkig zich waande. Zij voelden niet mede zoo veel geheimzinnige vreugde, omdat Morayma op weg was naar Granada... Zoû innerlijke verdeeldheid ook niet meer zijn tusschen oom en neef, tusschen Dappere en Kleine, EL ZAGAL en Aboe-Abdallah... zij verheelden zich niet de zware beproeving, dat meer dan het halve koninkrijk in macht was van den Spanjool. Zij deelden niet in de enthoeziaste vervoering van den koning en van zijne moeder. Zij hadden ook niet gedeeld in de zorgeloosheid der kooplieden en burgers; zij hadden eerder zich fatalistiesch geschikt in wat talmde maar wat komen zoû... wat onvermijdelijk komen zoû, uit de richting van Malaga, van Baza...

En zorgelijk en zwijgend voorbereidden zij zich tot den uitgang. Het was na maanden, na maanden en maanden. Het was nu een optocht als voor een feest; de schelle trompetters te paard, tusschen de banieren en wimpels, kletterend en klaterend tegen het klare azuur, de Numidische ruiters, zoo reuzig en zwart, scharlaken en koper-gepantserd, de oude Vizier tusschen de groot-officieren; in met kralen en kwasten versierden draagstoel

Aïscha, zegevierend onder hare sluiers; eindelijk de koning, Aboe-Abdallah, tusschen den stoet zijner edelen en schildknapen. Het was, den rooden burcht uit, de witte stad in, het was van hoog naar omlaag, eene verrassende weelderigheid, een pronktocht, waarvan men de reden vroeg, verbaasd, verwonderd, omdat men den koning sedert maanden, sedert maanden niet had aanschouwd, terwijl men toch waardeerde het schouwspel der flapperende vanen, der glinsterende wapenen, der in breed, geborduurd tuig trappelende rossen, der ernstige waardigheden van de grooten des rijks, terwijl men openmonds staarde naar de weeldeverschijning der in hare gouden sluiers geheel onzichtbare oude vorstin, gewiegeld hoog boven de menigte in het Orientalische pavillioen, dat de zwarte slaven droegen, tusschen hare slavinnen, die de pluimschermen hieven, die de blauw walmende geurvazen torsten - weeldevertooning, bijna verouderd in deze nieuwere dagen, veronachtzaamd zoo vaak en zoo lang door Aïscha, meestal wars van ceremonieel; terwijl men eindelijk Aboe-Abdallah, tusschen zijn pralende edelen, pronkende officieren, tusschen al het kleurgevlam hunner mantels en gloedgestraal hunner rustingen, zag verheerlijkt op zijn rood-en-goud omhoesd ros, hij zelve ompurperd de schouders, gekroond boven zijn maliënsluier, schitterend van eêlgesteent: de diadeem op zijn hoofd, de sabelscheede, die hing om zijn nek, de schepterstaf, dien hij hield in de hand. Het verblindde, het maakte indruk, maar het verbaasde, het was te onverwachts, niet voorbereid, men vroeg waaròm toch deze prachtelijke optocht, die zich met het geklater der koperen trompetten voort bewoog tusschen de dichte drommen, langs de wallen van de Alhambra, overzwermd van menigte, de Poort der Gerechtigheid door, naar de lager gelegene stad, doorvloeiende, doorgloeiende de straten, ook de daken der huizen overzwermd van menigte, die nauwlijks juichte... Tot op de vragen:

- Waarom toch? Waarom?

de antwoorden luidden:

- EL ZAGAL is gevallen... Baza is gevallen... EL ZAGAL heeft

het hoofd gebogen voor den Christenkoning... EL ZAGAL is verpletterd... Mededinger heeft onze koning niet meer... Nu ja, zich verheugen is veroorloofd, zeker... Ja, zich verheugen, rustig... In bescheidenheid... Maar dit feest... deze glorie... om een Moorschenederlaag? Om den val van een Moorschen vorst... den val van den Dappere, ònzen Dappere...?

De menigte had nu begrepen, de menigte keurde af. Goed, Aboe-Abdallah was koning, onbetwist koning, nu, eenig koning, zonder mededinger... Zeker, àlle Mooren zouden zich nu scharen om hem, om straf te staan tegen den Christenvijand... Maar jubelde hij, glorifieerde hij, omdat EL ZAGAL, de Dappere, vernietigd was, gebroken, oud en ziek en het trotsche, grijze hoofd had moeten buigen...! Een gemor bromde op. Booze gezichten fronsten, somber keken de oogen. De jubelfanfare der trompetters werd met ontevreden gemompel doorbroken. Was meer dan het halve koninkrijk niet verloren! Was Malaga niet verloren, de Sleutel der Zee, de haven des handels? Was Baza niet verloren, de sterke stad; Almuneçar en zelfs Almeria? Wat zoû het einde zijn! En glorifieerde de koning, in steê van te rouwen stil in de Alhambra en met asch zich te bestrooien, dat de Dappere, de Held was gebroken! Nu balden de vuisten zich, scholden de driesten van de daken! Nu teekenden zich hun gebaren van minachting, nu keurden zij luide af, hoog de armen in de lucht, den hemel aan roepende! Stormige beweging doorvaarde de scharen. Op het groote stadsplein was gedrang: zij drongen tegen de wachten op, tegen de officieren, de edelen, den draagstoel. Krijschende verweten zij Aboe-Abdallah, met hevige gebaren, met spalkende monden, met woedende oogen: zij spogen. Hunne minachting en ontevredenheid spuwden zij uit. Zij drongen heviger, de edelen trokken reeds de sabels; uit den draagstoel, tusschen de gordijnen, de kralen en kwasten, zag Aïscha toornig en hare uitgestrekte hand beval... Terwijl Aboe-Abdallah, verbleekt, hoog op zijn ros, zich af vroeg of de ziel der menigte, als de kleur der golven, ooit zoû te weten zijn door den enkeling, die dreef op hare ongewisheid, op hare veranderlijkheid, op de tintwisseling harer onvertrouwbaarheid.

Een schok van verrassingen - verrassing des volks, verrassing der vorsten - misverstand, maatloosheid, impulsie, en plotse klaarziendheid! - heviger losbarsting elk oogenblik dreigend, daar, om die zoo zékere pracht van vorstelijk vertoon... de smeulende vonk, die telkens uit zoû kunnen vlammen in noodlottigen brand... en alles warrelende over het overzwermde plein in een draaikolk van ziedenden hartstocht...

Tot plotseling aan de groote pleinpoort, breed uit gezwollen boog, spits gepunt, als een breede stroom van aandoening de stad binnen golfde van haren buitenweg af...

Het was geheel de bevolking der voorsteden; het waren de mozaïekleggers, de pottebakkers, de wevers en smeden, de bakkers en ooft- en drankverkoopers, een dichte, dichte drang, die door de breede poort op golfde tegen die andere menigte, die aanzienlijkere menigte: kooplui, wisselaren, kleine edelen. Het was een breede stroom van bontheid tegen die andere bontheid in, in wier midden de vorstelijke stoet schitterde als een juweel tusschen email, tusschen de blanke en lichtkleurige huizen, wier daken zelfs nog de woelende menigte beurden tegen een strafblauwen hemel. En tusschen dien stroom volks, die van de voorsteden stuwde, was zichtbaar - van de daken, van de terrassen, van de ruggen der paarden, omdat ruimte om haar behouden bleef - éene ènkele witte figuur, éene enkele witte vrouw, die zich langzaam voort bewoog. Rondom haar, eerbiedig, stuwde de menigte, maar zonder haar te bedringen en hief over haar heen lauwertakken, myrtetwijgen, palmebladeren en strooide de looveren voor haar voet. Zij bewoog zich voort, als in transe, als in verklaardheid; zij scheen de menigte niet te zien, niet te hooren. Zij liep over de gestrooide looveren als in een droom en zij bewoog de lippen als neurde zij zacht en zij droeg zelve in den arm groote takken en bladeren van palmen. En zich richtende hoog op zijn paard, herkende Aboe-Abdallah Morayma.

Op dit oogenblik, dat hijzelve den gunst van zijn volk scheen te hebben verzaakt, voelde hij warm in zich de vreugde, dat de liefde van het volk, hun eerbied de Verklaarde omringde, die nader trad...

De twee volksmassa's stuwden tegen elkaâr in, met luid geroep van stemmen, geschreeuw, met heftige gebaren, die stieten op elkaâr in maar het was of Morayma niet zich bewust werd wat er om haar geschiedde. De menigte, klaarblijkelijk, bestond niet voor haar. Zij liep voor zich uit, de weg voor haar werd steeds vrij gehouden; zij liep voort als in transe, klein, wit, met groote, zwarte, starende oogen, het zwarte haar stroomende tusschen de witte sluiers. Want in haar was nog steeds de idee, dat zij dwaalde door de voortuinen van het paradijs, dat zij zocht, tusschen de witte rozen, de twee wezens, die zij verloren had in den Dood, dood zijzelve...

Tot zij plots vóor zich, de helft van den stoet in de verwarring reeds omgewend op zijn schreden, Aboe-Abdallah bespeurde, in vorstelijke statie, hoog op zijn ros.

Hunne oogen ontmoetten elkander, zijne oogen van bijna wànhopige treurigheid, hare oogen van transe en vizioenen.

Maar voor de werkelijkheid, deze werkelijkheid van plotse pracht, van schitteren schijn, verbleekte alle vizioen.

Morayma strekte de armen uit.

- Mijn Heer...! murmelde zij.

Zij had herkend en sloot de oogen, verblind. Om haar woelde het volk, haar eerbiedig, Aboe-Abdallah bijna vijandig. Maar omdat zij hem had herkend, verteederde hunne vijandige stemming. Zij stond nu vlak bij zijn paard, en de oogen half gesloten, de handen vaag tastende.

- Morayma, zeide Aboe-Abdallah zeer zacht.

- Mijn Heer, fluisterde zij terug, de oogen openend. Heb ik u gevonden... Gevonden...

Zijn ziel voelde vol van smartelijkheid. Zij zag zóo bleek en, nu zij meende gevonden te hebben na zoo lange zoeking, zoo moê, dat hij, zonder meer te denken, zijne hand naar haar strekte. Zij kuste zijn hand en vlijde haar wang moê er tegen. Hij klemde zijn schepterstaf in den oksel en beurde haar nu met beide handen vóor op zijn zaâl. Zij zat tegen hem aan, zoo klein, zoo wit, dat zij zich als verloor tegen zijne koninklijke glorie aan. Werktuigelijk

sloeg hij haar den sluier dichter over haar gelaat en zij zat roerloos scheen nauwlijks meer dan een witte sjerp aan de juweelen sabelscheede, die hing over zijn borst.

In het volk was plotseling de ontevreden boosheid omgewend tot een verteederde zachtmoedigheid. De vrouwen weenden, de mannen drongen zich om hun vorst. Zij kusten, waar zij konden, den zoom van zijn purperen mantel. Zij riepen de zegeningen van Allâh over hem uit. Hij wendde zijn paard en achter den reeds zich verwijderenden draagstoel zijner moeder volgde hij den, de steile straten reeds op stijgenden, voorstoet. Morayma bewoog zich niet en rond om hen stuwde het volk, zóo dicht, zoo vreemd verteederd in bijna klagelijke zachtmoedigheid, die haàr vereerde en beklaagde, die hèm troostend vergaf in liefdevolle vergeving, dat de edelen hunne paarden intoomden, zich terug trokken en Aboe-Abdallah in de omdringing dier gevoeligsten en nederigsten door de Poort der Gerechtigheid de open Alhambra-poorten bereikte...

XLVI

Onophoudelijk stroomden de vluchtelingen den landweg af naar Granada. Zij kwamen van Almeria of van Guadix en Almuneçar en Baza; zij kwamen met karren en muilezelen, zij kwamen met hunne weinige have, hunne groote ellende; zij voerden mede hun wanhoop en bitterheid en zij overvulden den weg en zij overvulden de stad: Granada was vòl van hen. En het scheen, dat de stad, zoo lange rustig levende in rijken bloei en onverstoord levensgenot, eindelijk de oogen opende en zag. Dat zij zàg, dat deze duizenden toevlucht tot haar zochten, omdat Don Ferrando, de overweldiger, met geheel zijn ontzaglijke legermacht, meester was van het grootste deel des koninkrijks en niet verder lag dan een enkele dagreize verwijderd van der VEGA versten einderkim...

Het belang was opgevlamd. De zoo lange fatalistiesch gekoes-

terde zorgeloosheid wendde om met verraste impulsies. Was het dan waar? Was het zoo ver? Was dan werkelijk EL ZAGAL, een wàl steeds tusschen Granada en de Christenen, vernietigd? Waren Baza, Almeria, Guadix, Almuneçar gevallen? Dreigde Granada een onafwendbaar noodlot?

Dien dag vertrokken alle de vreemde kooplieden - zij, die gekomen waren van Bagdad en van Damascus - naar Marokko. Handel was hier niet meer te drijven sedert op de pleinen, op de straten, in de hoven, zelfs in winkels en werkplaatsen allen samen schoolden en druk praatten, woedend de gal-doorschoten oogen, in een hevigen koorts van gebaar, scheldend en spuwend de monden. Tusschen hunne woedende en angstige ontroeringen onderbrak maar niet de stroom der vluchtelingen: een grauwe ellende plóts neêr spreidende over Granada's bonte en zonnige weelde. En wie zoo lange waren zorgeloos geweest, gevoelden allen, in plotse impulsie, dat Aboe-Abdallah en Aïscha misschien niet ongelijk hadden gehad: dat alleen éene eensgezindheid, eene eensgezindheid van honderdduizenden, éene beweging, één opstand in alle die verwonnen steden slechts terug kon winnen wat verloren was. Want het leger ten minste, dat lag in de ALCAZABA, was zoo talrijk, zoo krachtig, zoo onoverwinlijk onder Muza-ben-Abel-Guzan, dat als Allâh niet meer toornde zijn kinderen, alles te wagen zoû zijn...

Maar de vluchtelingen, de duizende vluchtelingen, die Granada overstroomden, zij spùwden op die nieuwe geestkracht. Zij riepen luide, dat het te laat was, en dat Aboe-Abdallah de schuld was van alles. Waarom, waarom was hij de schuld? Omdat hij geheuld had met Don Ferrando, omdat hij zijn vazal was geweest, zijn hertog zelfs, hertog van Guadix! omdat hij, bijna, in Còrdoba, het heilig geloof had afgezworen, omdat hij zijn zoon, den erfgenaam van zijn troon, duldde in gijzeling met tal van andere aanzienlijke knapen, omdat Allâh hem straffen wilde, dat hij zijne vrouw onschuldig beschuldigd had, omdat hij een gevangene was geweest, een balling, een gevloekte steeds, een door het Noodlot gemerkte, een Ongelukkige, een Ongelukkige...! Werd het me-

delijden ook één oogenblik opgewekt, nu de vluchtelingen scholden en hun schelden een doelpunt zocht, trof hunne woede vooral den koning, Aboe-Abdallah, die steeds EL ZAGAL had gehaat, terwijl slechts samenwerking van Moslemsche broederharten gebaat had tegen de Ongeloovigen. En het was of zij het allen nu éerst zagen, plotseling, na eene verblinding: een schelle openbaring van licht.

In de Alhambra hoorde Aboe-Abdallah hen buiten, onder tegen de wallen op, schelden, dreigen. Terwijl Aïscha uit luisterde in de verlaten hoven, zat hijzelve bij Morayma's bedde. Zij had niet meer gesproken, schoon het scheen, dat hare verklaardheid geweken was... Zij lag, zeer bleek, zeer zwak, uitgeput plots, nu de transe haar niet meer haar kracht gaf, om te dwalen, te zoeken, door bergen en bosschen, tot belegerde steden en terug over sneeuw en ijs, naar het noodlottige einde. Zij lag roerloos en de Berbersche vrouwen hurkten om haar bedde rond en spraken fluisterend om de kranke. Zij gaven haar de wonderkruiden in de wonderdranken te drinken; zij legden op hare borst de amuletten; zij zeiden de sterkende gebeden om haar rond en rekenden uit den dag, dat zij, geheel hersteld, haar bedde verlaten zoû, maar de kranke was zich niet hare zorgen bewust. Zij lag, staarde voor zich uit, hijgende hare teedere borst en hare arme vingers bewogen slap, stervende vlinders gelijk. En de morgens waren de dagen gelijk, en de dagen gelijk aan de nachten, en de schaduwen der zuilen in den hof verlengden, blauwer, naar de lente toe, terwijl de zoelere wind de eerste jasmijngeuren voerde...

Dien morgen werd Aboe-Abdallah en Aïscha gemeld door ijlboden, dat Spanjoolsche missie naderde. Er was een ontroering in de Alhambra, er was heviger woede in de stad. Wat wilden zij, de Spanjolen?

Aankondigen lieten zij zich, trotsch, als wie zeker zijn gehoor te erlangen. Witte vanen ontplooiden zij zelfs niet, als waren zij geene vijanden, in zicht van Burcht en Forteres. Escorte had Aboe-Abdallah hen te gemoet gezonden aan de boorden van den Xenil; zijn eigene grootofficieren ontvingen de missie aan de Oos-

terpoort. Het samenstroomende volk zag hen binnen rijden en wierp hen dreigende blikken toe. Maar de Spanjoolsche officieren, fier en trotsch, reden door tot in de Alhambra.

Zij werden tot in de Zaal der Afgezanten geleid. Zij zagen op hun weg door de Alhambra, om zich rond, verbaasd. Dit was een wereld, eene verfijning, waarvan zij te Cordoba, reeds eeuwen verchristelijkt, nauwlijks de schaduw hadden gezien, waarvan zij ook in het Moorsche Malaga de weêrgâ niet hadden aanschouwd. Het was alles zoo slank en rank, zoo bros en broos, zoo teêr van lijn en zacht bont van kleur, dat die voorname paleizepracht bijna werd van een weemoedige verwijfdheid in de oogen dezer stoere ridders. Waarin meubelen bijna geheel ontbraken, maar waarin fonteinen murmelden, tapijten zich strekten, kussens zich stapelden tusschen bloemen en vazen vol geurwalm. Waarin het mozaïek en het stuc geworden waren tot eene poëzie van kleur en motief, die van de eerste versiering zich had uitgebreid over vloer en wand tot zij beiden geheel overdekten. Onder de open hemellucht, in val van zongloed; onder de stalactietzolderingen, in getoover van schaduw. Door de open AJIMEZ-ramen der Gezantenzaal zagen de Spanjolen Granada, de Forteres, de VEGA, de heuvelen rondom. Boven hunne hoofden, koepelde het cederen verwulfsel en schitterde van het parelmoêren inlegsel als een zwarte diamant.

Aboe-Abdallah zat aan Morayma's bedde, hare hand in zijn hand. Zij lag in zwijgende uitputting, stervende. Zij stierf langzaam, langzaam weg. Toen de missie gekondigd was, stond hij op. Al zijne begoocheling van plots hem doorzonnend geluk, zoo als hij het gevoeld had, één oogenblik, omdat de Verklaarde terug zoû komen, omdat de Eensgezindheid hem àl het verlorene terug zoû winnen - een zon, een zon van geluk, die hem doorstraald had, één oogenblik - was verzwijmd als een luchtverheveling. Om hem was het donker, in hem was het donker. Morayma, zij stierf... En de Spanjoolsche gezanten wachtten...

Hij begaf zich naar de zaal. Voor hij binnen trad, zag hij zijne moeder: zij school weg in de plooien van een gordijn om te hoo-

ren, nu het niet voegzaam zoû zijn, dat zij zich vertoonen zoû den gezanten. In de zaal wachtten nu de Spanjolen, zijne ridders, de groot-officieren en de Vizier. Allen bogen toen hij binnen trad. Hij boog terug, hoffelijk, en betrad zijn troon. Hij heette de gezanten welkom, vroeg naar het welvaren van Don Ferrando. In hem was een zwarte diepte van moedeloosheid: het was of zijn ziel, geslagen, in die zwarte diepte neêr lag zonder hoop, zelfs zonder gedachte, zelfs zonder wil, zelfs zonder weifeling. Er was niets dan schijn, schijn van vorstelijkheid en pracht, òm hem heen, en dan ìn hem die geslagen ziel.

Hij kende deze Spanjolen niet. Er was niet onder hen de graaf van Cabra, bijna zijn vriend, de markies van Cadiz, de edele tegenstander. Het waren niet edelen van den eersten rang en bijna gevoelde hij dit als eene beleediging, maar zijn ziel was te geslagen in hem om het gehéel te doorvoelen. Zoo hij nog dacht, was het aan Morayma, die stierf...

Het hoofd der missie, op Aboe-Abdallah's uitnoodiging, trad nader. Zijn toon was hoffelijk maar hoog, te hoog voor een edelman van minderen rang. Hij bracht koning Aboe-Abdallah den groet van Don Ferrando van Arragon. En herinnerde tevens den koning aan het geheime verdrag van Loxa. Waarbij Aboe-Abdallah zich verbond als vazal en hertog van Guadix Granada over te geven aan Hunne Majesteiten van Arragon en Castillië, in ruil voor zijn hertogdom, indien Baza en Almeria gevallen waren. En of Aboe-Abdallah nu bereid was deze belofte gestand te doen en in Granada Hunne Majesteiten plechtelijk te ontvangen als zijn geëerbiedigde leenheer en leenvrouw...

Rondom mompelden toornig de edelen, nauwlijks zich bedwingende. Wisten zij óok van het verdrag, zij hadden nooit gemeend, dat ooit zoû dagen de dag, dat het hun hier, in de Alhambra, herinnerd zoû worden. Aboe-Abdallah was het zelve of de zwarte diepte, waarin zijn ziel geslagen neêr lag, duizelde, duizelde als tot een afgrond... Of hij zweefde, een hopelooze atoom, in een zwart heelal... Maar hij moest antwoorden.

Hij antwoordde. De woorden kwamen zijn lippen over en zij

verbaasden hemzelven. Het waren hoffelijke, waardige woorden. Zij spraken van huidige moeilijkheden, vijandige stemming der bevolking jegens zijne eigene, vorstelijke persoon; zij doelden op uitstel, op gevaar voor hunne Christelijke Majesteiten, bij een plechtigen intocht, als zij beoogden. Onderwijl schemerde door zijn toon heen, opzettelijk, dat alles wat hij zeide, ànders gemeend was... Dat hij wèigerde. Maar de weigering alleen hoffelijk en waardig uitte. En onder zijn ironischen toon zag niemand den zwarten afgrond, de vreeslijke wanhoop, de radelooze vertwijfeling...

Omdat Granada verloren zoû gaan.

En Morayma zoû sterven...

De Spanjoolsche missie vertrok. Tusschen dichte dringing van dreigend volk, tusschen booze gezichten en vuistengebal vertrok zij.

Er volgde een brief van Don Ferrando, niet meer aan Aboe-Abdallah, maar aan de gezamenlijke Edelen. Hij eischte overgave van de stad, en alle wapenen en batterijen. Zoo zij weigerden, dreigde hij hen met het zelfde lot, dat Malaga had getroffen, waar alle inwoners tot slavernij waren gedoemd...

XLVII

De zomer brandde over de VEGA. Anderhalve mijl van Granada verwijderd lag in een breede halve maan het Spanjoolsche leger. Er waren veertigduizend man voetvolk, tienduizend man paardevolk. En het kamp was een stad, een stad van vijanden, die zich uitbreidde over die andere stad van zon-overgoude blankheid, die lag tegen haren blauwen heuvelkling. Diepe grachten, hooge wallen en bolwerken beschermden het leger en midden in het maanvormige kamp was het vorstelijk kwartier, vierkant, met straten, die elkander sneden, naar het voorbeeld der antieke Romeinsche kampen. Daar scheen de pracht der tenten meer geëigend voor feest na feest dan voor oorlog. De tenten der vor-

sten - want de koningin was met den prins en de drie prinsessen in het kamp gekomen - was eene aaneenschakeling van pavillioenen van zware zijden voorhangen en tapijtwerk, waar boven de wimpels der standaards fladderden tusschen de banier van het Heilige Kruis. Het was een paleis van tenten en de vele vrouwen, de edelvrouwen der koningin, die er zich mengden niet alleen met de ridders, maar ook met de prelaten, priesters, monniken, steeds om Doña Isabel verzameld, gaven aan geheel dit kwartier iets hovelijksch, alsof van oorlog geen sprake was. In den morgen, in den namiddag, na de brandendste hitte, in den avond was er door de tentstraten het rustige gewandel der dames, geestelijken en ridders, klonk hun lachen, klonken luit en viool, gingen zij, de vrouwen, de MANTILLA om, ter kerke in de groote kapeltent, van waar het klokje luidde ter misse of ter vesper, zetten zij zich om de tafelen en feestmaalden, lustig en hoofsch. Er waren luchters, er waren bloemen, muziek en dampende spijzen, er vloeiden in de guldene bekers de parelende wijnen: in den kaarsengloed, onder den starrengloor, glansden de satijnen plooien der vrouwen, de roode prelaatgewaden, de lichte zilveren of stalen ridder-rustingen en de hoofsche toon heerschte, een even deftige vroolijkheid, als in het Alcâzar te Cordoba, te Jaen, te Malaga. Een vast vertrouwen op zege, al zoû het beleg maanden nog duren, bestendigde deze stemming. Als in den avond de koning, de koningin, de INFANTES zich even vertoonden, tusschen dicht gevolg, was het niet anders dan als een avondontvangst, een oogenblik, voor iedereen zich ter nachtrust terug trok.

Uit het vierkante vorstelijk kwartier straalden de tentestraten als uit een star. Het waren de tenten der veldheeren, Markies van Cadix en hertogen van Medina-Sidonia, Villa-Hermosa, graaf van Cabra, Alonzo de Aguilar, geduchtige, machtige soldaten; het waren de tenten hunner kapiteinen en officieren en eindelijk waren het de tenten, de honderde, der soudenieren. Er wriemelden daar in den avond, vóór het signaal der nachtrust, de duizende vreemde huurlingen; reizende, in het kamp toegelatene Mudejaarsche kooplui, tàl van Mudejaarsche vrouwen, GITANOS, goo-

chelaars, GITANAS, waarzegsters, lanterfanters, gelukzoekers, vagebonden, bedelaars. Hoe streng ook de discipline was, het was niet te verhinderen, dat honderden dezer parazieten in het kamp drongen en zich nestelden. Zij richtten er zelfs barakken op als in een kermis; er was een rosse gloed van toortsen, overal gestoken op pleinen tusschen de tenten; was er daags een uitval geweest, een schermutseling, een aanval op de wallen der stad, des avonds was er die kermis in het kamp, waar nauwlijks de gevallenen werden herdacht. De brandewijn vloeide, de kaarten en dobbelsteenen vielen neêr met wisselende kans; slangbezweerders vertoonden kunsten en donkere heidinnen dansten; verliefde paren zwierven omarmd rond en zochten donkeren schuil... Bandeloosheid werd echter streng bedwongen, hoewel zekere vrijheid veroorloofd was, en de soudeniers, steeds uitbetaald hunne soldij, waren tevreden in dit zoele klimaat, in dit zorgelooze leven, dat alleen, des daags, de dood met een kogel kon storen.

Des morgens, zéer vroeg, na het appèl, was de mis, overal gevierd aan veldaltaar. En daarna bedachten de officieren wat verricht kon worden. Ginds lag de stad, éven schuil in hare heuvels. Eenigen dachten Malaga schooner geweest, aan hare zee; anderen meenden Granada schooner, sierlijker nog van silhouet, koraalrood, krijtblank, in lakkig palmgroen, tegen lazuren lucht met de nog even zilveren kam der Bergen van Sneeuw, zelden geheel gesmolten. Er was iets tooverachtigs in dat stadsgezicht, iets betooverends, iets oneigenlijks; de kleuren, in dit seizoen, behielden iets van email en juweel, een fabelachtigen glans. Toch, in de morgens, hing er vaak een floers van opaal over heen, dat op trok... In de middagen trilde er een waas van licht op uit, een vibratie van zonneglans... In de avonden viel neêr een mist van dauw uit den hemel en oogelden goud de starren in donkerblauwen luchtdom. Maar de vreemdste betoovering was als de volle maan blànkte, over die blanke, belegerde stad...

Dan verzamelden de belegeraars over de wallen van hun kamp tusschen de batterijen. En staarden zij naar de stad. Zij voelden zich zeer sterk, zeer machtig, zeer zeker van de eindelijke zege.

Maar als de stad daar zoo lag in hare maanlichtzee te blanken, bijna spokig te schemeren, een schim van een stad in haar mistig dal, dan voelden de sterken en zekeren bijna een onzegbaren angst. En zij begrepen dan, dat Don Ferrando steeds draalde, nooit overijld te werk wilde gaan... Wat was het toch, die vreemde suizing van betoovering, die òm dreef! Zij hadden het gevoeld in de valleien van Velez, voór Malaga, zoo vaak in de bergen en de kleinere bergsteden, die zij toch hadden genomen, de eene na de andere en zij wisten het niet te zeggen. Het was als een adem, die, stil, suisde om hen rond, als een witte koorts, als een huivervolle betoovering. Als een geheime, stille kracht, iets, dat tòch sterker eenmaal zoû zijn dan hunne Christelijke overwinningen. Het ontroerde hen, als zij staarden. Wat wàs het? Het dreef in de lucht, het steeg uit de aarde, het zonk uit de maan... Het was heel zwak, toch als een aroom, die hen zoû kunnen bezwijmelen... Het zoû heel zwak altijd zijn en toch nimmer verzwijmen. Het zoû blijven, het zoû zich dringen in hun bloed, in hunne zielen, zoo als het zich had gedrongen in de aarde, de lucht en de atmosfeer. Het was de onzegbare geur van den Islâm...

En in hunne vast vertrouwende Christenzielen ontroerde hen die geur, zonder dat zij het zelve konden zeggen...

Vooral de dag verdreef die ontroering. Meestal werd tot een aanval besloten. Afdeelingen reden de stad te gemoet. Moorsche afdeelingen reden haar uit. Er waren schermutselingen, bijna nutteloos, bijna spel, steekspel der werkelijkheid. De gevallen slachtoffers werden van het slagveld geraapt. De zonnewarmte brandde neêr. Ginds, in het Christelijke kamp, heerschte de rust, de siësta. Ginds, in de stad, zagen zij van de wallen spiedend uit. De avond viel en de krekelen klaterden in de alomme wijdte der velden.

Reeds maanden duurde de belegering. En behalve nu en dan bloedige schermutseling, sleepte de toestand zich voort. Daar ginds - Don Ferrando wist het - was Granada wanhopig maar te gelijker tijd zeer sterk. Want alle onverzoenlijke Mooren, van alle de overwonnene steden des rijks hadden zich aldaar terug getrokken en zich geschaard om den jongen veldheer Muza. En Don

Ferrando wilde Granada verzwakken door werkeloosheid en langdurig beleg. In de heuvelen achter de stad zwermden steeds de Spanjoolsche benden en onderschepten de konvooien van levensmiddelen. In de stad begon reeds, om schaarschheid van voedsel, honger te dreigen.

Telkens reden groepen van Moorsche ridders de stad uit, naderden het Spanjoolsche kamp, daagden uit, scholden en spuwden hun minachting. Don Ferrando had streng verboden, dat de Spaansche ridders die uitdagingen aan zouden nemen, die niet anders dan nutteloos tweegevecht geven zouden. En de Moorsche ridders, toornig, lieten niet af: zij reden in durvende halfcirkels en fantazia's tot vlak bij de verschansingen hunner vijanden en hielden wedstrijd, wie het verste zijn lans - aan die lans een banderol met hun naam en een beleediging - in het vijandelijke kamp kon werpen. Onder hen was Tarfe, de reus; in het Christelijke kamp noemde men hem ‘Goliath’; hij was reusachtig van gestalte en kracht, hij torende op zijn groot ros, geheel gepantserd beiden, een stalen Kentaur, één stalen monsterlijkheid, boven allen hoog uit; uit zijn open vizier, als uit het raam van een stalen toren, bralde zijn zwartbruine, bijna Afrikaansche tronie met woedende bliksemoogen en een rood wreeden, breeden mond van toorn en minachting, vol verwenschingen en vervloekingen en zoo reed hij met brutalen zwier zijne halfcirkels en drilde zijn zware, ompantserde arm er de zware lans, een boóm gelijk of cirkelde er mede in de lucht. En eindelijk wierp hij de boomlans en hij wierp haar bij het vorstelijk kwartier, en de Spanjolen lazen op de, er aan bevestigde reep, met een grove beleediging, dat de lans bedoeld was voor de koningin...

Op hun avondwandeling over de wallen, bespraken toornig de officiers dien smaad, hunne vorstin aangedaan. Het waren de vier jeugdige ridders, die in Granada voor Morayma hadden gestreden en het waren de edelen der missie, die in de Alhambra aan Boabdil hadden gekondigd Don Ferrando's wil en zij vertelden over en weêr van de betooverende stad, het betooverend paleis, tot àndere ridders naijverig werden, dat die allen reeds in Granada

waren geweest en die fabelpracht hadden aanschouwd. En onder hen was Don Ferrando Perez del Pulgar, bekend om zijn durf en de romantische dingen, die hij reeds had volstaan en hij zwoer dure eeden, dat hij ook in Granada door zoû dringen, vóor de stad zoû genomen zijn... En vroeg toen om zich rond, wie hem wilde vergezellen in wat hij ging ondernemen. Wel, de meeste dier officieren verveelden zich gedurende het langdurig beleg, met nauwlijks nu en dan een schermutseling - een morgenritje over de VEGA, noemde Don Juan het, - en de vier jonge ridders en enkele anderen beloofden dadelijk Don Ferrando Perez te volgen... In de donkere nacht - zij waren vijftien jeugdige durvende knapen, wie de lust tot avontuur zat in het bloed - reden zij, in duisteren omweg, naar de stad toe, langs de Darro, vlàk onder de wallen van de Alhambra. Bij de rivier was een poort, die zij wilden open breken want hunne overmoed zag geen onmogelijkheid... Maar reeds was van de wallen, waar men hen had bespeurd, alarm geblazen. De poort opende zonder dat zij die behoefden open te breken, en de soldaten der wacht drongen uit. Een hevig gevecht volgde in de nacht, maar Don Ferrando Perez, jonge ridder van avonturen, deed steigeren zijn ros en reed als een razende, houwende hier en houwende daar, de aanvallers door, de stad in, de straat op. Hij wist door de andere ridders nauwkeurig den weg, dien hij nemen moest om het Moskee-plein te bereiken. En hij rende, hij rende als een razende. De straat vulde zich met nog slaperige inwoners; uit de ramen der huizen, blindgekierd, keken nieuwsgierig de vrouwen uit, meenende hem een Moor te zijn, ijlbode, die zich ter Alhambra haastte, om den koning wichtige boodschap te melden. En de dolle Perez reed verder, terwijl ter poorte zijne makkers streden met de wachten, die aanzwelden in dichteren drom; de dolle Perez reed tot hij het geheel eenzame Moskee-plein bereikt had. Hij hield zijn paard stil, hij stond tusschen Alhambra en Forteres en Moskee. Het was doodesstil om hem rond; de vierkante torens, de koepels rezen om hem rond in de nacht als een dreigende betoovering, vol huiver en zelfs de maansikkel, die uit zwarte wolk te voorschijn dreef, scheen te

dreigen met haar Moslemsch symbool... Maar de dolle Perez lachte en afstijgende, zijn paard vast aan den teugel, haalde hij onder zijn mantel te voorschijn een houten bord, waarop geschilderd in groote letters: AVE MARIA, en met zijn dolk sloeg hij de plank vàst tegen de cederen deurpost der Moskee. Toen wierp hij zich op, rende, rende, rende terug naar de poort waar nog steeds tusschen het voetvolk streden zijn veertien makkers en plots zich omwendende allen, renden zij allen langs de Darro terug, de Mooren in verbazing achter latende wat zij eigenlijk hadden beoogd. Enkelen hunner hadden lichte wonden, maar die verbonden zij met hun sjerp of zakdoek tot zij het kamp hadden bereikt...

Het heldenfeit van den dollen Perez was dagen lang onderwerp des gespreks aan de officiertafelen voor de tenten. Wat drommel, als Perez alzoo tot op het Moskee-plein geweest was, in het hart van Granada, als vijftien hunner ongehinderd hadden kunnen naderen tot de Darro-poort, in de onmiddellijke nabijheid der Alhambra... wat toefde de koning dan op een nacht storm te loopen op de stad, storm te loopen met geheel dat immense leger... En de officieren rekten de beenen uit, sloegen de armen om de onthelmde koppen en gaapten en lieten den kroes bij schenken en ontboden de GITANAS, dat zij dansen zouden. Was dit een beleg, zonder één schot der geduchte bombarden, die ginds op de wallen dreigden maar zwegen...! Zonder één slag van beteekenis, met nauwlijks nu en dan het 'morgenritje', het schermutselingetje voor de aardigheid. Tot eindelijk het gerucht langs de tafelen voer, dat de koningin, de koningin zelve, Doña Isabel, nieuwsgierig was om de stad te zien, fabelachtig Granada, dat te zien niet was uit het kamp dan ginds, ver aan den horizon, als met vlakjes van koraal en krijt, van koepels en torens, tusschen vlakken van lakkig palmgroen. Doña Isabel wilde van dichter bij zien, wilde de geheele stad zièn en het vermaakte de officieren, dat hunne geëerbiedigde vorstin even nieuwsgierig was als de dolle Perez. Tot op een morgen besloten werd de voorhoede van het leger vooruit te zenden naar Zubia, het hoog gelegen gehucht, van waar het oog als van een trans in de witte stad zag. De voorhoede

zette zich in beweging de VEGA door: het was een gouden zonne-morgen; achter de zware kavallerie, glanzend staal paarden en mannen, kwamen te paard, Don Ferrando, Doña Isabel, de prins Don Juan, de drie prinsessen, de edelvrouwen tusschen hunne dichte lijfwacht, ridders der aanzienlijkste huizen, vroolijke, jonge overmoedigen zij allen als dolle Perez en de vier Godsgezanten en als voor een schitterenden morgenrit trappelden zij allen de VEGA door, breed omschermd door de troepen, voetvolk besluitend hun kavalkade. Er schalde de schelle trompettenmuziek, als metalen spiegels vingen de rustingen den zonneglans op en het luchteblauw, de kleuren der pluimen klaterden tegen het zongebade azuur; er was luchtige stemming en vroolijkheid en parelende vrouwenlach...

En overmoedig naderde de stoet het gehucht, waarvoor in slagorde de kavallerie zich rijde, en op het vierkante dak van een der hoogste huizen stegen de vorsten met hun gevolg. Er lagen tapijten, er wachtten ververschingen. De markies van Cadiz ontving er als een gastheer zijn gasten. En van dit hoogtepunt zàgen Doña Isabel en allen, die met haar waren, Granada... Zagen zij de Alhambra, de Moskee, de Forteres... En verklaarden zij allen nu, dat Granada schooner dan Malaga was. Als een vlammende Burcht stond de Alhambra, het Purperen Huis; een tooverburcht van roode vlam, stond zij uit tegen de lucht van lazuur; verder, tusschen de lakgroene palmen, golfden de dommen, schitterwit; tusschen hunne boeketten van myrtetuinen blokten de tallooze, witte huizen; de minaretten trilden omhoog als stralen van licht en had Malaga een lachende, vreesachtige schoonheid vertoond aan hare zee, deze zusterstad in haar dal van blauwgroene, overzonde heuvelen scheen grootscher, scheen koninklijker, werd bijna heilig, vergoddelijkte zich tot een Paradijsstad der Moslemsche hemelbeloften. Zij had even iets ongenaakbaars, iets dreigends tevens, eene vijandigheid, die nooit den Christen vergeven zoû, zoo hunne ruwe kracht zoû zegevieren, en tevens had zij een teedere broosheid, als zoû zij in vizioen kunnen verijlen... zoo Allâh, die gróot was, het slechts gunnen zoû zijne zoo

zondige, zwaar gestrafte kinderen.

Ontroerd keek de koningin naar de stad; het laatste bolwerk van het Ongeloof in hun Katholische, Iberische rijk; ontroerd van vroomheid, fierheid en trots en medelijden keek zwijgende de koningin, terwijl rondom haar heure kinderen en dames en ridders bewogen en praatten als op een ontvangst ten hove. Zij zag ginds de wallen nu zwermen gaan van Moorsche soldaten, want de belegerden daar ginds dachten aan een eindelijken aanval op hunne stad. Het was een hèl streperig glinsteren van spiezen en speeren en lansen met de halfcirkels der bogen. Eigenlijk, bedacht Doña Isabel, was het gevaarlijk wat zij deden... Om het geschut, het sierlijke koperen Moorsche geschut: goud, leek het daar ginds in den zonneschijn... Maar zij vuurden het niet af, zoo lang de Spanjoolsche bombarden zwegen; zij vuurden niet af, uit zuinigheid om hun kogelvoorraad, en de bombarden, zij zwegen, omdat Don Ferrando de stad niet wìlde nemen met zoo vernietigend geweld...

De koningin staarde naar Granada... Zeker, eenmaal zoû de stad vallen en zoû zij jubelen, dat de Christenheid op het schiereiland zoû overheerschen, na acht eeuwen Ongeloof... Dat de Waarheid - die zij meende te belijden - zegevieren zoû over de Dwaling, den Leugen...

Zoo gevoelde zij het onwrikbaar, en dat de AUTO-DA-FÉ's zouden walmen, zij gevoelde dat ook als een onbetwijfelbare weldaad voor de menschheid, als een welkom zoenoffer aan haar Katholischen God. Die gevoelens waren door hare denkwijze vast gegroeid met de innigste vezelen harer ziel, en hare ziel was eene grootsche, eene koninklijke, een wijd de dingen der wereld omvattende, en tevens eene moederlijke... Zoo zij dwaalde, dwaalde zij met hare verstandelijkheid; zoo zij klein en bigot was, was zij dit met haar geest; haar hart dwaalde nièt, haar ruim moederlijk hart en met dat hart gevoelde zij haar medelijden... Het medelijden, dat zij niet zeide... Het medelijden met geheel dit vernietigde volk, met zijne vorsten, den dapperen Zagal, den menschelijken ‘Boabdil’, wiens kleine zoon nog immer in Cordoba

gijzelaar was... Hoe gaarne had zij niet tot hen allen daar ginds willen gaan, de belegerden, en hen bewijzen, dat zij ongelijk hadden Allâh te dienen, in steê van den Katholischen God, wiens Zoon aan het Kruis gestorven was voor de menschheid... Hoe gaarne had zij hen niet bewezen, dat de Katholische Iberische Eenheid het zuivere Ideaal was en de Moslemsche hardnekkigheid een noodlottige dwaling! Hare gedachten verteederden haar tot in het diepst harer ziel, van vorstelijke avonturierster, maar wier avontuur was, voor haàr, het goddelijke, het wereld-noodige...

Ginds waren de wallen dicht overzwermd en de ridders rondom de koningin mompelden, dat de gelegenheid gunstig zoû zijn tot een aanval.

Zij overhoorde hen, achter zich. Zij wendde zich om; er lag die zachte goedheid gespreid, dat moederlijke waas over haar gelaat van rijpere vrouw. En zij zeide tot den markies van Cadix:

- Het zoû mij zoo wèl zijn als deze dag, dat ik mijn nieuwsgierigheid om Granada te zien, niet betoomen kon... geen menschenleven kostte.

De markies boog diep voor zijn vorstin: haar wil was een wet, ook voor haar gemaal, Don Ferrando. Maar ginds begrepen de Mooren niet wat hunne vijanden beoogden. Zij waren ongeduldig, vele ruiters reden de poorten uit, naderden in zwier van fantazia de eerste rijen van de in de VEGA, voór het gehucht opgestelde, legermacht, en riepen uitdagingen toe. De Spanjoolsche ridders hunkerden die aan te nemen en man tegen man te strijden, voór de oogen hunner vorstin, als op een tornooi, maar was Don Ferrando reeds altijd tegen deze tweegevechten, heden, om Doña Isabels geuiten wensch, was er geen sprake van. En de Moorsche ruiters zwierden steeds in halfcirkels, zwaluwvlug, zwaluwvluchten, in zicht van het gehucht, in zicht van het huis, op welks dak de Spanjoolsche vorsten hen met hunne koele nieuwsgierigheid beleedigden, tot er één toe reed vlak bij de rij der opgestelde soudenieren. Reusachtig van kracht en gestalte, torende hij op zijn groot ros, beiden gepantserd, een stalen Kentaur, eéne stalen monsterlijkheid boven allen hoog uit; uit zijn

open vizier, als uit het raam van een stalen toren, bralde zijn zwart bruine, bijna Afrikaansche tronie met woedende bliksemoogen en rood wreeden, breeden mond van toorn en minachting, vol verwensching, vervloeking, en zoo reed hij met brutalen zwier tot voor de Spanjoolsche gelederen en drilde dreigend zijn boomzware lans. En de Spanjolen herkenden den Goliath, Tarfe, die zijn lans eenmaal, de koningin beleedigend, had geworpen in het vorstelijk kwartier en, o afschuw, nu hij zijn Kentaur-achterlijf beleedigend den Spanjolen toe wendde, zagen zij, o zagen zij aan den staart van zijn paard gebonden en slierende over den grond, het houten bord, de plank, die Don Ferrando Perez, met het heilig AVE MARIA, gedolkpriemd had in de poortepost der Moskee. Een woede raasde op onder de vrome ridders. Perez zelve was niet daar, - met wondkoorts lag hij in zijn tent - maar zijn jongere wapenbroeder, een kínd nog, de blonde Garcilasso de la Vega, knielde plots voor zijne vorsten en vroeg verlof te strijden ter eere der beleedigde Moeder Gods, Don Ferrando, met den blik, raadpleegde Doña Isabel en zij, ze dorst niet weigeren. De zacht bruine oogen van den knaap wendden zich smeekend op naar het woord, dat zij zeggen zoû. En hare moederlijke zachtheid week in haar voor haar ridderlijk medegevoel. Zij begreep wat dit kind voelde en wenschte, zij begreep zijn moed, zijn smachtend verlangen en hoewel zij hem reeds dòod voor zich zag liggen, als een bloem geknakt, vertrapt in bloed door den ruwen reus ginds... stond zij toe met een buiging haars hoofds, met een glimlach van trots, waarin even de moederlijkheid waasde. En het kind, trotsch, dat het vergund hem was te strijden voor de Moeder Gods en Doña Isabel, sloot zijn vizier; vier zwarte pluimen krulden uit zijn zwarten helm omhoog; in zijn zwart harnas bleef hij een knaap, zoo tenger, zoo teêr zijn toch stalen lijn, zoo bevallig zijn lenige beweging...

- ...Straks ligt hij zielloos ter aarde, dacht Doña Isabel.

...Maar het kind stormde de trappen af, wierp zich op zijn zwart paard en reed voór het front. Allen zagen hem naderen den reus; de Mooren, de Christenen, zij hielden de oogen niet van hem af.

En de Mooren lachten en de Christenen blikten ernstig. Het kind reed vóor; zijn beukelaar bijna te groot voor zijn kleine, omstaalde hand; zijn speer bijna te zwaar voor zijn jeugdigen arm. Hij reed voor, en zwierde zijn speer, ten teeken, dat hij Tarfe's uitdaging aannam. Een geweldige schok volgde, beider lansen splinterden stuk in de lucht en Garcilasso's ros steigerde zoo wild, dat de knaap, geheel achterover geheld, bijna brak ruggewaarts achterover, toen, zich voorover werpende, weg reed met een wilden ommeweg, tot hij, gekeerd, zijn te groote zwaard trok en zijn zwaard Tarfe's zwaard ontmoette...

- Hij is verloren! gilde Doña Isabel.

De knaap was gestort van zijn ros, de reus had zich op hem gestort en zoû hem met zijn dolk den keel doorsteken tusschen helm en rusting. Maar op het zelfde oogenblik viel met een wilden schreeuw de reus achterover; Garcilasso had hem met opgericht zwaard tusschen de stalen platen des pantsers dwars door het lijf gestooten.

Hij stond zegevierend, zijn ompantserden kindervoet op Tarfe's kop. En van de Spanjolen klonk een kreet:

- David! David!!

Garcilasso, het vizier opgeslagen, glimlachte en zij zagen zijn blond Davidgelaat glimlachen uit het smalle, stalen raam van zijn helm. Toen liep hij naar Tarfe's paard; bezwaard met zijn stalen schubben-sjabrak stond het dier, wezenloos, te wachten, en Garcilasso sneed met zijn bloedige sabel het koord door, hief het bord, waarop: AVE MARIA van den grond en kuste eerbiedig het opschrift. Van het dak juichten zij stormig hem tegen, terwijl ginds de Mooren toe zagen, eerbiedigend de wetten des bizonderen tweegevechts: geen dacht er den overwinnaar thans op het lijf te vallen.

Maar zoodra had de jonge David weder het dak bestegen en zijne trofee neêr gelegd aan de voeten der koningin of ginds stormden de Mooren, woedend, los op hunne belegeraars. De schok was zoo hevig, dat de markies van Cadix er niet aan denken kon de wenschen van Doña Isabel meer gehoor te geven; er was

aan niets anders meer te denken dan aan een geregeld gevecht; van de wallen der stad donderde zelfs een kanonschot, eén slechts, want nutteloos om den te grooten afstand. Op het dak waren de vorsten, hunne kinderen, hunne eeredames en pages, de prelaten, de priesters, de monniken ten eenen male op de knieën gevallen en baden... En het was een wonder gezicht: ginds, de zonneblakende stad, even nog overwalmd van het eénige kanonschot, dat zij geslaakt had; in de VEGA de op eéns moordende strijd tusschen Spanjolen en Mooren; op den achtergrond het Christelijke kamp, zijne witte tenten wemelend aan tegen den lichtwazigen bergeinder, en dan, in het gehucht, dat vlekte tegen de heuvelhelling, dat hooge, vlakdakkige huis, waarop zoo vele vromen de armen hieven en baden...

Een uur later waren de Mooren de stad binnen gedreven, de Christenen meester des slagvelds. De markies van Cadix knielde voor Doña Isabel en vroeg haar vergeving, dat hij haar wensch niet had kunnen eerbiedigen: over de VEGA lagen enkele lijken... Zij was zeer ontroerd, zij had de verschrikking van den oorlog daar vlák voor zich gezien, zoo dicht als nog nimmer...

- O, sprak Doña Isabel smartelijk, nadat zij den markies beval op te staan. Het was vreeslijk...! Het was vreeslijk...! De oorlog... de oorlog is vreeslijk...!

- Majesteit, antwoordde de markies. Ik verzeker U, dat het geen ‘oorlog’ was... Niet meer dan een korte schermutseling... En de ridders noemen haar reeds: ‘de koninginne-schermutseling’... Het was bijna niet meer dan een aardigheid, om Uwe Majesteit een denkbeeld te geven van ‘oorlog’...

De koningin antwoordde niet, de markies hield zijn hand hoffelijk op, dat Doña Isabel te paard zoû stijgen. Maar de koningin beloofde zich in het gehucht een klooster te stichten, tot boete, zoo ooit het land hùn zoû zijn...

XLVIII

Een warme Juli-avond, laat, na den maaltijd, voór de vorstelijke tenten gehouden... De koningin trok zich terug in haar eigen kwartier, om zich te bed te begeven. Het was eene aaneenschakeling van pavillioenen van purper linnen, waarop de wapens van Arragon en Castillië, van hoogen staak naar staak glooide het dubbele doek, golvende weg en vormde een wijd appartement. Er lag tapijt, er hingen voor de tentedeuren en -ramen zware voorhangen van geborduurde zijde, er stonden vergulde meubelen. Hier en daar kon aan koorden het purperen linnen worden weg getrokken en schemerden, hoog, vierkante stukken blauw, goud-dooroogelde nacht. De koningin begaf zich niet dadelijk naar haar slaapvertrek, waar het gouden ledekant glinsterde tusschen hooge, vergulde en brandende luchters, in den grond gestoken en bij welke twee dienvrouwen wachtten, want om het gevaar van brand was groote zorg aanbevolen als de nacht was gevallen en de lichten ontstoken werden in de tente-stad. De koningin begaf zich, geheel gekleed in het fluweelen rijkleed, dat zij, trots zomerwarmte, meestal droeg, naar haar oratorium: een kleine cel van, met geaureoolde heiligen, geborduurd tapijtwerk, waarin een bidgestoelte voor een huisaltaar. Zij knielde neêr, vele aandoeningen bedrongen haar: smartelijkheid om de noodelooze schermutseling van enkele dagen geleden, bezorgdheid voor wat de volgende dag zoû brengen aan nieuwe schermutseling; eene, met de jaren, zich meer en meer van haar meester makende vrees voor de toekomst, de toekomst, die haar en vooràl hare kinderen niet gunstig zoû zijn... En zij bad, en bad, bad, dat spoedig de oorlog gedaan mocht zijn ter eere van God, en San Jago, bad, dat Granada zich over mocht geven zonder tot den uitersten rand der ellende te zijn gebracht... Tot zij plotseling opschrikte, en om zich gewaar werd een gloed van vuur... Had een windvlaag een der zijden voorhangen opgeblazen naar de kaarsen op het altaar, zij wist het niet; zij zag alleen nù, dat zij het gelaat uit de handen geheven had, hoe de gele vlammen jaagden boven haar hoofd,

hoe de gele tongen ìnslikten, in eén oogwenk, al dat golvende, roode doek... Nauwlijks had zij tijd, met de twee opgeschrikte dienvrouwen, haar pavillioen te verlaten; op den drempel van zijn tent stortte zij, die hem wekken wilde, tegen den koning, ongekleed, zijn harnas onder zijn arm. Eén blik omhoog was hun voldoende om te zien, dat een golf van vuur vloeide, vloeide van tent naar tent... Van overal stortten de ontkleede mannen, vrouwen toe; de drie prinsessen omklemden hare moeder...

- De prins! gilde Doña Isabel.

Maar reeds zag zij den prins, Don Juan, door zijn schildknaap gered, en nu vluchtten zij allen, met wie hen omringden, door het in verwarring opgewoelde kamp, verder, naar de kampementen van den graaf van Cabra, die aan het uiterste einde lagen...

Van de wallen van Granada, van de tinnen der Alhambra zagen in de nacht de Mooren toe. Zij zagen ginds in de verte, in het midden des vijandigen kamps, een roode gloedwolk stijgen naar de blauwe, star-dooroogelde nacht, een rossigen smook zich strekken over den geheelen horizon. Aïscha, zij, die nooit meer sliep, Aboe-Abdallah, hij, die zijn nachten aan het bedde van stervende Morayma door bracht, zij waren op den Comares-toren geklommen en zagen toe. Beneden hen zwermde de geheele stad van hare ellendige bewoners, die de brand in het Spanjoolsche kamp dreef naar de wallen, de muren... Duizenden zagen toe... Was het èindelijk dan een wonder van Allâh, dat: hen bevrijden zoû...?!

Plotseling, tusschen de woelige menigte, op de wallen, bemerkten Aïscha, Aboe-Abdallah drie witte gestalten. Zij herkenden de Wijzen; allen wezen naar hen, in maanden had men hen niet gezien. En nù, nu waren zij daár, nu waren zij hièr in Granada... Van waar zij kwamen, hoe zij de stad binnen waren gekomen, wist niemand, maar zij waren, zij wàren daar, en de heele bevolking joeg hen te moet, omzwermde hen, stortte te voet voor hen, aanbad hen, aanriep hen om hulp... Aïscha, Aboe-Abdallah zagen, dat zij zich naar de Alhambra begaven... Daar verschenen zij op den Comares-toren en Aïscha viel voor hen te voet,

en kuste hen de vuile zoomen der vale waden.

- Vaders! riep Aboe-Abdallah. Gezegend dit uur, dat gij ons weder verschijnt! Maanden zagen wij u niet! Maanden reeds vreezen wij den ondergang! Maanden reeds ligt Granada belegerd, en de honger sluipt alom in de stad. Vaders, zegt ons, mogen wij hopen? Komt gij nieuwen moed ons brengen? Is dat vuur, daar ginds, vloeiende als een golf over het Christelijke kamp, een teeken, dat Allâh zich weder zijn zonen heugt?

Op den toren stonden de drie Wijzen, in de nacht, als bezield. Rondom hen, rondom moeder en zoon, drongen de Moorsche ridders, de priesters, de vrouwen en zoo velen van hen stormden de trap op, dat zij niet allen het overvulde torendak konden bereiken; de lagere transen wemelden van het opkijkende volk, en uit de tuinen, van de tinnen, op de wallen, bij de wellen zag geheel het samen gestroomde volk op naar die drie vage, wit schemerende gestalten daar ginds, hoog uit boven Alhambra, Forteres en Moskee...

- Wij komen van de bergen! riepen de Wijzen. Wij komen van de Alpujarra-bergen, van waar de heilige heremieten zijn gedaald naar de steden, naar de overwonnen steden, naar onze arme, verloren steden, om den Heiligen Oorlog te preêken! Wij komen van de bergen! schreeuwden zij luider naar omlaag, dat heel Granada hen in de nacht zoû verstaan. Wij zeggen u, o Geloovigen, dat òveral in het land uitbreekt de opstand, de heilige opstand tegen wie ons tijdelijk overwon! In Almeria, in Malaga, in Almuneçar; in Guadix, in Moclin, in Loxa, in Salobreña; overal, waar de Spanjool zijn voet zette, breekt los de heilige vervoering! Op! Op!! Ten strijd! Aan ons, de Geloovigen, zij de eindelijke zege! Ziet, ginds slaat in het godgezondene vuur hun kamp reeds in vlam! Zij zullen ondergaan, zij zullen allen ondergaan, hun koning zal ondergaan en hunne koningin! Op! Op!! Ten strijd! Laat niet zakken uw moed, niet verflauwen uw hoop: gelooft, gelooft, dat na zoo veel dulding Allâh eenmaal zich zijne zonen weêr heugt! Dat Granada verlost zal worden! Dat het koninkrijk zich vrij zal vechten! Dat Iberië òns zal zijn, tot aan den bergenmuur van het Noorden toe!

Een gillende galm van geluk steeg op. Overal glinsterde de stad van lichten. Alle huizen glinsterden van lichten. Over alle pleinen en straten drong de menigte. In de Moskee liep het vol, en zij liepen ook de Forteres binnen en binnen de Alhambra, waar zij de schildwachten weg hadden gedrongen. Een extaze vervoerde die ongelukkigen, die reeds maanden lang, belegerd, nauwlijks zelfs door strijd, zoo omzichtig gevoerd, zich hadden kunnen bedriegen, dat zij verlost zouden worden. Hongerig, werden zij dronken van nieuwe geestkracht. Zij geloofden de Wijzen, zij geloofden den opstand, den Heiligen Oorlog door geheel het verwonnene rijk en zij geloofden de eindelijke Zege; zij geloofden dit alles op een oogenblik, dat zij reeds van overgave hadden gemompeld... Hun gillend gegalm doorgierde de stad, tot over hare wallen heen... Ginds, aan den einder, doofde langzaam de doffe smook... Maar ginds, aan den einder ook, Oostelijker, daagde de nieuwe dag. De starren verbleekten. In strepen van rozigen glans brak open de dageraad. Van de Forteres schetterden de trompetten. Het was de geheele bezetting, die zich plotseling wapende in volle wapenrusting, als voor een grooten slag. Op het Moskeeplein stroomden zij uit, paardevolk en voetvolk. Tusschen hen verscheen de jonge Muza.

- O, Wijzen! schreeuwde hij óp van zijn ros naar den Comarestoren. Ik wist, dat gij weêr komen zoudt! En de Heilige Boodschap ons brengen zoudt! Granada leeft nog en wij, wij zijn duizenden! Ziet, wij allen, hier, wij zijn duizenden! Wij zullen strijden, eindelijk, en overwinnen!

In den uitklarenden dag, gloeide zijn jong heldengelaat naar boven. Van af den Comares-toren zagen zij allen hem vol liefde toe.

- Vorstelijke Aïscha! riep Muza. O, mijn vorst, o mijn dierbare Ongelukkige! Wij zijn duizenden! En wij zullen, eindelijk, strijden en overwinnen! Zegt mij, of wij geen duizenden zijn?!

Hij wees naar de breede poort der Forteres. Het leger stroomde uit. Het daalde van het plein door de Poort der Gerechtigheid, de stad door en naar de wallen. Het waren zich naar beneden bewe-

gende lange rijen van ronde schilden, lange rijen van langwerpig beukelaars, rijen van helmen en hagen van speren. Het waren de lange-speerdragers, de korte-speerdragers, de handboogschutters met hun boog over den schouder en koker ter dij en de boogschutters, die, drie, één boog afschoten, groot, dien zij plantten bii den voet van één hunner. Het was hunne steeds beroemde ruiterij, machtig en zwaar. Het was het kort geburnoeste voetvolk met de breed omriemde kuiten en het ronde, gekwaste kapje op de bronzen koppen als uit overmoedigen scherts schuin gezet... En het waren duizenden, duizenden... Dat zij schraler rantsoen hadden gehad, gevoelden zij niet. De uitgloriënde dag guldde aan hunne helmpunten, sperepunten, ontvonkte straalstarren aan hunne schilden. Daar ginds over de wallen schitterden goùd, de door de jonge zon overgloorde, sierlijke, koperen kanonnen...

Uit het ten deele nog smookende Spanjoolsche kamp zagen de enthoeziaste krijgers het vijandelijke leger naderen. En op den toren zei Aboe-Abdallah tot Aïscha:

- Ik ga mij wapenen. Ik ga mede met hèn.

Zij omhelsde hem, hare zwarte oogen vlàmden van koorts en geluk. Hij haastte zich de lange wenteltrap af, met alle zijne officieren, die zijn woorden hadden vernomen. Maar daar, waar die trap eindigde bij den ingang der Afgezantenzaal, zag hij drie oude Berbersche vrouwen. Zij weeklaagden en wrongen de handen.

- Wat is er? vroeg hij, star stil staande.

Zij knielden neêr.

- Heer! weeklaagden zij. De dochter Ali-Atars...!

Een plotse smart vertrok zijn gelaat. Hij haastte zich, met de vrouwen, naar Morayma's kameren. Zij lag wit, op haar witte bedde, als geheel reeds vergeestelijkt, doorzichtig hare brooze bleekheid, maar doorvlamd hare groote, zwarte oogen. Zij kreunde zachtkens en om haar hurkten alle de Berbersche vrouwen en weeklaagden en wrongen de armen.

- Morayma!! riep hij en strekte de bevende handen uit.

Zij wendde het gelaat naar hem toe, zij hief zwak de handen hem tegen. Hij ving haar op en leunde haar hoofd tegen zijn

razend bonzende borst. Zij zag hem in de oogen met een blik van verheerlijkt geluk.

- Mijn Heer...!! murmelde zij hem toe.

De zwarte vlam harer oogen doofde. Zij lag, roereloos nu, aan zijn hart. Rondom weeklaagden luider de Berbersche vrouwen, wrongen zij de armen wanhopiger. Buiten klaterden de trompetten, klatterde der paarden hoevegetrappel en gilde en galmde het volk. Een brandende zomerzon straalde uit.

XLIX

Aboe-Abdallah, in volle rusting, besteeg zijn ompantserd ros. Om niet kenbaar te zijn was zijn stalen Kentaurvorm niet verschillend van die der andere, hem omringende ridders, op de hoogere pluimen na van zijn helm. En hij rende met zijn officieren en lijfwacht de groote Zuidelijke poort uit, de VEGA in. Er mengelde reeds de strijd. Want de Spanjolen, na den brand in het kamp, hadden zich, om geene verslagenheid te toonen, juist in grooten getale op gemaakt om een aanval te doen op de stad. Het was reeds een woeste mengeling, in de dadelijk brandende morgenzon. Aboe-Abdallah, de kromme kling hoog in de vuist, wierp zich dwars in de warrende strijders. Toen hij de doode Morayma op haar bedde had neêr gelegd, had hij slechts die gedachte gehad, te sterven hij ook. Te sterven om haar en voor zijn volk. Te sterven maar te overwinnen. Zijn zoon, zijn kleine Ab-dallah, zoû koning zijn en Aïscha zoû over hem waken, hem doen ontvluchten uit Còrdoba, het kind doen uitroepen tot vorst van Granada door geheel het in Heiligen Oorlog ontwaakte koninkrijk. En hijzelve, díen dag, zoû sterven; zijn lijk zouden zij ergens vinden, op het slagveld, als zij de Spanjolen terug hadden gedreven, in eene slachting, weg gedreven zelfs uit hun nog smookende kamp...

Dat hij sterven zoû, gaf aan zijn moed een heilige bezieling. Hij houwde, zonder zich te sparen, er op in met een razernij, die allen

rondom hem bezielde en zij houwden allen als hij. Hunne zich vermenigvuldigende sabels sikkelden door de lucht als voor een veelvoudigen oogst van ijzer en staal en van vleesch en bloed; omringd door de Spanjoolsche ruiters, die dichter en dichter drongen, kliefden de Moorsche klingen de helmen òp, de koppen af, stieten de Moorsche lansen de ijzeren mannen uit het zaâl en werd het gevecht tot een dichte, verwoede verdelging, waarin de stervende paarden storteden over elkaâr, waarin de Spanjolen stapelden over elkaâr, vertrapt, vertreden, in ophoopingen van knarsende harnassen, in knerpende verbrijzeling van bloedomplaste ledematen, door eén geknurfd met het rood doorweekte leder en doorbulte staal: een helsche warreling, waarin niets meer herkenbaar werd, vriend noch vijand, hopman noch soudenier, mensch nauwlijks noch dier. Eéne massa van verbeestelijking, die daar op die plek aan de Mooren een oogenblik zege verschafte, zege, die Aboe-Abdallah, nimmer getroffen, zoo bezielde tot dronkenschap van ziel en zin beide, dat hij steeds denkende aan den dadelijken dood, die nù komen zoû, nu zij zegevierden, de toomen zijns paards los liet, het dier slechts drukte en drong en dwong met de knieën en met beide handen zijn sabel zwaaide om sneller en krachtiger te maaien. Zijn oogst te maaien, zijn rooden oogst - helm òpen, kop àf, - tot het alles rondom hem zeeg over de roode plassen zuigende aarde: de vallende, ijzeren menschenhalmen, de zinkende, stalen korenaren, op een wreeden hoop in het wijde rond... En telkens dacht hij: o, Morayma... thans sterf IK... en kòm ik... waar je mij zoekt... in de voortuinen van ons Paradijs!... of hij dacht: o, Abdallah... thans sterf IK... en overwinnende... laat ik je mijn troon en mijn kroon...

Maar, op afstand, zelve in heetst gedrang van moord en slachting, zag Muza, de jonge veldheer, eensklaps zijn koning, Aboe-Abdallah, in het midden der Spanjoolsche ruiters, houwen en houwen rondom zich heen, zijn paard omdrukkende tusschen de knieën, beide vuisten om den sabelgreep... En zag hij, dat de koning bijna alleen streed... Slechts enkele ruiters nog streden om hem rond. Maar het voetvolk, dat de aandacht der vijanden af

moest leiden - kort geburnoest, kuit omriemd, kapje scheef - vluchtte in een plotse paniek, in massa's voor het Spaansche voetvolk naar de stad toe. En hij verliet de plek waar hij reeds zegevierde, hij reed razend en vloekend op het vluchtende voetvolk in, sabelde er twee, drie neêr, dwong de vluchtenden om te keèren en hun koning daar ginds te ontzetten. En hij zelve daarna, met de ruiters, die hem volgden, en omstuwd door geheel die plots weêr òmwendende massa's, die Allâh! riepen en Allâh! ontzette den konìng, wiens sabelsikkel steeds nog zwaaide in de lucht, om te maaien...

Tot grootere massa Spanjolen, zwart aandringende van af hun steeds even smookende kamp, in breede linie bijna de geheele VEGA overvegende, aan golfde, golfde en op nieuw, op nieuw, trots Muza, die schold, de ruggen zich wendden, de zon niet meer in de bezielde gelaten scheen maar gloeide over de angstronde ruggen en geheel die Moorsche zee van angst op golfde naar de poorten der stad, die zich openden als inslorpende sluizen...

Nu knetterden van de wallen de koperen kanonnen, àl het sierlijk, goud glinsterend geschut... De Spanjoolsche kapiteinen - want de bombarden, te ver, daar ginds, op hunne kampwallen, dreigden machteloos - bezonnen zich... En in een wolk van smook en onder de vuurbogen der Moorsche kogels, uit spàttende in den gouden gloed van de zon als bommen van louter blànke stralen, trok het Spanjoolsche leger terug, zegevierende des niet te min, dewijl het de belegerden de stadspoorten had binnen gedrongen...

L

En Aboe-Abdallah leefde en was niet gesneuveld. Dien volgenden morgen vergezelde hij den kleinen stoet, die, met de weeklagende en weenende Berbersche vrouwen, de witte baar omringden, waarop de witte doode lag in de schaduw der gebeurde zonneschermen. En zij droegen haar langs de Darro naar

het blank gekoepelde graf des vaders, het graf van Ali-Atar, den Leeuw, die gesneuveld was bij Lucena, toen Aboe-Abdallah was gevangen genomen...

Sedert was het geweest als een lang gebedesnoer van nederlagen. Nederlaag na nederlaag hadden de zonen van Allâh, voor hunne boete, bidden moeten. Stad na stad hadden zij verloren en steeds hadden zij toch de hoop behouden, dat Allâh weêr het oog tot hen in gunste wenden zoû. Tot gisteren toé, tot de nederlaag voor de poorten... O, zoo niet de Heilige Oorlog door het koninkrijk als een vuur zich verspreiden zoû, zoû het gedaan zijn met Granada! De wanhoop sloop om alomme... In de dichte drommen, die zich vergaderden voor de graanschuren, en afwachtten het dagelijksch rantsoen, schraler iederen dag. In de groepen, die bleek en vermagerd, dwaalden door de nauwe sloppen en langs de gesloten bazârs en reeds bespraken van overgave. Tusschen de vrouwen, die, hare hongerige kinderen tegen zich drukkend, verzamelden bij de rand der fonteinen, neêr hurkten op de treê, maar vergaten hare kruiken te vullen. En tusschen het leger in de ALCAZABA, het armzalige overschot van het geslagene leger, enkele duizenden over van tienduizenden man voetvolk, enkele honderde over van duizende paarden.

Op een nacht was plotse aandoening aan een der poorten, die dadelijk langs stijgenden weg tot de heuvelen geleidde en verlangde een stoet van muilezeldrijvers binnen gelaten te worden. Zij kwamen van de Alpujarra-bergen en zij brachten zakken graan; zij hadden tusschen de ongeregelde Spanjoolsche benden, die de heuvelen onveilig maakten, kunnen slippen en zij vertelden, na de zakken binnen gezeuld te hebben in de voorraadschuren, van den Heiligen Oorlog. De heilige mannen gingen overal rond en preêkten den opstand. Als witte vlammen gingen zij rond door alle verwonnene steden en riepen de bezieling op en de vlammen zouden tot het groote blanke vuur samen groeien en waaien over geheel het koninkrijk. Maar toen dien avond geen grooter rantsoen werd uit bedeeld, voorzichtig als de bedeelers waren, zwijmde dat vizioen van het heilige koninkrijk, over-

waaid door het witte Vuur tot niet meer dan een zomernachtmist, zwoele damp, die over de stad hing. En er was geen rust in de huizen; de bewoneren zwierven rond... Zij zwierven over de wallen en zagen naar het Spanjoolsche kamp: het lag weg gewaasd in de mist, die spookte over de geheele VEGA.

Zouden de najaarsregens, waarvan die mist kondde en die weldra neêr storten zouden, de Spanjolen niet het beleg op doen breken, eindelijk...? Dàt moest toch wel... Nog enkele weken slechts volharding en zoo de dagelijksche zondvloeden de VEGA verdronken, dàn...

Maar verkenners, dien volgenden dag, meldden in de Alhambra het ongelooflijke nieuws. De vijand had besloten niet ver van waar het ten deele verbrande kamp zich nu strekte, een steenen kamp te bouwen, in den vorm der antieke, Romeinsche legerplaatsen, vierkant, met twee zich snijdende hoofdstraten, vier poorten, een groót plein in het midden, en aldaar, zoo noodig, te overwinteren. Zij vertelden, dat zij te weten waren gekomen, dat negen steden van Arragon en Castillië belast waren met den bouw van dit steenen kamp. En dat dit steenen kamp door de koningin, Doña Isabel, die zeer vroom aan haar god was, zoû gedoopt worden de stad van het Heilig Geloof, Santa-Fé. Van het beleg op te breken zoû geen sprake zijn.

Over de pleinen, langs de straten meldden de verkenners het ontstellende nieuws. Jammergeklaag brak overal los. Sommigen sloegen voor, gezamenlijk de heuvelen in te trekken, de stad te verlaten, te vluchten naar Afrika, het land des gezegenden oorsprongs... Maar de meesten wilden niet verlaten het geboorteland, de geboortestad, heilig Granada, de heilige VEGA. Over de drempels der moskeeën en huizen lagen de ellendige hongerigen en wanhopige radeloozen het hoofd ter aarde te bonzen, klaagden zij luid, de armen op, rukten zij den baard. Vrouwen dwaalden als zinneloos de stad door, zingende, meê trekkende hare kinderen. In hare ijlhoofdigheid zagen zij de verklaarde dingen en vielen dan zielloos neêr. Plots liep een ALFAQUI - godgeleerde - met waanzinnige oogen de moskee uit en riep op tot den Heiligen

Oorlog, wilde met allen, die nog kracht hadden, los stormen op het Spanjoolsche leger: een wonder zoû zeker geschieden. Op hunne lederen gordels zuigende, zagen de schildwachten hem tegen een der poorten op bonzen: zij openden hem die en toen ijlde hij, wankelend, de VEGA op, schreeuwende en de armen fladderend, als een witte vlam, een wit dwaallicht, dat verijlde naar het machtige kamp daar ginds...

LI

In de Zaal der Afgezanten verzamelde Aboe-Abdallah den Raad. Het waren de edelen, de Vizier, de groot-officieren, de veldheeren, de hoogepriesters. Hij vroeg hen, van zijn troon af, wat zij hem rieden. Het trof hen, dat hij er als zinneloos uitzag. Hij was zeer bleek, met een lijdenstint door zijne ambere bleekte heen, en zijne oogen vlamden in koorts. Zijne handen trilden.

- De stad overgeven, zeiden de edelen.

- Er is geen graan meer in de schuren, en de winter nadert, zei de Vizier. En het Spanjoolsche leger heeft het steenen kamp betrokken.

De opperpriester trad voor. Hij zeide:

- De stad overgeven. Allâh straft zijne zonen voor hunne zonden. En zijn straf was voorspeld...

- Is de Granaatappel rijp? vroeg Aboe-Abdallah, den opperpriester aanstarende met zijn bijna waanzinnigen vlamblik.

- Overrijp barst zij! klaagde de priester. De purperen pitten regenen! Allâh! Allâh!!

Zij riepen allen tot Allâh. Klagende liepen zij om in de zaal. Tot zij plots weêr als berustigd zonken op hunne kussenzetels, of om den troon stonden, gelaten.

De jonge veldheer Muza trad voor.

- Aboe-Abdallah! zeide hij. Vorst! Het is te vroeg om van overgave te reppen. Wij zijn in de ALCAZABA nog meer dan tweeduizend man!

- Tegen tienduizenden daarginds, zeiden de kapiteinen.
- Ik heb nog mijn ridders, mijn ruiters!!
- Driehonderd paarden, verkleinden de kapiteinen. Tegen duizenden daar ginds...
- Zoo àlle bewoners zich bij ons leger voegen...!!
- Zij zijn uitgeput, zeiden allen.
- Wij zijn uitgeput, zeide Aboe-Abdallah. Hoort ge, Muza, wij zijn uitgeput... De Granaatappel is rijp... En barst... En de purperen pitten regenen... Een ander houdt de handen op om den zegen te ontvangen... Den zegen, die Allâh òns neemt... En hèm schenkt. Hoort ge, Muza...? Het was voorspeld... Wat is tegen Noodlot te doen? Deden wij niet àlles, Muza...? En wat baatte wat wij deden. Wij hadden niet behoeven te doen, o Muza. Wij hadden kunnen af wachten den dag van morgen, zonder te doen. Waarom deden wij! Ik weet niet, Muza. Waarom wekten ons de Wijzen, die wisten, om te doèn? Ik weet niet, Muza, en zijzelve... Waar zijn zij... Als witte vlammen waaien zij wellicht op dit uur over het land en weten zij, wat wij weten. Want ik, Muza, ik weet nu alles. Dat de Granaatappel barst, dat de purperen pitten regenen in de opgehouden handen van Don Ferrando. En dat wij zijn uitgeput. Is de beraadslaging ten einde?

Hij zag om zich rond.

- Heer, zeide de Vizier. De Raad stelt u voor den ALCAÏDE der stad, eerwaardige Abal-Cazim-Abdelmelic als afgezant te zenden naar den Spanjoolschen vorst.

Aboe-Abdallah wenkte den zeer ouden, witbaardigen ALCAÏDE:

- Abal-Cazim-Abdelmelic, zeide hij. Gij zijt oud. En uw baard is blank. Gij gelijkt op de Wijzen, die wisten. Gij weet het ook. Gij weet, dat de Granaatappel is gebarsten. Dat de purperen pitten regenen... Ga naar Don Ferrando. En zeg hem, dat hij ophoudt de handen.

Hij trad den troon af, Muza trad hem in den weg.

- Ik, Heer! riep Muza; geef mij nièt over!!
- Neen, zeide Aboe-Abdallah. Gij geeft u niet over, dappere

Muza. Gij zult alleen vechten tegen een leger.

- Ja, Heer! riep Muza. Ja!! Ik zal alleén vechten, tegen een leger!!

Aboe-Abdallah begreep hem. Hij opende zijne armen en drukte hem aan zijn hart. En hij glimlachte, van smart. En herhaalde:

- Gij zult alleén vechten tegen een leger...

Muza knielde voor zijn vorst en kuste hem de handen, toen rees hij en stortte dwars door de langzaam zich verwijderende edelen, kapiteinen, priesters, de zaalpoort uit.

Aïscha verscheen aldaar.

- Waartoe is besloten? vroeg zij en hare stem klonk ijzerhard.

- Tot de overgave, zei Aboe-Abdallah.

Aïscha rukte haren sluier af; haar verwrongen gelaat vlamde op van woede met de flonkerende oogen van toorn. Zij hief den arm op en balde de vuist.

- Wìjven! riep zij tot de langzaam, hoofdgebogen mannen, die zich verwijderden. Wìjven! Laffe wìjven!!

- Muza, o Moeder, zeide Aboe-Abdallah; is geen laf wijf. Hij zal, alleen, vechten tegen een leger... Kom meê! Laat ons hem gaan bewonderen, van den toren af!

Maar zij gilde van smart.

- Kom meê, zeide hij, bijna hard.

En hij greep haar pols en dwong haar mede naar den Comarestoren. Hij dwòng haar dien te bestijgen, terwijl zij steeds gilde, gilde van smart, zoo dat haar gillen weêrechode, duizendvoudig, tegen de vierkante wanden der wenteltrap. Boven, op het torenterras, gloriede de herfstzon. Over de witte stad gloriede de zon. Over de verwazigde heuvel gloriede zij. En over het ginds vèr weg gelegene kamp, een lange, lange, witte tentegolf aan den einder...

Hij zag om zich rond, terwijl steeds van smart waanzinnig Aïscha zich wrong in zijn arm...

- Zie! zeide hij plots en dwong haar te zien.

Zij zagen uit. De poort der stad uit, de overgloriede VEGA in, reed een ruiter, geheel gepantserd, op een geheel gepantserd ros. Zij herkenden den ijzeren Kentaur aan zijne rankheid, een jonge

lijn van fierheid en hoóg gerichten trots. Zij herkenden Granada's jeugdigen veldheer, Muza. Hij had de kromme kling uit de scheede getrokken; de gezwaaide sikkel ving de zonneglorie op. En hij reed, alleen, het Spanjoolsche leger te moet, omdat hij zich niet, met Granada, wilde overgeven; hij reed, alleen, het Spanjoolsche leger te moet, om alleen tegen een leger te strijden...

LII

Don Ferrando had geduld. Tien jaren had reeds de Moorsche oorlog geduurd, dien hij begonnen was met Aboe-Abdallah's vader, Muley-Aben-Hassan; nadat de oude ALCAÏDE door hem ontvangen was, nadat alle voorwaarden der overgave waren gestipuleerd, sleepten zich nog zeventig dagen voort, de koude regenmaanden November, December; zeventig dagen, die Don Ferrando den Mooren toe stond om zich te beraden; zeventig lange, ellendige dagen, waarin zij hoopten op een wònder, hoopten op hulp van den Grooten Turk of den Soldaan van Egypte, of van de Berbersche vorsten; zeventig dagen, waarin de witte Gloed, de witte vlammen, die zich hadden verbreid over het koninkrijk, slonken, slonken en doofden, zeventig dagen, waarin Granada verviel tot een grauwe ellende van gebrek, wanhoop, smart, hònger eindelijk...

Een der laatste dagen van December, dat de koude wind woei van het Sneeuwgebergte, dat de grauwe wolken alle blauw hadden overwonnen, toog de oude Vizier Joezoef, met vierhonderd gijzelaren - edelen en ridders - naar de kampstad Santa-Fé. Waar het zomerkamp zich had uitgebreid over de VEGA, was nu niets meer dan een vertrapte aardvlakte, waarover de sneeuwvlokken dwarrelden.

Maar in Santa-Fé strekten zich de geriefelijke kazernen in lange straten, stralende van af het groote plein, waar het vorstelijke legerpaleis zich verhief...

Granada's bevolking wist, dat Aboe-Abdallah niet eens af-

wachtte het einde der toegestane zeventig dagen beraads... Dat hij de stad over gaf... Dat hij haar over zoû geven den dag van zes Januari, dien, waarop de Christenen vieren den tocht der Drie Koningen-Magiërs, die naar het Christuskind zich begaven, begeleid door een ster...

En dat geen wonder geschieden zoû... En geen hulp uit het Oosten zoû dagen... En het gedaan zoû zijn met Granada en Moorsche macht...

En hun wanhoop, in de witte vlokken, die dwarrelden over hunne stad van ellende, uit de grauwe, blauwlooze lucht, was zoo groot, dat zij zich zamelden, allen, in een laatsten samendrang van tegenstand, van opstand tegen het Noodlot en hun koning en samen drongen over het plein tusschen ALCAZABA, Moskee en Alhambra.

De sneeuw breidde breede, donzen zoomen uit aan de randen der tinnen en transen; de donzen zoomen breidden zich aan de torens, om de bogen, langs de muren, aan de minaretten; de wateren der fonteinen bevroren en murmelden niet meer den kadens, en de bladerlooze rozeranken warrelden door elkaâr, zwart en dood.

En voor de Alhambra-poort jouwde het volk, gewapend met àl zijn gereedschap, dat het in blinde woede gegrepen had: bijlen, stokken, houweelen, hamers, ook sabels en dolken.

En plotseling opende de poort.

En trad Aboe-Abdallah te voorschijn.

En hij zeide:

- Zoo gij mij dooden wilt, zoo doodt mij.

Er was een stilte, plots, over geheel het plein.

- Zoo gij mij dooden wilt, herhaalde Aboe-Abdallah; zoo doodt mij.

Maar niemand stortte op hem toe.

Hij glimlachte smartelijk en sprak:

- Meent ge, dat het mij waard is te leven? Zoo gij mij dooden wilt, doodt mij.

Niemand bewoog.

Hij ging voort:

- Gij zoudt er het recht toe hebben. Ik ben de Ongelukkige en in mijn Ongeluk heb ik u mede gesleept, niet alleen u; àlle onze broeders en niet alleen deze stad; gehéel mijn land. Mijn zonde is, dat ik de Ongelukkige ben. Ik heb tijdens het leven mijns vaders geheerscht, als was voorspeld. Dat was zonde. Welke zoon heerschte ooit tijdens het leven zijns vaders? IK heb tijdens het leven mijns vaders geheerscht, omdat ik de Ongelukkige was. Tijdens mijn zonde van zoon, is de Granaatappel gerijpt... En valt mij nu uit de hand, tot straf van mijn zonde. En anderen zullen de pitten plukken, als was voorspeld. Voorspeld was mijn zonde; de Wijzen wisten mijn zonde vooruit. Wisten wij ooit beter dan de Wijzen wisten? Zij wisten misschien niet àlles maar mijn zonde wisten de heilige mannen vooruit. Mijn Ongeluk wisten zij vooruit. Gij hadt mij reeds in mijn prilste jeugd moeten smooren, omdat ik, Ongelukkige, u mede zoû sleepen in mijn Ongeluk. Welnu, doodt mij dan thans, zoo gij mij dooden wilt.

Niemand bewoog.

- Waarom wilt gij mij niet dooden? ging hij voort. Gij meent, dat het mij nog waard is te leven. Maar het is mij niet waard meer te leven. Ik ben uw schande en de schande mijner moeder. Ik ben de Ongelukkige. Ik verloor mijn zoon, dien zij mij ontrukten. Ik verloor Morayma, die ik beschuldigde... Hier op dit zelfde plein zat zij op het zwarte schavot. En ontzetten haar de Godsgezanten... Maar zij stierf, omdat ik haar beschuldigde. Ik echter leef nog. Doodt mij; ik ben mijner moeder schande. En ùw schande. Granada's schande.

Over het overdromde, doodstille plein weende de wind en warrelden de witte vlokken.

- Zoo gij mij niet wilt dooden, zeide Aboe-Abdallah; hoort dan. Ik sloot vrede met den Christenvorst. Gij zult blijven, gij allen, in het bezit van uw eigendommen, uwe rechten, uwe wetten, uw godsdienst; geen leed zal gedaan worden uwe vrouwen en kinderen... Alleen IK zal gaan van hier... Daarom kunt gij mij dooden, zoo gij mij dooden wilt. Want als gij mij niet doodt, zal ik sterven vèr van Granada...

Zij wierpen nu de armen op, weeklaagden en riepen Allâh. De sneeuwvlokken wirrelden heviger.

- Aboe-Abdallah! riepen zij. Ongelukkige!! Gij, die alles verloort! Wij willen u niet dooden! Wij willen u niet dooden omdat gij de Ongelukkige waart! Wij zijn allen ongelukkig, als gij! Wij zijn, zoo gij zondig zijt, allen zondig als gij! Ongelukkige! Aboe-Abdallah! Wij willen u niet dooden!

Tusschen hunne armen rekkende, wee klagende drommen ging Aboe-Abdallah, over het plein, naar de ALCAZABA, om aan het overschot zijns rampzaligen legers zijn laatsten groet te brengen...

LIII

Nu waren het de laatste dagen en de berusting zonk zwaar neêr. Nu er niets meer te doen viel, niet te hopen viel, nu het gedaan was, zonk de berusting zwaar neêr. Want Allâh was groot en zijn wil geschiedde en te jammerklagen was nutteloos...

Die laatste nacht was er geen rust van slaap in de Alhambra, want alle de vrouwen en de slavinnen en dienaren pakten kostbare zaken en kleederen bij een. Zware balen tapijtwerk en kussens, het kostbaarste huisraad steeds van de zoo weinig anders dan met fonteinen en bogen gemeubeleerde kameren, werden buiten de poorten op muilezelen geladen; vaatwerk werd in kisten geschikt, leêg werd de Alhambra gedragen. En de sombere arbeid geschiedde bijna woordenloos, alleen door doffe zuchten onderbroken.

Voor de dageraad daagde, verscheen Aïscha. Zij was onzichtbaar in hare sluiers van rouw en toen zij tusschen hare vrouwen en vele trouwe officieren en edelen, in de nog toorts-opgelichte schemering zich naar de Poort der Zeven Verdiepingen begaf, waar buiten wachtten de gezadelde paarden, braken de schildwachten los in hernieuwden jammer. Zij wierpen zich voor de voeten hunner vorstin, zij kusten haar de fladderende zoomen...

Toen allen waren op gezeten en de kavalkade den steilen weg op steeg, om achter de heuvelende hellingen te wachten op Aboe-Abdallah, die zelve de sleutels der stad dien dag aan de Katholische vorsten overhandigen zoû, verlieten de schildwachten hunne posten, liepen de kavalkade na, en riepen, dat zij blijven wilden rondom Aboe-Abdallah en zijne moeder. En zij gingen mede en de poorten der Alhambra bleven open en onbewaakt. Het was een koude, huiverige morgen, de wind zong klagelijk door de ontblaârde olmen en allen zwegen, de hoofden gebogen, hangende over de paarden. En steeds zagen de oogen om naar Granada, dat in zwijgende smart daar lag in het dal als het altijd gelegen had: eene Moorsche stad van vagelijk witte dommen en blokken van huizen, met al bleek aangetinte minaretten en de muren gekarteld met de Moorsche tinnen... maar een stad, die na dien dag niet Moorsch meer zoû zijn...

Toen zijne moeder - om den smaad niet te zien - gegaan was met haar stoet en verdwenen achter de heuvels, verscheen aan de verlatene Poort - die der Zeven Verdiepingen - Aboe-Abdallah zelve, te paard, naast zich, en te voet, de Vizier Joezoef, enkele ridders te paard rondom. En in de poort wachtten zij, zwijgend. De poort zoog den klagelijken wind in en boven de poort verhief zich de zoo nutteloos geblekene starwichelaartoren. De treurige dag daagde over de toppen der naakte boomen maar een mist bleef hangen over de stad. Eindelijk verscheen, van de andere wegezijde dan die Aïscha genomen had, een Spanjoolsche kavalkade. Het was Hernando de Talavera, bisschop van Avila, met vele ridders, met een afdeeling ruitervolk, een afdeeling voetvolk ook.

En zij groetten elkander voor de poort, Spanjolen en Mooren, niet anders dan of dit hoffelijk bezoek was en hoffelijke ontvangst.

Maar Aboe-Abdallah zeide:

- Kom, Heer, en neem bezit van dezen burcht, die Allâh gunde uw machtige vorsten om de Mooren te straffen voor hunne zonden...

De Vizier Joezoef leidde den bisschop, die met de zijnen af steeg, binnen...

Aboe-Abdallah bleef als versteend te paard. Hij bedacht, dat door deze zelfde poort Morayma gekomen was, van af het Generalife... Morayma, die hij van ontrouw beschuldigd had... Hij bedacht, dat door deze zelfde poort hij thans voor zijn straf de Alhambra en Granada voor immer verliet... De poort zoû dicht gemetseld worden - had Don Ferrando beloofd - niemand zoû de Poort der Zeven Verdiepingen meer in gaan en uit gaan...

En hij reed haar uit, met zijne enkele ridders rondom.

Achter zich hoorde hij de bronzen deuren, klàterend, door de Spanjolen gesloten worden.

Daar beneden, in de overmiste stad, bleef alles stil, in noodlottelijke berusting, domp zwijgen...

LIV

Uit het kamp van Santa-Fé waren Don Ferrando en Doña Isabel met de INFANTES, met hunne hertogen en graven, met geheel hunne hofhouding en een machtig gevolg, gereden langs den Xenil, in de richting van Granada en hielden zij stand bij het gehucht Armilla, dat zijn witte blokjes tusschen de doorzichtige looveren van enkele tamarisken verspreidde. En zij wachtten af. En zij zagen uit. Hunne harten waren vol vreugde en trots, als die van allen, wie hen volgden. Ongeduldig wachtten zij af. Ongeduldig zagen zij uit. In den vroegen zonneschijn zagen zij Granada daar ginds hare roode torens rijzen uit den nu doorrozigden mist. En hingen hunne blikken aan die torens. Zij telden de oogenblikken en den tijd, die verliep, scheen hen lang. Plotseling ademden zij diep op en achter hen juichten allen. Op den grootsten wachttoren der Forteres tegen de nog even mist-overwaasde, bleek azuren winterlucht, rees wapperend een purperroode vlag, waarop, uitplooiend, een hel blank kruis. Het was de heilige Standaard...

Maar wederom juichten de overwinnaars en zij riepen, joelend:

- San Jago! San Jago!!

Ter zijde van den standaard van het Heilige Kruis rees wimpelend de vaan van den Beschermheilige.

En wederom juichten zij enjoelden:

- Arragon! Arragon en Castillië!! Arragon en Castillië!!!

De dubbele koninklijke standaardvlag was ter andere zijde van de Kruisbanier geheschen.

Plotseling galmde het TE DEUM LAUDAMUS uit alle kelen en de vorsten, te paard, baden en kruisden zich.

Naar den Moorschen hemel steeg het Katholische gezang en het was of de misten wèg dreven, als verijlende sluiers, die in hunne plooien verborgen eene vreemde geheimzinnigheid, een nooit verzoenbare maar te zwak geblekene macht, die echter nimmer van dat klarend azuur zoû te verdrijven zijn en zich zoû dóor dringen in grond en atmosfeer, in woud en in water, in bloed en ziel, stil onzichtbaar overwinnende de eeuwen door, na zichtbaren nederlaag op dezen dag.

De vorsten reden door. Er was, na het jubelen en juichen, een plechtige, stapvoetsche gang van den langen, Christelijken stoet langs het Moorsche water, dat weenende waterviel de rotsen af en de ravijnen in stortte radeloos... Tot hij, ginds bij de kleine moskee, die zich rondde tusschen de ijle kwasten der tamarisken, stand hield en wachtte. Granada achter heuvelen en bosschen verdwenen, was niets om hen dan het rotslandschap met de looverijle boomen, de naakt diepe afgronden, de vallende wateren, de klagelijk zingende wind.

Zij wachtten, zij wachtten geduldig. Zij wisten, dat zij te vroeg waren, in hun ongeduld van overwinnaars. En zij wachtten, zij wachtten steeds, en boven hun hoofd verijlden de misten en losten hun geheim op in het alomme azuur, waarin het zich nooit verliezen zoû, als in een ontvankelijke oneindigheid.

Tot ten laatste, de wendingen langs van den tusschen de rotsen windenden weg, getrappel van langzaam stappende paarden. En Aboe-Abdallah te gemoet hen reed, tusschen zijne enkele ridders.

Hij hield zijn paard stil en groette. Er was wedergroet van de Christelijke vorsten; er was groet tusschen alle die Moorsche en

Spanjoolsche ruiters en het scheen, dat wat hier gebeurde, niet meer was dan hoffelijke ontmoeting. De overwonnen vorst behoefde niet af te stijgen en neêr te knielen voor zijn overwinnaar. Hij bleef te paard, vlak ter zijde nu van Don Ferrando en over en weêr gingen hoffelijke woorden en zelfs vraag naar wederzijdsche gezondheid, die weêrzijds beantwoord werd. Toen zeide Aboe-Abdallah en hij nam de gouden sleutels van Granada, die een officier, af gestegen, hem bood op een kussen:

- Majesteiten, deze sleutels zijn de laatste teekenen van Moorsche macht in Iberië. Het is Allâh's wil, dat ik ze u af sta in ruil voor niet meer dan de clementie, die gij mijn arm volk beloofdet...

Zijn stem klonk niet meer dan weemoedig, bleef hoffelijk, aarzelde niet. Dit was doen, als het Noodlot wilde. Al de smart bleef stil in de ziel. Bleef stil in hun aller Moorsche ziel. Nog enkele woorden van hoffelijkheid en óver zoû zijn deze smaad, om te berusten in Allâh's grootheid en wil...

- Twijfel niet aan onze belofte, zei Don Ferrando, en hij nam de sleutels aan en bood ze der koningin.

Doña Isabel bood de sleutels haar zoon, Don Juan, en zij zeide, zich voorover buigende:

- En zie hier, Aboe-Abdallah, uw zoon...

Aboe-Abdallah schrikte op, hevig. Hij had zijn kind niet hier verwacht. Maar hij zag reeds Abdallah - slank was hij gegroeid en grooter, - tot hem toe worden geleid door twee Spaansche officieren. Het kind glimlachte hem door tranen toe. Aboe-Abdallah zag zijn prinsje, zijn arm prinsje, wien hij alles verloren had...! Maar weêr bedwong hij zoo wel blijdschap als smart. En hij bedankte, hoffelijk, de vorsten als voor een geschenk en hij zeide, bijna koel, tot Abdallah, die naast zijn paard stond - zoo groot, zoo sierlijk, in zijn rijken en Moorschen dos - ach, zijn arme, arme prinsje...!

- Welkom, zoon. Stijg op, op 's vaders ros, voor.

- Vader, zeide Abdallah. Ik heb mijn eigen paard...

En hij wees naar den kleinen Andaluzischen hengst, die men hem voerde voor...

- Ik vergat, dat je was gegroeid, zeide Aboe-Abdallah en hij dacht aan Morayma.

En hij bedankte nogmaals de Christelijke vorsten. Er was niets dan hoffelijke woorden tusschen deze vijanden, vijanden van ras, van bloed, van ziel, van godsdienst... Er was niets dan zwierige groet, over en weêr. En in de Christelijke harten was de overvloeiende trots, en in de Moslemsche harten was de overvloeiende wanhoop.

Abdallah was opgestegen en stelde zich naast zijn vader. De beide stoeten gingen elkander voorbij, op den nauwen weg, tusschen rotsen en watervallenden vloed. Hun voorbij-gaan duurde eindeloos lang, om de nauwte van den weg. En toen der eersten hoffelijke groeten waren gewisseld, wisselden de laatst komenden de blikken van haàt...

De Spanjoolsche muziek klaterde los, brallende van victorie, naar de stad toe, waar de drie standaards flapperden tegen den hemel. De Mooren, zwijgend, gebogen, reden voort. Den Xenil langs, de heuvelen op. Het kind keek op naar zijn vader, maar deze ontweek zijn blik. En zweeg. En bedwong zich. En reed voort. Meer dan een uur reden zwijgend zij voort.

De zon was door gebroken, stralend trots den winterdag. De heuvelen op, en weêr neêr, zag Aboe-Abdallah ginds een anderen stoet, wachtende op den weg. Het was zijn moeder, Aïscha, met wie haar gevolgd waren. En allen zouden zij gaan naar den burcht van Porchena, waar grondgebied den bannelingen was toe gewezen. Afgestegen begroette de knaap zijne grootmoeder. Maar hoewel haar hart bònsde om hem, kuste zij hem niet, om zich te bedwingen. En het doffe zwijgen viel over hen allen, terwijl zij hun weg vervolgden, de steilere heuvelen op, die ter andere zijde zij af dalen moesten.

De middag gloriede, zon van goud in zuiver azuur. Over de heuvelen trilde de gloed. Op den hoogsten kam aarzelden zij. Uit Granada steeg het brallend geschetter der Spanjoolsche trompetten op...

Aboe-Abdallah hield stil zijn paard. Hij zag om. Hij zag geheel

Granada voór zich liggen, in haar diepe dal. En hij steeg af en naderde den uitersten rand van der heuvelen kam. En zag uit. De stad scheen niet veranderd. Zij trilde in warmen middaggloed. Hare witte koepels blankten trillende, hare blokkehuizen verloren trillende zich tusschen groene cypressen, hare minaretten straalden op, zelve zonnestralen. Alleen... van den wachttoren der Forteres flapperden drie nieuwe vlaggen over den hemel...

En op dat zelfde oogenblik donderde los een schot van de Forteres: teeken, dat de Christelijke vorsten Granada in bezit hadden genomen.

Toen was het Aboe-Abdallah of alle dwang om zijn hart en ziel zich loosde en of hij neêr viel in een diepen, diepen duizel van radeloosheid.

En zijn armen met een schreeuw van smart òp werpende naar den hemel, barstte hij in snikken uit.

Hij voelde een hand op zijn schouder.

Hij zag om, zijn moeder stond achter hem.

- Ween, riep zij uit, hard. Snik, als een vrouw, jij, die niet als een man verdedigen kon je stad en je land!!

Hij schudde toestemmend het hoofd. Hij snikte, hij snikte door: zoo snikte hij voor het eerst in zijn leven. Voor het eerst, durende heel zijn Ongeluk. Hij snikte, hij snikte door...

Zij legde haar hoofd op zijn schouder, verweekt door zijne smart zij ook. Zij omvatte hem, snikkend zij ook, in hare armen.

- Kom, zeide zij. Mijn Kleine! Mijn Arme! Mijn Ongelukkige! Kom meê...

Zij leidde hem den heuvel af. Dáar was Granada niet meer te zien. En hij steeg op, en zij stegen op...

En reden langzaam, hoofden gebogen, achter de anderen, den avond te moet...

Naar de vaalheid der lange jaren, die, het Ongeluk uitgeleden, niet anders over lieten dan weemoed, weemoed op weemoed gestapeld...

Verantwoording

Half maart 1913 vertrok Couperus met zijn vrouw naar Spanje. In Barcelona ontmoetten zij volgens afspraak hun Italiaanse vriend Giulio Lodomez. Samen met hem maakten zij toen een rondreis van drie maanden door Spanje en Noord-Afrika. Zij bezochten onder andere de plaatsen die in de vroege Middeleeuwen onder Moorse heerschappij hadden gestaan, zoals Valencia, Cordoba, Sevilla en Granada. In de laatstgenoemde stad bezichtigde Couperus de Alhambra, een van de beroemdste monumenten van de islamitische bouwkunst.[1]

Van half april tot eind november 1913 deed Couperus, onder de verzameltitel 'Bladen uit mijn dagboek', verslag van zijn Spaanse reis in zijn wekelijkse feuilleton in *Het vaderland*. Aan de Alhambra besteedde hij maar liefst zes feuilletons.[2] Onder de titel 'Wie de Alhambra bewoonden' vertelde hij over het lot van de stichter, Mohammed 1, en van de laatste bewoner, Aboe-Abdal-lah of Boabdil. Over hem schreef hij in *Het vaderland* van 12 juli 1913 onder andere: 'De geschiedenis van Boabdil is geheel en al een roman. De karakters der hoofdpersoon en wie hem omringden zijn tragiesch en dramatiesch beide. De psychologische romanschrijver zoû een dankbaren arbeid vinden in de ontleding der ziel van den jongen vorst, in die van zijn vader, in die van zijn moeder, in die van de tweede vrouw zijns vaders, in die zijner eigene gemalin. Ook de bigotte, Katholische zielen van Ferdi-

1 Vgl. F.L. Bastet: *Louis Couperus; Een biografie*. Amsterdam, 1987. p. 434-440.

2 De feuilletons werden gebundeld onder de titel *Spaansch toerisme*. Deze bundel verscheen in juni 1915 als deel V in de serie *Van en over alles en iedereen*. Vgl. Louis Couperus: *Van en over alles en iedereen*. Utrecht/Antwerpen, 1990. Volledige Werken Louis Couperus [dl.] 35. p. 491-683.

nand en Isabella te midden hunner dweepzieke, ridderlijke edelen zouden mooi contrasteeren met die fatalistische Moslem-zielen der bewoners van de Alhambra. Ik denk dien roman u waarlijk niet te geven in deze bladen, wier luchtigen vlucht ik niet bezwaren wil met zoo wichtigen last als dit historisch-letterkundige werk zoû zijn.'[3] Het is niet bekend of Couperus toen al had besloten de roman te schrijven die de geschiedenis hem als het ware aanbood. Vermoedelijk is hij enkele maanden later, in de herfst van 1913 aan *De ongelukkige* begonnen.[4]

De totstandkoming en de publikatie van *De ongelukkige* gingen met veel problemen gepaard. Couperus schreef de roman niet achter elkaar, maar met onderbrekingen. De gedeelten die voltooid waren, werden onmiddellijk in *Groot Nederland* voorgepubliceerd. Begin 1914 begon uitgever L.J. Veen met de produktie van de vijf bundels *Van en over alles en iedereen*. Couperus werd overstelpt met proeven. Hij kon de correctie daarvan op een gegeven moment niet meer combineren met andere zaken. Op 17 april 1914 schreef hij aan Veen: 'Ik moet een beetje rust hebben, werk ook niet aan mijn *Ongelukkige* en schrijf alleen maar mijn feuilleton (en corrigeer *proeven*!!)'[5] Door de gespannen politieke situatie vlak vóór het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog stagneerde de postverzending en werden gedeelten van *De ongelukkige* zonder verwerking van correcties van Couperus in *Groot Nederland* afgedrukt.

Couperus voltooide de roman begin augustus 1914. Maar hij kon zijn kopij niet meer versturen. Bovendien begon hij te twijfelen aan de waarde van het werk. Na de oorlogsverklaring van Duitsland aan Frankrijk noteerde hij op 5 augustus in zijn tweede

3 Louis Couperus: *Van en over alles en iedereen*, p. 574.

4 Vgl. H. van Booven: *Leven en werken van Louis Couperus*. Met een nawoord van F.L. Bastet en een register op titels en personen. 's-Gravenhage, 1981. [Fotomechanische herdruk van de eerste druk: Velsen, 1933.] p. 218.

5 [Louis Couperus]: *Waarde Heer Veen/Amice; Brieven van Louis Couperus aan zijn uitgever*. Ed. F.L. Bastet. 's-Gravenhage, 1977. 2 dln. Dl. 1: *1890-1902*. Dl. 11: *1902-1919*. In: *Achter het boek* 12 (1973), afl. 1/3 en 13 (1974), afl. 1/3. Dl. 11, p. 161.

'Brief van den nutteloozen toeschouwer': 'Daar ligt mijn werk, dat ik niet kan verzenden, omdat het misschien geconfisqueerd kan worden. Arme, onschuldige werk; het is het slot van een roman, die van "historie" spreekt en van "oorlog" tusschen Spanjolen en Mooren. En het lijkt mijzelven knutselwerk van woorden toe nu de Historie zelve mij driftig omruischt en de Oorlog zelve is los gebarsten. En weemoedig leg ik dat werk weg, het erg waardeloos vindend in deze tijden. Wie geeft om Boabdil, dien laatsten Vorst van Granada en Isabella la Catolica, in deze tijden, dat de twee machtige volkerengroepen elkander zullen bestrijden om de suprematie in dit aardsche Dis, in deze wereldhei?'[6]

Op 13 oktober 1914 stuurde Couperus het laatste gedeelte van de kopij van *De ongelukkige* naar Frans Coenen, de opvolger van W.G. van Nouhuys als redacteur van *Groot Nederland*. Het slot van de roman zoû pas in de januari-aflevering van 1915 verschijnen. Een maand later keerde Couperus terug in Nederland. Op 20 februari had hij een ontmoeting met zijn uitgever Veen in het Doelen Hotel te Amsterdam.[7] Zij zullen toen ongetwijfeld over de boekuitgave van *De ongelukkige* gesproken hebben. Een afspraak over het honorarium werd niet gemaakt. Wel zegde Veen een voorschot of lening toe van ƒ1000,-, uit te betalen in twee termijnen van ƒ500,-. De eerste ƒ500,- stuurde Veen op 22 februari via Couperus' bank Scheurleer & Zn in Den Haag.[8]

Ervan uitgaande dat hij wel met Couperus tot overeenstemming zoû komen, liet Veen half maart 1915 drukkerij Thieme beginnen met het zetten van *De ongelukkige*.[9] Maar op 29 maart liet Couperus hem weten: 'Ik woû je alleen zeggen, beste vriend, dat ik voortaan toch wel weêr zou willen behouden mijn recht op "nieuwe condities met volgende uitgaven", zoo als wij het vroe-

6 Louis Couperus: *Van en over mijzelf en anderen*. Utrecht/Antwerpen, 1989. Volledige Werken Louis Couperus [dl.] 27. p. 620.
7 Vgl. F.L. Bastet: *Louis Couperus*. p. 479.
8 Brief van Veen aan Couperus, gedateerd 22 februari 1915, in het archief-Veen (Letterkundig Museum).
9 Brief van Veen aan Thieme, gedateerd 15 maart 1915, in het archief-Veen.

ger steeds deden: ik kan toch maar waarlijk niet voort gaan, zoo als ik het een paar jaren van “crizis” gedaan heb, je dadelijk *alle* rechten af te staan. Maak dus voor *De Ongelukkige* contract op; geef mij watje denkt en laat mij behouden mijn auteursrechten voor “volgende uitgaven” [...].’[10] Begin april stuurde Veen het concept-contract van *De ongelukkige*. Hij bood een honorarium van ƒ500,-.[11] Couperus reageerde afwijzend: ‘Ik heb je concept-contract ontvangen maar kan waarlijk niet ingaan op zulk een voorstel. Ik meende uit ons laatste gesprek te hebben kunnen opmaken, dat je hooger honorarium kon geven. Heb ik mij vergist, dan moeten wij werkelijk maar niet meer samen werken maar ik kan niet voortgaan met een groote, historische roman af te staan voor zulk een prijsje.’[12] Veen antwoordde: ‘’t Beste zal zijn dat gij mij opgeeft, wat gij voor uw boek moet hebben. Is het mij te hoog, ik zeg het dan gerust. [...]

‘Ik verdiende aan Herakles 500.38 netto en dacht hetzelfde voor dezen roman. [...]

‘Het finantieel resultaat legt wel eens bij eene uitgave gewicht in de schaal maar niet altijd, maar vindt gij het resultaat van Herakles nu zoo dat ik werkelijk veel meer kan geven dan 500. =.’[13]

Begin mei 1915 ontmoetten Couperus en Veen elkaar opnieuw in Amsterdam.[14] Na het gesprek schreef Couperus vanuit zijn Amsterdams hotel: ‘Ik geloof, dat [...] het beter is, dat ik mijn fortuin eens probeer bij een anderen uitgever, wat *De Ongelukkige* aan gaat. Ten minste, je laatste voorstel kan ik niet aannemen. Het geen echter niet insluit, dat wij behoeven te breken voor altijd.

‘Het voorschot, datje zoo vriendelijk was, mij te geven zal ik door Scheurleer je weêr over doen maken.’[15] Hierna wendde

10 [Louis Couperus]: *Amice*, p. 173.
11 Vgl. Louis Couperus en L.J. Veen: *Bloemlezing uit hun correspondentie*. Ed. H.T.M. van Vliet. Utrecht/Antwerpen, [1987]. p. 149.
12 Louis Couperus en L.J. Veen: *Bloemlezing uit hun correspondentie*, p. 150.
13 Louis Couperus en L.J. Veen: *Bloemlezing uit hun correspondentie*, p. 151.
14 Waarschijnlijk heeft Veen bij die gelegenheid een wat hoger honorarium geboden (ƒ600,-?).
15 Louis Couperus en L.J. Veen: *Bloemlezing uit hun correspondentie*, p. 152.

Couperus zich tot Van Holkema en Warendorf, de uitgever van het tijdschrift *Groot Nederland*. Op 17 juni sloot hij met deze firma een contract voor de uitgave van *De ongelukkige*. Couperus ontving een honorarium van ƒ1500,- en de belofte dat bij een eventuele herdruk nadere condities zouden worden afgesproken.[16] De overeenkomst was al in mei mondeling overeengekomen. Toen Couperus Veen hierover had ingelicht,[17] antwoordde deze op 17 mei: 'Geluk gewenscht want ƒ1500. = is een mooi honorarium en ik vrees dat het mooie alleen aan een kant is. Het verschil is zoo reusachtig dat ik er paf van stond en begrijp ik volkomen dat waar gij zoo'n honorarium kunt krijgen, gij over mij ontevreden zijt maar wij spreken elkander later nog wel eens en wanneer daar die mooie honoraria niet aanhouden, dan is zoo'n enkele maal geen maatstaf. Toch kan [...] onze goede vriendschap daaronder niet lijden en zie ik nog wel eens een boek van je bij mij uitkomen. Want ik ben te lang in het vak om te gelooven dat een ander *zooveel meer* kan dan ik.'[18]

De boekuitgave van *De ongelukkige* verscheen uiteindelijk in november 1915 bij Van Holkema en Warendorf te Amsterdam. Op 11 december publiceerde Couperus in *Het vaderland* nog een feuilleton, onder de titel 'De dood van den Dappere', over het tragische einde van El Zagal.[19] In het januari-nummer 1916 van *De nieuwe gids* publiceerde Willem Kloos een lovende recensie van *De ongelukkige*.[20] Couperus reageerde op 4 januari met een brief aan de vrouw van Kloos, Jeanne Reyneke van Stuwe: 'Het ligt niet in mijn aard te "bedanken" voor een kritiek maar ik voel

16 Het contract bevindt zich in de Couperus-collectie van het Letterkundig Museum te Den Haag.
17 Vgl. [Louis Couperus]: *Amice*, p. 177.
18 Brief van Veen aan Couperus, gedateerd 17 mei 1915, in het archief-Veen.
19 Het feuilleton werd gebundeld in *Legende, mythe en fantazie* (1918). Vgl. Louis Couperus: *Legende, mythe en fantazie*. Amsterdam/Antwerpen, 1994. Volledige Werken Louis Couperus [dl.] 38. p. 127-132.
20 Willem Kloos: 'Literaire kroniek; [Ree. van] Louis Couperus. - De Ongelukkige. Amsterdam. Van Holkema & Warendorf. In: *De nieuwe gids* 31 (1916). Dl. 1, p. 114-126.

mij toch gedrongen U - zoo niet, uit schuchterheid, aan Uw echtgenoot zelven - te zeggen hoe innig warm de waardeering van Willem Kloos voor mijn laatste werk mij aan doet. Zulk een boek, dat men alleén schrijft voor zich - want het wordt noch verkocht noch gelezen - zulk een “nuttelooze” daad, die alleén *kunst* was en nìets meer, doorvoeld en op waarde geschat te zien, vervult mij met een ontroerde dankbaarheid.’[21]

In de voordrachten uit eigen werk die Couperus vanaf februari 1915 hield, heeft hij ook voorgelezen uit *De ongelukkige*. Uit een overgeleverd manuscript van de inleiding van de lezing blijkt dat hij hiervoor koos de passage over het Godsoordeel.[22]

Bronnen

Voorzover ons bekend, zijn van de roman *De ongelukkige* de volgende door de auteur geautoriseerde bronnen overgeleverd:

A. een manuscript: een onvolledig kladhandschrift van de hand van Couperus dat zich bevindt in de Koninklijke Bibliotheek te Den Haag (sig. 76 D3/4).

Het handschrift bestaat uit 40 gelinieerde bladen van eenzelfde (folio)formaat, die eenzijdig zijn beschreven. De bladen zijn genummerd van 15-33[1], 33[2]-53. De bladen zijn beschreven in zwarte inkt. De ductus is vrij gelijkmatig. Er zijn doorhalingen, verbeteringen en toevoegingen, maar er zijn ook bladen zonder één verandering. Dit handschrift heeft waarschijnlijk niet gediend als kopij voor de tijdschriftpublikatie. De bladen bevatten wel een verticale vouw die erop kan duiden dat ze verstuurd zijn geweest, maar ze bevatten geen zwarte vegen en vlekken die vroeger op de zetterij ontstonden. Op blad 26 staat een kruisje in paarse inkt: misschien een teken om aan te geven tot hoever Couperus of zijn vrouw gekomen was met overschrijven.

21 Brief in de Couperus-collectie van het Letterkundig Museum. Gepubliceerd in *Maatstaf* 11 (1963/64). p. 175.

22 Dit manuscript - een dubbel, gelinieerd vel, beschreven in zwarte inkt - bevindt zich in de Koninklijke Bibliotheek te Den Haag (sig. 76 D3/1).

De tekst van het handschrift omvat het slot van de roman, vanaf de tweede alinea van hoofdstuk XLVI. Hij wijkt inhoudelijk niet ingrijpend af van de gepubliceerde versie van *De ongelukkige*. Meestal gaat het om kleine, vooral stilistische, varianten.

B. een voorpublikatie in *Groot Nederland* 11 (1913). Dl. 11 [december], p. 621-635; 12 (1914). Dl. 1 [januari/maart-mei], p. 57-67, 321-326, 454-462, 594-624; dl. 11 [juli-augustus/oktober], p. 42-79, 179-222, 468-491; 13 (1915). Dl. 1 [januari], p. 4-52.

De tijdschriftpublikatie is gezet naar een kopijhandschrift van Couperus. Door de oorlogsomstandigheden begon vanaf augustus 1914 de post van en naar het buitenland te stagneren. Couperus, die in Italië verbleef, kon zijn kopij en gecorrigeerde proeven niet verzenden. Anderzijds kwamen zendingen van de redactie en van de uitgever van *Groot Nederland* niet in Italië aan. Op 7 oktober 1914 schreef Couperus aan de uitgever van *Groot Nederland*: 'Ik ontvang Groot-Nederland en zie dat het vervolg van *De Ongelukkige* zonder revizie is af gedrukt, met dit gevolg dat er vele fouten en zelfs onverstaanbaarheden in zijn gebleven. [...]

'Er ligt aan de drukkerij van mij nog *copie, begin hoofdstuk* XLVI, ènkele regels (6 of 8 geloof ik), in der tijd door den drukker af gesneden en achterwege gehouden. Ik hoop, dat die *niet* verloren zijn en er meê rekening worde gehouden.

'Ik hoop, dat copie en proef u bereiken. De helft van mijn correspondentie gaat verloren; ik ontvang mijn post uit Holland na 7 dagen *minstens.* Aangeteekende stukken worden niet gegarandeerd. U begrijpt, dat deze toestand mij [...] paralyzeert en ik niet veel energie heb tot verzenden. Ik zal er echter weêr meê beginnen en het beste hopen.'[23] Een week later schreef Couperus

23 Brief in de Couperus-collectie van het Letterkundig Museum. Couperus vergiste zich in de datering: hij schreef 'september' in plaats van 'oktober'. Onder de tekst van de brief stond een errata-lijstje. Dit werd door de uitgever afgeknipt van de briefen als kopij aan de zetterij gegeven. Het lijstje had betrekking op fouten in het gedeelte van *De ongelukkige* in de oktoberaflevering en het werd afgedrukt in: *Groot Nederland* 16 (1914). Dl. 11, [november], p. 644. De verbeteringen zijn overgenomen in de boekuitgave van *De ongelukkige*.

aan Frans Coenen, de nieuwe redacteur van *Groot Nederland*. Hij zou hem wel eerder hebben geschreven: '[...] indien de Oorlog mij niet had verlamd in mijn arbeid, in mijn daden en gedachten. Voeg daarbij de geheel verwarde post-toestand, zoo dat ik eigenlijk noch copie, noch proeven noch brieven verzend met een zeer overtuigd gevoel, dat zij hunne bestemming bereiken. Aangeteekende stukken worden in Italië *niet* gegarandeerd en van uit München kon ik geen Hollandsche manuscripten of drukwerk verzenden. [...]

'Ik zend u [...] proef en copie van *De Ongelukkige*, mijn roman, die, hoewel voltooid, eenigen tijd om "oorlogstoestand" bleef liggen. Revizie zult u mij van de proef dan doen toe komen, niet waar. Het vorige gedeelte verscheen, zeker door vergissing, *zonder* revizie, dus met véle fouten. Ik zond aan de uitgevers een lijstje van onduldbare *errata*, te plaatsen in het volgende nummer. Ik hoop, dat alle deze zendingen over en weêr hun doel zullen bereiken.'[24]

C. een uitgave in boekvorm: Louis Couperus: *De ongelukkige*. Amsterdam, Van Holkema & Warendorf, [november 1915].[25]

Toen Veen er nog van uitging dat hij *De ongelukkige* zou uitgeven, vroeg hij op 22 februari 1915 aan Couperus: 'Hebt gij geen afdruk van den roman uit Groot Nederland? Ik moet er anders een koopen voor 14.=. Hebt gij er geen dan is het niets, maar allicht hebt gij er een en dan is het zonde van die 14.=.'[26] Couperus antwoordde eerst dat hij wel voor kopij van *De ongelukkige* kon zorgen, maar begin maart liet hij weten dat hij alleen beschikte over 'zeer "vuile" drukproeven'.[27] Veen kocht daarop de desbetreffende afleveringen van *Groot Nederland* en gaf op 15 maart

24 Brief van Couperus aan Coenen, gedateerd 13 september [= oktober] 1914, in het Letterkundig Museum.

25 Het boek verscheen in een ongedecoreerde, goudgele linnen band met vergulde belettering. De ingenaaide exemplaren hebben een papieren omslag met een, tekening van een Moorse stad in Spanje.

26 Brief in het archief-Veen.

27 [Louis Couperus]: *Amice*, p. 172-173.

Thieme opdracht met het zetten van de roman te beginnen. Het moest dezelfde uitvoering worden als *Herakles*.[28]

Eind maart bevestigde Couperus de ontvangst van de eerste proeven. Maar hij liet tevens weten dat hij voor *De ongelukkige* betere voorwaarden van Veen wilde dan hij de laatste jaren had gekregen.[29] Op 7 april schreef Veen aan Thieme dat er geen haast gemaakt moest worden met het zetten van *De ongelukkige*.[30] Toen Couperus enkele dagen later het concept-contract afwees, schreef Veen aan Thieme: 'Laat De ongelukkige niet verder zetten. 'T Moet rusten.'[31]

Toen Couperus op 3 mei Veens voorstel definitief afwees, beloofde hij: 'Mocht ik met een anderen uitgever klaar komen, dan zal ik niet verzwijgen, dat een gedeelte van het boek reeds gezet was en kan je misschien over dit zetsel met hem onderhandelen.'[32] Veen wilde niet alleen het zetsel overdoen aan Van Holkema en Warendorf, maar ook het geld terug van de gekochte nummers van *Groot Nederland*. Hoe de collega-uitgever hierop heeft gereageerd is niet bekend. Op 18 mei schreef Veen hem: 'Je antwoord op Gr. N. ontving ik en tevens je vraag omtrent het zetsel Couperus. Dit laatste gaat hierbij (9 1/4 vel). [P.S.] Couperus heeft de Proeven ook reeds.'[33] Aan Thieme berichtte Veen dezelfde dag: 'Van Holkema gaan Couperus' Roman uitgeven, mischien kun je daarmee het reeds gezette wel in orde maken? Ik bood het hem wel aan, maar als gijzelf er heen gaat, krijg je het wel dunkt mij.[34] Begin juni liet Couperus aan Veen weten: 'Holkema en Warendorf schijnen een ander type te willen gebruiken voor *De Ongelukkige*: iets kleiner. Het spijt mij wel, maar wij hebben allen wel

28 Vgl. en van Veen aan respectievelijk Couperus en Thieme, gedateerd 15 en 18 maart 1915, in het archief-Veen.
29 Vgl. [Louis Couperus]: *Amice*, p. 173.
30 Brief in het archief-Veen.
31 Brief van Veen aan Thieme, gedateerd 12 april 1915, in het archief-Veen.
32 Louis Couperus en L.J. Veen: *Bloemlezing uit hun correspondentie*, p. 152.
33 Brief in het archief-Veen.
Er waren volgens de opgave van Veen reeds 150 blz. van *De ongelukkige* gezet.
34 Brief in het archief-Veen.

eens onze kleine (en groote) decepties.[35] Het is echter de vraag of Veen aanzienlijke schade heeft geleden. Van Holkema liet uiteindelijk de roman bij Thieme zetten en drukken, en in het archief van Veen is geen rekening van Thieme voor *De ongelukkige* aangetroffen.

Hoewel er geen correspondentie tussen Couperus en Van Holkema en Warendorf over de produktie van *De ongelukkige* is overgeleverd, staat het vast dat de tijdschriftpublikatie als kopij heeft gediend voor de boekuitgave. Een aantal zetfouten komt zowel in *Groot Nederland* als in de boekuitgave voor. Deze fouten moeten uit *Groot Nederland* zijn overgenomen en door Couperus over het hoofd zijn gezien. Couperus zal, zoals hij gewoon was, de proeven van de boekuitgave zelf gecorrigeerd hebben. Hierop wijzen trouwens ook talrijke veranderingen die onmogelijk aan de zetter of de corrector van de drukkerij kunnen worden toegeschreven.[36]

De uitgave van 1915 is de eerste en enige druk van *De ongelukkige* die tijdens Couperus' leven is verschenen. De oplage was waarschijnlijk 1500 exemplaren.[37] De uitgever heeft in november 1915 niet de gehele oplage laten binden. Een deel van de oplage werd in plano bewaard. In latere jaren werden deze vellen in verschillende bindpartijen op de markt gebracht. De vellen werden daarvoor soms tot een kleiner formaat afgesneden. Zo is *De ongelukkige* in het kleinere formaat ook verschenen in de Daalders-editie, een serie goedkope uitgaven van Van Holkema en Warendorf.

Tekstkeuze

Voor deze uitgave van *De ongelukkige* is de eerste en enige tijdens Couperus' leven verschenen druk als basistekst gekozen: hij verte-

35 [Louis Couperus]: *Amice*, p. 178.

36 De roman werd inderdaad uit een kleiner lettertype gezet dan Thieme voor Veen gewoonlijk gebruikte. Blijkbaar heeft de zetter mer een nogal ‘vuile’ letterkast gewerkt. In de boekuitgave komen opvallend veel klinkers met accenten voor die geen zinnige lezing opleveren.

37 Dit aantal is gebaseerd op de veronderstelling dat Couperus ƒ1,- per exemplaar ontving (dus ƒ1500,- voor 1500 exemplaren).

genwoordigt de laatste door de auteur actief geautoriseerde versie. Couperus heeft de kopij ervan geleverd en de proeven ervan zelf gecorrigeerd. Voor de tekstsamenstelling is gebruik gemaakt van het exemplaar van de eerste druk dat zich bevindt in de Koninklijke Bibliotheek te Den Haag (sig. 1013 C83).

Correcties

In de tekst van deze uitgave zijn, mede op grond van een woordvoor-woord vergelijking van het overgeleverde gedeelte van het kladhandschrift (H) met de tijdschriftpublikatie (GN), en van de tijdschriftpublikatie met de eerste druk van *De ongelukkige*, de hieronder volgende correcties aangebracht. Na het paginacijfer en het regelnummer wordt eerst de verbeterde versie gegeven; na de 'Duitse komma' (/) volgt de oorspronkelijke, foutieve lezing van de eerste druk. De laatste is voorzien van een asterisk (*) als zij in alle genoemde versies voorkomt. Indien dit niet het geval is, worden ook de lezingen van de vroegere versies vermeld. Hierbij is de volgorde GN, H aangehouden, omdat de tijdschriftpublikatie als kopij voor de eerste druk heeft gediend.[38]

7,8	uw/ùw*
8,15	vrouwen vertelden/vrouwen
10,2	Toekomst/toekomst
10,31	doorzichtigheid/doorzichtigheìd
11,21	met/met,
13.18	kolonnetten/kolonetten*
13.30	dansende/dansendn
13.31	vermengden/ vermengdee
14,25	Ali-Atar/Ali-Altar
15,11	in/ìn
15,17	fluisterde/fiuisterde
15.19	minstreelen/mìnstreelen
17,16	oogen/oogcn

38 De spelling van de naam Almuneçar in plaats van Almuñecar is niet gecorrigeerd.

19,11	koppen./koppen..
19,19	gulden/gùlden
20,5	noodlotsgetallen/noodlotsgevallen
20,25	Ali-Atar/Ali-Altar
21,28	Ali-Atar/Ali-Altar
21,30	Elvira/Elvìra
22,2	Aboe-Abdallah/Abdallah*
22,21	geheimzinnig/geheìmzinnig
22,25	richtten/rìchtten
23,6	vallei/valleí
24,33	man,/man.
26,8	Nu/Nu,
28,4	melancholiek/melancoliek*
28,9	blauwe/bláuwe
29,5	trots:/trots:
29,13	reeds/steeds
29,30	buiten/buìten
31,11	der/des
33,25	Aboe-Abdallah/Abdallah
34,22	achterlijven/achterlijvén
35,1	God.../God...:
35,34/35	heilige-beelden/heilige beelden
40,12	zij/zijn
41,19	zich/zìch
41,21	dan/den
42,33	in/ìn
43,4	buiten, buiten/buiten,
43,12	gijzelaar/gijzelaar
43,27	wie,/wie
45,31	nù/nû*
46,20	lied!/lied?
47,21	hem in/hem ìn
50,13	vlamgloed/vlamgoed
50,20	wierpen/werpen
51,30	Granada/Cranada

54,19	ZAGAL,/ZAGAL
56,2	troostten/troosten*
56,17	binnen./binnen
58,17	INFANTA/INFANTE
58,24	zei/zeì
58,34	Doña/Doña
60,19	uit gestroomde/uìt gestroomde
64,30	vrouw/vróuw
65,12	Aboe-Abdallah/Alboe-Abdallah
66,11	Iberische/Ibersche
73,20	wachteden/wachtteden*
74,26	privilegiën/previlegiën*
75,11	nièt/nìèt
76,21	in/ìn
77,1	in/ìn
77,14	strijd/stijd
78,28	regen/regen,
79,15	gevangenname/gevangename
86,8	troostte/trooste
92,33	officier/officier,*
94,24	in/ín
100,5/6	overrompelen/overrompelden
100,25	patriarch/patriach
104,2	beduidenissen/beduidenìssen
104,17	zelfs/zelf
104,27	vizioen/vizoen
105,14	rondom/romdom
105,35	Aboe-Abdallah/Abdallah
106,19	allen/alles
106,32	torens/tórens
109,15	volgens/volgels
119,4	tuinen/túinen
119,27/28	bevreemdde/bevreemde*
121,24/25	buiten./buiten
121,30	gij/hij

121,33	dreigt/dreìgt
122,16	vermetelheid/vermetelheíd
124,2	geschiede/geschiedde*
124,22	steeds/steed
124,28	zich/zìch
125,7	liefdezege/liefdezegen*
125,23	torenramen/torenramèn
125,31/32	flakkerende/fiakkerende
125,34	weg./weg,
125,35	bespeurde/bespeurdde
127,4	verwarring/verwarríng
128,34	viel/vìel
131,31	antwoordde:/antwoordde.*
131,34	ik/ìk
135,13	vervolgde:/vervolgde;
135,22	stem./stem
138,8	als/àls
138,32/33	verblind/verblindt
139,8	muilen/muílen
139,12	Christelijke/Chrìstelijke
147,2	Martin, Don Alonzo/Martin
147,29	Turksche/Tursche
149,1	hoofdwrong/hoofwrong
150,16	haalden/haalde
151,25	Allâh/Alláh
153,18	grootofficieren/grootoficieren
160,6	bliksemstralen/bliksemsstralen*
162,22	Gomèr/Gomér
163,14	stalactietgewelven/stalactietgewelfen*
165,16	meldden/melden
167,2	aandeed/aandeedt*
169,1	zoû/zoù
173,15	Gomèr/Gomer*
174,35	haalde/haalden*
181,7	Uit/Uít

188,26	hem/hen*
190,15	wenschten/wenschte
192,3	Gibralfaro/Gilbralfaro
192,3	Heer,/Heer
193,2	De/Dé*
197,12	Aboe-Abdallah,/Aboe-Abdallah*
197,18	Ongeloovigen/Ongeloovígen
198,12	ons?/óns?*
198,32	zich en wrongen zich/zich
201,33	Wie/wie*
202,32	Scheherazade-paleis/Scheharazade-paleis*
204,17	zich/zích
207,5	Aboe-Abdallah/Aboe-Adballah
210,3	burcht/bucht
210,12	vorstin/vorstìn
213,10	die/dìe
215,4	Baza,/Baza (Baza GN, Baza, H)
215,14	neêr/neer (neer GN, neêr H)
218,28	Rondom/Romdom (Romdom GN, Rondom H)
219,2	vijandige/vijandíge (vijandige GN, H)
220,21	Alcâzar/Alcàzar (Alcàzar GN, Alcâzar H)
220,23	in/ín (in GN, H)
221,15	klimaat, in/klimaat, ìn (klimaat, in GN, H)
222,2	stad/stàd (stàd GN, stad H)
224,32	doodesstil/doodestil (doodestil GN, doodesstil H)
225,26	koningin,/koning, (koning, GN, koningin, H)
229,28	pluimen/pluímen (pluimen GN, H)
229,35	hielden/híelden (hielden GN, H)
230,2	kind/kínd (kind GN, H)
231,12	vromen/vrouwen (vrouwen GN, vromen H)
231,19	zich/zích (zich GN, H)
231,29	zoû/zoù (zoû GN, H)

232,17	in/ín (in GN, H)
234,9	nacht,/nacht (nacht, GN, H)
234,16	gestalten/gestalte (gestalten GN, H)

234,23	zoû/zou (zoû GN, H)
236,5	dien/díen (dien GN, H)
236,7	kort/kort,*
236,13	ginds/gínds (ginds GN, H)
241,14	Romeinsche/Romeínsche (Romeinsche GN, H)
242,22	Aboe-Abdallah,/Aboe-Abdallah (Aboe-Abdallah GN, Aboe-Abdallah, H)
242,26	liepen/líepen (liepen GN, H)
242,30	Aboe-Abdallah! zeide hij./Aboe-Abdallah, zeide hij! (Aboe-Abdallah, zeide hij! GN, Aboe-Abdallah! zeide hij. H)
243,13	Muza/Moeza*
250,7	meer/meêr (meêr GN, meer H)
252,14	ziel/zíel (ziel GN, H)
252,15	zoû/zou (zoû GN, H)
253,25	bannelingen/banneling (banneling GN, bannelingen H)
254,20	schudde/schudde, (schudde, GN, schudde H)

Varianten

De eerste druk van *De ongelukkige* vertoont ten opzichte van de tijdschriftpublikatie (GN) en het overgeleverde deel van het kladhandschrift (H) de hieronder volgende woordvarianten. Na het paginacijfer en het regelnummer wordt eerst de lezing van de eerste druk gegeven; na het 'ontstaan-uit-teken' (**<**) volgen de afwijkende, vroegere versies.[39]

3,2	De ongelukkige **<** De ongelukkige; Romantische Epizoden uit Moorsche Eeuw

39 Couperus heeft in de eerste druk een aantal namen consequent veranderd: 'Abdallah' werd 'Aboe-Abdallah', met uitzondering van drie plaatsen (zie de lijst van correcties, hiervóór p. 268-269); 'Berredin' werd 'Abdallah' en 'Muley-Hassan' werd 'Muley-Aben-Hassan'. Deze veranderingen zijn niet in de lijst met varianten opgenomen.
In de lijst worden alleen in het laatste gedeelte de siglen GN en H gebruikt. Dit onderscheid in bronnen is tot hoofdstuk XLVI (p. 214) niet zinvol, omdat van het eerste - en grootste - gedeelte van de roman geen handschrift is overgeleverd en daarvoor alleen een vergelijking met de tijdschriftpublikatie mogelijk is.

7,34	Vader van Abdallah < *ontbreekt*
10,12	mijn kind < het kind Aboe-Abdallah
11,17	zijne < hare
11,18	zijn < haren
11,19	hij < zij
11,34	den < dien
14,8/9	bijna blond < blond
14,17	breed < heel
15,9	Mijn zoon < Abdallah
15,28	steden < de steden
16,4	Zoon < Abdallah
17,6	boven de zeer breede teugels < de oogkleppen langs
17,8/9	sprankelenden beukelaar < sprankelende schild
18,2	scheen < was
22,34	trouwe < de trouwe
24,12	teugels < kleppen
24,27	een < den
25,6	Cordoba, graaf van Cabra, < Cordoba
26,5	àl de gaarden < met de geuren*[40]
26,24	in de maan, die betooverde < zag, in de maand, die betooverd was, in de maand[41], die betooverde...
28,4	amberlokkig < zwartlokkig ook
28,30	geheimnisvolle < een geheimnisvolle
31,4	haar zoon < Abdallah
31,25	het kind < Berredin
33,2	haar zoon < Abdallah
33,7	aan Spaansche dingen < aan Spaansche mensen, Spaansche dingen
33,14	der < van den
35,4	de klokken < der Christelijke klokken
36,1	was < had

40 De lezing in *Groot Nederland* berust op een zetfout; in het handschrift stond waarschijnlijk: ‘met de gaarden’.

41 De lezing in *Groot Nederland* berust op een zetfout; in het handschrift stond waarschijnlijk: ‘maan’.

36,22	alles uit een voorbestaan en hij < alles, maar hij
38,30	met < van
40,11	zoon < kind
40,12	hem [...] hij < het [...] het
40,31	kleine Abdallah < Berredin
42,17	diens < zijn
42,24	kleine Abdallah < Berredin
42,29	Dat < Wat
43,15	het kind < Berredin
45,18	het kind < Berredin
50,23	om < om den
50,34	broeder < moeder
51,15	trokken < trokken de
51,18	trouwen < trouwen. Zij waren alles wat Aboe-Abdallah restte
53,26	als de uwe < als de oogen van vrouwen, als de uwe
55,18	kleine Abdallah < Berredin
55,23	op < zij op
55,29	Met fronsende < Maar fronsende de
56,8	mij. Voor < mij. Voor ons. Voor
56,14	het is hier < hier is het
57,10	Diego de Cordoba < Diego
57,29	over < langs
60,27	een der < er een der
60,29	smakte < wierp
63,20	kwamen < waren gekomen
66,14	van < niet boven
67,23	donkerbruin < donkerrood
68,6	borduursels < borduursel
68,32	het wijde kamp < het kamp, het wijde kamp
69,21/22	die die < die in die
74,19	drong < wrong
75,33	af van < van af

77,7	kerkerbewaarder **<** slotbewaarder
77,33	vergeten, zij vergeten **<** vergeten, vergeten

82,21	dreven laag aan < sleepten zich
84,29	leefde < leefde, dat zij hem lief had
85,29	door God verkozen < die God heeft verkozen
89,22	Een < Op een
95,11	wellicht van < van
95,22/23	aarzelde te < nooit kon
95,32/96,1	de werkplaatsen van < van
96,2	magazijnen van < van
96,8	dauwvochte < het vochtig geblaârte der
99,10/11	ontmoetten: hun beider paardenvolk wrong, hun beider voetvolk werd handgemeen; zij < ontmoetten, dat hun beider paardenvolk wrong zich tegen elkander, dat hun beider voetvolk handgemeen werd, dat zij
99,14	schild tegen schild, < tegen elkander
99,14	tusschen, boven, < tusschen en boven en
99,17	twee vorsten < twee
100,4	Dagen vol onrust gingen voorbij. Een < Een
100,6/7	waren omgekocht < omgekocht
101,11	ZAGAL < ZAGAL, te voet
101,20/21	geleidden, < geleidden en
101,30	als de < als blank de
104,35	uw < uuw
105,7	langzaam < langzaam, langzaam
105,12	zal zijn < reeds ligt
108,11	De tijd talmde. De manen rezen, de een na de andere. EL < EL
108,28	lente-avonden < avonden
109,28	blauwer en blauwer < langer en langer
110,19	talmend bewoog. Want < bewoog. Maar
114,21	groote < grootste
115,4	vederspriet < vederpluim
117,28	toen rukte hij < hij rukte
120,3	vermetel < vermetel te

120,4	woorden < woord
121,26	mij < mij, uw liefde ontroerde mij
126,18	hem < hen
127,4	lantaren < lantarens
138,13	Verhevene Moeder < Verhevene, o Moeder
141,12	blaakte < blankte
152,30	schuldig < schuldig, zij was schuldig
153,32/33	Aïscha < de vorstelijke Aïscha
168,19	klip [...] klip < rots [...] rots
170,24	boodschap < gezanten
171,4	drongen < dwongen
175,33	hen < hem
179,7	jongelingen < jongelieden
185,15	niet < bijna niet
190,5	niet < niet, wisten niet
192,35	En zeg dan < Vertel
194,13	kerkerverlies < kerkervertrek
198,12	de < deze
198,24	EL ZAGAL < ik, EL ZAGAL
205,13	oogen < oogen, haar geest
210,15	torsten < droegen
213,31	hand < hand uit
214,11	hen < hem
215,11	gebaar < gebaren
215,19	slechts < ooit GN < ook H
216,32	vanen < vaan H
217,4	tot in < naar H
217,15	waren < was H
218,15	doorvoelen < gevoelen H
219,28	leger < kamp H
220,12/13	zij, de vrouwen < zij H
220,20	een < de H
221,6	daags < des daags H
221,27	vaak een < een H

221,27 dat < die GN, H

221,28	op uit < over heen H
222,17	bloed, in < bloed en GN
222,21	zij het zelve konden zeggen < zij het had [*lees*: hadden] kunnen zeggen H
223,13/14	een banderol met hun naam < vaak hun naam H
223,26	bij < in GN
223,29	avondwandeling < avondwandelingen H
224,26	uit < uit en vergaten hare sluiers... In den duister zagen zij een bezetene te paard, die rende, rende, rende... Zij volgden hem niet H
224,29	aanzwelden < aanzwelden, aanzwelden GN, H
224,33	torens, de < torens en H
225,10/11	verbonden < stelpten H
225,25	eindelijk < eensklaps H
226,9	kavalkade < stoet H
226,17/18	ontving < onthaalde H
226,25	myrtetuinen < tuinen H
226,32/33	vergeven zoû < zoû vergeven H
227,11	deden < hier deden H
227,32	dat < dit H
228,9	goddelijke < goddelijke, het stralende GN, H
229,16	vorsten < vorst GN
229,19	wendden < hieven H
231,10	zijne < hare H
231,10/11	bergeinder < bergeneinder H
231,17	enkele < enkel H
231,18	van den < der H
232,16	als < zoo[42] H
233,26	woelige < zwarte H
233,26/27	bemerkten < zagen H
234,29	slaat < gaat H
235,11	dit < aan dit H

42 In *Groot Nederland* staat de zetfout: ‘tot’.

235,14 doffe < rosse H

236,10	duizenden, duizenden < duizenden, het waren duizenden H
237,13	pluimen < pluim H
237,13	van < aan H
238,9	vertrapt, vertreden < vertreden, vertrapt H
241,32	zinneloos < zinneloozen H
243,16	om < op H
243,29	wisten < het wisten H
244,4	aan < op H
244,8	zaalpoort < poort H
245,26/27	nu niets < niets H
245,32	Granada's < De H
247,10	van < voor H
248,21	bogen < zuilen en bogen GN, H
250,5	De poort < Zij H
251,6	geheschen < gerezen H
251,20	hij < zij H
252,6	beantwoord < hoffelijk beantwoord GN, H
252,23/24	gegroeid en grooter < geworden en ouder H
252,26	wien < dat H
252,28	voor < om H
252,34	naar < op H
252,35	voerde voor < bracht H
253,1	je was < ge zijt H
253,25	was toe < toe was H
253,26	Afgestegen begroette de knaap zijne grootmoeder < [*alinea*] Het kind begroette de grootmoeder H
253,33/34	trompetten op < trompetten H

Afbrekingstekens

In deze uitgave van *De ongelukkige* moeten de volgende afbrekingstekens als een koppelteken gelezen worden:[43]

11,17	tin-
33,1	Muley-
35,34	heilige-
43,13	Hamet-
43,15	el-
46,8	el-
52,10	Aben-
53,7	roze-
69,35	blauw-
71,14	lila-
92,4	knie-
98,35	Alhambra-
105,7	transe-
105,31	nevel-
126,24	stuc-
131,25	zuile-
133,24	Ali-
145,12	Ali-
155,5	Moskee-
160,9	Moskee-
165,18	Velez-
173,12	el-
197,2	wind-
201,17	goud-
202,11	Grooten-
215,21	ben-
235,19	Moskee-
235,22	Comares-
244,22	Comares-

43 Om nodeloze herhalingen te voorkomen is in de lijst niet opgenomen: ‘Aboe-’ van ‘Aboe-Abdallah’. Het komt veelvuldig op het regeleinde voor en het streepje dient vanzelfsprekend als een koppelteken gelezen te worden.

* Voor de bibliografische gegevens werd onder meer gebruik gemaakt van het *Bibliografisch Repertorium Louis Couperus*, een door ZWO gesubsidieerd project, onder redactie van G. Borgers, E. Braches, K. Reijnders, uitgevoerd door Marijke Stapert-Eggen.

Zie voor de editieprincipes van de Volledige Werken Louis Couperus: *Algemene verantwoording van de Volledige Werken Louis Couperus*. Utrecht/Antwerpen, 1987. De editieprincipes zijn vastgesteld door Ernst Braches, Jan Fontijn, Karel Reijnders, Marijke Stapert-Eggen en H.T.M. van Vliet.